

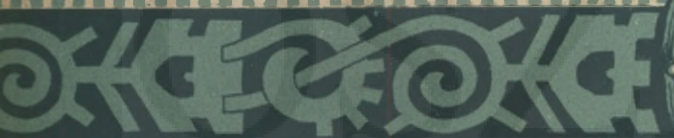
AZ IFJUSÁG ÉS A VILÁGHÁBORÚ

.....
314.684^{OSZK}
.....
3 -
.....

ÁG
F S Y
BORO

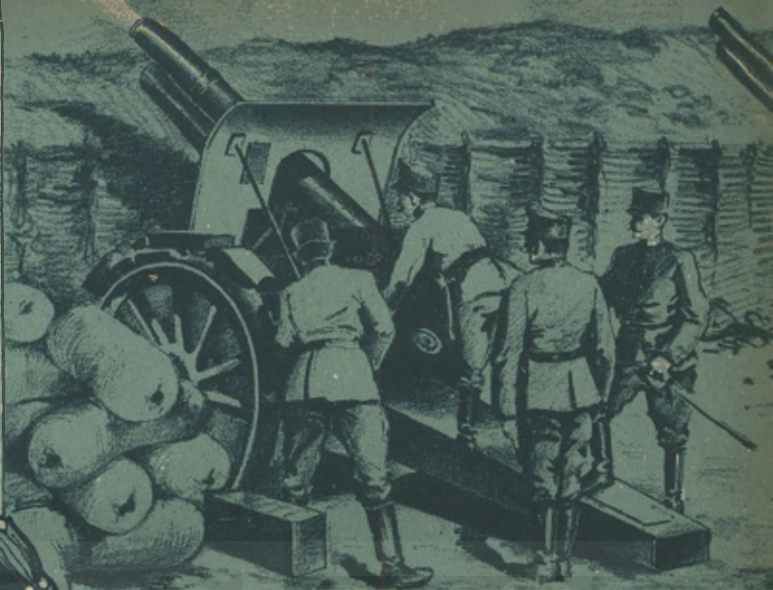

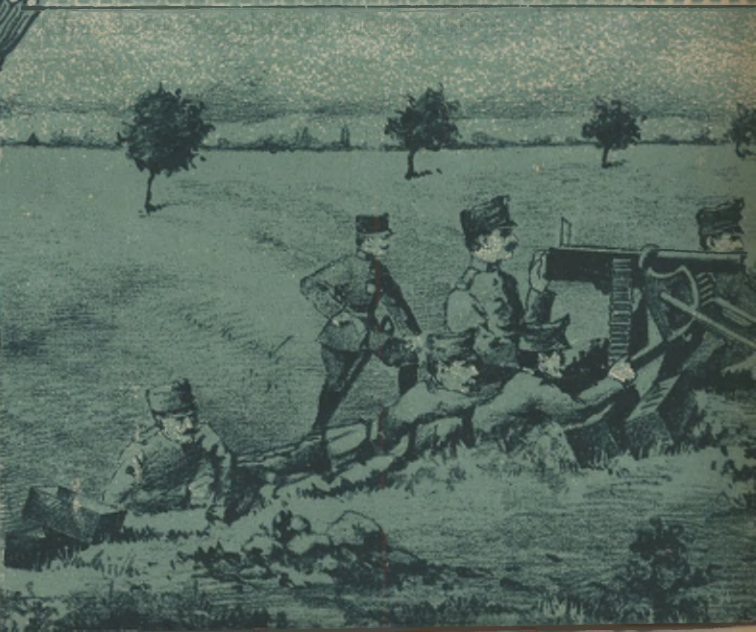
1914

19

915

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ IFJUSÁG ÉS A VILÁGHÁBORU

1916—1917

A VILÁGHÁBORU TÖRTÉNETE AZ IFJUSÁG SZÁMÁRA

IRTA

SERESS IMRE

TÖBB SZÁZ ARCKÉPPEL, CSATAKÉPPEL ÉS EREDETI
HARCTÉRI FELVÉTELLEL

III. KÖTET

BUDAPEST

A MAGYAR KERESKEDELMI KÖZLÖNY HIRLAP- ÉS KÖNYVKIADÓ-
VÁLLALAT KIADÁSA

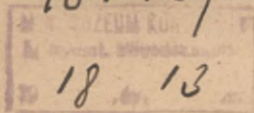
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

314.684

~~104.467~~

Háborunk Oroszországgal.

Az orosz fronton, amely a Keleti-tengertől Erdély felső határáig húzódott, úgy álltak derák csapataink, mint az ércfal. Beásták magukat a lövészárkokba, lassankint berendezték ezeket minden kényelemmel (már tudniillik amilyen kényelem a hátréren, szabad ég alatt lehetséges) és aztán nyugodtan vártak, vártak.

Ekkor már nagyon jól kiismertük a muszkát, meg a muszka is bennünket. Mink tudtuk, hogy háromszoros túlerő áll velünk szemben és ez a tudat nekünk igen kellemes volt, mert hisz előttünk a muszka csak akkor kezdett számítani, ha legalább öt-hatszoros volt a túlereje. Ugyanezt hasonlóképen tudták az oroszok is ezért eszükbe se jutott támadást intézni ellenünk, ha nem voltak többen, mint *csak* háromszor annyian.

Hát ebben az unalmas várakozásban teltek a napok, hetek és hónapok 1916 elején, a nagy téli hidegekben, amikor hófúvások fődik a csatateret és a hideg szél kegyetlenül süvit végig az árkok mélyén is. Ilyenkor bizony egyik félnek sem volt kedve roharni, az ellenség árkait elfoglalni.

De ugyan minek is lett volna bármilyen támadás? Mit értünk volna el azzal, ha a muszkát pár kilométerrel hátrább kergetjük új lövészárkokba, amelyeket előre kiépített magának? A hadihelyzet ezzel lényegesen úgyse változott volna.

Az orosz fronton nem is az volt a mi célunk 1916 elején, hogy tovább nyomuljunk előre, mert hisz az orosz hadvezérlés ugyis erre számított. Be akart bennünket csalni Oroszország belsejébe, ahol kevés a vasút, ahol rosszak az utak, ahol fölégtettek volna előttünk minden lakóházat, elpusztítottak volna minden ennivalót. Akkor aztán csakugyan úgy álltunk volna ott, mint száz év előtt Napoleon, akit egészen Moszkváig engedtek előre nyomulni, de ahonnan aztán hadsereg nélkül tért vissza, mert a szenvedésektől, a dermesztő hidegtől úgy hullottak katonái, mint ősszel a legyek.

Az orosz hadvezetés hamar belátta, hogy mi nem megyünk ám úgy lépre, ahogy Napoleon léprement és ekkor új huncutságot eszelt ki, hogy

bennünket lőrbe csaljon és ránk súlyos csapást mérjen. Az oroszoknak ez a huncutsága, sajnos, sikerült is. Becsapott bennünket még pedig csunyául.

A háboru története nem állhat abból, hogy csupán azt írjuk meg, ami ránk nézve kellemes. Nemcsak diadalainkról kell megemlékezni, hanem vereségeinkről is. Mert a hadi szerencse változó és meg kell gondolni azt is, hogy nagyszámu és hatalmas ellenségekkel álltunk szemben, akik bizony

Károly magyar és osztrák trónörökös (azóta már királyunk és osztrák császár) a galiciai fronton. Ő felsége akkor egy hadsereget vezényelt és német csapatok is harcoltak vele. Ezeknek a német csapatoknak tábornokai gyülekeznek körülötte és jelentést tesznek egy támadás után, a melyben az oroszokat több kilométerrel hátraszoritották.

szintén nem hagyták magukat és nem egyszer fölibénk kerekedtek. Ha nem így lett volna, hanem folyton csak mi győztünk volna, akkor a háboru nem tartott volna két esztendőnél is tovább, hanem már a második évben élveztük volna a béke áldásait.

Hát az oroszok huncutsága az volt, hogy miután egész Orosz-Lengyel

országot elvesztették és kénytelenek voltak egész Volhyniáig, Podoliáig hátrálni, titokban, az ántánt háta mögött békealkudozásokat kezdtek velünk.

Mi és a németek komolynak vettük Oroszország békés szándékait és szívesen mentünk bele a különbéke fölött való alkudozásokba. Ez az alkudozás hónapokon át tartott, amíg végre rájöttünk, hogy az orosz csak mézesmadzagot rángatott a szájunk előtt. A ravasz muszka diplomáciának esze ágában sem volt velünk békét kötni, csupán az volt a célja, hogy időt nyerjen, mialatt új municiót küldenek neki Amerikából, meg Japánból.

Mikor aztán ebből az amerikai és japán municióból irtóztató nagy tömeg gyült össze a front mögött, egy helyen és pedig Luck környékén valami huszszoros tulerővel megrohanta a mi frontunkat és azt keresztül is törte.

Ez a megrohanás olyan váratlanul történt, hogysemmi féle ellenintézkedést nem tehattünk ellene. Így esett aztán meg, hogy a lucki fronton levő csapatainkat az orosz hadsereg körülkerítette és valami két hadosztályt, amelynek már nem volt ideje visszavonulni, mindenestől elfogott.

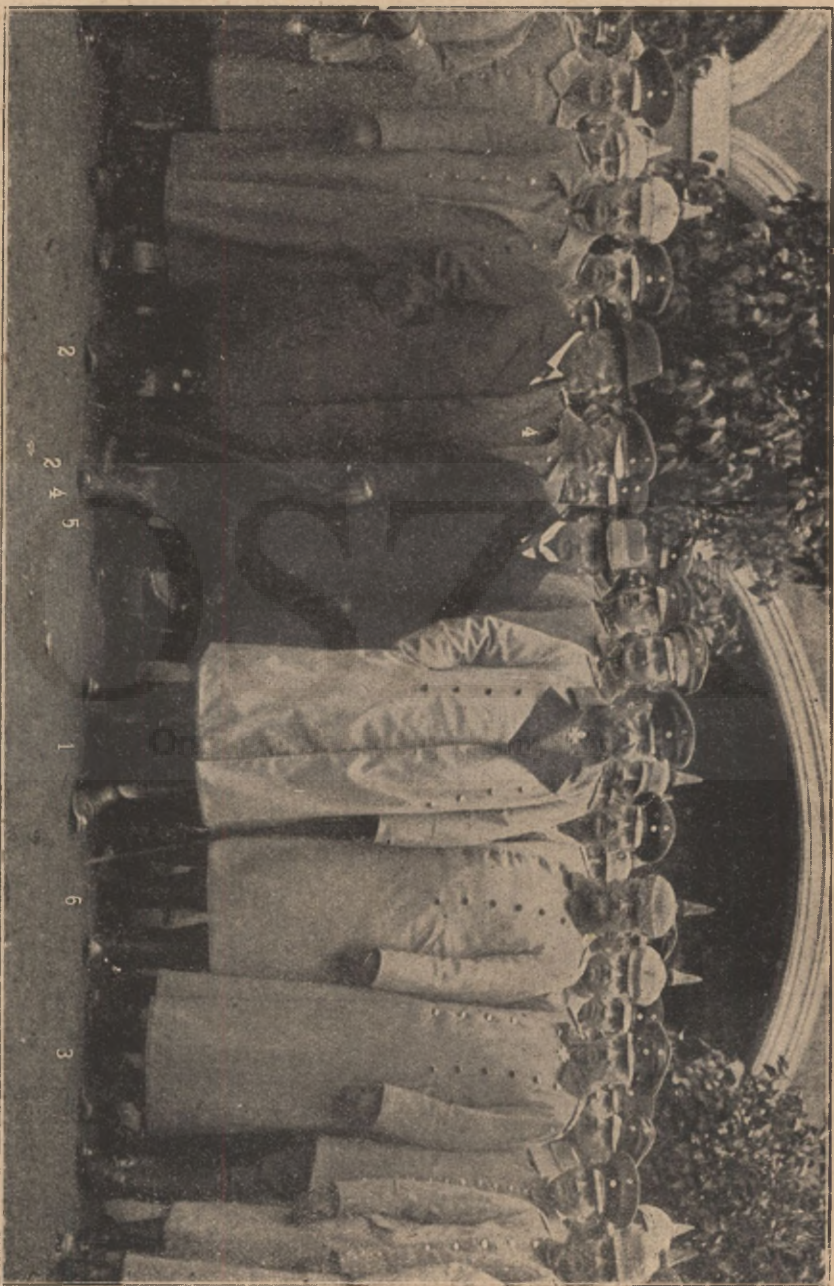
A mi veszteségünk ebben a lucki katasztrófában valami ötvenezer fogoly volt és pár tucat ágyu, minden felszereléssel együtt. A csapás nagyon, de nagyon súlyos volt, ezt nem lehet tagadni. Jó hosszú ideig, hetekig tartott, amíg összezavart többi csapataink rendbe szedhették magukat, hogy a további orosz előnyomulást föltartóztassák.

Hanem, amikor aztán végé volt a meglepetésnek és mi rendbe szedhettük magunkat, volt az oroszoknak nemulass! A lucki támadás, amelynek dicsőségével az ántánt telekiabálta a világot, nem sokat hozott Oroszországnak a konyhára. Egyszer csak mi kezdtünk támadni és akkor aztán a muszka hadseregnek elállt ám még a lélegzete is.

De mit törődött azzal a muszka, hogy előnyomulását megállítják és véresen verik vissza minden rohamát? A fődolog az volt, hogy az ántánt lármázhatott még hónapok mulva is, hogy ime: az orosz hadsereg meg-

Kattnik Vilmos, ötször kitüntetett hős. A háború kitörésekor mint szakaszvezető vonult be a 46-ik gyalogezredhez és azóta már tisztihelyettségé léptették elő. Vitézségéért megkapta a bronz-, az I. és II. osztályú ezüst-, továbbá az arany vitézségi érmeket és a bajor katonai I. oszt. érdemkeresztet.

Hindenburg tábornagy a német katonai Vasutak igazgatóságánál, amely az orosz front ellátását intézte, látogatást tesz. 1. Himnusz, 2. Scholz, 3. Below, 4. Harbov, 5. Bodenstein vasuti elnöki igazgató, 6. Kawelmacher alezredes.

mutatta, hogy mit tud! Az orosz hadsereg megmutatta, hogy ő a legelső, legnagyobb hadsereg a világon és most már nem fog megállni, amíg újra el nem foglalja Lemberget, Przemyslt, Krakót és a míg áttörve a Kárpátokon, el nem özönli az Alföldet, meg nem hódítja Budapestet, Bécsét, ahol aztán olyan békét fog nekünk diktálni, amilyen neki tetszik.

Az oroszok akkora lármát csaptak az ő lucki győzelmükkel, hogy erről még hónapok mulva is beszéltek az egész világon. Persze minél tovább beszéltek és irtak róla, annál óriásibb lett a győzelem és annál szörnyűbb a mi veszteségünk. Így a párisi, londoni és római lapok azt irták, hogy a magyar, német és osztrák hadsereg negyedrésze elesett Lucknál, másik negyedrésze pedig fogságba került, hogy továbbá nem kevesebb, mint 2000 ágyut vesztettünk és még egyszer annyi géppuskát.

Hogy pár hét mulva a hadiszerecsene megfordult és akkor már mi püföltük a muszkát épp úgy, mint annakelőtte: erről az ántánt lapok egyszerűen hallgattak. Így aztán az angol, francia, orosz és olasz nép hiába leste, várta, hogy a lucki orosz győzelem gyümölcse gyanánt mikor fog Budapest, Bécs és Berlin az ántánt ölébe hullani.

A lucki orosz győzelem egy új orosz hadvezér nevét röpitette szét az egész világon: Bruszilov tábornok nevét. Ő intézte az ortvátadást egy millió katonával százezer ellen és mert a támadás sikerült, egyszerre ő lett az első az orosz hadvezérek közt. A cár és az ántánt többi uralkodói siettek Bruszilovot a legnagyobb kitüntetésekkel elhalmozni és dicsősége még akkor is megmaradt, amikor már megfordult a kocka és mi tizszer egymás után elvertük rajta a port, seregeit pedig úgy aprítottuk, mint a répát. Az oroszok mindezzel nem törődtek, Bruszilov tábornok még sokáig az ő ünnepeket nagy hadvezérük maradt.

De vegyük csak az eseményeket sorjában és részletesen ezen az óriás fronton, amely a Keleti-tengertől Bukovináig több mint 1300 kilométer hosszú.

1916 március elején még hideg idők jártak: akkor adta ki mérgét a tél. Hó és hó volt mindenütt.

És a legjobb lövőárkot is le tudja győzni a hó. Azok az apró, csillagszemű pihék, melyek semmivé válnak, ha megtogjuk, azok a puha fehér pikkelyek, melyek bársonytakaróul hullanak a földre - oroszánál, olaszánál kegyetlenebb ellenségei a fronton álló katonáknak. A lassan szálingózó pelyhek milliárdjai mint csendes szomorú halottak fekszenek egymás mellé és a húsos, lágy tömeg örök szemfedője lehet minden életnek, minden váagnak.

Az oroszok egy évszázad óta minden háborújukat Tél generálisra bízta és ez a nagy hadvezér most is meg akarta mutatni, hogy mit tud. Elküldte tehát felhőit, melyek kétméteres hóval lepték be a földet. A pelyhek először eltüntették az utakat, azután betakarták a fedezékeket, elfödtek a lövőárkokat, a lőréseket, elfödtek mindent, amit gátnak, akadálnak építettek a katonák. Az orosz front egyes helyein valóban *embermagasságra állt a hó*.

Ludendorff vezérezredes (X), a német hadsereg főhadiszállásmestere segédtisztjei kíséretében az oroszországi frontra érkezik, hogy azt alaposan megvizsgálja és Hindenburg tábornagnak jelentést tegyen.

Ma már ez az élet is meg van szervezve, de amikor az első rohamot intézte állásaink ellen a hó, ugyancsak csunyának látszott a jövő.

Egy éjszaka indult meg a havazás, reggel vihar lett belőle s azután még két napig hullott-hullott szakadatlanul a sok fehérség. A tisztek idegeskedtek, a bakák káromkodtak. Épp hogy a lövőárokból győzték kilapátolni a havat, az állások előtti ter megtisztítására gondolni sem lehetett. Valami keserű düh szállta meg az embereket: hát Tél generális taktikája mégis segíthet az oroszokon.

Történt pedig, hogy a keletgalíciai arcvonal egyik szakaszán csakugyan támadtak a muszkák. Honvédek álltak itt, várva az ellenséget. A fedezékekből kibujni az ágyutüz miatt istenkisértés lett volna, a lőrésékből pedig a puskacsövet nem lehetett kidugni, oly erősen tapasztotta be a kétméteres hó, oda kellett engedni az oroszokat egész közelbe, talán a kézitusára megakasztja őket... Az oroszok pedig jöttek nagy tömegekben, az első sorok fehéren és hócipővel, a többi meg csak úgy, egyenkint és csoportosan bukdácsolt a süppedő dunyhán. De sokan voltak, sokan, mint a hópolyhek és előzőnléssel fenyegették a magyar védőket, akik lázasan, idegesen, szorongó aggodással vártak, hogy mi lesz?

És már közel voltak az oroszok, örseink látták a torzonborz arcokat, a lihegő ajkak közül kicsorduló nyalat, látták a végtelen sorokat, s visszaugráltak az árkokba jelenteni: *itt vannak*.

És ebben a percben kétfelől, két éles csattanás dördült el, melyet a gépfegyver jól ismert kattogása követett: tatatatata tatatatata . . . A honvédek ajkáról önkéntelenül is elröppent egy örömkriáltás. A két gépfegyver tüzetől halomra dőltek az első sorok, mint ahogy a vízfecskendező sugara elsöpri a madarakat, a többi orosz pedig eszeveszetten menekült vissza.

A legnagyobb orosz hadvezér, Tél tábornok taktikája megbukott. Ezer embert be tudott temetni, kilométeres rajvonalakat be tudott földni, de P. főhadnagy géppuskás-osztaga kiásta magát, amelyre a fegyvernek

Amikor szünetel a harc. Német katonák pihenője gránátbiztos fedezékben, öt méterre a föld alatt. Amint látni, egész kellemesen töltik ott az időt.

Téli kép az orosz frontról : elhagyott orosz állások, amelyeket beborított a hó és víz. Az előtérben drótsővényes bakok láthatók, amelyeknek egy részét az előnyomuló németek elvitték magukkal, hogy felhasználják a következő védelmi vonalon.

szüksége van, azt a kis darabka helyet tisztán lehetett tartani, s a többit aztán már elvégezte a technika és az emberi hidegvér.

Ez lett azokból a vérmes reményekből, melyeket az oroszok a télhez fűztek. Ugyanez az eset sokszor ismétlődött meg a hosszú front legkülönbözőbb szakaszain. Mindig, mindenütt ott volt valaki — tábornok, főhadnagy vagy közlegény — ott voltak a katonáink, akiket még a természet sem tudott legyőzni.

Az orosz tábornokokról a háborúnak ebben az időszakában aránylag keveset lehetett megtudni. Hirük ritkán szivárgott át hozzánk. A muszka katonák csak meghaltak értük, de látni nem látták őket. A foglyok sem sokat mesélhettek nekünk a generálisairól és amit meséltek, az se igen volt megbízható.

Keller tábornok például sokáig legendás hőse volt az orosz hadseregnek, mert állítólag ütközetben harcolva esett el. És addig beszéltek vakmerőségéről, hősiességéről, dicső haláláról, amíg aztán egyszer csak híre jött, hogy csakugyan — megsebesült Bukovinában, vagyis, hogy olyan messze járt mindig a hősi haláltól, mint Makó Jeruzsálemtól.

A kis galíciai városokban, ahol időnkint egyik-másik orosz parancsnokság ütötte fel hadiszállását, öreg zsidók alaposabban megfigyelhették az orosz „tömeggyilkosokat“. Mert az orosz tábornok a valóságban nem egyéb, mint tömeggyilkos.

Nikolajevics nagyherceget például látták a zsidók, de csak átutazóban. Járt Lembergben, Przemyslben, Csernovicban. De autója mindig szuronyos katonák sorfala közt haladt és a lakosságból az utcán csak azoknak volt szabad megjelenni, akikben feltétlenül megbizott az orosz hatóság. A nagyherceg egy ideig Baranovicében lakott, de legjobban mégis az ő zöldre festett udvari vonatán, a kényelmes szalonkocsiban szeretett tartózkodni. A híre az volt, hogy szigorú, sőt kegyetlen ember, aki nem tűrt ellentmondást és egy veszett csata után korbáccsal fenyegette meg tábornokait. Lublinban pedig azt mesélték róla, hogy nagyon szeretett a kávéházakba és a cukrászdákba járni.

A nagyherceg hadvezéri tehetségéről már nagyon különbözők a vélemények. A szerencsétlen japán háború után, ezelőtt tizenöt esztendővel, ő szervezte ujja az orosz hadsereget és nemcsak a saját tisztjei, hanem az ellenségei is nagyra becsülték benne a stratégiát és a taktikust.

És emlékezhetünk rá, hogy Nikolajevics nagyherceg ennek a háborúnak az elején csakugyan nagy sikereket aratott. Hogy valóban volt hadvezéri tehetsége, ennek bizonyítéka az, hogy *mindig félt a Kárpátoktól*,

vagyis tőlünk magyaroktól és addig nem mert Németország legyőzésére még csak gondolni sem, amíg Magyarországot meg nem hódította, amíg a Kárpátokban mi vagyunk az urak.

Nikolajevics bukása után maga a cár vette át hadseregének főparancsnokságát. De a cárnak ez a szerepe csak névleges, mert helyette egy nagy

József főherceg vezérezredez, a magyar honvédség főparancsnoka és az orosz fronton küzdő egyik hadseregünk fővezére. Összes hadvezéreink közt a legbálványozottabb és honvédeink a tűzbe mennek érte, amikor akarja.

haditanács dolgozik. Ebben a tanácsban pedig nem a tudásnak és tehetségnek van legfőbb szerepe, hanem az intrikának, az udvari cselszövésnek, a személyi torzsalkodásnak. Az újságokat olvasva sokszor láttuk, hogy az orosz tábornokok nevei eltűnnek a szereplés teréről, majd ismét visszatérnek egy idő múlva. Még Dimitriev Radko is föl tudott támadni, nem is egyszer, hanem többször, pedig az ő nevéhez az orosz hadseregnek legborzalmasabb vereségei fűződnek. Przemyslnél ő küldött halálba két hét alatt hetvenezer embert; ő vesztette el a lapanovi csatát, Gorlicénél az ő seregét semmisítettük meg és futása közben is ő kapta mindig a legnagyobb verést. De azért a cár nem hagyta el Dimitrievet, a bolgár árulót, sőt hercegi rangra emelte és újabb, meg újabb hadsereg élére állította.

Dimitriev mellett a háboruban egész sora volt a skartba tett, vagy elcsapott orosz hadvezéreknek. Így igen sokáig nem szerepelt Rennenkamp tábornok, akit Hindenburg tönkrevert az első mazuri csatában. Eltűntek továbbá a szereplés teréről Samsonov és Sievers, akik a második mazuri csatában ép Tannenberg mellett szenvedtek óriási vereséget a nagy Hindenburgtól.

Nem lehetett hallani Artmanov tábornokról sem, Przemysl orosz parancsnokáról, akinek a cár nem bocsátotta meg, hogy két hét alatt elvesztette azt a várat, amelyet mi hónapokon keresztül dicsőségesen védelmeztünk. Elcsapták továbbá Micsenko tábornokot, a kozákok hatalmas vezérét, aki abban remekelt, hogy a gorlicei áttörés után százával gyujtatta fel az

oroszfalvakat és ezrével a majorokat. Azt hitte a számár, hogy ezzel fel fogja a mi seregeinket tartóztatni diadalmas előnyomulásukban.

De a szereplő orosz tábornokokról sem lehet sok jót mondani. Itt van mindjárt a sokat emlegetett Ruskij, Nikolajevics nagyherceg jobbkeze és később megbuktatója, akiről azt állítják, hogy a kisujjában van az egész haditudomány. No ezt ugyan nem bizonyította be a háboru alatt semmivel. A nagy gorlicei katasztrófa után Ruskij volt az, aki Alexejev tábornokkal szövetségbe megbuktatta Nikolajevics nagyherceget. Alexejev viszont nemsokára Ruskijnak törte ki a nyakát. Ruskij nem vesztett ütközetet, mégis hirtelen elcsapták és hazaküldték Pétervárra. Ott pár hónapig pihent, de egyszer csak a cár megint a front-ra rendelte és egy hadsereg élére állította.

Az 1916. évben az orosz hadsereg szervezetének minden szála Alexejev kezében futott össze. Ő volt a vezérkar főnöke, Januskievics tábornok után, akit egy szép napon elcsaptak és Szibériába küldtek, nem fogságba ugyan, hanem azért, hogy az ottani népből szervezzen Oroszországnak

új hadseregeket. Alexejev korlátlan hatalommal rendelkezett és parancsolt a cár nevében. A cár bizott is benne, mert ő volt az, aki azt tanácsolta a gorlicei áttörés után, hogy Orosz-Lengyelországot fel kell adni és aztán Volhyniába hátrálni, ott kell újra szervezni a szétszórt és meggyengült orosz hadsereget. Ezt a hátrálást, aztán a szervezést Alexejev valóban ügyesen csinálta és neki köszönhető, hogy diadalmas csapataink Breszt-Litovszk elfoglalása után az egész megmaradt orosz hadsereget be nem kerítették.

Alexejev mellett Kuropatkin, Evert és Ivanov tábornokok nevei vannak még forgalomban. Mindegyik négy-négy hadseregből álló haderő fölött parancsnokolt, még pedig úgy, hogy Evert a centrumot, Kuropatkin az északi jobb szárnyat, Ivanov pedig a déli balszárnyat vezényelte.

Terstyánszky vezérezredes. Az oroszok felett sok győzelmet aratott és ritkán a hódvezéri tehetséggel védelmezte kelet-galiciai frontunkat Bruszl'ov óriás offenzívája ellen.

A három közt Kuropatkin a legismertebb. A japán háboruban ő volt az orosz hadsereg fővezére és habár a japánok alaposan megrakták, egy haditettének híre mégis fenmaradt : ez a mukdeni csata ; amelynek elvesztését így táviratozta meg a cárnak : sikerült előre nyomulnom — hátrafelé. Mukden ugyanis a háta mögött volt az orosz seregnek. Akkor persze azonnal elesapták Kuropatkint, de a világháború második esztendejében a cár megkegyelmezett neki és egy sereg élére állította. Csakhogy ezuttal

Hindenburg tábornagy Linsingen vezerezredes hadiszállásán, a keletgaliciai fronton. A hadiszállás egy egyszerű polgári nyári lakás, közönséges léckerítéssel.

sem volt szerencséje, mert éppen Hindenburggal került szembe, akit hasztalanul támadott ötszörös túlerővel és katonái százazreinek feláldozásával : Hindenburg frontját mégse bírta megrendíteni. Emiatt aztán megint kiesett a cár kegyéből és azóta nem hallani róla. Lehet, hogy végleg megbukott, de az is lehet, hogy még beszéltetni fog magáról. Oroszországban semmi sem lehetetlen.

Ivanov tábornok szintén a japán háboruban lett híres, mint Kuropatkin utóda a fővezérségben. Akkor gyors hátrálással sikerült neki az orosz hadsereg ma-

radványait megmenteni. A világháborúban ő lett az orosz tüzérség főparancsnoka és amíg sok ágyuja és sok municiója volt, addig nagyszerűen működött is. Hanem egyszer csak azon vette magát észre, hogy kevés az ágyuja is, a municiója is : ettől kezdve aztán nem bírt felmutatni semmi eredményt. Otthagyta tehát a tüzérséget és átvette a déli hadsereg vezetését. No ehhez sem értett jobban, mint az ágyukhoz.

Evert tábornok arról nevezetes, hogy a mazuri szerencsétlen csata után agyonlőtte magát, állítólag azért, mert nem bírta a nagy kudarcot

A gródnoi (Orosz-Lengyelország) Nyemen-híd, amelyet az oroszok felrobbantottak, mikor menekültek Hindenburg győzelmes esz-patalelől. A németek azonnal hozzáfogtak a híd helyreállításához és pár hét múlva már ezen vitték keresztül nehéz ágyúikat.

elviselni. Ugylátszik azonban, hogy mégis meggondolta magát, mert hisz az orosz tábornokok már megszokhatták a kudarcokat.

Bruszilov tábornok, a lucki győzelem után természetesen a legünnepelebb orosz hadvezér lett és négy tábornok volt alája rendelve: Rovnónál állt Kaledin, tőle délre Szaharov, a Szipria fronton Szerbacev és a bukovinai szakaszon Lesicky. Fönn északon ehhez a haderőcsoporthoz még Lesch tábornok csatlakozott.

Lesicky orosz tábornok, a bukovinai front egyik vezére.

A felsorolt generálisokon kívül itt-ott szerepelt még Plehve, Gorbatovszky, Liturnov, Smyrnov, Radkievics és Ragosa. Ezek már az orosz-lengyelországi német fronton állottak, ahol 1916-ban aránylag csendesség volt, mert a főtámadás egész évben Galicia, Bukovina és Erdély ellen irányult.

De most nézzük, hogy milyen volt maga az orosz hadsereg?

A mai hadseregek nagyságáról és erejéről nagyon kevesen vannak alaposan tájékozódva. Milliós néphadseregekről szoktunk beszélni és sokan

azt hiszik, hogy például Oroszország 10–15 millió katonát is küldhet ellenünk. Hát ez nagy tévedés. Az egyes államok be tudják ugyan sorozni katonáinak lakosságuk 10, 12, sőt 14 százalékát is és így valóban ki is jön a 10–15 millió, ez azonban még korántsem jelenti a besorozott erők *legy-verbe* állítását, vagy pláne ütközetben való részvételét.

Valamely hadsereg fölfegyverzett és kiképzett katonáinak számát, vagy másként szólva: ezek alkalmazásának lehetőségét számtalan stratégiai, taktikai és gazdasági körülmény szabja meg. Ezek a körülmények többek közt: a terep, az időjárás, a vasuti hálózat, az élelmezés és municiószállítás, de legfőképp az ellenséges hadmozdulatok számításba vétele.

Az 1914 augusztusban ellenünk indult orosz gőzhenger hatvan hadosztállal alig egy millió tűzfegyvert számlált, mint később kiderült. Ebből a számból persze hiányzik a lovasság, tüzérség és egyéb kiegészítő csapatok egész tömege, amely tömeg az élelmezési csapatokkal együtt szintén több százezer embert tesz ki.

Hát bizonyosan sokan lesznek, akik ezt olvasva, valami csalódásfélélt

fognak érezni, mert a modern államok erőkifejtését a háboru előtt sokkal nagyobbak képzelték. Az államok hadiereje nem a katonák számában áll és a hadi teljesítőképesség tulajdonképpen mindenütt csak a háboru folyamán derült ki a maga teljes nagyságában.

A stratégiai feladat nem nagy tömegeknek egy helyre való dobását írta elő, hanem a veszteségek folytonos pótlása mellett a seregek állandó, folytonos fejlesztését tette a hadviselő államok kötelességévé.

Szurmay tábornok (később honvédelmi miniszter) az orosz fronton (a képen jobbra), a vasúti teherkocsiban ülő alak). Szurmay generális az orosz harcok alatt legendás hős lett és a muszkák úgy félték tőle, hogy még a neve hallatára is keresztet vetettek. Csapatait néha így szokta meglátogatni.

Igy történt, hogy a küzdő felek férfilakosságuk zömét tényleg besorozták és a fegyverbe állított seregek száma soha el nem képzelt arányokat ért el. Száz esztendővel ezelőtt még a legnagyobb ütközetben is alig 100—100.000 ember állott egymással szemben: ma mindegyik fronton legalább két-kétmillió ember vivja egyszerre öldöklő csatáját. De amíg mi és Németország hadseregeinket a régi keretektől fejlesztettük ki, addig Anglia és

Oroszország más eljáráshoz folyamodtak. Angliának a kereteket is nagyrészt most kellett felállítania, a cári birodalom pedig a régi kereteket átalakította és egészen új tartalommal töltötte meg.

Oroszország hadiereje a mozgósításkor 79 rendes hadosztály és ezzel egyenlőrangú harmincöt tartalékos hadosztály volt. Ebből kereken száz hadosztály maradt az európai harcterek számára. Volt továbbá még negyven hadosztály népfelkelő. A száz hadosztályból Nikolajevics nagyherceg fővezér Németország ellen 20 hadosztályt, ellenünk pedig 60 hadosztályt küldött, míg a többi 20 hadosztály csak papiroson volt felszerelve és nem indulhatott sehova. Valószínű, hogy a felszerelésére szánt pénzt vagy elikkasztották, vagy ellopták.

Hatvan orosz hadosztállyal (egy hadosztály 15–16 ezer ember) kellett tehát a mi csapatainknak megmérkőzniök. Az orosz hadosztályok egyenként tizenhat zászlóaljból állanak, a hatvan hadosztály ütközet-létszáma tehát 960.000 ember volt. Ehhez járult az orosz tűzérés és lovasság, amely a miénket tetemesen felülmulta. Maga a lovasság, a hírhedett kozák-had több volt, mint 160.000 ember.

Persze az orosz hadsereg létszáma aztán folyton növekedett. A cári birodalom 1915 telén erőltette meg magát legjobban. Akkor volt a kárpáti betörés és az ottani harcokban mutatkozott az orosz gőzhenger a legveszedelmesebbnek és legerősebbnek. A kárpáti csaták után Oroszország olyan csapatot szenvedett, amely erejét, cselekvőképességét csaknem teljesen megtörte s az egész orosz hadsereget hónapokon át létlenségre kárhoztatta. Majdnem azt lehet mondani, hogy az orosz hadsereget hónapokon át nem lehetett használni.

Valóban, hónapok kellettek ahhoz, hogy a felbomlott ezredeket rendbehozzák és a szétzüllött hadsereget újra szervezzék. Az emberben való veszteség több millióra rugott. Ehhez a bajhoz járult még a tiszthiány és az ujoncok alacsony értelmi színvonala, ami a kiképzést rendkívül megnehezítette. Európai fogalmak szerint alig is lehetett volna az orosz hadsereget újjáalakítani, de szerencséjére Oroszország ki tudta használni a tömegeiben rejlő hatalmas erőt. Hogy veszteségét pótolja, behívta a legidősebb korosztályokat is.

Igy aztán az orosz haderő a hosszú téli pihenő alatt megkétszereződött. A régi száz hadosztály helyett ma van száznegyven, ami kétmillió nyolcszázezer embernek felel meg. Ebből lőfegyvere van kétmillió kétszáz-ezrnek. Az emberanyag besorozásánál nem válogattak: képviselve van az egész óriás orosz birodalom minden legkisebb népe, kivéve talán a sark-

12 * Izzgato latványosság: a front mögött ebédelelő katonáink feje fölött delitájban megjelenik egy orosz repülőgép, hogy kikémlelje a terepet. A hadfiak azonnal abba hagyják a jó menázi fogyasztását és mindnyájan a gépmadarat figyelik, mert ez a látvány olyan izgató, hogy sohase lehet teljesen megszokni.

vidék lakóit, akikhez nem bírtak hozzáférni. De viszont ott vannak a kaukázusi, szibériai, turkesztáni összes népfajok, akik az orosz zsarnokság alatt nyögnek, de azért természetesen szintén a világszabadságért küzdenek a barbár németek ellen és mi ellenünk, aki szintén barbárok vagyunk.

Kuropatkin orosz tábornok, az orosz-japán háborúból gyászos emlékü hadvezér, akit a cár ebben a háborúban ismét kegyébe fogadott és hadsergparancsnokká nevezett ki.

Továbbá minden hadosztályhoz beosztottak még egy második tüzérezredet, amely 75 milliméteres táborigényekkel felszerelt hat ütegből áll. Ezenkívül minden hadtest (két hadosztály egy hadtest) három, hat-hatágyusütegből álló nehéz tüzérséget kapott.

A lovascsapatok száma nem változott, csak létszámukat egészítették ki újra, ami nagy dolog, ha tekintetbe vesszük, hogy a lóállomány Oroszországban nagyon megcsappant.

A száznegyven hadosztály tizenhét hadseregbe csoportosítva tartotta Rigától Csernovicig terjedő orosz frontot. A tizenkét hadseregből héttel Kuropatkin rendelkezett aki körülbelül kilencven gyalog-hadosztállyal és husz lovas-hadosztállyal a front északi részén állott, míg a déli front Ivanov tábornok parancsnoksága alatt négy hadsereget, azaz körülbelül negyven gyalog- és tizenöt lovashadosztályt számlált. Egy hadsereg tartalékban maradt. Kuropatkinnak tehát lehetett mintegy kétmillió gyalogos s kilencvenezer lovas katonája, Ivanov pedig nyolcszáznegyvenezer gyalogosnak és hatvanezer lovasnak parancsolt.

A támadásban résztvevő orosz haderők nagyságáról némi képet alkothatunk magunknak úgy is, ha beosztását tekintjük.

Ivanov hadseregcsoportjához négy hadsereg tartozott: Bruszilov, Szaharov, Szerbacev és Leseticky tábornok hadserege. Bruszilov tizenhárom hadosztállyal Rovnó körül állott, Leseticky tizenegy hadosztállyal a bukovinai frontot tartotta, Saharov nyolc, Szerbacev pedig kilenc hadosztállyal az előbbi kettő közt helyezkedett el.

Suchomlinov, volt orosz hadügyminiszter, akit elcsaptak, mert több milliót lopott.

A lucki orosz offenzíva megindulása óta Ivanov tábornok *eltűnt*. Az orosz jelentések egyáltalán nem szóltak róla. Más uton elterjedt hírek szerint ismét tüzérségi főparancsnok lett és a cár főhadiszállásán tartózkodik. Hadvezéri állását Bruszilov kapta, akinek helyét viszont Kaledin tábornokkal töltötték be.

Az 1916-iki orosz offenzívát tehát Bruszilov vezette, átvéve a fővezérséget Ivanov negyven hadosztálya fölött. Ehhez az erőhöz Bruszilov még Kuropatkin-tól kaphatott mintegy 12–15 hadosztályt, továbbá alája rendelték a tartalék-hadsereget és az ismeretlen nagyságu második tartalékot.

Ebből látható, hogy az 1916-iki offenzívában résztvett orosz hadsereg sokkal nagyobb volt, mint amely 1914 augusztusában támadott meg bennünket.

Egy csöppet se csodálatos, hogy ennek a nagyarányu offenzívának itt-ott voltak kisebb-nagyobb sikerei. Az lett volna csoda, ha semmi sikere nem lett volna. Azonban a végső eredményre Oroszországnak ez az erőfeszítése sem volt semmi befolyással, épp úgy nem, amint a hitszegő Olaszország és Románia beavatkozása sem bírta a hadiszerencsét az ántánt javára fordítani.

A fronton sok olyan dolog történik, amit az otthonlévők meg se tudnak érteni. A kaszárnyában élő katonák, akik még nem láttak ellenséget, ugyancsak tátanák például a szájukat, ha hallanák, hogy hogyan oktatja Kovács Gergely szakaszvezető a hadnagy urat. Főlényesen, de jó indulattal oktatja és úgy bánik a feljebbvalójával, mint apa a gyermekével.

— Hát kérem hadnagy uram, ez a vakondturás itten a dekkung (fedezék), az a görénylyuk amott a századiroda, az a galambducformájú valami a srápnelfogó, az a rakás kő az íróasztal, az a vályoghant az ágy.

Tejképü, fiatal gyerek a hadnagy, aki most van először a haretéren. Még rajta ül az iskola pora, de nem haragszik, sőt mosolyog az öreg nép-felkelő altiszt bizalmaskodásán. Meg is kérdezi barátságosan:

— Hova való maga barátom?

Kovács Gergely szakaszvezető kemény önérettel felel:

Fehér Antal tábori pilóta. Az orosz offenzíva alatt huszonkét-szer kímélte ki az oroszok hadállásait. Olyan rendkívüli szolgálatakat tett, hogy Arz tábornok egyszerre tűzte mellére mind a két ezüst vitézségi érmet.

— Alázatosan jelentem, Jászkisérre. Mert én jászkun ember vagyok. Nincs is több onnan való a században.

— Jól van, gyerünk tovább. Mi van még hátra ?

— Hátra van még a hilfszplace (segélyhely), meg a zászlóaljparancsnokság. De ez ide négy kilométer.

— Nem azt kérdeztem. Mi van még megmutatni való ?

— Megmutatni való jelentem alássan, még sok minden volna, de nem lehet addig, amíg az ellenség csendesen van. Hanem egy kis bátorságos beszédem volna, ha tetszene meghallgatni a hadnagy urnak.

— No csak ki vele öregem !

— Hát ugy volt kérem, hogy a minapi nagy ütközetből egyedül én maradtam meg, mint legöregebb sarzsi (altiszt). Sokat vesztettünk, a muszkák még többet, aztán amíg vártuk a hadnagy urat a tartalékkal, addig én voltam a parancsnok. De mától fogva nem parancsolok, mivel hogy ezután már a hadnagy ur fog ügyelni a százatra. Jó dolga lesz itt a hadnagy urnak, aszondom, csak énrám tessék hallgatni mindenben. A legénység előtt meg kell tartani a tekintélyt, de azért nagyon fontos, hogy suttyomban mi ketten jóban legyünk, mert én jászkun vagyok és már jól ismerem minden csinját-binját a taktikának. Majd kerítünk mink aztán a hadnagy urnak egynehány kitüntetést is hamar, csak . . .

Kovács Gergely szakaszvezető kicsit elgondolkozott, aztán krárogott egy-kettőt, majd tovább folytatta az oktatást :

— Tessék elhinni hadnagy ur, hogy itt legtöbbet tesz az összetartozás. Aztán csak lassan, mindig csak lassan, minden okkal-móddal, mert hát kuruc ám a helyzet itt nagyon. Itt kiabálással, hirtelenkedéssel nem megy az ember semmire. A multkor is mifelénk hajlott a győzelem, és csak azért vert bennünket pocsékká a muszka, mert a hirtelen támadása miatt a fejét vesztette nálunk mindenki. Pedig tetszik tudni, az a fene srapnel csak addig komiszkodik, amíg az ember ki nem ismeri. Aki megfutamodik előle, azt annál hamarabb eltalálja. Mert van ám esze az ellenségnek is : nagyon jól tudja a muszka, hogy a srapnellel nem az árkokban, hanem háttul, ezek mögött kell kereskedni. Azért hát ügyeljen a hadnagy ur, hogy ha már idáig vág a srapnel, mindig néhány lépéssel előbbre kell szaladni, nem pedig hátrafelé.

A tejképü hadnagy hol mosolygott, hol elkomolyodott. Kovács Gergely szakaszvezető a zsebében a pipa után kezdett kotorászni, ami azt jelentette, hogy most már nemsokára készen lesz a tanítással.

— Hiszen majd megtanul szép sorjába mindent a hadnagy ur, Mert

Német ulánusok hajnali szürkületben üldöznek egy menekülő orosz ezredet, hogy elvágják azt a főserégtől és megadást kény-
szerítsék. A lövőárkokkal össze-vissza hasogatott csatatéren úgy száguldanak a derék lovasok, mint a szélvész.

a háborút is tanulni kell ám, mint minden más mesterséget. Csak azt akartam még mondani, hogy a hősi halálra is tessék ügyelni. Nem ám úgy, mint voltak itt sokan, akik úgy reszkettek, mint a nyárfalevél, hátraszaladtak, bebujtak egy lyukba, mink előrementünk, őket meg ezalatt véletlenül

Karoly Ferenc József trónörökös és Lipót bajor herceg. A trónörökös meglátogatta főhadiszállásán a herceget, aki az orosz fronton harcoló egyik német hadseregnek fővezére.

érte valami, aztán az újságok azt irták róluk, hogy hősi halált haltak. Én aszondom hadnagy uram, hogy a hősi halál mán csak jobban tetszik nekem elől, mint hátul. Mert én jászkun magyar vagyok. De most már megyek rendbehozni a századot. Aztán ha foglyokra vóna szükség, csak szóljon a hadnagy ur akármikor.

Kovács Gergely befejezván oktatását, illedelmesen szalutált és ellépedett. Súlyos lépései alatti csak úgy döngött a lövőárok.

Még ugyanaz nap menetszázad érkezett a frontra, hogy be lehessen tölteni a hézagokat a légénység sorai közt. Kovács Gergely szakaszvezető igen jól elrendezte az embereket, a szolgálatot pedig ügyesen, példásan vezette.

Egy délelőtt megjött a parancs, hogy a század estére támadjon és nyomuljon előre. Az ellenséget váratlanul fogja érni a támadás.

Az orosz rajvonal első árka nem volt messzebb ötven lépésnél. Ezt kellett mindenekelőtt megrohmozni. Parancsban és elméletben ez nagyon egyszerű feladat volt, de a kivitelben annál nehezebb, veszedelmesebb.

A roham sikerétől függ minden, de ha a roham sikerült, ez még nem minden.

Déltájban a hadnagy az összes árkokat végigjárta. Embert, municiót vizitált, parancsokat osztott, nagy igyekezettel és lelkiismeretesen.

Az árok egyik kiugró részénél két népfelkelő guggolt egy kőrakás fölött. Az egyik népfelkelő a gömbölyű, kavicsforma köveket egyenkint valamiféle fehères papirosba göngyölte, zsineggel átkötözte, a másik pedig azzal segített, hogy a papirlapokat adogatta kéz alá, aztán a becsomagolt köveket sorba rakta a földön. Mikor a hadnagy odaért, nagy zavarba jöttek mind a ketten.

— Hát ti mit csináltok itt ?

— Hadnagy ur, alássan jelentjük, a szakaszvezető ur parancsára levelezésbe ereszkedünk az ellenséggel.

— Levelezésbe ? Hát hogy meritek ezt megtenni ?

Kovács Gergely már a hadnagy háta mögött állt és most előre lépett :

— Hadnagy ur, alázatosan jelentem, ezek itt énszerintem dolgoznak. Ütközet előtt egy kis meglepetést akartunk szerezni a hadnagy urnak . . . Meg aztán nem árt, ha estére kicsit meggyengül az ellenség. Tudniillik egynehányat belőle szeretnénk kihalászni. Majd meg tetszik látni, hogy mindjárt átgyün hozzánk vagy ötven muszka. Mindig akad köztük, aki konyit egy kicsit a magyar szóhoz, az aztán elmagyarázza a többinek.

A hadnagy elolvasta az egyik szarkalábas papiroost, a Kovács Gergely eszejárásának és keze írásának remekművét, amely így hangzott :

— Emberséges muszkák ! Tik is csak olyan kergetett, holtra fáradt Isten teremtései vagytok, mint mink. Rátok is rátok fér egy kis pihenés, meg miránk is. Arra kérünk benneteket, hogy legalább még egy hétig hagyjatok minket békességben. A marhaállományunk valahol elakadt és mert nincs marhahusunk, hát az ezredkomandó ezer csirkét küldött a századunknak. Emberséges muszkák, hát ne zavarogjatok nekünk még legalább egy hétig, hadd lakjunk jól csirkehussal, amit ugyis már régen nem ettünk. Szívességért mink is szívességgel fogunk fizetni.

Magyar bakák.

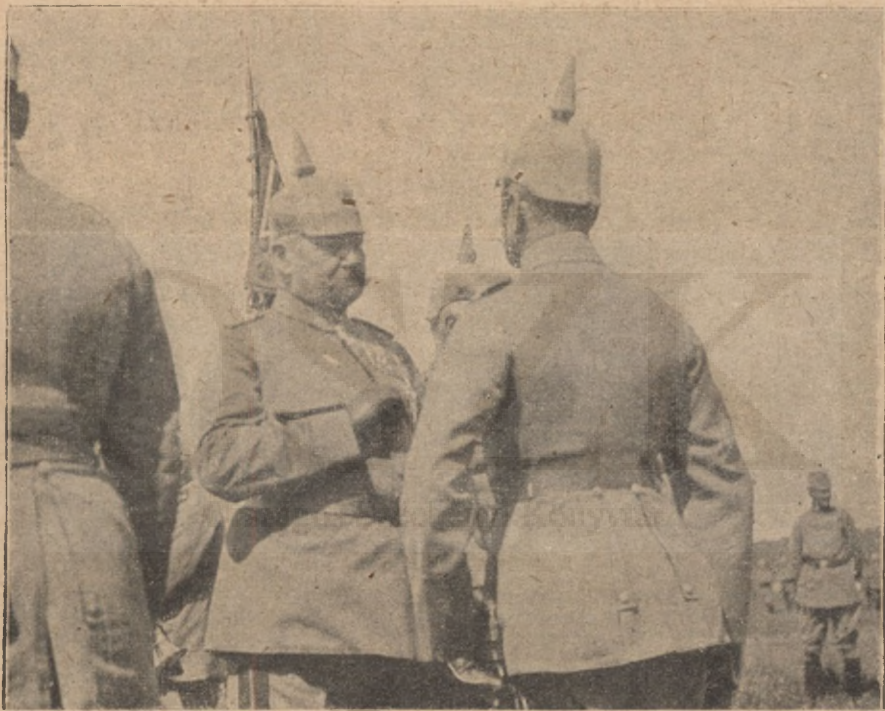
Kovács Gergely szakaszvezető, meg néhány népfelkelő azonnal át is hajigálták a papírba csomagolt kavicsokat az oroszok árkába. Ott persze azonnal kibontották és betüzték, olvasták nagyban. Majd összedugták a fejüket, tanakodni kezdtek, végül elszéledtek. Csakhamar itt is, ott is szökdőstek, szállingóztak át hozzánk egyenkint, fölemelt kezekkel. Kovács Gergely glédába sorakoztatta őket és mikor gondolta, hogy most már nem jönnek többen, rájuk ripakodott :

— Ugy-e akasztófáralalók, csirkepecsenyére gyöttetek át, mi? No majd kaptok fészkesfenét. Hazaárulók, hitványak vagytok valamennyien: Mars hátra! Rántott levest nekik!

Aztán a hadnagy felé fordult Kovács Gergely:

— Mert tetszik tudni, én jászkun ember vagyok ám!

Az esti támadás reggel fényes diadallal végződött. A hadnagy, a tejfeles

Hindenburg tábornagy (a képen a szemközt álló alak) Mitauban, az oroszországi Kurland fővárosában rendeleteket ad ki segédtsíztjeinek.

képü gyerek ember volt a talpán. Mindenben maga járt elől jó példával és emellett nem fitymálta Kovács Gergely szakaszvezetőt, aki rendesen a fején találta a szöveget. Szóval, a dolgok úgy mentek, mint a karikacsapás. Dicséret, kitüntetés, jutalom csak úgy özönlött a századnak.

A fárasztó nagy csaták után hosszú pihenő következett, mialatt a legénység egy részét hazaküldték szabadságra.

A hadnagy egyszer hivatja Kovács Gergelyt:

— Szakaszvezető, mondja csak, mióta van maga a harctéren?

- Én ? Jelentem alássan, már ide-oda két éve lesz.
- Hányszor volt szabadságon ?
- Én ? Jelentem alássan, egyszer se.
- Két év óta nem volt otthon ?
- Nem én. Jelentem alássan, színét se láttam a Jászkunságnak
- De szeretné már

látni ugy-e ?

Kovács Gergely megvakarta a deres tarkóját.

— Szeretném-e ?

Hej hadnagy ur, ne is beszéljünk erről. Jó nekem itt is, Mert én jászkun ember vagyok.

— Nono öregem, talán mégse így van egészen. Maga is szépen haza fog menni két-három hétre. Még ma szólok az őrnagy urnak. Megérdemli ezt maga.

Kovács Gergely elszontyolodott.

— Ugyan már mit vétettem a hadnagy urnak, hogy rosszat akar velem ? Tessék elhinni, hogy két év óta, amióta hadakozok, olyan békességben élek az asszonnyal, hogy no. Ő otthon van, én meg itt. Ne akarja a hadnagy ur megrontani ezt a szép családi boldogságot . . .

A magyar katonát a legékesebb tulajdon tettei dicsérik. Akármerre jár, harci szekerét mindenütt ugyanaz a két tett ragadja : egyik a győzelem, másik a siker diadalmas útjában egy-egy ország, csak egy lépés, a legmagasabb, legszakadékosabb hegy mintha csak szelid dombhajlás volna, az

Linsingen tábornok (középen). Az oroszok fölött nagy győzelmeket aratott. Egyike a világháború legnagyobb hadvezéreinek s különösen Sokal és Liniewke között okozott nagy veszteségeket az oroszoknak, kiverve őket hadállásaikból.

égbe föl csillagnak a repülőgép, a tenger mélyébe gyöngynek, a buvárhajó viszi magával a magyar vitézséget, amelynek megint becsülete támadt az egész világon.

Nem meglepő, hogy a magyar katonát, akire félé tisztelettel gondol az ellenség, a rajongás melegével övezi, aki legjobban ismeri: a tulajdon vezére. Ennek a rajongásnak értékes és csillogó tanúsága József királyi hercegnek alább következő szózata, amelyben a 44-esek örökméklékü haditetteiről beszél lelkes és bánatos büszkeséggel:

Negyvennégyesek!

Egy esztendeje, hogy a sors elválasztott töletek, elmúltak a dicső napok, midőn Veletek harcolhattam. Mindannyiszor nagyot dobbanik a szívem, ha felöletek hallok valamit.

Ujra meg újra átélem lélekben az első háborus tény, midőn a nyári reggel derengő félhomályában, a sivitó golyózápokban, csónak, csónak után egy széles vonalba fejlődve szeli a Száva sárga habjait s viszi az én 44-esemet át Szabácstól északra a bozótos partra, látom, amint a csónakból kiugrálva veritek vissza kézitusában az ellenséget. Látom, mint dől hanyat a csónakban az első áldozat! Hős Kapinya István¹ és szent ügyünkért kileheli dicső lelkét. Látom, amint a szorongatott Szabács füstölgő, lángoló, ágyu-

verte, golyócsapta utcáiból kibontakozva, a bajtársak már-már visszaszorított vonalán egy heves rohammal úgy segítettek, hogy visszaveritek a támadó szerbet a Pricinovics magaslatokig.

Eltévesztvén a koromsötét éjben az utat, egy hatalmas, öreg hárs alatt, a hajnal pirkadtát bevárando, ledőlök s ti tizennyolcan, kik a véres est óta velem voltatok, melyben jobban és biztosabban érzem magam, mint a világ legbevehetlenebb erődjében, látom, mint rohamozzátok viharzó Éljen a király! kiáltással a hatalmas, orosz vonalakat. Horozanka Wielka-nál és a lángoktól pirosuló haldoklók kiáltásaival, fájdalmas nyöszörgésével telt rémes esthomályban veritek őket vissza. Még a tüzes halált okádó ágyuso-

Keller tábornok. Egyike az orosz hadsereg legtöbbet emlegetett hadvezéreinek. Több ízben kelt halálának híre és az orosz katonák szentül hitték, hogy néhányszor csakugyan meg is halt, de mindig föltámadt.

roknak is nekimentek, a soraitokat kaszáló halált megvetvén, 14 orosz ágyut zsákmányoltok kemény tusában. Látom, mint berregő géppuskák százai ontják a golyók millióit, hogy a 44-eseket learassák! Hiába!... ahova 44-es rohamoz, ott legyen bár 10 szeres ellenség a leg-hatalmasabb sáncok mögött, maradása mégsem lehet.

Látlak a Kárpátok magas hátgerincén, jeges hóviharban fagytól fájós tagjaitokat dörzsölve, látom bajusztokról lelógó nagy jégcsapok alatt az élet páráját megfagyni. Félig megfagyottan bár, de hiven figyel az őrszem s midőn kezem vállára téve szólok: *Jer jiam velem! Ill felejtettek!* Parancsom van itt állni és figyelni, bocsánat *de nem mehelek!* — feleli határozottan. Fiam, most én mint hadosztályparancsnokod parancsolom: velem jössz! Mosoly vonul át a fagytól kékes képén s félig dermedten lépdel a mély hóban meredek lejtőn lefelé velem, az Uzsokot alattunk jobbkézt hagyva, az Uzsokot, honnét kerülővel kimozdítottuk az ellenséget.

Látom, mint rohamozzatok a vértől áztatott Jelanoatz hegyet és elveszitek ott az ellenség sáncait. Látom mint tör elő egy zászlóaljzatok a legnehezebb küzdelem közepette a vészes ágyutűzben, egyedül messze tul a harenonalcn, éket verve az ellenség soraiba, elfoglalja Stary-Sambor déli szegélyét s még parancsra sem akar visszatérni, hiszen ott a heves küzdelemben: „igen jó dolgunk van“! Látlak benneteket hős 44-eseim, amint a szibériai ezredek ellen holdvilágos éjjen csekély számban támadva, elfoglaljátok Zalokiecnél a Magura hegyéről az egész ellenséges állásokat, az ellenséges ezredet, s 242-öt egy járóórtök, hátukba kerülven megadásra kényszerítve, mint foglyot hoz vissza a küzdelemből. Biró Károly szakaszvezető fontos jelentést hoz s előttem esik össze, midőn hozzányulok, hogy segítsék rajta, meleg vére ömlik karomon végig. — Hol a sebed fiam? — Törött könyökére mutatva felel, s eszméletét veszti.

Mikor orosz földön gyalogolva, sűrű sötét éjben eltévedtünk — hisz ut arra nem volt — és csak a gránátok és srapelnek világitanak, meg az orosz puskák ropogó tüze s a távolban égő falvak lángjai a látóhatár sötétjéből nyaldossák a csillagtalán komor

Hoehn tábornok, a sajtóhadiszállás főnöke. A háboru kezdete óta ő volt megbízva a harc-
téri tudósítók munkájának irányításával. A harc-
téri tudósítók nem győzték magasztalni elő-
zékenységet és mindenre kiter-
jedő figyelmét.

15—50 év korúll magyar néplelkelők, akiket a háboru harmadik esztendejében behívtak hadiszolgálatra, vagy besoroztak. Mindnyájan erőteljes, egészséges emberek, akik épp oly vitézül harcoltak, mint a legfiatalabbak és legedzettebbek.

egét, ti 44-esek közrefogtok s mint baka a bakák között menetelek. Közrefogtok, hogy testetekkel oltalmaztatok meg a sipító golyóktól és tréfálkoztok: *Gyere csak szép szerelóm Strap Nelli vagy Grán Áli, löledek nem fél a rossebes 44-es baka!* Látlak benneteket — s még ma is elszorul a szívem ha rágondolok — mint rohamoztok kopár, hófödte, jeges viharkorbácsolta szántáson az orosz granatérosok gyilkos tüzeben, mint a förgőteg neki a noeoradómski elősáncoknak és megtizedelve bár behatoltok az állásba s vitéz ellenfél kénytelen meghajolni a 44-esek előtt.

Eljött a bucsuzás órája! Viharedzette katonáim kezét szoritva, e nehéz percben e pár szót is csak ügygyel-bajjal tudom kimondani: „Isten veletek hős 44-es bajtársak! Vigyen bárhová a sors, a szívem az veletek marad“. És a veszedelmet nem ismerő katonák szemében egy csöndes köny ragyog, melyet a legnagyobb jutalomnak tekintek e háboruban s e köny fényét, meleg sugarát mint kincset viszem el magammal a lelkembe. Ma is úgy fénylik ott, mint ama jeges novemberi napon a 44-esek szemében. Valahányszor rájuk gondolok, hó ima száll el lelkemből:

„Mindennek ura, ki mindezeket látod! áld meg az én hős 44-eseimet és otthonmaradottaikat!“

E sorok pedig vigyenek egy szeretetteljes üdvözetelt magukkal minden negyvennégyes részére attól, ki velük egynek érzi magát.

József királyi herceg.

Egy támadást a Strypa mellett így ír le egy baka-levél:

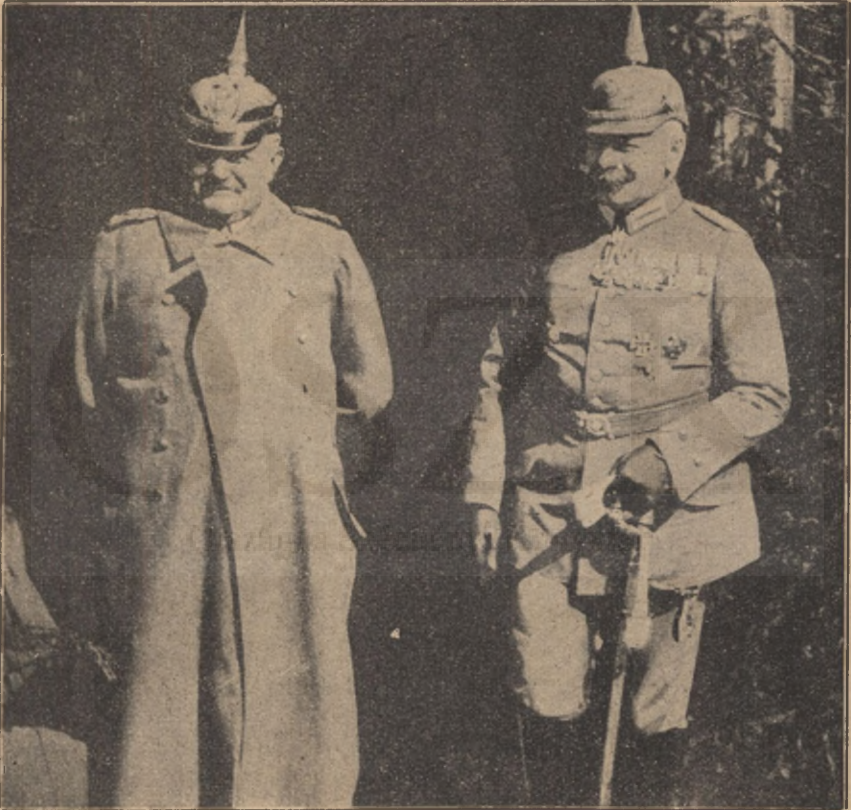
Támadásunkat siker koronázta. Az oroszokat kivertük első állásaikból, amelyeket a mi gyalogságunk foglalt el, az oroszok részint foglyul estek, részint elmenekültek főállásaikba.

Óriási tűz volt. Kapitány urunk azt állítja, hogy nem emlékszik arra az időre, midőn annyi üteg lőtt volna egyszerre, mint tegnap. A tüzéség pergőtüze rémes. Olyan őrült lárma, mintha az ember a pokol fenekén lenne. Közbe-közbe beledördül a nehéztüzéség ágyuja, ez meg olyan mint a menydörgés, s jaj annak, ami az utjába kerül. Az ütközet reggel fél héttől este fél kilencig tartott, de szakadatlanul.

Jelenleg a fedezékben ülök s elnézem az embereket a lövőárookban. Tudniillik az én kis vakondlyukamon keresztül kilátok hozzájuk. Mint a hangyák, olyan serényen dolgoznak fedezékükön. Nem parancsolja nekik senki a világon, maguktól teszik. Az életösztönük hajtja őket a munkára,

mert bizony jön a srapel meg a gránát, s ilyenkor bizony jó meghúzódni a fedezék mélyén s csak félszeggel odahunyorgatni a süvítő gránátoknak.

Szememhez emelem a messzelátót és látom az oroszokat túl a drótakadályon. Egy földhányás mögött úgy 10–15-en ülnek egymás mellett. A kör közepén egy hosszuszakállu nagyhaju orosz ül. Mit csinálhatnak ezek ?

Woysch vezérezredes vezérkart főnökével, Heye ezredessel. Woysch a legkiválóbb német hadvezérek egyike.

Még jobban megsavaram a messzelátót s észreveszem, hogy a közepén ülőnek hol nagyobbra, hol kisebbre nyitódik, csukódik a szája s egyidejűen fürtöshaju fejét ritmikusan hol jobbra, hol balra hajtogatja. Figyelem a többit, ők szintén ezt teszik. Biztosan énekelnek — gondolom magamban. És csakugyan, azáltal, hogy oly feszülten figyelem a szájuk mozgását, mintha távoli ének althangu zúgása ütné meg fületem.

A nagy csöndben úgy hallatszik, mintha messze valahol békák kurrutynának. Ekkor újabb látvány tárult szemem elé. A közepén ülő muzska fölkel s egy régi orosz táncba kezd. Előbb szép lassan hajlong ide, hajlong oda, majd mindjobban belevadul ebbe az ördögtáncba... Már csak egy fekete pontot látok, úgy forog maga körül. Ekkor hirtelen a földre veti magát és úgy fekszik ott mint egy halott mozdulatlanul. De csak egy-két pillanatig s ekkor föl-ugrik, lekapja fejéről azt a nagy bolyhos kozáksapkát, s a mint művészi mutatványát befejezte, méltóságteljesen meghajtja magát a nézőközönsége előtt. A műértő közönség hosszas tapssal honorálja a hosszuhaju orosz táncmutatványát.

Leteszem a messzelátót és ismét elnézem a mieinket. Ezek szótlanul szorgalmasan dolgoznak. Itt egy gránátbiztos fedezékhez hordják a gerendákat, amott a földet hányják, nagyban küzdve a megfagyott kemény földdel. Mindenhova szépen föl vannak osztva.

Pedig senki sem parancsolta nekik. Maguktól

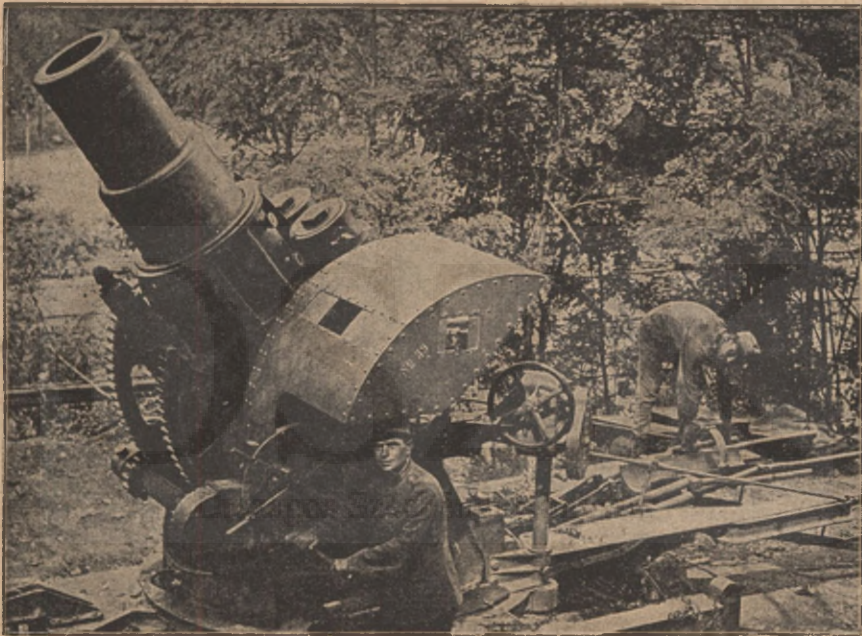
teszik. Itt 5 ember, amott 10 ember, senki sem henyél, senki sem fecserli a napot. Mindegyik arcán ott ül a helyzet komolyságának a tudata. Most dolgozni kell. Majd jön az az idő is, mikor viccelhetnek, komázhatnak, muzsikálhatnak. Most dolgozni kell.

Ime a különbség az orosz és a magyar katona között. Azoknál ott milyen tarka élet folyik! Ott énekelnek, táncolnak, mulatnak. Pedig valamennyien tudják, hogy minden percben jöhet süvitve egy srapel vagy egy gránát. És ilyenkor jóttenne egy biztos fedezék. A magyar baka dolgozik.

Báró Bothmer tábornok, a Strypánál harcoló egyik hadseregünk vezére, sok ütközet diadalmas hőse. (A képen baloldalt levő alak.)

A faluvégét őrzi hat vitéz. Csak azért, hogy valami muszka kém át ne csempéssze magát. No meg a borzas galíciai házak át ne költözzenek a „svaromléniába“. Mert a haka olyan, mint a zsidó koldus, aki nauheimi fürdőzésre koldul azzal a megokolással, hogy ő az egészségéért minden áldozatra képes. A baka is, hogy kényelmes lakást építhessen magának, képes egy éjjel egy egész falut szőröstül-bőröstül átköltöztetni a földalatti

A magyar és osztrák hadsereg világhírű harminc és feles mozsara a biztos fedezékben, tüzelésre készen, az orosz fronton. Külön gépezet szükséges, hogy az ágyu hatalmas csövét a célzásnál ide-oda forgassák. A háttérben kis kétkerekű kocsin láthatni a gránátgolyót

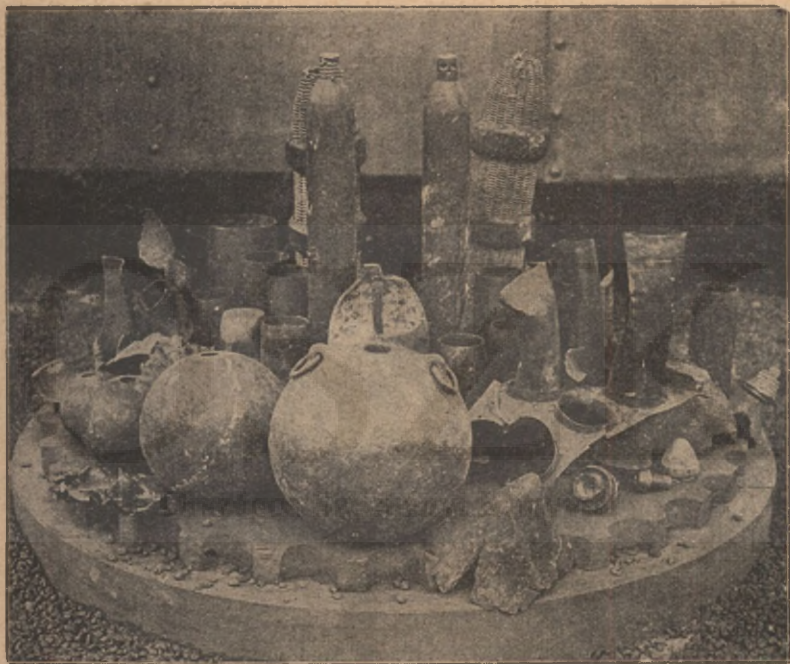
városba . . . Persze a vezetőség nem engedhet meg neki ilyen fényűzést, hacsak a szükség nem hozza magával . . .

Lassu unalommal tellik az őrészen az idő . . . A huszonnégy órának a felét gondolatban ott töltik valahol a békés Magyarországon, ahol a Pétörkék, Jánoskák kérdik a megsoványodott asszonyt, hogy vajjon merre vitézkedhetik az ő édesapjuk. A másik felét meg elmúlt csaták mezőin bolyongják át : a kárpáti havas hegyormokon, a kanyargó Pilicánál, Grodek-nél, Lemberg-nél, a szélesen folyó Bugnál, nyelvtörő nevű galíciai faluk girbe-gurba határain, uttalan utakon, fehér havon nyílt vérrózsák közt

jár a lelkük. Két huszár jön a fagyos uton. Hallani amint a poszt megállítja őket :

— Halt ! Wer da ?

Rekedtesen káromkodik a habos lován a vitéz huszár. Nem vörös ördög. Valóságos vér- és hús-huszár, csukaszürkében. Olyan, amelyik már nincs összenöve a lóval, de gyalog puhítja a muszkát. A káromkodása

Orosz bombák és gránátok, amelyeknek nagy része nem robbant fel, mert az orosz gyárak lópor helyett fűrészporral és homokkal töltötték meg azokat. A német hadvezetőség összeszedetett belőlük egy csomót és bemutatta a berlini hadikiállításon

ellenben még a békeidők hangja. Kikerekíti azt a himestojásos husvétját a farsangba fulladt karácsonynak is :

— Már hogy mink nem mehetnénk tovább, a lovas zsandár járóőr . . . Minket fognak itt . . . Ki fogja meg akkor a tolvajt, meg a kémét ? . . . Még tán be is kísérnek ?

— És igen, ha valaki kérdi — erélyeskedik a poszt. — Hun a „spacérsajn“ ?

— Otthon az őrszobán — feleli a huszár — de eddig se kellett soha.

— Most új rőnd van, magyarázza a poszt, kinek hallhatóan imponál, hogy huszárt fogott.

Az egyik huszár leugrik a lóról és annak is elkanyarítja a fogantatását. Látszik rajta, szörnyen restelli, hogy így elbánik vele egy pocsetakerülő... Szaporán tömi pipáját s mikor az első füstkarikák megerednek szájából, már is látszik, hogy kezd lohadni a nagy szégyen miatti harag.

— Hát oszt most mi lesz? Tán visszamennék... fordul oda társához, aki helyett a poszt felel szaporán:

— Azt már nem. Majd a kommandás bekisérte kenteket a vártára, oszt ott megtudják a végit.

Még csak ez a sértés kell a huszárnak.

— Bekisér?... Egy baka két huszárt?

— Már hogy amennyi elég lesz... — véli a baka.

— Akkor csak ide az egész ezred — csattan ki a megsértett huszárvér.

Egy altiszt közbelép. A huszárok feszesen tisztelegnek. Látni, hogy öreg emberek. Hamarosan kiderül, hogy pécsi 8-as honvédhuszárok. A poszt somogyi. Fiatal, kopasz száju gyerek. Régi, galíciai magyar szokás szerint „fődit“ keres azonnal.

— Van-e köztük somogyi?

— Van... van... — feleli a huszár.

— Barsvidéki is?

— Magam is avónnék...

A két ember hirtelen egymásra néz. A hivatalos szolgálat, mely itt is megnyújtja az ember arcának a vonásait, csak az nem engedte őket eddig egymást megismerni. Már is paroláznak.

— Szerbusz ecsém...

— Agyonisten Jóska bátyám! Hogy élnek? Mi hír otthon?

A huszár lassan felelget:

— Tudod nem igen irnak. Már régen kaptam levelet.

— Édesanyámtól tegnap is jött. — Mondja a somogyi baka. — Gyakorta ír szegény. Azaz, hogy irat, mert nem igen fogja a szeme a bötüt. De, hál Isten, jól van szegény öreg cseléd...

A vén huszár lógó bajuszán valami megmatottság reszket, Maga is szégyenli... Nekikészülődik a kengyelnek s nagy kegyetlen keménységgel szól aztán le a lóhátról:

— No, szerbusz, ecsém! — Aztán az altiszthez fordul:

— No tizedes ur, most aztán azt a csufot ne ejtse rajtam, hogy a tulaj-

Német tartalékosok indulása a vonathoz, amely az oroszországi frontra szállítja őket. Csupa jóképű, edzett legény, tele harc-
kedvvel és bátorsággal. Ilyen tartalékosai nem voltak a muszkának már két esztendő óta.

don ecsemmel kísértet a vártára. Még megírná a tacskozó az édesanyjának. Elhencegne vele.

— Majd magam megyek kentekkel — így nyugtatják meg a huszárt . .

Amint mennek aztán az úton, az altiszt csak úgy oldalt megy, nehogy megsértse a huszár önértetét . . . A somogyi vén huszár hátra-hátra pillant, Az altiszt is úgy tesz. A somogyi gyerekbaka sapkájával integet. Az altiszt

szeme összetéved a huszár tekintetével. Valami fényesség van a szemében. De komisz keménység a huszár szava. Szinte durván kérdi :

— Csak nem mondhatom el neki . . .

— Mit öreg ?

— Hogy azokat a leveleket az én feleségem írja neki. Az anyja meghött fájdalmában; mikor a legkisebbik fiát is elhozták a háboruba a többi öt után. Nekem néném volt . . . Hogy mondhatnám el annak a gyereknek . . . Még szegényszemre elsírná magát . . . Ki is nevetnék . . . Mindig anyás volt a gyerek.

A baka altiszt

Kuk német tábornok, aki a magyar király és osztrák császár nevében Lublinban proklamálta a lengyel királyság visszaállítását.

nem tud szólni . . . Visszanéz. A somogyi gyerek feszes szuronyával oda van rajzolva a kékpárás levegőégre. Egy fehéres felhőfoszlányt hajt feléje a szél . . . Tán az öreg asszony lelke, aki holta után is irogat az ő legkisebbik katona-fiának . . .

Ilyen kis tragédiák teremnek erre Galiciában . . .

Rarance galíciai község keleti szegélyéről látni lehetett egy dombort, melyen hónapok óta besszarábiai frontunk egyik legfontosabb szakasza

húzódott el. Ez ellen a frontszakasz ellen az oroszok az ujévi csatában a leghevesebb támadásokat intézték. Semmi áldozattól sem riadtak vissza, hogy a haláldombot hatalmukba kerítsék. De minden erőfeszítésük hiábavaló volt.

Horvát honvédek állottak itt, amikor karácsony táján az orosz támadás megkezdődött. Az orosz gránátűz napokon át hullott lövőárkaikra, s egymást érték az orosz rohamok. De a horvátok vitézül állották helyüket. Az akadályok régen pozdorjává voltak löve, a lövőárkok föl voltak dülva, s mégsem tágitottak. A tizenhatodik napon az oroszoknak mégis sikerült a horvátok árkaiba behatolniok. De mennyi áldozatukba került ez a siker! A harc már eldöntöttnek látszott, az orosz tüzérség már zárótűzet indított az árok mögött. Ki az, aki ebben a tűzzáporban a szorongatott horvátok segítségére mer menni?

Nem tudták, hogy hátul honvédek állnak, magyar honvédek, akik szívdobogva és szikrázó szemmel várják a vezényszót: Előre! hogy a tűz és golyózáporban rohamra mehessenek.

És a magyarok rohamra mentek, kezükben fegyver, foguk között kés, csizmaszárukban fókoss, így rohantak előre az orosz zárótűzben. Rávetették magukat az ellenségre, s puskával, késsel és fokossal rettenetes pusztítást tettek benne. Az árok ismét a miénk volt.

A honvédek megszállták az árkot. Azaz, hogy az már nem is volt árok

Beseler tábornok, aki Varsóban II. Vilmos császár nevében proklamálta a lengyel királyság visszaállítását.

Földtúrások mögött, gránátölcésérekben feküdtek holttestek között, s az oroszok nap-nap után sokszoros rohamoszlopokban intéztek ellenünk támadást.

Január 19-én érte el az orosz támadás tetőpontját. A támadást egy huszonnégy óráig tartó pergőtűz készítette elő. Fedezék nem volt, mindenki azon a helyen maradt, ahol éppen feküdt, összeszorította a fogát és arra kérte az Istent, hogy ne érje golyó. És amikor a pergőtűz megszűnt, rohamra mentek az oroszok hat, tíz, tizenkétszeres sorokban. Mindenáron

Német ulánusok rohama kozákok ellen, akiknek menekülő útját a gyalogság elvágta. A vitéz német lovasok nagy harci kedvvel támadnak, ami nem csoda, mert a hónapokon át tartó állóharcok alatt folyton türelmetlenül várták, hogy egyszer már rájuk is kerüljön a sor.

el akarták foglalni az állást. Szibériai csapatok voltak, melyeket az orosz hadvezetőség itt a vágóhidra küldött.

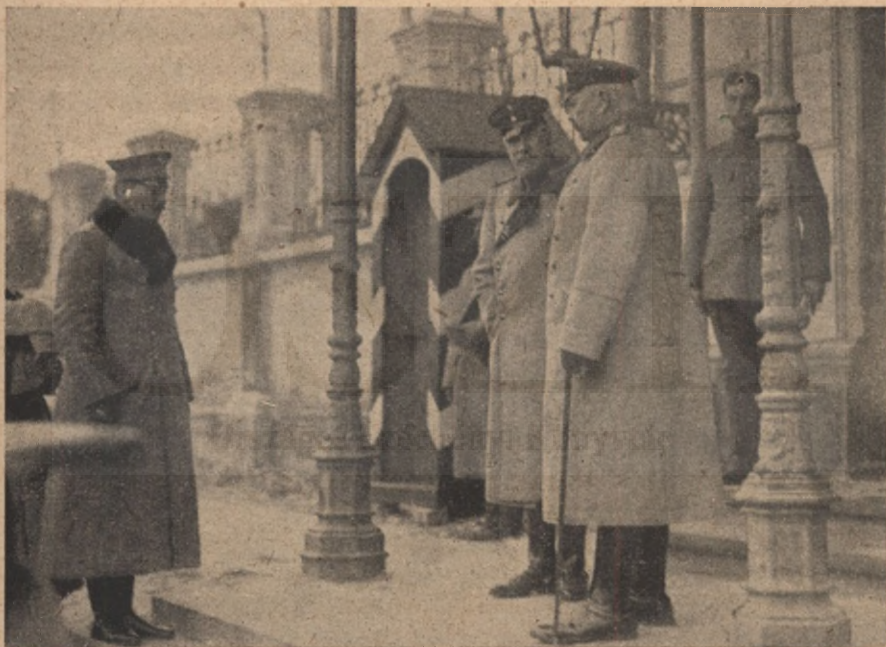
De a honvédek kiadták a jelszót: Tiszta munkát! Ne legyen egyetlen orosz sem, aki azzal dicsekedhessen, hogy élve tette be a lábát a magyarok árkába. Tiszta munka! Ez a jelszó szent volt nekik, mint az eskü.

Tizenhat rohamot intéztek ezen a napon az oroszok, s tizenhatszor verték őket vissza a vitéz magyar honvédek.

Oh, hogyan harcoltak ezek a hősök és hogyan — haltak meg! Hogyan forgatták a fokost, hogyan sujtottak le vele az ellenségre, hol az élével, hol a fokával, melyet tréfásan simogatónak neveztek el.

— Tiszta munka!

Reggel hat órától délután félháromig tizenhatszor ismételték meg az oroszok a rohamot. Halottak és haldoklók borították az előtért. Emberfölötti küzdelem volt ez. Még a vasidegzetű oroszok is megsokallották a borzalmat. Egész sorok borultak térdre s fölemelték a kezüket. De nem

Günther Ernő schleswig-holsteini herceg látogatása Hindenburg főhadiszállásán. A felvétel akkor készült, amikor Hindenburg, kezében sétabotjával kikísérte fejedelmi vendégét automobiljához.

volt számukra segítség. A kozákok kancsukával, lapáttal és puskalövessel új oszlopokat kergettek rajtuk keresztül. Az orosz áradat nem akart kiapadni.

— Tiszta munka!

Hogyan verekedtek, védekeztek és hogyan haltak meg ezek a magyar hősök!

Parancsnokuk egy magyar mágnás, egész nap a telefon mellett állt,

figyelt, jelentéseket fogadott, parancsot osztogatott, bátorított. dicsért és reszketett az aggodalomtól és büszkeségtől, s legzivesebben maga is ott lett volna az ő honvédei, az ő fiai közt, hogy maga is forgassa a fokost . . . De neki itt volt a helye a telefon mellett, ahol jelentéseket fogadott, parancsot osztogatott, reggeltől-estig. Egyszerre csak . . . vajjon mi történt? Kivülről nem jön jelentés. A telefon züggött, pattogott, de emberi hang nem hallatszott. Talán csak nem estek el a telefonisták? Vagy talán a telefonvezetéket rongálta meg egy gránát? Aggodalmas percek multak.

Drótkötélpálya a Dnyesteren. A drótkötél több kilométer hosszú, tehát egész utazást lehet tenni rajta.

A parancsnok már el akarta dobni a telefonkészüléket, amikor egyszer csak egy melódia foszlányai csendülnek meg a telefonon. Figyelt. A szeme fölragyogott, a vére forróbban lüktetett.

Nem akart hinni a fülének. De most újra fölhangzott a dal, most már tisztán hallatszott, noha messze távolból jött:

Közleg az óra csatariadóra,
Hogy a magyar akarata,
Csatavasa, diadala
Rontsa meg . . .

Ledobta a készüléket, kirohant s látta, amint ott állottak vitéz honvédek a lövőárok környékénél és sapkájukat leng-

getve éneklük a régi Rákóci nótát: Magyarok Istene . . .

Az oroszok árkaikba menekültek.

— Gyere vissza moszkáli, bátorság! — kiáltották feléjük a honvédek s diadalmasan forgatták fokosaikat.

Az oroszok azonban nem jöttek vissza, máig sem jöttek vissza.

Számtalan kitüntetést kaptak a vitéz honvédek, akik a haláldomb ellen intézett támadást visszaverték.

Sátorponyvában hozták nekik a vitézségi medáliákat.

Meg is érdemelték sokszorosán a kitüntetést.

— Tiszta munka!

Csak jöjjenek az oroszok, a magyar honvéd újra csak tiszta munkát fog végezni. Nem fog hátrálni egy tapodtat sem, inkább meghal, ahogy meghaltak bajtársai, akik ott lenn hosszú sorokban pihennek az alacsony sirhalmok alatt. Minden sirhalmon fehér fakereszt, a fakeresztben tábla, melyen az elesett hős neve olvasható.

Egymás mellett pihennek ott Richter Mihály és Gyergyói Jó Pál, a németajku magyar paraszt, a tősgyökeres magyar paraszt mellett, egyik a halálban, mint ahogy egyik voltak a hazáért vívott csatában. Mindegyiknek a neve előtt, mintha csak tiszteleti cím lenne, ez áll : honvéd s a név alatt egyszerűen és megrázóan : Hősi halált halt ! . . .

Az orosz frontról : a tartaléksapatoknál riadót fújtak és tíz perc alatt minden ember teljes felszereléssel ott volt a gyülekező helyen, bebizonyítva, hogy milyen kitűnő nálunk a fegyelem.

A rarancei harcokban, amelyek során vitéz katonáink az oroszok elkeseredett erőfeszítéseit semmivé tették, különösen kivált a 301. honvéd gyalogezred. Az ellenséggel szemben tanúsított hősi magatartása jutalmául nemsokára osztották az ezrednek adományozott kitüntetések. Szeifert Sándor alezredes, az ezred parancsnoka az ünnepies alkalmat arra használta, hogy lelkesítő beszéddel buzdítsa a most beosztott legénységet a régebbi bajtársaik hősiességének követésére. Mintaképpül a 406. zászlóalj 3. századát említette, amely Borza Pál tartalékos főhadnagy parancsnoksága alatt a tiszteresnél is nagyobb tulerővel szemben is megállotta helyét és a győzelmes haditettek fényes sorával annyira kitűnt,

hogy a hősies magatartás és az elért nagyszerű eredmények elismerésül *a század valamennyi tisztje és a legénység kivétel nélkül kitüntetésben részesült.* Borza főhadnagy a hadidiszitményes 3. osztályu katonai érdemkeresztet kapta. A legénység méltó volt tisztjeihez. Klein Jenő tartalékos zászlósnak, aki hat sebből vérezve is példát mutató elszántsággal küzdött, a nagy ezüst vitézségi érmet s az ezredparancsnok külön is kiemelte érdemeit.

Egy magyar haditudósító meséli: Harminchat órai egyhuzamban tartó fáradtságos utazástól megviselve, éjfél után érkeztem meg H.-ra, a csoportparancsnokság székhelyére. Március elején volt. Ott állottam szállásom ablakánál, melyen át a nyugovó telihold betekintett szobámba s azt teljesen megvilágította. Amint Petőfi mondja: Szellő űzött felhők között derengve járt a holdsugár s ezüstös fénye kísértetiesen verődött vissza a néma tájról.

Előttem terült el az egész dombos-gödrös vidéken épült város. Éppen velem szemben égnek meredező kémények, tető s ajtó, ablak nélkül álló kormos puszta falak jelezték, hogy hét hónap előtt itt még élénk városrész lehetett. De a visszavert orosz sietett rommá tenni azt a negyven-ötven házat, mely H.-nak városi karaktert adott. A többit is elpusztította volna, ha vitéz katonáink időt engedtek volna neki.

Egy-egy a távolból pompán hangzó ágyudörgés, olykor egy-egy lassan a magasba emelkedő, fényesen világító rakéta juttatta eszembe, hogy a haretéren vagyok. Hiszen amióta elkerültem hazulról, alig éreztem, hogy idegen országban járok. Amerre mentünk, mindenütt magyar katonákkal találkoztam. A vasuti állomásokon is csak a vasuti tisztek beszéltek németül, vagy szláv nyelven. Még a Bahnhofkommando tisztjei is magyarul beszéltek, s az a tábori esendőr, akii a szállásomra vezetett, szintén magyar volt.

Honnan kerül ez a tenger magyar erre a vidékre? Hogyan van az, hogy mi, kik még pár év előtt oly gyöngének hittük magunkat, hogy egy ellenséges hangu hirlapi cikkely is elbusított, ma számottevő, még pedig nagyon is számottevő tényezői vagyunk ennek a világot rengető nagy háborúnak? Ezek a gondolatok foglalkoztattak, amikor az álom és fáradtság erőt vett rajtam és ágyba kényszerített. A nap már magasan járt az égen, mikor fölébredtem.

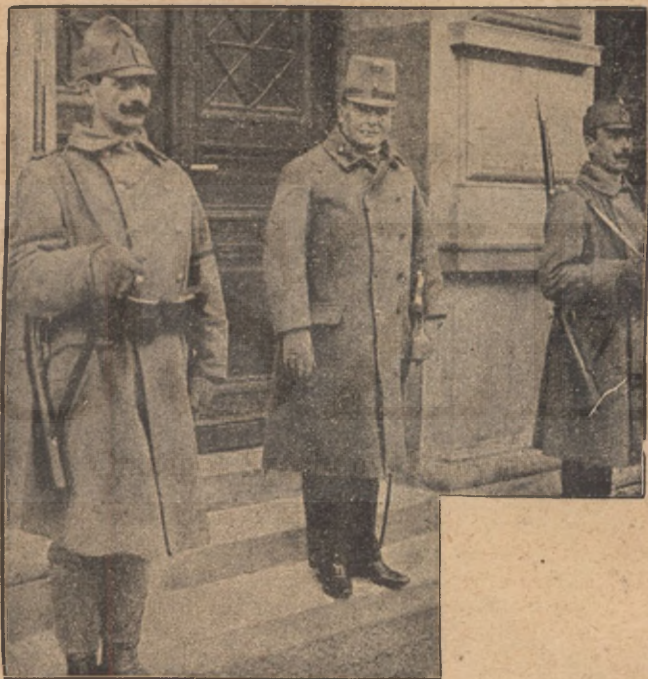
Első dolgom volt a Gruppenkommandóra menni. Sok föltartóztatás és igazoló okmányok fölmutatása után végre bejutottam a parancsnokhoz, ahhoz a derék magyar altábornagyhoz, aki a gorlicei áttöréstől Brest-Litovszk bevételeig nevezetes szerepet játszott egy honvéhdadosztályunk

Új lövőárok építése az orosz fronton. Katonánk diadalmas utközvetlen megverték az ellenséget, amely igen messzire natraut, de aztán erősítéseket kapott és ismét beásta magát. A mi csapataink sem tehetnek egyebet, mint hogy szintén beássák magukat az ellenség szomszédságában.

élén s hirt, dicsőséget szerzett a magyar honvédségnek. A kegyelmes ur magyaros szivességgel fogadott, kérésemre megadta az engedelmet, hogy a frontra menjek s kiállíttatva részemre az igazolványt, kocsit is rendelt ki számomra.

Déli tizenegy óra lehetett, amikor egy tüzérhadapród kíséretében kocsiba ülve utnak indulhattam az orosz front felé, mely H.-hoz 14 kilométernyire lehetett. A város északi kijárójánál, nagy pusztaság közepén

Kövesházi Kövess Hermann vezérezredes, Montenegro meghódítója, akit aztán az orosz frontra rendelt a király. Konrád tábornagy után hadseregünknek egyik legkiválóbb hadvezére, aki diadalmas ütközetekben verte vissza az oroszok minden támadását a bukovinai fronton. (A képen a közepén álló alak.)

magányos kémény meredt az égnek, jelezve, hogy hónapok előtt itt is házak állhattak, de az orosz ágyuk tüze ezt a részt a szó szoros értelmében a földdel egyszínűvé tették. Csoda, hogy ez az egyetlen kémény épen maradt.

A teli nap már melegen tűzött s a kocsi kereke magasra hajintotta a frissen olvadt sarat. De a hó a mezőkön nem olvadt. Fehér köntös borította az egész vidéket. Se fa, se bokor nem zavarta a kilátást. Olykor szinte

azt hittem, hogy az alföldi rónán vagyok, mikor azt kellett látnom, hogy biz ez igen görbe ország, 40–50 méter relativ magasságu, nagy, lapos dombok konglomeratuma, mély gödrökkel, melyeknek oldalán a kiterjedt népes falvak építvék, erősen befásítva. De a fák koronájának csak a teteje látszik az utról, mintha árokmenti cserjés volna. A falvak képe csak akkor tárul elénk, amikor egészen közelébe érünk s az ut ereszkedik lefelé a dombtetőről a völgybe. A két derék szürkének ugyancsak kijutott a munkából.

A gulyásagyu fedezéke. A front mögött a szakácsok elrejtik a tábori konyhát, nehogy az ellenséges repülők fölfedezhessék, hogy hol főzik az ebédet a csapatok számára. Nagy baj volna, ha oda csapna egy gránát: az nap nem ennének a lövőárkokban menázsít.

amint sebesen ügetve vitték kocsinkat hegyről völgybe, völgyből hegyre, hol síkság közepén képzelve magunkat, hol mély gödörbe jutva. Utközben sok szekérral találkoztunk, melyekbe apró, gömbölyű, hosszúsörényű lovak voltak fogva. Idevaló parasztok hajtották a lovakat; színes róka-prémes sapkát viseltek fejükön. Az ut szélén asszony-nép dolgozott. Fejük be volt kötve. Vörös ruhájukon ujjatlan, rövid bőrködmön s az alatta lévő hosszú kabát alól másfél araszra lógott ki a szoknyaszerű, keskenyszabású piszkos vászoning. Lábukon otromba csizma. Olyanok, mint az eszkimók.

Jó felóra hosszát mehettünk már, amikor tőlünk jobbra az ut mellett egy harminc és feles mozsarat pillantottunk meg. A kísérőm azonnal föl-hívta rá figyelmemet s magyarázta a mozsár tulajdonságait. De alig hogy elhagytuk a harminc és felest, közel egy utkereszteléshez éktelen csörömpöléssel közeledett felénk egy otromba alkotmány. A lovak fülüket hegyezni kezdték. A katonakocsis rövidre fogta a gyeplőt. Már-már egyvonalban voltunk a csörömpölő szörnyeteggel, a harminc és feles motorjával, amikor a lovak balra kitértek s mi az utszéli árokban derékgig érő hóban találtuk

A tábori telefonhoz beosztott legénység kiképzése a front mögött. Az egyik oldalon a tisztt leadja, a másik oldalon egy altiszt felveszi a parancsot. Persze kiképzés után a tisztt és az altisztt már több mérföld távolságban vannak egymástól.

kísérőmmel és két honvédtüzértiszttel együtt lóra ültünk s ereszkedtünk lefelé az erdős lejtőn a nagy folyó felé, amelyen túl már az orosz az ur. Azaz rosszul mondom, csak ő tartja megszállva a tulsó partot, de mi vagyunk az urak, mert kezünkben még a tulsó parti hidfő és ágyuink tüze elég arra, hogy megakadályozza a muszkát a hidfő elfoglalásában.

Az erdő szélén haladva, jobbról is, balról is, előlről is percenként egy-egy ágyudördülés szólt bele beszélgetésünkbe. Amint lejjebb értünk, olykor

magunkat. Szerencsésen befordultunk. De sem kerék nem törött, sem hám el nem szakadt. A lovak is megálltak, s mi is kikászolódtunk a hóból. Baj nélkül mehettünk tovább a motor fogaskerekétől mélyen fölszabdalt kőuton. Innen keletnek fordultunk a keresztutnál s már elmúlt a dél, amikor megérkeztünk célunkhoz, P. községbe, ahol az egyik honvédtég tiszttikarának a szállása volt.

P.-n már az üteg vendége voltam. Az egyszerű, de igen jó ebéd elfogyasztása után

egy-egy puskalövés éles puffanása hangzott át az előttünk elterülő szálerdő felől. Ilyen itt a mindennapi csönd, amikor azt mondják, hogy nincsenek harcok. Milyen lehet, ha harcok vannak? Hát még a pergőtűz?

— No bátyám, látod-e már az üteget? Kérde tőlem a mellettem lovagló hadnagy.

De biz én hiába jártattam végig háromszor is szememet az alattunk, a szálerdőig elterülő cserjésen, nem láttam én egyebet, mint cserjét, fiatal fácskát, meg hol nagyobb, hol kisebb hófoltokat.

Vezérkari tiszt telefonon intézi a csapatmozdulatokat. Az ember azt hinné, hogy ez igen kényelmes munka a front mögötti kellemes szobában. Csakhogy ez tévedés, mert a vezérkari tisztek munkája egyike a legnehezebbeknek.

— No még mindig nem látod? — kérde a hadnagy.

S ekkor előttem 20–25 lépésre tűnt föl a földben elhelyezett néhány üvegablak, két hőmentes lejtő s ebből kiemelkedő egy-egy kémény, majd ettől lejjebb hat fehér folt s alóluk kikandikáló ágyukerek és laféta.

Nagyon meg voltam lepve, hogy a tarackok nem a földbe vájt mély fedezékben, hanem a bokrok közt, egy-egy fehér lepedővel letakarva, szabadon állanak. Oldalról földik a cserjék, az aviatikus szemét pedig megcsalják az ágyuk mellé tűzött fácskák koronái és a hólepelként a csövekre

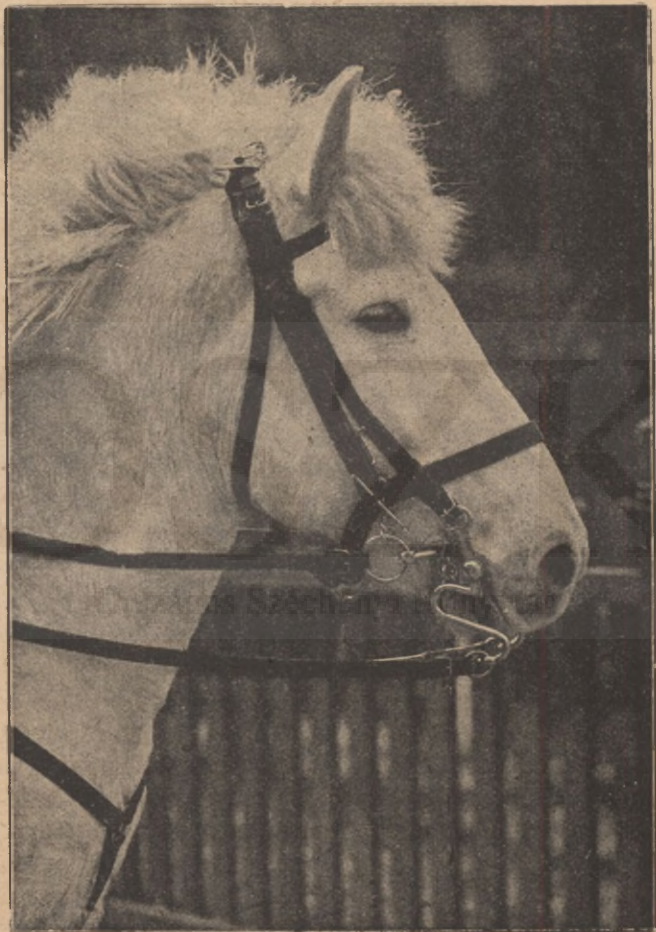
boruló lepedők. A fedezékek nem itt, hanem husz lépéssel hátrább vannak a hegyoldalba vájva, oldalt ajtóval, hátul ablakkal ellátva. A fedezékekben ágyak, asztal, telefon s külön fedezék a tiszteknek, külön jóval nagyobb a legénységnek. Benne sárral tapasztott kemence, mely ugyancsak meg fűti az alacsony helviséget

Az orosz hátról : egy összelőtt orosz-lengyelországi faluban a nép. ebédet főz a romok közt. Az ebédhez valót a németek ajándékozták az éhező lakosságnak mert a muszkák mindent fölégettek vagy elvittek

Amióta a fronton voltam, itt láttam először katonaságot. Akkor sem sokat. Mintha a föld nyelné el őket. Hová lesz itt az a rengeteg katona, akit utazás közben lát az ember a vonatokon? Eltűnik, mint a kámfor Lőről leszállva, nagy sárban dagasztva néztem meg mindent, amit a

jelenlevő tisztek szíves magyarázattal szolgálva megmutattak. Megmutogatták a tőlünk egy-kétszáz lépésnyire levő kisegítő célokat, megmagyarázták, hogy hogyan irányít mindent ezek alapján az üteg parancsnoka

Egy orosz tábornok gyönyörű lova, melyet egy magyar huszár fogott el. A ritka hadiszákmányért a huszár nagy jutalmat kapott kapitányától.

a megfigyelő állásból, mely a folyó partján, ide másfél kilométerre van. Mert ő lát mindent, mi pedig semmit. Hiszen előttünk a félkilométer széles szálerdő, mely minket az oroszától, de az oroszot is tőlünk elfödi. Csak most kezdtem érteni az indirekt célzás művészetét, persze csak homályosan.

Közben itt-ott hallatszott egy-egy ágyulövés jobbról is, balról is, utána olykor mély detonáció előlről. A tisztek mindig megmondták a hang után, hogy melyik, milyen ütég, a tompa, mély detonációra pedig, hogy az a mi kilőtt aknagránátunk robbanása.

Bevonultunk a fedezékbe melegezni. Egyszerre csak csönget a telefon. Az első tiszt, egy fiatal hadnagy kapja a kagylót. Csönd lesz. Fél perc múlva ismétli a kiadott parancsot: „12-ik cél. Gránát 205.“ s még néhány előttem érthetetlen kifejezés. Azután kiszalad, s mi utána. Ekkor értettem meg a tábbitól, hogy az ellenség a hidfő közelében levő temetőben élénk tevékenységet fejt ki, elrendelték hát a temető lövését. A kiszolgáló-legénység az ágyukhoz sietett, s mintha csak gyakorlótéren volna, nyugodtan irányzott, majd eldördült egy egy tarack, lövés után fölgaskodott az egész alkótmány (még régi tarackok voltak), azután a második, harmadik, sorra valamennyi, majd ismét előlről, mire kis idő múlva ismét megszólalt a telefon s az első tiszt megszüntette a tüzelést.

Megértettem, hogy az ellenség visszahúzódott a temetőből s további tüzelésre szükség nincsen. A lövések már belőtt célpontokra történtek, próbálövésekre nem volt szükség. A szolgálatban levő tisztek visszatértek a fedezékbe, a kiszolgáló-legénység az ágyukat visszaigazitotta az előbbi célra, mi pedig lekadarva csizmáinkról a rátapadt sarat, lóra ültünk, s baktattunk vissza a faluba, mert már ránehezedett a szürkület köde az egész szemhatárra.

A faluban várt már a kocsis s vitt vissza H.-ra. A keresztutnál már föl volt állítva-uj helyén a rettegett szörnyeteg, a harminc és feles. Körülötte egész kis erdő rögtönözve fiatal fácskákból. S amig gyorsan gördült a kocsis H. városa felé s a távból elhangzott egy egy ágyudördülés, elgondolkoztam rajta, hogy milyen is lehet erre nagy harcok idején, amikor állandóan bömböl az ágyu és folytonosan ropog a puska. Ellenállhatatlan vágy szállott meg, hogy legalább egy fia ellenséget lássak, vagy ha azt nem lehet, legalább a nagy folyó vizét, mely elválaszt az oroszról. De az, hogy amiként mi odalöttünk a tulsó partra, akként az orosz is löhetett volna felénk, ez bizony egy pillanatra sem jutott az eszembe. A katonát is annyira lekötötte a figyelem, hogy nem ér rá törődni az őt érhető veszedelemmel.

Másnap H.-ba indultam a tarackosztály parancsnokát meglátogatni. B. százados, az osztályparancsnok, aki egyuttal az egyik tüzérségi csoport parancsnoka is, jó ismerősöm volt. Örültem, hogy viszontláthatom.

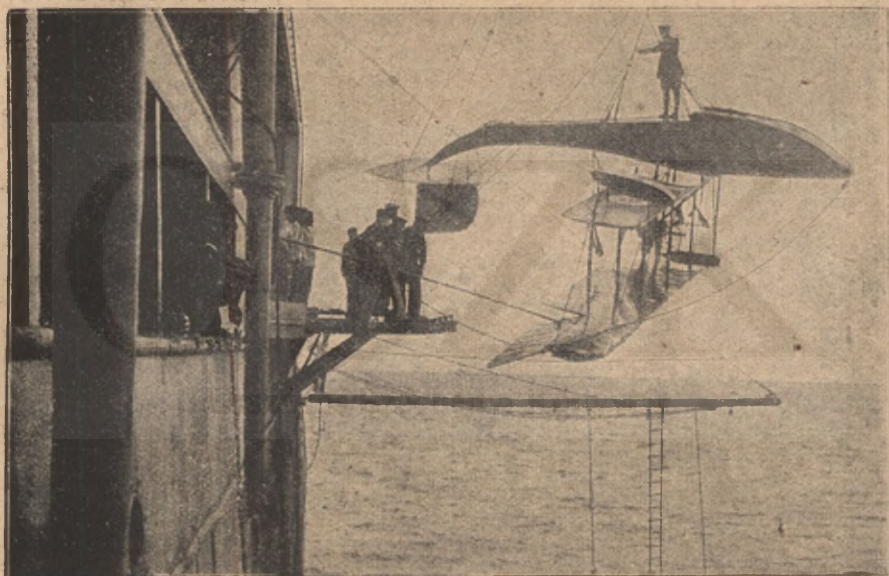
Hadapród-kisérőmmel tíz óra tájban indultunk utnak. Igen sok paraszt-

Az orosz frontról : Német gyalogság ellentámadásba megy, hogy visszafoglalja állásait, amelyet az oroszok ötszörös lövés rohamai alatt elvesztett. Az oroszok képtelenek az ilyen lendületes ellentámadást kitartani.

szekér haladt előttünk hosszú sorban az út közepén. A katona-kocsis — szintén magyar fiu — röviden bánt el velük. „Linksz halten!“ kiáltott rá a parasztkocsisra s irgalmatlanul huzott végig mindegyiken ostorával. Szegény rutén paraszt megértve, hogy vétett a hajtási szabályok ellen, szó nélkül kapott a gyepelő után és tért le az út baloldalára.

Amikor elértük azt a keresztutat, ahol a harminc és feles mozsár volt fölállítva, S. községnél, mely balra egy mély gödör oldalán van építve, utunk a dél-északi iránytól nyugat felé kanyarodott s erősen kezdett emelkedni. Ekkor tűntek szemembe az orosztól minket elválasztó nagy folyó

Orosz repülőgép leszállása egy német hadihajóra. Lovesekkel kényszerítették leszállásra, amikor a hajó fölött lebegett a libai kikötőben. Az orosz pilóta talán még örült is, hogy repülőgépe megsérült és ő megadhatta magát.

mentén huzódó erdős dombok. Közben erősen hallatszott egy-egy ágyudördülés innen is, tulról is. Amint szememet végigjártattam a vidéken, mintegy keresve, hogy merre huzódhatik a nagy folyó völgye, a magasban, vagy másfél kilométernyi távolságban egy kis gömbölyű szürke felhőt láttam megjelenni, mely lassanként növekedve egy ideig lebegett, azután eloszlott. Kisérőmtől tudtam meg, hogy az egy most fölrobbant orosz srapelnek a füstje. A mienknek ugyanis nem szürke, hanem rózsaszínes füstje van.

— Tehát közel vagyunk már az oroszhoz? — kérdeztem. — Nem-

csak közel, — felelt ő — hanem az a dombhát, amelyen most utunk keresztül fog vinni, már beleesik az orosz ágyuk tüzének körébe, sőt azokról a dombokról, melyek ott szemben a folyó tulsó partján vannak, minket látni is fog a muszka.

— Hogyan? Hát azok a kis erdőrészek ott a hegyoldalon meg a hegytetőn már orosz kézben vannak? Hiszen alig van ide egy kilométerre.

— Csalódás — felelt ő. — Az a szemben fekvő erdős domb ide három és fél kilométer s már túl van a folyón. Erre jobbra az a tisztás szintén túl van a folyón és csak az a közelebbi kis erdő, az még a miénk. Ezen az uton már nem is szabad nappal se csapatnak, se több szekérnek egymás után, sem több lovasnak egy csomóba menni, mert mihelyt meglátja a muszka, azonnal rászán néhány srápnelt. De egyes kocsikra, egyes lovasokra nem szokott lőni. Sajnálja a municiót.

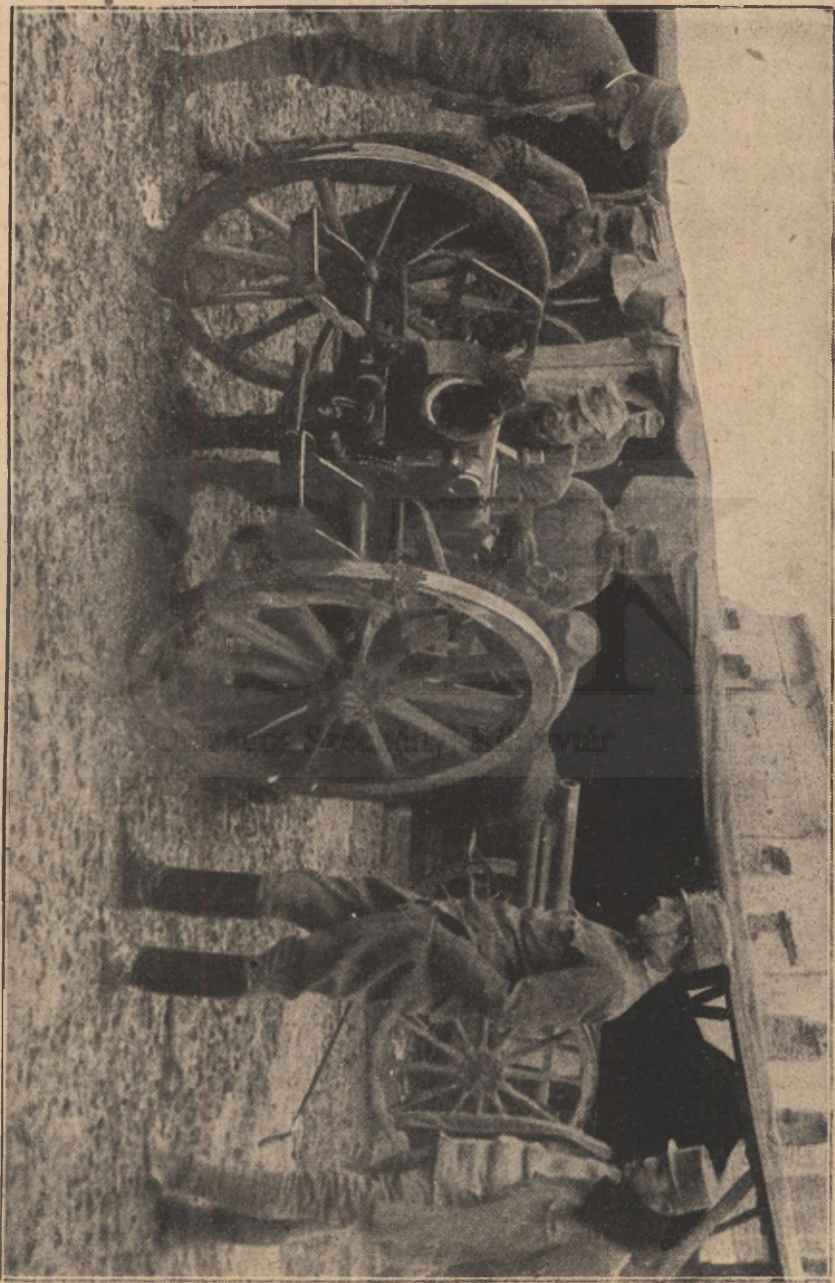
Az uttól jobbra és balra itt már mindenütt elhagyott lövőárkok sáncai feketéltek ki a fehér hóból. Előttük összetépett drótakadályok. Közbe-közbe téglafarmájú kis sírok, festetlen fakeresztekkel, jelezve, hogy itt kemény harcok voltak, amíg sikerült az oroszot a folyó tulsó partjára átkergetni. Az árkok olyan girbe-görbén, cikk-cakkosan futnak, hogy alig tudtam az irányukat meghatározni. Az egyik ároksorral szemben, melynek sáncai északnyugatra néznek, ötszáz lépéssel odább húzódik a másik, mely velünk szembe délkelet felé tekint. Ezek az oroszok, amazok a mieinknek az árkaik voltak.

Tömegsírokat nem láttam sehol. Mindenütt csak akkorák voltak, melybe egynél több ember nem fér el. Itt egy, amott kettő-három, szerte-szét, össze-vissza, leginkább az árkok közelében, vagy mintegy annak folytatásaként. Rám nem tette azt a benyomást, hogy az itt lefolyt harcoknak sok áldozata lett volna akár a mi részünkről, akár az oroszoké. De lelkekre így is mély hatást tett.

Végre tulvultunk a veszedelmes zónán. Utunk lefelé haladt a dombról a völgybe s előttünk állt már a völgy aljában és a dombok oldalában hosszukásan elhúzódó község s a szemben fekvő domb oldalában egy hosszú sárga tornácos uri ház, előtte tiz-tizenöt darab fenyőfával, akár egy magyar nemesi kuria.

Most persze nem a gazdája lakja, hanem a tarackos osztálytörzs és az egyik üteg tisztjének a szállása. A házban tágas, világos, parkettes, szobák a szobákban jól fülő kitünő orosz kályhák.

Az egész tisztikart, a szolgálatban levők kivételével, együtt találtuk. Ebéd ideje volt. A tisztok egy része már régi ismerős. Igen szívesen fogadtak

Ágynuk a javító műhelyben. A megsérült ágynukat, amelyeket a fronton nem lehet kijavítani, a front mögé viszik, ahol rögtön kisserelik ujdodatujakkal. A hibás ágynukat szakértők azonnal munkába veszik és néhány nap múlva ezek is újra kezdelhetik rettentő működésüket.

Jókedvüen élnek, elég jól étkeznek, de afféle dorbézolásnak és lakmározásnak, amilyeneket olykor hallani lehet, még nyomát sem láttam.

Ebéd után fölvettem a kérdést, hogy ha már itt vagyok a muszka közelében, mit lehetne megnézni, mint aféle kíváncsi civilnek? Egy kövér hadapród azonnal előállt javaslataival. De a parancsnok mindenre a fejét csóválta, s azt felelte: Nem ajánlom.

Már-már lemondtam róla, hogy lássak valamit. De a kövér kis hadapród ismét és ismét szöbáhozta. A százados végre kis gondolkozás után engedett.

— No jó — mondá — menjetek el az Y. számú megfigyelőbe. De óvatosan, hogy meg ne lásson a muszka a dombtetőn, mert megsrapnelez. Most kaptam a jelentést, hogy az aviatikusunk föl fedezte az ellenségnek a szemben levő erdőben egyik megfigyelő állását, annak a szétlövését fogom a M. mellett levő ütegnek elrendelni. Mire odaértek, a parancsot is kiadom. Ezt talán lehet és érde mes megnézni.

Elővette a térképet s megmutatta rajta a helyzetet.

Negyed óra mulva négy ló volt nyergelve. A kövér hadapród vezetett a rendes kísérom is velünk jött s még egy kürtös, aki a lovakat tartja s visszahozza.

Lóra ültünk s elindultunk előbb a falu mentén a házak közt a völgyben, majd jobbra kikanyarodtunk az M. felé vezető utra, föl a dombtető-

Szurmay altábornagy német kitüntetése. Egy magasrangú német tiszt feltűzi a vaskeresztet a hős honvéd tábornok mellére.

nek s mikor annyira jutottunk, hogy a folyó tulsó partján levő dombokat lehetett látni, egyenként vágtattunk végig a dombtetőn egész az erdő széléig kétszáz lépésnyi közökkel, nehogy az oroszoknak feltűnjék a társaság.

Mikor a dombnak a tetején voltam, a szemben levő dombnak hófödte oldalán vagy ezer méternyi távolságra láttam egy orosz lovast. Az is oly fedetlenül lovagolt, mint mi mind. Közben itt is, ott is hallottunk egy-egy ágyulövetést, utána a gránát robbanását. Végre elértük az erdő szélét, összejöttünk, leszállottunk. Itt az erdőben egy kiépített nagyobb fedezéket találtunk a fák alatt elrejtve. Közkatonák ácsorogtak a fák alatt, kik kíváncsian nézték, hogy mit keres ott egy civil.

Azután csöndesen, lapulva, mint vezetőnk csinálta, egyenkint mentünk le egy meredek gyaloguton az erdő mélyébe. Megint egy kiépített fedezékhez értünk, ahol két-három tüzér tartózkodott, majd alább harminc lépésre megláttam a megfigyelő állást. Ez egy félig nyitott fedezék, amelynek szélén egy tüzérfőhadnagy ült, aki a szembenfekvő dombon elhuzódó erdőre szegezte tekintetét, lent a fedezék alatt pedig egy altiszt állt tülére erősített telefonkagylóval.

Már értesítve volt, hogy jövünk. Megismerkedtem a főhadnaggal, aki megmagyarázta a helyzetet. Az ütegünk M.-től keletre a hátunk mögött áll három kilométerre.

Előttünk másfél kilométerre az erdő szélén, ott ahol a szálerdőből egy keskeny nyulvány nyulik ki és a cserjés kezdődik, van az orosz megfigyelő állás, amelyet lőni fogunk. Az ott lent ötszáz lépésre a völgyben a nagy folyó, mely elválaszt minket az oroszától. A folyón túl a lapos parton van egy magányos ház, amely mögött látni a havas talajból feketén előtűnő orosz lövőárok vonalát. Ebben nem lehet észrevenni semmi életet. Mintha el volna hagyva. De előrsők megszállva tartják. A folyó innenső partját innen nem lehet látni, mert elfödi a fás hegyoldal. A folyó mindenütt meredek dombok közt, ugyszólván part nélkül folyik, vize mély és folyása sebes. Csak itt-ott, mint éppen a magányos ház előtt is, van egy kis lapos part.

A főhadnagy kiadta a parancsot a telefonosnak, aki bemondta a telefonba: „Harmadik löveg 6. cél, gránát stb.“. Kis szünet következett azután, amíg a parancsot ismételték. Leadni — szolt a telefonos, majd néhány másodperc múlva mondá: Leadva.

Hat-nyolc másodperc múlva hátunk mögött megdördült az ágyu, utána vagy nyolc másodpercig éktelen sisterség hallatszott, tekintetemmel igyekeztem a hangot követni, de nem láttam semmit. Majd mély detonáció

Az orosz frontról: lovas katonák — a lövégekben. Vitéz huszáraink és ulanásaink, akik a háboru elején oly fényes szerepet játszottak, lassankint leszorultak a harctérről, ahol az össze-vissza tört földön lovaikkal nem bírtak érvényesülni. Leszálltak tehát a lóról és magtanultak a gyalog harcot, még pedig alaposan.

következett, a gránát robbanása. De hogy hol, merre robbanhatott, még csak nem is sejtettem. A tiszt és kísérei egyhanguan mondták, hogy hosszú volt a lövés vagy száz lépéssel. Azután más utasítással megismétlődött a nóta : Leadni. Leadva. Megint eltelt hat-nyolc másodperc. Megint hallatszott a süvitő sístergés, mint mikor a gőzt kieresztik a kazánból. Megint követtem a hangot, hallottam a detonációt, de nem láttam semmit. Megint valamennyien suttogták : Ötven lépéssel rövidebb. Megint nem láttam

Az oroszországi frontról : A front mögött orosz foglyok szalmaszákokat tömnek a táborikórház és a tisztí fedezékek számára.

semmit. Már most nem mertem a hang után nézni, hanem tekintetemet a megfigyelőállás megjelölt helyére szegeztem, hátha így többet látok. A harmadik lövés után a gránát nem roltant. Ennek a ládáját a tiszt följegyeztette.

A negyedik lövés után vagy huszonöt lépésnyire a kijelölt hely előtt mintha fölvágódn láttam volna a havat s utána öt másodperc múlva hallottam a gránát robbanását. Megint javították a parancsot. Leadni. Leadva. Eldördült az

ágyu, süvített a gránát. Szemeimet nem mertem egy pillanatra sem levenni a célul kitűzött pontról, amikor ott magasra vágódott föl a föld, fekete tölcészerű oszlopban s utána megint öt másodperc múlva hallottam a gránát robbanását. Csak most jöttem rá, hogy a hang később ér ide, mint a fény s én mégis a hang után kerestem azt, amit látni akartam.

Mind a hárman mondták : Teli találat. Rossz érzés futott át minden tagomon. Szegény muszka, annak is vége és én itt nézem, mint valami szórakoztató mulatságot. Nem is titkoltam gondolataimat. Kinevettek. Hiszen ha ott volt valaki, mikor észrevette, hogy lövések keresik, már

rég kereket oldott. A többi lövést már megtudtam figyelni. Az ellenséges megfigyelő szét volt rombolva.

Indultunk visszafelé. A fejem fölött berregést hallok. Gyorsan emelkedett egy röplőgép föl a magasba és haladt az oroszok állása fölé. Ott fordult néhányat, már alig látszott, amikor óriási távoli durranás rázta meg a levegőt. A hátunk mögül jött a hang. Ámulva kértem, mi történetett? A harminc és feles — felelték társaim. Keserves siró jajgatás

Német betegápolónők a Königin Luise nevű hajón Kovnóba utaznak, az orosz-lengyel-oroszországi híres várba, amelyet a németek három napi ostrom után foglaltak el és ahol nagy hadikórházat létesítettek.

hasította végig a levegőt. Mintha ezer ördög üvöltene. A siró jajgatás hangzott vagy egy percig, majd lassanként elhalt. Éppen fölértünk az erdő szélére, mikor a második iszonyu durranás rázta meg a levegőt. Utána megint a siró jajgatás, mely lassankint elhalt a távolban, de nyomban utána távoli mély detonáció következett, a gránát robbanása.

Lóra ültünk s igyekeztünk hazafelé H.-ra. Időközben beborult, besöté-

tedett és havazni kezdett. Öreg este volt, mire szállásomra jutottam. Átöltöztem s mentem a menázsba.

Itt vacsorára gyült már össze az egész Gruppe, amint itt mondják. Az altábornagy is megérkezett. Mellette álltam, amikor hozzálépett az aviatikus főhadnagy és halkán jelentette, hogy a fölfedezett ellenséges üteget, mely M.-et lőtte, miután rendes ágyuval belőtték, a harminc és feles célba vette. Az első lövés nem robbant. A másodikra: az üteg megsemmisült.

Az oroszok offenzívájuk alatt kétszer változtattak taktikát: először nagy nekirohanással, hatalmas lökéssel kísérleteztek és ezzel, ha áttörni nem is, de két helyen sikerült benyomni harc-vonalunkat. Mikor ez a taktika a borzalmas véraldozatokellenére sem hozott nagyobb eredményt, akkor a megrohanást kissébb lendületű, de folytonos, alig szünetelő és tulerővel végrehajtott támadások váltották fel, amelyek az egész frontra kiterjedtek.

Ezek a harcok hosszadalmas, viaskodáshoz hasonló küzdelemmel járnak, amelyben a tulerő hatalmát nem lehet taktikai mozdulatokkal ellensúlyozni, mint például

Drozdovszki Mihály 88 éves onkéntes. Hadseregünk legöregebb katonája, aki végigküzdötte a magyar szabadságharcot, az 1866-iki olasz és orosz háborút és a boszniai háborút.

a mozgó háborunál, hanem kézitusában kell visszaverni.

Az orosz offenzíva alkalmával minden áldott nap az oroszok támadtak és a támadásoknál a tiszték és altiszték mindenütt korbáccsal kergették előre az embereket, ha pedig hátráltak, akkor hátul még ágyutűz is togadta a hátráló csapatot.

Nem rátozás ez a mi részünkről, mert hisz az ilyesmi együtt jár az ilyen harc természetével. Az oroszokat másképp nem lehetne új rohamra kényszeríteni ott, ahol például úgy verik vissza őket, mint mi a felső Moldova völgyében. A Moldova és a Pozorita között a völgy nyugati lejtőjén levő állásaink ellen támadó oroszokat részben elfogtuk részben lekergettük a mélységbe. Új támadásra a megmaradtakat másnap nem lehetett kényszeríteni másképp, mint kancsukával és azzal a fenyegetéssel, hogy ha megint hátrálnak, hát a saját agyuik lövik őket halomra. Így aztán rohant az orosz előre, abban a reménységben, hogy hátha kedvező alkalom nyílik és megadhatja magát. Csakhogy mi nem számíthattunk arra, hogy minden muszka ilyen szándékkal jön ellenünk és bizony ágyuink, géppuskáink és gyalogsági tüzelésünk, meg a kézigránátjaink rettentő pusztítást vittek véghez a csorda gyanánt rohanó orosz tömegek közt. Volt olyan helye a frontnak, ahol ezrével feküdtek a boldogtalan orosz katonák holtteste, amelyeket hetekig nem takarított el senki.

Az orosz front eseményei közül érdemes megörökíteni Kokoska Oszkár történetét. Ez a katona festőművész volt, még pedig nagytehetségű. Bécsben tűnt fel és több kiállításon díjakat nyert. Az irodalommal is foglalkozott, szintén sikerrel.

Mikor kitört a háború, önként jelentkezett katonának. A lovassághoz került és a nagy offenzíva idején mint kadét ment ezredéhez a galíciai frontra. Örök vidámsága és huncut csinyjei miatt bajtársai nagyon szerették, pedig sokszor megréfált barátot és ellenséget egyaránt. Hanem egyszer aztán hosszú időre elnémult ajkán a nevetés.

Attakot csináltak és mikor az ezred vad rohanással dübörgött végig a mezőn, Kokoska lovát golyó találta. Az állat elvágódott és estében a lovaszt szintén golyó érte a fején, úgy, hogy ő is fekve maradt a ló mellett.

Mikor magához tért, kozákok kutatták át a mezőt. Nehézkes mozgásu, ijesztő alakok. Fekete kucsmájuk mélyen a szemükre huzva, mintha maguk is szégyellték volna, amit csináltak: *a földön fekvő sebesülteket gyilkolták* i. e. Odamentek mindegyikhez és aki még mozgott, abba beledöfték a pikájukat. Néhány sebesült feljajdult, de a kozákok szívtelenül folytatták a rettenetes mészárlást.

Kokoska dermedten, tehetetlenül nézte, mint gyilkolja le közülök az ő szeretett bajtársait gyáva kegyetlenséggel. Az undor, a halálfélelem, az örület percei voltak ezek. A kozákok pedig jöttek egyre közelebb és közelebb hozzá...

Végre odaértek, mint imbolgó sötét árnyak. Az egyik kozák lehajolt

Oroszországi kép : Libpai asszony tizenegy apró gyerekkel. A családfőt elvittek az oroszok katonának még a háboru elején és azóta talán már el is esett. A bárbar „németek” gondoskodtak az anyáról és a tizenegy apróságról.

Kokoskához és elvette az óráját. Szemében buta kajánság látszott, a lehelete bűzös volt, mint a dögevő állatoké. Széthuzott husos szája, csapzott vörös szakálla, torz vigyorgása úgy nehezdedtek a festő lázas agyára, mint valami rémes kísértet.

Kokoskában még az életösztönt is legyőzte az undor. Le akarta rázni magáról a kísértetet, megpróbált feltápáskodni, mint aki egy borzasztó látomás elől menekülni szeretne. De csak a szemét tudta elfödni. A kozák erre nagyot röhögött és kését megforgatta a sebesült mellében.

A sebesült érezte a döfést, aztán belülről valami sűrű, meleg folyadék ömlött szomjuhozó torkára. És ő móhon itta a vért — a saját vérét.

Azután ismét hosszú, néma csönd borult a mezőre.

Innen kezdve aztán gyorsan peregtek az események. Kokoskát fölszedték az orosz szanitécek. Arca megöregedett a szenvedésektől, gallérján a sárga stráfot vér itta át, úgy, hogy a kötöző helyen törzstisztnak néztek és az orosz őrség tisztelgett neki!

Az ingéből csináltak neki kötést, aztán kórházvonatra tették, amelynek másnap kellett indulni Kíev felé. Kokoska mindent látott és kimondhatatlan rémület szállta meg arra a gondolatra, hogy elviszik a fogságba.

Tudta, hogy a fejsebeknél rendszeren harmad-negyednapra hosszú ájulás áll be és ha az uton éri ez az ájulás, akkor ő elveszett, meg kell halnia. Kétségbeesésében orditozni kezdett. Erre azt hitték, hogy űrült és kitették a vagonból egy nyitott kordéra.

Szerencséje volt, hogy egy ápoló maradt mellette, aki lopott valahol

Német katonák fülvédő készüléke. Ezt a tüzéségnél alkalmazzák igen jó sikerrel a megsüketés ellen, mert az ágyuk retentő bömbölése a legegészségesebb hallószervet is végül tönkretenné.

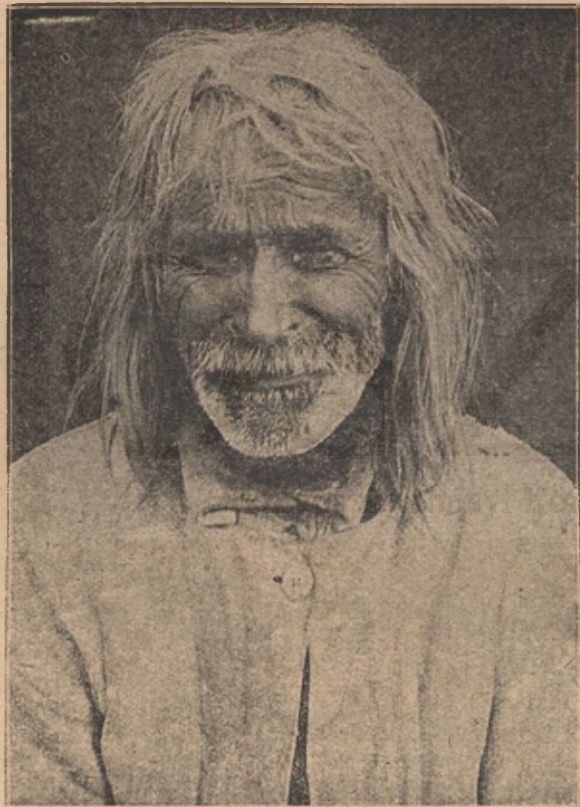
egy tisztiköpenyegét és ezzel letakarla a szenvedőt, hogy legalább a szakadó eső ellen védelmezze. Lázás, szörnyű órák voltak ezek is, de a sebesült agyának lüktetésén, fülének tompa zugásán keresztül is hallotta az ágyudörgést, amely elkísérte a vonatot. A kerekek kattogása pedig azt sugta a fülébe, hogy menekülni, menekülni!

Estefelé egy kis állomáson az ápoló jó pénzért leemelte a kordét a

nyitott vagonról és ottmaradt Kokoskával, akit most már — a saját érdekében orosz őrnagynak hirdetett az ápoló.

Hajnaltájban már közvetlen-közelből hallatszott azgy áuzás és a heves puskatüzelés mutatta, hogy a mi csapataink a közelben vannak. A nagy izgalom a sebesültnek új erőt adott.

Egyszerre kozákok rohantak az állomási épületbe és ott el akarták magukat sáncolni, de Kokoska most már szintén orosz őrnagy gyanánt viselve magát, kikergette őket. A mi közelgő csapataink aztán tüzelni kezdtek az állomásra: Kokoska ekkor az ablakba vöröskeresztes táskát

Ruthén paraszt az ostromlott Kirlibabából, a bukovinai fronton. Nagyon öreg ember, saját állítása szerint 98 éves, de olyan egészséges, hogy valószínűen megéri a 100 esztendőt.

tétetett. Majd orosz menekülők jöttek oda oltalmat keresni: bujkáló oroszok, szanitécek, orvosok. Ő mozdulatlanul hallgatta jelentéseiket, mialatt a felindulástól alig birt nyugton maradni.

Köröskörül lángoktól volt vérvörös a határ és a bizonytalanság nehéz

5* Német csapat az orosz fronton, egy tábori fényező szolgálatában. Egy őserdőben van az állomáshely, ahová nappal elhúzódik a csapat, mert a fényezőknak csak éjjel van szerepe. Most pihenőjük van és egyik tisztjük felhasználja az alkalmat, hogy lefotografálja őket.

idejét a ház mellett fölcattanó puskalövések tették még gyötrelmesebbé. Végre kívülről magyar szó hallatszott és ekkor megszólalt a sebesült a körötte levő oroszokhoz.

— Fegyvereket letenni! Én osztrák vagyok!

Utcai gyufaárus Vlnában. Reggeltől estig járja az utcákat, amíg eladja portékáját, amelyből nemcsak a kosárban, de a zsákjában is van elég.

És miközben az oroszok rémülten esatolták le revolvereiket, Kokoska az ápolóval odavitette magát az ablakhoz. Az első, akit onnan meglátott, egy honvédhadnagy volt. Intett neki:

— Hadnagy ur, jelelntkezem. Kokoska kadét és hét orosz fogoly.

Többet nem birt mondani, mert ájultan esett össze. Hetekig feküdt még öntudatlanul és álmodott fantasztikus álmokat, de végre győzött benne az erős természct és felgyógyult. Azóta küzd tovább, mintha semmi se történt volna vele.

Zalosse körül szintén erős küzdelmek folytak. Gyerünk csak erre a vidékre is, nézzünk körül egy forró augusztusi napon.

A Szeret folyó itt egész tóvá szélesedik, amelyet mocsarak környékeznek. Egy alacsony dombon valami furcsa, fekete hátú, pókhasú gépszörnyeteg aluszik. Az eleje, mint egy óriás szem, fényes, csillogó üvegből van, a háta kemény és dudoros, alatta pedig kétfelé, mint négy vékony

láb, rozsdás sínek futnak szét a fűben. A masina tehát alszik. Néha-néha rávetődik egy eltévedt napsugár és ilyenkor, mintha fölvetné a szemét, odahunyorít a aleúinieczi zöld templom toronyra, meg azon túl Ivanov tábornok végtelen pusztáira. Majd megint összeráncolja a pilláit és a titokzatos szemgolyó sötét lesz.

A gép alatt a rekkenő augusztusi hőségben apró hangyák gyanánt — emberek dolgoznak. Az egyik ember fölmászik rá és belenyúl a gyomrába, a másik szarvasbőrrel dörzsöli üvegszemét. Vagy tiz lépéssel odább új sátrat készítenek, mintha a naptól és esőtől akarnák a masinát megvédeni. A masina meg csak alszik lustán, mozdulatlanul. Őtet nem érdeklik a levegőben sziszegő gránátok, melyek a Szeret vizébe csapnak, ő nem törődik a föld fájdalmas dobbanásával, nem érzi a perzselő forróságot. Ugyan miért? Azért, nappal ez a furcsa állat nem érez semmit.

Egy haditudósító kíváncsiskodik a közelben. Ehhez így szól egy tüzérhadnagy:

— Most nem lát semmit. Hanem maradjon itt ma éjszaka, akkor majd meglátja, mit tud csinálni két fehéren izzó széndarab, amely mögött fényes tükör van.

Orosz kereskedő a németek által elfoglalt Vlnában. Edényeket árul, még pedig maximált áron, mert a németeknek volt gondjuk, hogy ne lehessen uzorászkodni.

Persze a haditudósítót nem kell sokáig biztatni. Ez ott is maradt. Sejtelmes, sötét, meleg levegőjü nyári este volt. A fekete égbolton millió kicsiny villamlámpa égett. Némelyik aláhullott, fényes csóvát írva le a szemhatár széléig. Az augusztusi nagy csillaghullás ideje volt.

De még az éginél pazarabb csillaghullása volt a fekete földnek. A

Német tábori időjelző-állomás a front mögött. Katonák gummi gömböt töltenek meg gázzal, hogy aztán fölengedjék a magasba és így meg lehessen figyelni a szelek irányát a felsőbb légrétegekben. A gépmadarak vezetőinek nagyon szükséges, hogy indulásuk előtt a szelek irányát és erejét ismerjék.

rét selymes füve csendesesen sultogolt s a halk zúgásba, meg a lücskök csiripelésébe kemény, erőszakos csattanások vegyültek. Eltévedt puskagolyók járták a levegőt, mint láthatatlan, zümmögő éji bogarak és arrébb, elől, *kék világító golyók* rohantak az ég felé, hogy onnét, mint valami káprázatos

tűzijáték árasszák el az *acélbogáncsos* mezőt. Ibolyalángok, feketébe rajzolt tűzvonalak fantasztikus ábrái tarkították a melegt lihegő nyári éjszakát.

A főhadnagy és a haditudósító ott álltak az óriás pók alatt. Most már nem aludt a gép. Meg - megremegett, mintha belsejében vibrálna valami. Forró sugarakat lövelt ki magából.

— Nyolc kilométer távolságra még olyan jól elvilágít ez a fényszóró — magyarázta a főhadnagy — hogy embereink olvasni tudnak mellette. De nem azért marasztaltam itt magát, hogy a fényszóró crejét bemutassam: ma éjjel harcolni fogunk az orosz fényszóróval és ilyen párbajt nem hiszem hogy valaha látott volna.

Tíz óra felé járt, kísérteties, rejtelmes kezdett lenni az éjszaka. Velünk szemben, az Ivanovpuszták egyikén két vakító fényforrás buggyant fel. Fehér volt a színük, mint

a tejhab és mikor fénykévéjük nesztelenül lesurrant a mezőre, olyan volt ez, mintha egy nagy bogár nyujtogatná előre hosszú csápjait.

A két sugár lassan, óvatosan tapogatta végig a földet, aztán össze-

Bognár Mária, az egyetlen nő hadseregünkben, akinek szolgálatát elfogadták és aki csakhamar tizedes lett. Több alkalommal kitüntette magát és az ezüst vitézségi érmet is megszerezte.

találkozott s egy percre delejes fényben úsztak a mi lövőárkaink. Most az egyik fénykéve felszökött a magasba, mint acélkard vágva széjjel a meny fekete kárpitját. Majd megint kialudt mind a két fénykéve és mélységesen sötét lett újra minden.

A szem káprázott ettől a játéktól. A mi gépünk meg ezalatt zúgott,

Ucai kép Orosz-Lengyelország fővárosából, Varsóból : a lakosság kannákkal és butykosokkal vonul egy raktár elé, ahol petroléumot mérnek ki, maximált áron. Varsó nem hiába került német uralom alá : a németek ott csakhamar rendet teremtettek és mindenki pontosan megkapta mindentől azt, amire szüksége volt.

dohogott, remegett és úgy állt, mint a prédára leső tigris. De a tüzérek még szorosan fogták a láncát. A főhadnagy magyarázott megint :

— A mi fényszórónk erősebb, de kettő ellen kell harcolnia. Azért hát óvatosak leszünk és majd csak akkor kezdünk munkába, ha ők javában dolgoznak.

— Tulajdonképpen mit akarnak az oroszok ? Hisz állásainkat nappal is látják, támadástól pedig csak nem félnek talán ?

— Az ellenség éjjel szokta magát előredolgozni a mi állásainkhoz. Hogy ezt ne vegyük észre, *fénysugarakból fátyolt von* a munkásai elé, hogy ezek a lepel mögött láthatatlanul dolgozhassanak. A mi dolgunk viszont az, hogy ezt megakadályozzuk. Bevilágítjuk a fényfátyol mögötti sötétséget és így küzdünk az orosz fényszórók ellen.

Éjjel tizenegy óráig még vagy háromszor csillant föl a fény az Ivanov-

Német tréncsapat és egy orosz járőr csapat összeütközése a bukovinai fronton. Árulás folytán az oroszok meglepték a németeket egy erdőben, de a németek segítséget kaptak és a támadást diadalmasan verték vissza.

pusztán. Egyszer odavetődtek sugaraí a mi bakáink lövőárkaira. A telefonunk erre idegesen kezdett tutulni.

— Ellensugarakat kérünk, mert ránkvilágítanak!

— Még nem lehet! Ez csak kísérlet! Feleli a tüzérfőhadnagy.

És a sugarak játszadoztak, enyhén simulva a terephez, majd merész szökkenéssel táncoltak egyik dombról a másikra. Még egy félórai várakozás. Mintha mindegyik orosz fényszóró egy bizonyos pontot akart volna glóriával övezni. Most tőlünk telefonáltak az ágyukhoz:

— Vigyázat, készülünk!

És a főhadnagy egy rántással fölnyitotta a mi fényszórónk ellenzójét, amely úgy ugrik szét, mint a fényképező masina zárója.

Erre a pókhas egy sugarat lövelt ki magából, éles, vakító, szinte folyékony, ezüstszálakhoz hasonló sugárkévét, amely hirtelenül, kegyetlenül csap le az orosz fényfátyolra. Ez a fátyol elszakad, mögötte is világos lesz a föld és a földön mozgó emberek egyszerre mintegy kővémeredten állnak. Csak alig fél percig tart az egész látomány, ekkor megszólal a közelben levő figyelő:

— Halló! Fényszóró? Halló! Elég! Jó volt. A kocka mindjárt kap egy pár srapnel. Most lássuk, hogy a jobboldali fátyol mögött van-e valami?

Igen ám, de a másik orosz fényszóró közben már minket keresett. Sugara ott ugrált körülöttünk s már egész közel járt, mikor megint megnyílt a mi gépünk szelepe s a táguló pupilla mögül kilövellő fénykéve egyenesen belesütött az ellenséges fénybe. Ahogy a két sugár összeütközött, hirtelen elsötétedett a fehér fényáradat.

— Ime, magyarázta a főhadnagy, ez a fényhullámok találkozása.

Csak másodpercekig tartott a tünemény, de a nézők előtt perceknek tetszett az idő. Ekkor egy halovány rózsaszínű kör kezdett derengeni az éjszakában. A kör később lila színt játszott, aztán egy sajátságos, ibolyakék fényhenger vezetett a levegőn át az orosz fényszóróhoz. Mi történt?

Az történt, hogy a mi fényszórónk legyőzte az ellenségét, és a mi sugárkévénk végében, mintha borszesz két lángjában égne, ott állt az ellenség tehetetlen, leszerelt masinája.

Olyan varázslatos, olyan elbűvölő volt a tünemény, hogy észre sem vettük a meginduló ágyudörgést. Pedig mindenfelől elbömbölték magukat a nehéz mozsarak és bömbölésükre, mint dühödtt véredek, nagyokat vakkantottak a tarackok.

Ahová a mi fényszórónk kinyujtotta a csápját, ott csakhamar izzó lángnyelvek jelentek meg a magasban. A tüzérfőhadnagy úgy dolgozik embereivel, mint egy zsákhordó munkás: jobbra-balra csavarta a gépet és ez, mintha élne, mintha érezné, hogy mi függ tőle, úgy kereste fényével az orosz sugarat. Forgott, röpködött, verekedett a három vakító sáv, mint amikor tüzcs üszköt csóvál feje körül a gyermek.

Éjfélutánig tartott a párbaj. Ekkor két srapnel pukkant el közelünkben. Most a főhadnagy elzáratta az áramot és a fényszóró személyzetével együtt felült a sineken járó kis motorra. Két perc múlva ezer méterrel odébb állt a fényszóró, míg a régi helyén potyogott az orosz srapnel, mint

Orosz-Lengyelországi kép : Vilna egyik piacán hetivásár van és a lakosság beszerzi egy hetre való szükségletet. A nemetek, miután ezt a nagy várost elfoglalták, itt is hamarosan rendet csináltak és habár a menekülő orosz hadsereg előbb minden ételmet megsemmisített, Vilnában mégis kapni lehetett minden szükségéset.

a jégeső. Persze a haditudósító sem maradt ottan, hanem első volt, aki a motorra felkapott, mikor az első srápnél a közelben pötörögni kezdett.

Amikor Mackensen 1915 nyarán Cholm és Lublin ellen megindította a nagy offenzívát, Puhalló hadseregének az a földadat jutott, hogy Mackensen hadseregének jobbszárnyát fedezze. Evégből mindenekelőtt Sokal vidékét kellett megszállnia és keményen tartania. Az oroszoknak ott voltak a leg-erősebb állásaik, még a Bug folyót is megrakták többszörös drótakadállyal. A roham, melyet Puhalló hadserege ezek ellen az állások ellen, a Gora Sokal ellen intézett, valamint az ezt követő harcok a hadsereg történetének

Megkapóán szép vallásos jelenet. Földalatti fedezékükben az izraelita ünnepeken istentiszteletet tartanak a zsidó hitű katonák, az oroszországi fronton.

egyik legfényesebb fejezete. Mackensen előrenyomulása Vladimir Volinszkit és később Kovelt is Puhalló csapatainak a kezére juttatta, mely Dubnóig és Luckig és a Styr és az Ikva folyókon át egész Rovno vidékéig nyomult előre, amikor megjött a parancs, hogy az offenzívát meg kell szüntetni s a megszállott állásokat szilárdan kell tartani és kiépíteni.

Az oroszok ugyan eleintén, amikor magukhoz tértek, többször kísérletet tettek, hogy áttörjenek, amint azonban ezek a kísérletek meghiúsultak, csend lett. Összeütközésre tábori őrsök és járőrök közt gyakran került a dolog és őrünknek nagyon is résen kellett lenniök, hogy az orosz kémek, akik kifogyhatatlanok a mindenféle furfangban, valahogy állásaink mögé

ne lopódzhassanak. Megtörtént például egy alkalommal, hogy egy szakasz orosz állásainkhoz jött. Két katona kísérte őket, akik a mi formaruhánkat viselték. Az első vonalörs átbocsájtotta az oroszokat, mert nem látott náluk fegyvert s fogolyszállítmánynak nézte a csapatot. A második vonalörs azonban feltartóztatta őket s amikor a szállítmányt megmotozták kitudt, hogy a két kísérő áruhába bujt orosz altiszt volt, a foglyoknak vélt oroszok pedig köpönyegük alatt kézigránátot rejtegettek.

Egyébiránt azok az orosz csapatok, amelyek ezen a frontszakaszon velünk szemben állottak, többnyire idősebb korosztályból valók voltak, s jól voltak felszerelve. Szökés ritkán fordult elő. A nagyszámu tartalékok, melyet a mögöttes országból hoztak, már besorozták. Szinte elképzelhetetlen, hogy emberek milyen munkát végeztek ott. Az előtért tizenkétszeres, sőt még többszörös drótsövény szelte át, maguk az állások pedig mintaserüen voltak kitépítve. A lövőárkok deszkával voltak kipallózva és száz meg száz kéz volt elfoglalva, hogy vesszőfonalat húzzanak a falakra. Az agyagos földre vájt tisztiszállások néhol fával voltak burkolva és ablak is volt rajtuk. Még a legelső sorban lévő legénység szállásában is volt deszkaház s szalma helyett, mely hamar megpenészesedett, a katonák az erdőből fagallyat hoztak maguknak s arra terítették rá a pokrócukat.

Villamos vezeték látta el a fényszórót s gyakran az szolgáltatta a világosságot a fedezékeknek és szállásoknak is. A gránát-álló szállások több méternyire voltak a földre vájva s olyan terjedelmesek voltak, hogy akár egy egész századnak is biztos menedéket nyújtott a pergőtűz ellen.

Az első állásból mélyre ásott futóárok vitt a másodikhoz, a harmadikhoz, míg végre egy erdő kulisszába vagy egy völgybe jutott ki az ember, ahol szabad ég alatt is járhatott-kelhetett, anélkül, hogy ellenséges golyó

Bethmann-Hollweg német birodalmi kancellár. Mialatt az ántánt összes államaiban elesapták az összes kormányelnököket, akik a háboru elején hivatalban voltak, a német kancellár legtovább a helyén maradt és egyre népszerűbb lett.

érte volna. Így huzódtak több napi járásnyira a lövőárkok és drótakadályok hosszú sora s mögöttük terült el Volhynia hullámos síksága. Tűz világította meg a síkságot, mikor a nagyherceg vert hadai itt kelet felé huzódtak vissza, akik mindent lángbaborítottak, ami útjukba akadt s csóvát dobtak még a magtárakra is. Egy nagybirtokos 600.000 koronára becsülte a kárát, amelyet a gyujtogató hordák okoztak neki. Csapataink rommáégett falvakon keresztül egy elhagyott országba érkeztek. A német és cseh gyarmatosok közül, akik itt komlótermelést űztek, csak kevesen tudtak elrejtőzni a hátráló oroszok elől, csupán csak a zsidók maradtak vissza, mást mindenkit magukkal cipelték az oroszok.

Ami a földeken és falvakban még megmenthető volt, azt katonáink megmentették. Segítségére voltak a lakosságnak, mely kezdetben féltéken bujt elő rejtékéből, a házak tatarozásában és a mezei munkában is segítettek nekik. A nagyobb helységeket ma több kilométerre terjedő utak kötik össze, melyeknek kiépítésére millió meg millió értékű fát használtak föl, a legnehezebb teherautók is közlekedhetnek. Messzebb innét természetesen nagy hujja van a járható utaknak. A trénozslapok négyes fogattal voltak kénytelenek a mocsaras réteken és erdőkön keresztül járni, ahol táviróvezeték, jelzőtáblák s magas oszlopokra kötött szalmacsutakok mutatták nekik az utat. A nagyobb hidakra hidászaink fahidat vertek s több helyen még a folyó árterületét is áthidalták. Ezeket a hidakat vezéreinkről nevezték el. Van Puhalló-híd, Szurmay-híd stb.

Abban a kis orosz-zsidó helységben, mely a hadparancsnokság székhelye volt, még Ferenc József-út is van, kővel kirakott gyalogúttal. Az alacsony kis faházakban, melyek az ut mentén sorakoznak, zsidó kereskedők mindent árultak, amire katonáéknak szükségük volt. A közegészségügyre is gondja volt a hadparancsnokságnak. A tábori-kórház orvosai naponkint egy órát a polgári lakosságnak is rendelkezésére állottak, s szigorú rendelet volt arra, hogy minden lakást naponkint legalább egy óráig szellőztetni kellett. Evégből a zsidó templomszolga minden reggel nyolc órakor bejárta az utcákat, s dobszóval hirdette ki, hogy ki kell nyitni minden ablakot. Egy csendőr kísérte a templomszolgát, s ellenőrizte, vajjon végrehajtják-e a parancsot. Egy órával később, ugyancsak dobszóval hirdette ki a templomszolga, hogy akinek tetszik, becsukhatja az ablakát.

Még mozija is volt a helységnek. Adami János hadnagy, aki a parancsnoksághoz volt beosztva, az autófészert moziszínházzá alakította át, ahol naponkint két előadást tartottak, sőt szombatán hármat.

Az oroszok különben még a háború alatt a helységben egy nagy templom

Kurd lovasok Perzsia határán meglátnak egy orosz gyalogos csapatot és azt irgalom nélkül lemészárolják. Ez a front nagyon messzire van ugyan attól a harcortól, ahol a mi csapataink küzdenek, de az ottani harcok mégis fontosak voltak annyiban, hogy Oroszország kénytelen volt Perzsia határán is nagy sereget tartani.

építésébe fogtak és sok téglát hordtak össze az építéshez. A hadparancsnokság nagyon megörült a tégláknak s ki akarta velük köveztetni a főutcát. Alig fogtak azonban hozzá a munkához, jöttek a zsidók és kérve-kérték a parancsnokot, hogy az Istenért ne bántsa a téglákat, mert az

A varsói szegények ingyen ételt kapnak. Az egy millió lakost számláló Varsóban, Orosz-Lengyelország fővárosában nagy volt az inség, mikor mi elfoglaltuk. Hogy legalább pillanatnyilag enyhítsenek az inségen, a szegény nép közt meleg ételt osztottunk ki.

oroszek mielőtt kivonultak, a lelkükre kötötték, hogy hiba ne legyen a téglában, mert ha visszatérnek, minden hiányzó tégláért egy-egy zsidót fognak fölakasztani.

Minden katona csodálatot érdemel, ha a Kárpátokban harcolt. Akár a mieink, akár az ellenségé. Aki látta az ottani szörnyű küzdelmeket, az megnémult a rettenetben és aki nem látta, annak fogalma se lehet róla.

A bukovinai erdős Kárpátokban egymástól elszigetelt, helyi harcok folytak és ott nem a tüzéség döntött, hanem a katona egyéni bátorsága.

Az oroszok június végén jelentek meg Bukovina déli részében és a Capul lábáig nyomultak előre. Már ismerték a vidéket és tudták, hogy milyen messzire szabad elmerészkedniök. Néhány napon át hallgattak és legelőször a Capul elfoglalásával próbálkoztak. A Capulig beengedtük őket, de a Capulra már nem — ez a kulcsa a Kárpátoknak.

Juliusban a rohamok egész sorozatát kezdték meg a hegyóriás ellen. A Capul között és az oroszok megszállta magaslatok között keskeny és mély szakadékok. Tehát tüzéséggel kellett megdolgozniok a capuli állásainkat, azután gyors rohammal törni ellene. Éjszaka a völgyben összegyűjtötték az ágyukat és a tüzéséget; hajnalban megkezdődött a tüzéségi tűz és amikor világosodott, rohamra indult a gyalogság. A gépfegyvereink pedig lekaszálták őket. Így ment ez néhány napon át.

Egy reggel minden hegycsúcsott vastag köd fődött. Az oroszok azt hitték, hogy ez nekik való idő. A tüzéségük hallgatott, de a gyalogság előreküszött egy oromra s onnan vad lármával támadt katonáinkra. A mieink szembe mentek, a feluton találkoztak... egyik se tudta, hogy milyen erős az ellenfél. Keserű küzdelem fejlődött.

A helyzet kritikus volt. Még tartott az első sorok küzdelme, amikor a tüzéségünk már zárótűz alá fogta az előrenyomuló orosz tartalékokat. Órákig tartott csatazaj, azután lassan-lassan elült. Az ellenséget legyőztük; az ellenséges tartalék megrémülve visszahömpölyög. Az oroszok visszafutottak a Capulra.

E változatos harcok július 20-ig tartottak. Erre szünet következett s ez alatt az oroszok fölfrissítették a megritkult soraikat. Julius hónapban a 409., 410., 411. számú orosz ezredek rendkívül súlyos veszteséget szenvedtek, sőt a 410-eseket ki kellett vonni a tűzvonalból.

Így az oroszok kiejtették kezükből a kezdést. Mi mentünk támadásra, hogy megtisztítsuk a bukovinai erdős Kárpátokat. Nagyszerű előkészítés után augusztus 11-én kezdődött meg az offenzívánk. Megérkeztek a német csapatok és a magyar csapatokkal vállvetve mentek a súlyos küzdelemre. Igen heves tüzéségi előkészítés után mentünk támadásra. A három régi orosz ezred lovasokkal felfrissítve állott velünk szemben. Kemény küzdelem volt.

Orosz szocialista képviselők a duna tagjai — fegyverruhában. Az öt képviselő a duna egyik tétőjén lelkes beszédekkel mondott a fejke mellett, mire a „világszabadságot” harcoló cáj annyira megharagudott, hogy mindnyájukat száműzte Szibériába, ötökös kényszermunkára.

A Capulról indultunk meg és elnyultunk egész a Maguráig, az oroszok főállásáig. Az oroszok hihetetlen makacssággal védték az állásaikat. Az oroszoknak parancsul hagyták meg, hogy a fontos helyeket az utolsó emberig védelmezzék. Itt az egyes ember magatartása döntött a sors fordulásáról.

Kis megszakításokkal egy álló héten át tartott a makacs küzdelem, míg végül Staraobcyna megrohanásával elfoglaltuk a fészket is. Itt nemcsak a legjobb gyalogságot koncentrálták, de szörnyű mennyiségű ágyut is. A tüzéségünk azonban fölényesen dolgozott. A katonáink azt mondták, hogy gyönyörűség volt nézni, miként hombázták a Magurán lévő állásokat. Az erdős hegyháton előbb a faóriásokat kellett szétlőni, hogy megláthassuk az orosz rejtékállásokat. Egyik fa a másik után hullott a szakadékba és a fölriasztott vadak bőgése még pokoliabbá tette az ágyuk zaját. Négy órán keresztül minden fatörzsért és minden domborulatért küzdeni kellett. Augusztus 19-én fölvonultunk a Magurán és az oroszok a legközelebbi hegyre vonultak vissza, amelyen új állásokat építettek.

Ezzel azonban a bukovinai erdős Kárpátok megtisztítása még nem volt befejezve. Még volt egy főállás: az 1313 méter magas Bobeica. Az orosz csapatok maradéka itt gyülekezett föl az ellenállásra.

Csapataink eddigi teljesítményeit bátran emberfölöttinek mondhatjuk. Egyik katonánk ezeket mondotta a magurai ütközet után:

— Soha nem hittem abban, hogy az emberi akaraterő ilyen törhetetlen legyen. Ha az oroszokban az a gondolat támadna, hogy minden erejüket ide Bukovinába koncentrálják, hát mindannyian is elvéreznének... Az a legnagyobb rejtély, hogy mint vertük meg a szemben álló tömegeket, de mégis megvertük.

Egy sebesült orosz szinte megerősítésül ezeket mondotta:

— Mindig retgettünk a Kárpátoktól. Tavaly is jártam itt és kevesed-magammal maradtam meg az egész hadseregből. A parancsnokunk szinte sirt, amikor újra a Kárpátokba kellett jönnie. Itt azután bucsut is mondott a világnak.

Sokan bucsuztak el itten közülünk. De nemcsak az ellenség, mi is nagy áldozatokat hoztunk a Kárpátokban. Az itteni hegyek a világháború egyik legvéresebb tragédiájával állanak kapcsolatban.

Husvét előtt a besszarábia-bukovinai határra, Lipkaniba érkezett II. Miklós cár és Nikolaj Nikolajevics nagyherceg. Sok francia tiszt és angol valamint japán katonai szakteknitely is Lipkaniba érkezett. Világrendítő esemény előtt álltunk, Kuropatkin, Ivanov és Radko Dimitriev arról értesítették a minden oroszok cárját, hogy megtörtént az előkészület arra,

hogy Ausztriának megadják a halálos dőfést. II. Miklós nem tudott ellenállni annak a vágnak, hogy a maga szemével láthassa az orosz végleges győzelem nagyszerű színjátékát és elhatározta, hogy a fronton uralkodó magaslatokról fogja végignézni seregeinek legnagyobb haditettét. Parancsot adott, hogy dobolják ki az országban, milyen nagy meglepetés készülődik. A négyes ántánt sajtója a cár szándékát mint közeli rettenetes megárázkodást hirdette ki a világnak. Párisban, Londonban és Rómában mindenki csak a cár meglepetéséről álmodozott. A türelmetlenség határtalan volt.

Lengyel hadiárvák sétautat tesznek Vilna utcáin. Az árvaakat a német kormányzat vette gondjaiba és számukra nagy intézetet létesített, amelyet lengyel apácák gondjaira bízott. A derék nővérek minden igyekezetükkel azon vannak, hogy a szegény gyermekekkel elfeledtessék fájdalmukat szülőik elvesztése miatt.

Egy napon az a hír érkezett, hogy a cár a frontra utazott. Mindenkinek elakadt a lélegzete. Most kell tehát megtörténnie a meglepetésnek. A cár Nikolajevicsessel Lípkaniba érkezett. Miért éppen ide, mikor tudva-levően az orosz front Rigától Csernovicig, azután Kaukázusban és Perzsiában is kiterjed? Azért, mert éppen itt kellett a kelést fölfakasztani! Bukovina annyira tetszik a cárnak, hogy egészen megfeledezett az ellenség által megszállott többi tartományról. A cár maga elé rendelte a parancsnokokat és fölvilágosítást kért tőlük az operációk sikerének lehetőségéről. Valamennyien egyhanguan azt mondták, hogy a siker egyáltalán nem

kétséges. Nikolajevics keményen ránéz Ivanov tábornokra, a főparancsnokra, nagy nehéz öklét Ivanov vállrojtjaira teszi és arcjátékkal tudtára adja, hogy letépi ezeket a vállrojtokat, ha a cár akarata nem teljesül.

Ivanon lesütötte a szemét, azután harciasan kihuzta magát, kardot rántott és megesküdt, hogy ezuttal tönkrezuzza az ellenséget. A bukovinai front megszűnik létezni és az orosz gőzhenger gyors, föltartózhatlan tempóban egész Galicián át egészen a Kárpátokig fog gurulni. A cár meg volt hatva. Magához hívatta Ivanovot, melegen megszorította a kezét és csaknem megölelte.

— Tehát minden készen ven? Számíthatunk-e arra, hogy nemsokára diadalmaskodva bevonulunk Csernovicba?

— Felség, egy-két nap mulva minden bizonynal. Kötelezem magam, hogy a császári hódító menetet személyesen vezetem egészen Csernovic város főterére.

Hatalmas hurrá! reszkettette meg a levegőt. Az operáció megkezdődött. Háromszázezer főnyi hadsereg még soha nem látott harcot kezdett, mely negyvennyolc óra hosszáig tartott. Az eredmény 40.000 halott, 200 méter tényereség. Az attakot másnap hatalmas erőfeszítéssel megismétlik. A Rarance és Topruc mellett levő ellenséges állásokra 100.000 tüzérségi lövedéket zudítanak. Az orosz gyalogság hamincsoros rohamoszlopban megy előre, de rövid idő mulva menekülésszerűen hátrálnia kell. Az eredmény 25.000 halott és semmi tényereség. A cár idegessé lesz. Nikolajevics azt tanácsolja neki, hogy menjen közelebb az operációs bázishoz, mert ezzel bátorítani fogja a katonákat.

Az orosz harcosok száma fokozatosan fogy és a cár megparancsolja, hogy a Besszarábia belsejében levő tartalékokat rendeljék azonnal a bukovinai frontra. Még 200.000 ember érkezik. A cár megjelenik a csapatoknál, beszédet intéz hozzájuk, amelynek ez volt a tartalma:

— Csernovicot el kell foglalnunk. Ujév elmúlt anélkül, hogy meglett volna az a szerencsénk, hogy Csernovicba győzelmesen bevonulhattunk volna.

Időközben Nikolajevics azt a diadalmi kocsit, amely majd a cárt Csernovicba fogja vinni, rendbehozatta és beleültette a cárt. Eljön Szilveszter éjszakája, azután ujév napja és a csernovici városháza tornyán még mindig a fekete-sárga zászló lobog. A cár az éjjelt a diadalmi kocsiban tölti és reggel magához hivatja a katonai szaktekintélyeket, akiknek azt mondja, hogy Csernovicot minden áron el kell foglalni.

— Legyenek azon, hogy a Jordán ünnepig bevonulhassanak Csernovicba. Ez a legutolsó terminus.

Nagymosas az orosz fronton : Katonánk első dolga, mielőtt felváltás után a front mögé kerülnek, hogy nagymosást rendezzenek és persze egyúttal megfürdenek. A magyar harcos nem tud megenni tiszta ruha nélkül, inkább pihenőjét áldozza fel, mégis kinossa a ruháit.

Eljön a Jordán ünnep is. Az orosz rohamok mindent fölülmulnak, ami eddig ebben a háboruban történt. A cár örömeiben a kezét dörzsöli, a szakálát simogatja és elhelyezkedik kényelmesen a diadalmi kocsiban. Érezte már, hogy nemsokára bevonul Bukovina szép fővárosába. Hirtelen az a gondolata támadt, hogy Take Joneszcut és Filipeszcut, az őt annyira tisztelő „nagy oláh európaiakat“ értesíteni fogja a közeli szerencsés pillanatról. Időközben megtudta a cár a harc eredményét: 35.000 halott és az első napon nyert 200 méter terület elvesztése.

— A kutyafáját! Néhány repülő azonnal repüljön Csernovic felé és tegyen jelentést, hogy mit lát ott?

A harc tovább dühöng. A röpködők visszatérnek és azt jelentik, hogy Csernovicban hatalmas örömmünnepet ülnek, a katonai zenekar a főtéren a Gotterhaltet játsza és fönn a magasban bagaria szagot éreztek. Amikor aztán szemükkel a szag eredetét kutatták, formaruhában lévő piszkos emberek hosszú, nagyon hosszú menetét vették észre és ezek az emberek, mintha orosz katonák lettek volna. A röpködők továbbá gazdag zászlódiszben látták a csernovici városházát. Voltak rajta magyar, német, osztrák, török és bolgár zászlók.

— Mit jelentsen az osztrákok ez örültsége? Kérdezte a cár környezete, míg a cár szomorú gondolatokba mélyedt.

Ebben a pillanatban a Take Joneszkuhoz és Filipeszkuhoz intézett távirat eredményeként az oláh lapok különkiadásban hirdették, hogy az oroszok bevonultak Csernovicba. A cár Nikolajevicshez fordult ezzel a kérdéssel.

— Hogyan magyarázod te meg a csernovici városháza föllobogózását?

Alig hogy a mondatott egészen befejezte, egy gárdatiszt táviratot tesz az asztalára. A távirat ezt tartalmazta: Montenegro kapitulált. Különös füttyülés reszkettette meg a levegőt. A cárnak úgy tűnt föl, mintha valami szemtelen kísértet még komorabbá akarná őt tenni és hirtelen ötven lépésnyi távolságban fölvetődött a föld. A levegőt fojtó por töltötte meg. Lovak és emberek darabokra szakadtak és a levegő nyomása jó darabra eldobta a diadalmi kocsit. Egy ellenséges gránát üdvözlete volt.

A cár eltűnt. Az átélt szenzáció irtózatossá lehetett. Azok, akik a közeli távolban voltak, látták, hogy egészen összeroppant. Halkan ezt mondta: Összeomlás. Összeomlás.

Néhány perccel ez esemény után vágatva érkezett egy lovas, aki a következő táviratot hozta:

— Aggódunk a hírek kimaradása miatt. Értesítést kérünk a meglepetés lefolyásáról. Joffre.

A következő feleletet kapta :

— Ő felsége a cár visszautazott Carszkoje-Szelóba.

*

Egyik téli napon, mikor még hóba-jégbe volt fagyva Galicia, lövő-

Pflanzer Baltin vezérezredes, a bukovinai fronton harcoló hadseregünk parancsnoka. A háboru kezdete óta mindig ezen a fronton van, ahol az óriás orosz túlerővel szemben keményen tartja magát.

árkunkba váratlanul megjelent egy tarisznyás sváb atyafi, derekára csavarva arasznyi széles ácsfűrész hozott.

A dunántuli legények kíváncsian állták körül. Megismerték, hogy a frontuk mögött tanyázó pionér-osztagból való. Ide pedig pionér csak akkor jön, ha valami rendkívüli munkát terveznek. A lövőárok köznapi igényeit : sáncásást, gallyfonást, padlózást, fűrészelést, kunyhóépítő munkát elvégzik a század legényei, akiket ilyen dolgokban ezermesterré gyurt a háboru.

Megkérdi egyik baka :

— Mi készül itt földi ?

A sváb megvetően végigméri, bekap egy falat kenyeret, amit éppen az imént vett ki a tarisznyájából és teli képpel mormogja :

— Fuakszluo !

A baka ránéz a mellette álló cimborára :

— Mit mondott ?

— A fránya értette ! Nem tok én nimetül !

Egy gyiroti fiunak eszibe jut a csoportból :

— Fődiek ! Hijjuk ide a Zakszli Stefánt, az majd tud vele beszélni svábul, mert románai gyerek . . .

Előcammog Zakszli Stefán, megszólítja románai nyelven, a sváb egyszerre fölélénkül, nyúlt képe nyájasra gömbölyödik, perog a szó belőle, mint a motolla, a fiuk hallgatják a füleknek annyira rejtelmes sok „ie, na, oa“ hanghullámot, mintha vasmegyei beszéd folynék. Stefán pedig mindebből koronkint lefordítja magyarra :

— Aszongya, hogy apionérokat ide komendérozták munkára... Mingyár gyün a többi is . . . Mély üreget kell nekik ide ásni az állások oldalába . . .

Kórusban kérdik :

— Oszt mi lesz ebből ?

Stefán néhány „oa“-val a svábhöz közvetíti a kérdést, azután fordítja a rövid választ, de mikor kimondja, a hitetlen csodálkozástól a maga feje is ferdére billenik :

— Rókalyuk.

Erre már harsogó kacagás tör ki s a gúnyos megjegyzések özöne zuhog a svábra :

— Ez megadta nekünk !

— Pionér akar magyar bakát lúvá tenni !

— Nagyapádat tedd bolondá földi !

— Mond meg neki Stefán, menjen át a szomszéd századhoz, mondja el a jámbor tótoknak, azok elhiszik ! . . .

Igy köszöntött be hozzánk a közel két éven át patakzó embervérfolyam zseniálisan készített gátja : a rókalyuk.

*

Képzeljünk el egy hívogató pinceszádát a Somlóhegy smaragdzöld oldalában.

Itt : hosszú dobogós lövőállásunk oldalába metszve. Fölötte apró kilövő-réseiknél fegyveres őrszemeink figyelik az ellenséget.

A pincenyílás ferdén süpped az oldalba, mintha hanyat akarna dűlni. Ajtaja vaskos fenyődeszkalap Z-alaku fahevederrel megerősítve, a két szár alatt két apró négyszögletes szelelőlyuk deszka-ablakocskákkal.

A pincegádor tizenyolc meredek falépcső, amely merész szögben fut alá kilenc ölnyi mélységbe a föld fenekébe. Oldalai és menyezete kerek lucfenyőtörzsekkel szépen kipallérozva, mint egy szabályos, hármás görredőny, egyforma farudakból szorosan egymásmellé illesztve. Külső csinnal is hivalkodni akaró ügyes pionérmunka.

A pinceüreg nem boltíves, hanem lapos menyezetű, kerek fatörzsekkel burkolva, vastag faoszlopokkal van alátámasztva. Hisz hatalmas sulyu földréteget tart. És a pince nem hosszába fut, hanem keresztben ázott téglányalaku üregformáju.

Szelid pincebenyomást kelt. Aki lemegy és körülnéz, okvetlen a boroshordókat keresi. De ehelyett deszkaládák sorakoznak, színültig töltve ragyogó sárgaréz és ezüstacél burkolatu fegyverlövedékekkel.

Palackok helyett kis tömzsi vasbuzogányok, jámbor, ártatlan külső alatt borzalmas hatású kézibombák.

Csak a gyertya ugyanaz a vakablakban. KacsARINGÓS dróttartóban karesu szál stearin.

A pionér tiszt ur a közepén áll és magyarázza:

— A legnehezebb gránát kilenc méternyire furódik a földbe és ott is fölfelé hat, mikor robban. Itt tehát bármilyen pergőtűzet nyugodtan kiállok. A gránát ide nem érhet.

— Az igaz! — veti ellen a szemlélő őrnagy — de ha a gránát a nyilást találja és betemeli ugyanolyan mélyrétegű földdel?

— Ritka eset, hogy egy század hosszú frontján a gránát éppen ide találjon. Az ellenséges tüzérség nem is tudja, hogy a rókalyukak kettős bejárói mely pontokon vannak elhelyezve . . .

— De tegyük föl, hogy éppen idetéved és eltemet bennünket . . . ?

— Azért — *rókalyuk*, hogy ez meg ne történhessék. Ha a jobboldali kijáratot temeti be, föllépdelünk a baloldali kijárón. A kettő pedig egymástól épp oly kimért távolságra van, hogy mindkettőre a gránát ily veszedelmesen nem hathat.

— Egy pergőtűz záporyszerűen önti a lövegeit. Végigszórja a lövéőárok egész folyosóját. Én mindennel számolni szoktam. Harcban ez a legjobb. Ha tehát mégis megtörténne . . . ?

— É szinte lehetetlen esettel is számol az az óvószabályunk, hogy az üreget ásókkal is fölszereljük. A legénység is hoz le magával ásókat. Tegyük

Rekvirálás egy orosz-lengyelországi faluban. A házakból kihajtatják a lábas jószágot, kiválogatják a levágásra alkalmasat, és a parasztnak mindjárt ki is fizetik az árát. A marhákból pár nap múlva már katonáink lakmároznak a lővőtárokban.

föl: egy gránátrobbanás betemeti a lejárást kilenc méter mélyen. A legénység meggyújtja a gyertyát és elkezd ásni. Nyolc óra alatt akkor is kiás egy ilyen földréteget, ha kívülről nem segíthet senki. Ennyi időre pedig a levegő éppen elegendő.

— Az is megtörténhet, hogy három napon át tart a pergőtüz...

— Ez igaz! Azért van a legénység három napra élelemmel ellátva. Hátizsákjában a tartalék konzervek, a rókalyuk balsarkában pedig a kút, amely friss ivóvizet nyújt számára.

— A levegő...?

— A rókalyuk hatvan-hetven embert tud befogadni, azért ástunk minden század számára négyet. Ha egy szakaszunkat katasztrófa éri, a többi három még harcképes és harcolhat anélkül, hogy a bajba jutott szakasz segítségére el kellene vonni, ha ez egyuttal a védelem sikerét is veszedelemzetné. Ez az egy szakasz okvetlen tud annyi idő alatt segíteni magán, amennyi ideig elég számára az itt szorult levegő. Egyébként mindig kétoldali beomlást értek, másként a levegőhiány nem is állhat elő...

*

És jött a julius forró napjaival...

A muszka front feől lomha fenyegető fekete felhők kavarogtak az égen.

Orkán készült. Jobbról, balról már duft a pokol minden vérfagyasztó borzalmával.

A borzalom előhírnöke a lövőárok folyosóján végigrohanó harcos, aki ezt kiáltja teli torokkal, tűzben égő szemmel:

— *Trommeljeuer! Alarm!*

Jeladó kiáltás: a pergőtüz riadóra! Minden ember, amint meghallja, rikoltja tovább, vad iramba viszi a hirt bajtársainak, egyetlen kiáltásba olvad össze... Nem is kiáltás ez, minden hang rikolt, üvölt, ordít, hörög, sipít... mert túl kell harsogni a megnyílt alvilág bömbölését, hogy a közvetlen szomszédja hallja és fölkészülhessen az ágyutitanok idegszagató tombolására...

A szentírás egyiptomi hét csapása, a megjövendölt végítélet, János látomásai, a vizözön, az ég dörgése, villámok cikázása, ciklon, mely házakat söpör el, árvíz, mely gátat szakít, földrengés, a természeti elemek összes dühöngései nem fedik a borzalom ama fogalmát, amellyel a pergőtüz zúdul az ember idegzetére.

Első csattanóul levág mindjárt hat nehéz gránát gyors egymásutánban. A lövőárok nyirsáncait rombolja. A következő sorozat a lövőárok közepén túr föl mély gödröket.

A futó baka látja, mint fujja el papirként az emeletes, duzzadt földbástyákat és röpi szét, mint a szálló pelyhet, a páncélvértés figyelőtornyot.

Milyen szerencse, hogy kötelessége nem állította véletlenül éppen oda. Az „alarm“ pillanatok alatt összetereli az embereket az életvédelemre.

Indulnak ki a földkunyhóikból. Hátizsákjuk a vállukra füzve, benne háromszáz töltény, három napra való konzerv, kenyér, kétszersült, oldalukon a kétarasos rövid ásó, a kenyérzsák, csákány, gázmaszka, derékszíjjukon a tölténytáskák, szurony, tör... És rohannak futólépésben a — rókalyukba. Utolsónak a parancsnok.

A harmadik gránátzalvéra mind együtt vannak. Itt szorong a fegyverek öblöstorku királynéja, jövendő órák győzelmű reménye, az acélbarna dolmányu szép sima gépfegyver is. Gonddal helyezi le kiszolgáló-legénysége és egy sarzsi gyertyaláng mellett törölgeti...

Körülnéznek.

Nem hiányzik egyetlen ember sem.

Fönn a deszkaajtót betámasztják.

Künn a pergőtüz pokoli tombolását védett, rejtett helyeiken állják a figyelő-posztok, míg birják. Ha a gránátzapor makaesul az ő kis helyük köré zudúl, mozgóposztává válnak.

Leszalad az ór a rókalyuk szájához. Figyeli a lövedék omlását. Ha a zápor kissé arrább huzódik, felrohan a kilövő-részhez és átpillantja a terepet. Szempillantás alatt észreveszi, megismétli-e az ellenség az ő rettenetes örületét és szuronyos rohamtömegeket kerget halált bömbölő ágyuinak pergőtüzébe.

Elköveti-e legborzasztóbb pazarlását saját katonái vérének?

És ekkor lekiált az ór, tölesérré kanyarított markából:

— Jönnék!

— Vitézek! Ki a lyukból! Jönnék az oroszok! Gyorsan föl! Bátran előre! Van már segítség tülről is! Brusszilov maga irtja őket! Előre! Mienk a győzelem!

— Hurrá!

És kirajzik az egész szakasz. Fönn bömbölnek, csapkodnak, tépnek, irtanak, pusztítanak a gránátok.

Tülről rohannak erre széles rajvonalakban az orosz rohamoszlopok...

Közübük vág innen a mienk, tülről az orosz gránát... Egész sorok pusztulnak el az ágyuk kereszttüzeiben...

Katonáink a megroncsolt részekhez állanak. Ropog a sortüz, kalimpálnak ki a rövidnyelű kézbombák... A drótsövényeknél fölrobbant az

akna . . . Tompa halálordítás közt buknak halomra . . . A következő oszloppal a farkasverem végzett . . .

Most egy szétszórt szibirják-csapat a drótsövényeket akarja átvágni . . . Hosszuszáru eszímában, feketeszakállu tiszt nagajkázza őket. Lövés éri . . . arera bukik . . .

Német vendégek az orosz Libauban. Egy német tiszt és egy vörös-keresztes ápolónő a város parkjában. Bizonytal földiek és örülnek a véletlen találkozásnak.

A szibirják-csapat át akar gázolni a drótsövényeken. Jajkiáltás nélkül, merevült arccal terülnek el a földön. Ökleik görcsösen a drótot szoritják . . . Megölte őket a villamos áram.

Néhány ideér. Egy kézbombát hajít közénk. A többi fölemeli kezeit. Esdeklő szokat nyöszörög . . . Sirnak, jajgatnak . . . A gépfegyver lesöpri őket — azért az egyért, aki kézbombát dobott . . . Mert a többi is ezt akarta.

A pergőtűz elhallgat...
 A rohamoszlopok eltűnnek...
 Egy halom hulla mered elének...
 Rémes csend áll be!
 Az orkán elült...

... A század délután négy órától másnap hajnali három óráig állt a rókalyukban és hallgatta a pokol hangversenyét.

Voltak halvány arcok, vértelen ajkak, rezgő orrcimpák, szívek a mundér alatt, melyek hangosabban vertek és kéz is, mely remegve szelte a kenyeret.

Hisz odakünn, mint a szivettépő zokogás, sirt a levegő is, amint a hömbölő gránát, vad tombolással hasította... A szilárd föld kilenc öl mélyen összeresztett. Földmorzsák hullottak a szilárd bürkolat szoros hézagai mögül, összezörrentek a töltények, mozgott, ingott minden...

De a magyar lélekerő, a legendák csodás hősiességével győzte.

Regge! három órakor végül kinyílt mindkét rókalyuk ajtaja. Odafönn ragyogó nyári hajnal virradt...

A keletgalíciai fronton az oroszok különösen rettentő erőfeszítéseket tettek, hogy áttörve sorainkon, utat csináljanak maguknak Lemberg felé, esetleg, ha szolgál a szerenese, Magyarországra, amely vágyaiknak netovábbja volt mindig.

Frontunknak ezen a részén Terstyánszky vezérezredes volt a mi csapataink főparancsnoka, egyike a legkeményebb katonáknak és legélesebb eszű hadvezéreknek.

Selvov és Korytnica városok környékén dühöngött a harc legjobban. Szeptember elején az oroszok a 4. számú szibériai hadtestet vonultatták fel ottani állásaink ellen, szeptember közepén pedig újra kezdve offenzívájukat, még híres gárdaezredeiket is tűzbe vetették.

Ezek a gárdaezredek már kilenc hónap óta pihentek és harc helyett szigorú kiképzésben részesültek. Ezenkívül nagy tartalékaik is voltak, hogy a döntő lökést megcsinálhassák.

Bruszilov tábornok, az orosz fővezér a lucki győzelem után Kovel elfoglalását bizta rájuk, de ez a vállalkozás befagyott. A gárdaezredek még csak a közelébe se jutottak Kovelnek. A cár emiatt nagyon megharagudott és Bezobrazov tábornokot, a gárdaezredek paraocsnökát elcsapta. Helyébe Gurkó tábornok jött, aki Kaledin tábornok hadseregének keretében, de közvetlenül Bruszilov parancsnoksága alatt Vladimir-Volinszkij városa ellen indult.

Am utjában egy másik magyar tábornok, Uzsok híres védője, Szurmay

generális állt német csapatokkal és magyar honvédekkel, akiknek hősiességénél sem kevésbé ellenállásán ismét kudarcot vallott a cár büszkesége, a gárda. Pedig ezeknek a harcoknak hevesége felülmúlt minden képzeletet. A tüzérség munkája mindkét oldalon szinte emberfölötti volt. Sokszor olyan napok következtek, amikor egy szabad szemmel belátható frontszakaszra 40—50 ezer gránát hullott reggeltől estig és ütegeink némely helyen 2—3 ezer lövést adtak le.

Az ágyuk csövei áttüzesedtek és csak úgy voltak tovább használhatók, hogy vizet öntöztek rájuk kézikannával. Volt olyan ágyu, amelyből többet lőttek, mint amennyit a gyár garantált, de a nagyszerű acélbronz anyag mégis kitartott hűségeen, pedig az öntözés nyomán egész párafelhők gomolyogtak fel róla az égnek. Az elsütéshez külön készüléket kellett az ágyukra szerelni és a legénység félméztelenre vetkőzve örült hajszában versenyzett, hogy melyik üteg tud sűrűbb zárótűzet csinálni.

A tüzérségi párbaj azonban nemsokára megszűnt és az ágyuk tüze kizáróan a gyalogság ellen irányult. Csakhogy, amíg mi és a németek a védekezésben találtunk védelmet, addig a támadásra jövő orosz gárdisták a szabad terepen még az orosz viszonyokhoz mérten is hallatlan veszteségeket szenvedtek.

Rauch ezredes, a gárda egyik parancsnoka egyik ezredet a másik után küldte ellenünk, de az oroszok seregének ez a színe-java elpusztult, még mielőtt közel jutott volna állásainkhoz. A harc után meg lett állapítva, hogy a gárdaezredeknek csak halottakban ötven százaléknál nagyobb veszteségük volt, egyes ezredek pedig egészen megsemmisültek. Így például a Volinszkij-ezredből, amelynek csupa ragyásképi katonája van, a mi fogságunkba került oroszok azt vallották, hogy a közvetlenül előttük rohamozó Kekszholniszki gárdaezredek egyetlen embere sem tért vissza és őket a kekszholniszki hullahegyein keresztül kergették rohamra.

Érdekes, hogy a kekszholniszki gárdaezredet 1848-ban Sándor cár Ferenc József királynak ajándékozta és az ezred vallszalagján mostanig rajta volt az F. J. monogramm. A lucki harcok után azonban levették a vallszalagot és azzal küldték őket tűzbe, hogy mutassák meg az osztrák császárnak, hogy *milyen volt* az ő orosz ezrede.

Hát bizony ezt nem mutathatták meg, amint hogy nem sok eredménnyel dicsekedhettek a Petrogradszkij-gárdisták sem, akik a németekkel kerültek össze és akiknek meg Vilmos német császár volt a tulajdonosuk. Azt azonban meg kell vallani és dicséretére is válik az orosz gárdistáknak, hogy szálas, izmos legényei közül azok, akik a zárótűz poklán át birtak jutni, keményen verekedtek.

A német taktika az állásokat a pergőtüz miatt csak ritkán szokta megszállani és inkább a tartalékok ellentámadásával operál. Így azonban nem kerülhető ki, hogy a némelykor hatszoros tulerővel támadó oroszok az árkaikba be ne nyomuljanak.

Ilyenkor véres küzdelmek támadnak, amelyekben nagy szerepet játszik a kés, a kézigránát, a dobott és kilőtt gázbomba. Senki nem kér és nem ad kegyelmet. Ezek a végső elkeseredéstől irányított küzdelmek a háborúnak talán legnehezebb és legrettentőbb részletei voltak.

Tábori istentisztelet egy orosz kórházban a front mögött. A sebesült orosz katonák közt megjelenik a pópa, egy kis asztalkára égő gyertyát állít és kész az oltár. A katonák ájtatosan imádkoznak, vagy együtt mormolják a pópával ennek szavait.

Megtörtént, hogy Selvovnál az oroszok behatoltak a mi állásainkba és onnét hátfogtak egy német zászlóaljat. Ez félemtelenül tartotta magát mindaddig, amíg egy honvédszázad érkezett segítségül, amely most már az oroszokat fogta hátba és lemészárolta egytől-egyig. Svinjuche mellett pedig a Fiuljanszkij-gárdisták törték be állásainkat és ott, a futóárkokban összekavarodva, egy gomolyagban viaskodtak a négy oldalról özönlő orosz, német és magyar katonák.

A halál ilyenkor bőségesen arat és termése aztán napokig hever a

szaggatott földön, amely, ameddig a szem ellát, tele van összetört puskákkal, eldobált gázbombaláncokkal, véres ruhacafatokkal, tátongó sebek-től borzalmas hullákkal. És állásaink, ezek a gyeptéglás, sövényfalas szép árkok is összeomlottak, be vannak temetve és a porhanyós földből itt is, ott is egy kar, egy letépett emberi lábszár ágaskodik kifelé. Dolgozni nem lehet, temetni sem, mert az oroszok rögtön lönek.

Sokszor megtörtént, hogy az oroszok a mi árkaikra minden ok nélkül több ízben ötperces pergőtűzet bocsátottak. Egy erdő megkoppasztott fái között, ahol magyar orvosok szorgalmasan segítettek a német kötőhelyeken, heteken át emberi testrészekbe botlott az őrjárat és a faágakról szanitéc katonák fejei lógtak kiöltött nyelvekkel, üveges szemekkel.

De legszomorubb látvány volt az árkok előtti térség, ahol igazán csoportokban heverték az orosz gárdisták. Az ezer és ezer hulláról szóló jelentések tehát, amiket az ujságokban sokszor lehetett olvasni, éppenséggel nem voltak túlzottak.

Nem is birta el ezt a rettentő veszteséget az orosz gárda. Hiába álltak frontjuk mögött új meg új menetzászlóaljak, amelyekkel pár nap alatt teljesen kiegészíthették ezredeiket és hiába tartották kilenc hónapig pihenten a gárdát erre az ütközetre: a Gurkó-offenzíva is kudarcot vallott és az orosz gárda értéke és ereje megtört végleg. Ezután már csak egész fiatal, alig 17–18 éves gyerekeket állítottak az oroszok a harc vonalba, olyanokat, akiknek alig volt pár hetes kiképzésük, felszerelésük pedig a régi gárdisták felszerelését meg sem közelíti. Csizma helyett ezeknek már csak bakancsuk van, ennek is papiros a talpa, a ruhájuk nem posztó, hanem pamutszövet és lehetett látni olyanokat is, akiknek farostokból font saru volt a lábán.

Ezzel a gárdával történt, hogy nem lehetett rohamra vinni és korbáccsal, meg géppuskákkal kellett árkaiból kihajtani. Emiatt a Volinszkij és Pavlovskij ezredek parancsnokait a cár el is csapta.

Az egyre rosszabb emberanyag miatt az orosz gárda rohamtaktikája is megváltozott. A fiatal katonákat most már sűrű oszlopokba szorítják, ezeket mint valami ráma veszik körül és viszik előre a régi gárdából megmaradt öregebbek. Képzhetni, hogy ezekből a sűrű tömegekből aztán mennyi pusztul el minden rohamnál a mi gépfegyvereink rettentő tüze-lése miatt!

Ezenkívül még a tisztekben való veszteség is egyre érezhetőbb lett és altiszti vezetés hiánya miatt azok a katonák sem érnek semmit, akik átjutnak a zárótűzön. Az orosz gárda kudarcra annyira teljes volt, hogy két hadosztályt kivettek a frontból és helyükre egy-egy szibériai hadosztályt

toltak. Ezek se voltak jobbak és ezek se vitték előbbre Bruszilov nagy offenzíváját.

Egy helyen a németek frontja előtt nagy erőket vont össze a muszka. Körülbelül hatszoros lehetett az orosz tulerő és ez a tudat ugyancsak nyugtalanította a derék védőket. Segítséget nem akartak kérni, hanem inkább azon tanakodtak folyton, hogy hogyan lehetne az ellenséget támadásra bírni. Valósággal fohászkoztak az Uristenhez egy kis ellenséges támadásért.

Egy fiatal hadnagy, aki nemrég érkezett oda, nagyon elesodálkozott ezen a különös fohászzkodáson, de az őrmester azután megmonta neki, hogy mi a dolognak a magyarázata :

— Azért szeretnők, ha minél előbb támadna a muszka, mert ez a hatszoros tulerő itt a szomszédban nagyon kellemetlen. Sohase lehet tudni, hogy mi lesz és esetleg valami meglepetéssel elsőpörhetnek bennünket. De egy finom, rendes kis támadás után már csak kétszeres, vagy legföljebb háromszoros tulerőben marad a muszka, ekkora tulerőtől pedig már nem félünk !

Hogy a szükség milyen leleményessé teszi a bakát, ime egy jellemző példa : A magyar és osztrák csapatok sorai közt küzdő lengyelek és ruthének nagyon jó katonák. A föllebbvalóik mindig csak dicsérték őket. Nem politizáltak, nem ismertek nemzetiségi kérdést, legföllebb annyiban, hogy gyűlölték az oroszot, a sok szenvedés miatt, amit reájuk zuditott. Az 1915. évtől kezdve megjött az önbizalmuk is és nagy sikereink után megingathatlan lett hitük a mi végső győzelmünkben.

Pedig Volhyniában az oroszokon kívül még egy új ellenség jelentkezett : a hideg. De hát, mint a közmondás tartja : segíts magadon és az Isten is megsegít, segítettek magukon a derék lengyelek és ruthének is. Összeszedték az oroszok által hozzánk átlőtt gránátok hüvelyeit — lám milyen jó, hogy a muszka ilyenekkel lövöldöz — ezeket megtöltötték agyaggal és ez lett az ő termoforjuk. Esténként a szakács hátul a front mögötti erdőben tűzbe rakta az agyagbélű vashüvelyeket és mikor ezek jól átmelegedtek, szalmába csomagolva visszavitték az állásokba. Két ilyen termofor egész éjjel melegen tartotta a sátrat, vagy a lövőárookban vájt odut. Még attól se félt senki, hogy a találmányt utánozni fogják, azért nem is vett rá senkise szabadalmat.

Egy árokban két ujonc baka fekszik és hogy balfelől lövöldözést hallanak, hát erősen odalapul mindegyik az árokkalhoz. De azért szörnyen bántja őket a kíváncsiság. Végre odajön egy „öreg“ baka. Ettől megkérdezzük :

— Miért lönek ?

— Azért gyerekek, mert háborunk van a muszkával! Feleli az öreg egész komolyan. A regruták nem veszik észre a mókát, azért tovább kíváncsiskodnak. A kérdések és feleletek aztán így követik egymást:

Haleckó Zsófia és Imycko Anna ukrainai leányok, egyetemi hallgatónők, akik a háboru kitörésekor fegyvert ragadtak az elnyomó Oroszország ellen és önkéntesen beállottak a lengyel légióba. Kitartóan és vitézül harcoltak.

— De kik lőnek?

— A muszkák.

— Azt tudjuk. De hová lőnek?

— Miránk.

— És mivel lőnek?

— Ágyujuk van.

— Nem úgy gondoljuk a kérdést. Azt szeretnénk tudni, hogy gránáttal lőnek-e, vagy srappal? Ezt kérdezték most már kétségbeesetten az öregtől, aki még nagyobb nyugalommal mint eddig, így felel:

— Dugd ki a fejedet öcsém, pár lépésre innen bele is ütheted valamibe, akkor aztán majd megtudod, hogy gránát volt-e, vagy srappal.

A két regruta nem kíváncsiskodott tovább.

A volhyniai fronton különben lassanként olyan sajátságos, és minden eddigivel merőben ellenkező taktika alakult ki. Majdnem

minden nap megtörtént, hogy az orosz támadások elérték első vonalunkat. Ilyenkor aztán mozgó harc keletkezett egy-két kilométeres területen, de a mozgó harcnak minden lendületével, szépségével és varázsával. Megkerülés, mindenféle hadicsel, fogságba esés, a fogságból való regényes szaba-

dulás napirenden volt ezen a fronton, ahol a tiszteres tömegtámadások idején minden egyes katona mintha külön vívta volna a maga háboruját

A bukovinai fronton, mihelyt kitavaszkodott, az oroszok megkezdték újabb támadásaikat a már kétszer meghódított és elvesztett Bukovina ellen. Különösen repülőgépeik tettek sűrű látogatásokat Csernovic fölé. Ime, egy ilyen légi támadás érdekes leírása :

Az ellenséges röplőket reggel öt órakor, a legpompásabb időben vettük észre, még akkor, amikor tulváltak az orosz vonalakon. Egyenesen Csernovicnak tartottak, ahol már szintén figyelték jövetelüket. Amikor az orosz gépmadár-raj átröpült tartalékaink fölött, ezek már géppuskával és gyalogsági sortűzzel fogadták, ami arra kényszerítette az orosz pilótákat, hogy olyan magasra szálljanak föl, ahonnan bombavetés esetén szinte lehetetlen volt a célt eltalálni.

A Csernovic körül levő védőütegek is azonnal tüzelni kezdtek az orosz repülőkre, mihelyt ezek az ütegek körzetébe érkeztek. Ugyanekkor utnak indultak a mi repülőink és megtámadták az ellenséges repülőrajt, nem törődve ennek tulnyomó erejével.

Izgató légi harc keletkezett éppen a város fölött és a harc minden mozzanatát figyelemmel lehetett kísérni a Fő-térről, ahol tömérdek ember gyűlt össze a borzalmas színjátékra.

Az orosz repülőik rendkívül ügyesen operáltak és sokáig el tudták kerülni a mi pilótáink vakmerő támadását. Mintegy másfél órai harc után azonban a mi repülőink kedvezőbb helyzetbe kezdtek jutni. Látni lehetett, hogyan fáradoznak az ellenséges gépmadarak, hogy elkerüljék az őket fenyegető körükerítést. A mi pilótáink már veszedelmesen közel jutottak az egyik orosz repülőhöz, amikor ez vakmerő fordulattal visszafelé indult és egyenesen nekivágva a vakító napfénynek, lehetetlenné tette, hogy láthassák és üldözhessek. Az ügyes manővert mindenki feszült figyelemmel kísérte.

Ugyanekkor azonban néhány repülőgépünk közrefogott egy orosz gépet. Bár a harc nagy magasságban folyt le, mégis egészen tisztán hallható volt a géppuskák kattogása. Nemsokára látni lehetett, hogy az ellenséges repülőgép megbillent és meredeken lefelé siklott. A mi géppuskáink súlyosan megrongálták. A rajta levő megfigyelő tiszt meghalt.

A lelőtt orosz gép Csernovictól keletre, a mi vonalaink és az orosz vonalak közt ért földet. Tüzérségünk azonnal tűz alá fogta és csakhamar teljesen elpusztította. Az ellenséges repülőraj időközben teljesen visszavonult.

Az orosz repülők több bombát dobtak le, de ezek nem okoztak kárt. Az akkortájban helyreállított Pruth-hídat is bombázták, de nem találták el. Raranceban egy 15 kilós orosz bombát találtak, amely éppen a mi kórházunk mellett csapott le, de szerencsére nem robbant fel. Igazi orosz gyártmány lehetett: valószínűleg homokkal volt megtöltve lőpor helyett. A lőpor árát persze valamelyik tábornok zsebrevágta.

A bukovinai fronton az orosz repülők tevékenysége ezután is nagyon élénk volt, de csaknem kizárólag a földérintést és a tüzéségi megfigyelést szolgálta. Erre a célra különben mi kötött ballonokat használtunk és az ellenség is később ezekre tért át.

Az oroszok 1916-ban Franciaországból hozatott Farman-gépeiken kívül saját gyártmányu gépeiket, a Sikorszki-féle nagy harczi biplánokat kezdték használni, amelyek három géppuskával vannak felszerelve és körülbelül egy értékűek a híres olasz Caproni-féle gépekkel.

Persze nem mindig az orosz repülők támadtak, hanem támadtak a mi repülőink is. Áprilisban a cár meglátogatta Kamieniec és Kortin városokat a besszarábiai határon, hogy ott szemlét tartson Bruszilov tábornok csapatai fölött. Mikor erről hírt vettünk, repülőink meglátogatták Kamienicét, ahol bombákat dobva le, megrongálták a vasutat és a katonai épületeket. Hirtelen megjelentek Kotin városa fölött is, éppen akkor, amikor a cár szemlét tartott egy hadosztály fölött. Egy bomba éppen a hadosztály közepébe esett. Az oroszok dühösen kezdtek tüzelni repülőinkre, de ezek sértetlenül lérték haza.

*

Még a nagy orosz offenzíva első napjaiból meséli egy tüzérhadnagy:

Hiába volt minden próbálgatásunk, a telefon nem működött. Utolsó parancsunk, amelynek nyilván fontosabb részét nem hallhattuk, azt tudatta, hogy ágyuként nyolc gránát leadása után . . . — Kis zugás . . . — az összeköttetésünk megszakadt csapatainkkal. Vajon kémek, vagy egy gránát szakította-e el vezetékünket? Nem tudtuk. A nyirkos, sötét éjszakában két embert azonnal drótjaink átvizsgálására kellett kiküldennem. Hétpróbás, vasidegzetű, nyugodt székely fiúk, akik már végigharcolták a kétéves háboru legizibb napjait, az egész orosz és szerb hadjáratot.

Volhynia mocsarai és homokpusztái közt a két ellenséges rajvonal három-négy, sőt sok helyen öt kilométernyire is volt egymástól. Két táberi ágyuval voltam az ellenséges rajvonalak között, egyrészt, hogy a C. . . -nál álló gyalogos csapatainkat oldalazó tüzellel észak-déli irányból támogassam, másrészt, hogy az ellenséget szintén ilyen oldaltüzzel nyugtalanítsam.

Ivóvíz szállítása az orosz fronton. A nyári rekkenő melegben a csapatok nem mozdulhatnak a lövőárkokból és sokat szenvednek a szomjúság miatt. A front mögött, sokszor 8—10 kilométerrel szállítják nekik az ivóvizet, amellyel az éj leple alatt kell a lövőárkokba megérkezni.

Most ott állottunk a zúgó, morajló homoktenger közepén. Az életmentő kötelet, az egyedüli kapcsot, a telefonvezetéket kisodorla a vihar a kezünkből. A különböző kaliberű ágyuk, tarackok és mozsarak dörögtek és üvöltöttek. Szimfónikusán kattogott közbe a géppuska és pattogtak a gyalogsági golyók. Hosszu fénysávokkal szelte keresztül a sötétséget egy-egy fényszórónak itt-ott felvillanó kévéje. A világító rakéták, akár a tűzijátéknál, emelkedtek a magasba és haltak el vontatottan.

Az előttünk levő előrsünk már harcban állott. A hátunk mögött 1500 méterre lévő rajvonalban még csend volt. A vihar körülöttünk percről-percre nőtt. Ha áttörnek az előrsőkön, elvesztünk. A bizonytalanság ólomsúllyal nehezedett rám. A telefonra többé nem számíthattam. Három napja még a szempillánkat sem hunyhattuk le. A kimerültség nyomai már mindegyikünkön láthatók voltak.

Két ember azonnal előre megy megfigyelni, hogy az elő- és tábori őrsünk fel tudják-e tartóztatni az ellenséget. Magam is előrefutottam és egy kiemelkedőbb pontról igyekeztem valamit kivenni. Egy rakéta pillanatnyira megvilágította a csatateret. Honvédeink még sziklaszilárdan tartották magukat az irtózatos gránátésőben, de lépésről-lépésre közeledtek orosz holttesteken át bukdácsolva s lassan előrenyomulva a muszkatömegek. Itt csak csoda segíthet.

Minden percnyi késedelem vesztünket okozhatja. Lélekszakadva rohantam vissza. A fejünk felett, a rajvonalunk mögött álló tűzérsgünk irtózatos halálzáport zuditott az ellenség soraira. Az ágyukat állásaikból kihúztuk és készenlétbe helyeztük. Az izmok megfeszültek, pár perc alatt készen voltunk. Az egyikre annyi löszert raktunk fel, amennyi csak elfért rajta, másikkra kevesebbet, hogy lövési szabadságát ne akadályozza.

És most vártuk kiküldött katonáinkat a hirrel. Néhány irtózatos perc telt el, az idegek megpattanással fenyegettek. Hátha ez a néhány perc mindannyiunk életébe kerül? Már épp azon gondolkodtam, hogy megkezdjük a visszavonulást. Nem! A székely fiúk, ha saját életük árán is, nem hagyják ott bajtársaikat. Talán még két embert utánuk küldök? (Egyedül senkit sem szabad küldeni.)

Nem, ezt nem tehetem! Nem nélkülözhetem őket, s talán ők is ottvesszenek? Egyik emberem hirtelen jelenti, hogy két csúszó alakot lát közeledni. A sötétség ellenére is ki lehetett venni a most már rohamosan közeledők elmosódott körvonalait. Eléjük futok. Igen, az én embereim. Lihegve, izgatottan jelentik, hogy előőrseinket állásaikból kinyomták, az oroszok lépésről-lépésre közelednek.

— Megragadni a kerekeket! — s mintha egy óriási nyomás alól szabadultunk volna fel, elindultunk a süppedős homokban rajvonalunk felé. Másfél kilométer s minden méterért véres verejtékkal kell megdolgoznunk. Mintha a végtelenbe nyulna ez az ut. Minden izom a megszakadásig feszül. A föld mintha dübörgött, rázkódott volna a körülöttünk lecsapódó gránátoktól. Előttünk sötét folt. Igen, itt vagyunk már a megtévesztő ütegállásnál. Ide kétszeres dühvel lőnek az oroszok. Az ut kissé szilárdabb lett. Itt már csak nyolcszáz méterre vannak a lövészárkaink.

— Fiuk, jobban! — ordítottam. Már magam sem tudva, mit beszélek, hiszen minden cseppnyi erőnk megfeszítésével irtózatossá energiával taszítjuk a két ágyut. Egy rémes dördülés s a légnomás mindnyájunkat megtántorít. Az elől levő ágyu közvetlen közelében csapott le egy gránát. Pillanatszerűen megtorpanunk. Igen, a Kovács. Gyorsan, vigyázva ráfektetjük az ágyu hátsó részére. Nem hagyjuk itt, hátha elvérzik. Szabón már nem segíthetünk. Szétroncsolt teste ott fekszik a homokban, véres cafatok lógtak ki a melléből. Őt itt kell hagynunk. Tovább-tovább!... Egyik emberem átmegy oda segíteni s kezdődik újra az emberfölötti erőmegfeszítés. Még körülbelül ötszáz méter van előttünk. Nem fogjuk kibírni.

— Két-két tartány gránátot az ágyukról ledobni. Megtörtént. Nem érezzük, hogy terhünk könnyebben lett volna.

Visszapillantok. Irgalmas Isten, könyörülj rajtunk! Érzem, mint fagy meg ereimben a vér. Az a sötét folt mintha ott a hátunk mögött mozogna. Nem lehet, hogy már beértek volna az oroszok! Mint vízbefuló az utolsó szál gerendához, ragaszkodom a gondolathoz, hogy ez nem lehet, az csak vízió, a már hátunk mögött hagyott megtévesztő ütegállásunk az.

— Bróki, nézze! Látja? Az oroszok?

És néz és most már én is látom, hogyan hömpölyög felénk az áradat, éppen egy kis emelkedésnek a gerincén. Még lehettek kétszáz méterre tőlünk.

— Gyorsan, tüzre készen mind a két ágyut!

Pillanat alatt elhelyezkedtünk. A következő másodpercben már végigvillan az oroszok sortüze. Időközben észrevettek bennünket. A golyók kopognak a páncélvédőn.

— Kartács! Kartács! — kiáltom, s a jó székely fiuk, mintha most éreznék magukat elemükben, nyugodtan, hidegvérrel zuditják a halált a muszkákra. Beleölelünk az ágyukba s újra vagy harminc métert hátrálunk. Ujjabb sortüz megállít bennünket.

— Kartács! Kartács! — ordítom.

Körülmézek. Embereimnek alig a fele van az ágyuk mellett. A sötétség mintha engedett volna.

— Nagy! Nagy!

Odaugrik mellém. Már nem lehetünk messzebb, mint háromszáz méterre a drótsövényünk előtt.

Lengyelországban elfozott nőkozák. Egy őrzáratunk akkor tartóztatta le a csinos hölgyet, amikor egy falusi ház pincéjéből, az ott elrejtett telefonon keresztül adott híreket le az orosz csapatoknak.

— Fuss oda s kérj az első tiszttól sürgős segítséget...

A következő pillanatban már elrohant.

Magam is odaugrom az egyik ágyuhoz s úgy szórjuk a halált a muszkák szemébe.

— Kitartás! Kitartás!

Mintegy a tulvilágról látom, hogy a másik ágyut már ott akarják hagyni. A muszkák sűrűn tódulnak felénk. Még egy embert hátra küldök. Már csak öten maradtunk. Istenem, segíts rajtunk! Még csak öt percig kell kitartanunk. Ontjuk a tüzet. Az ágyuk esőve már piros a nagy tüzelestől. Számolom magamban a másodperceket. Édes jó anyámnak aggódó és biztató arca jelenik meg előttem.

Most kiesik mellőlem

egy ember. Már csak ketten-ketten vagyunk az ágyuknál. A muszkák már harminc-negyven lépésnyire bukdácsolnak előttünk. Rémesen üvöltének. Most egy utolsó roham és végünk! Még kilövünk

egy-két srappelt, gépiesen, tudat nélkül s haljuk a muszkák eszeveszett ordítását.

A derengő hajnalban hatalmas „Éljen“ és „Hurrá“ harsan fel a hátunk mögött. Önszinüvé válik a világ előttem, érzem, mint szökik a vér a fejembe.. azután minden sötét lesz.

Fölnyitom a szemem. Fiatal, barnaarcu honvédhadnagy ül mellettem a fedezékben. Künn a lövészárók nyüzsgő élete. Kábult fejemnek első gondolata. Mi van az embereimmel és a két ágyummal? Megnyugtat, hogy biztonságban vannak s lövészárkunk mint ércfal áll az oroszok előtt, melyen még sok koponya fog betörni.

Egy repülőtsiszt beszél: Délután öt órakor, amikor az időjárás a legalkalmasabb, jelenti a pilótám, hogy indulhatunk. Én is készen vagyok, megtettem előkészületeimet, sietek a géphez, mert a felszállást nem szabad halogatni. Nagy ut áll előttünk és ugyancsak igyekezni kell, hogy a sötétség beállta előtt visszaérkezzünk.

Megérkezem a hangárhoz, a gép már kívül van a hangár előtt. Pilótám a gép mellett áll, szerető pillantásokkal simogatja, szinte várom, hogy megveregesse fehér szárnyait, oldalát, becéző szavakat mondjon neki, mint a lovas, amikor kényeztetni paripáját! Még egy utolsó motorpróba, megtapogatjuk a sódronyokat, tekintetem végigfut a hatalmas szárnyakon, amelyeken nem egy kis piros folt mutatja a golyóütötte lyukakat.

Elhelyezkedünk, egyik monteur kettőt-hármat forgat a propeller-csavaron, majd félreszaladva a gép elől, hangosan kiáltja: Frei! Megindul a motor, erős bugással és sebesen kezdünk gurulni. Jóformán nem is konstátalom, hogy elindultunk, már látom, kitekintve a gondolából, hogy rohamosan távolodunk a földről.

Hatalmas kört csinálunk a repülőtér felett, pilótám kipróbálja a kormányokat, arcán nyugodt megelegedés. Minden kifogástalanul működik. Megnézem a körülöttem levő műszereket: az indulás idejét jelző óra 5 óra 7 percet mutat, a magasságmérő 500 métert, de állandóan emelkedünk: A gyorsaság már 100 kilométer óránként. Az iránytű pontosan Tarnopol felé van állítva, a gáz- és olajnyomás-mérők valamint az elektromos feszültségmérő állása kifogástalan. Most a térképet nézem, előírt utirányunk pontosan bele van rajzolva. Majd röviden átgondolom feladatunkat.

Azt a parancsot kaptuk, hogy Tarnopotól keletre eső, hatvan négyzetkilométer kiterjedésű területen levő ellenséges tartalékok és főleg ellenséges trén helyét és nagyságát a lehetőségig pontosan meghatározzuk.

Bármí történnék, jelentést kell hozni, mert a felderítés rendkívül fontos.

Most pattan alattunk az első srapel, már látom a lövészárkokat s az erdő, amely felett itt át kell repülnünk, pontosan alattunk tűnik fel. A tüzelés mind hevesebb lesz, de mi biztos magasságban, 1600 méteren felül száguldunk tova és még mindig emelkedünk. Pilótám jól tudja, hogy most óvakodni kell minden sérüléstől és nagyon elővigyázatos.

Már Tarnopol fölé érünk, erős vágy támad bennem, hogy megragadjam a bombaejtő fogóját De nem szabad! Hiszen Tarnopol a mi városunk! Most nincs időm gondolkodni, minden erőm összeszedve figyelek, kémlelek, hol látok valami gyanusát? Hatalmas kört repülünk be, kerületét az előirt térségnek

Lassan ereszkedünk lefelé, hogy jobban láthassak és sebességünk is csökken. A kört mind kisebbre szorítjuk. Oly erősen lőnek, hogy a folytonos robbanások túlharsogják motorunk berregését és sokszor pillanatokra elfedi a füst az alattunk, körülöttünk levő területet. Már halljuk a géppuskák száraz recsegését.

Nem törődünk a veszéllyel, nincs többé óvatosság, csak nézünk, figyelünk, úgy, hogy minden idegszálam megfeszül. Látok ütegeket, melyek ránk lőnek, alig veszem most észre őket, pedig máskor mennyi gonddal igyekszem a térképen helyüket pontosan megkeresni.

Motorunk hirtelen megáll, pilótám hallgatózik. Meghallom én is, amit az ő gyakorlott füle a motorzugáson át észrevett: ellenséges repülőgép közeledik. Pedig itt kell maradnom, amíg meg nem látjuk a trént, még ha az egész orosz repülőtábor jön is ellenünk.

Most megpillantom ellenségemet: erős, de nem páncélos, a miénknél lassubb járasu, de jól felszerelt biplán, már látom rajta a géppuskát. Nem érek rá a repülőt vizsgálgatni, motorunk hatalmas bűgással újra megindul és mi lassan emelkedni kezdünk.

Most valami gyanus kerül a szemem elé: nagy térség, erdő közepén levő tisztás, amely azonban nem zöld, hanem fehér. Megérintem pilótám vállát, a fehér foltra mutatok: Ő odanéz, helyeslőleg bólint, hátraszól: trén!

Megint lejjebb ereszkedünk, már készen tartom a fényképező-készüléket. Most kis kört teszünk meg a térség fölött, már egészen bizonyos, hogy hatalmas kocsitáborra akadunk. A fényképfelvétel megvan, megint emelkedünk meredek spirálvonalban. Kémlelem a környéket, máshol semmi sem látható. Alig néhány pillanat és a térképen meg van jelölve pontosan a hely. Feladatunkat elvégeztük!

Az elesett bajtárs sírjánál Bukovina határán. Magyar népfelkelők egy magános sirt találnak és a fejről olvassák, hogy ott egy bajtársuk alusza örök álmát. Megállapodnak néhány percre és rövid ímist rebegetnek érte.

Jöleső melegség jár át és aminél utoljára átrepülünk a trén felett, biztos kézzel fordítok egyet az előttem levő fogón és leejtem a bombát. Pilótám észreveszi mozdulatom, örömtől ragyog az arca, amikor hátrafordul és rámosolyog.

Hirtelen dobpergésszerű zaj, mely csak azt jelentheti, hogy géppuskalüzbe kerültünk, amely valamelyik szárnyunkon végigszántott.

Most menydörgésszerű dübörgés és füst csap fel a trén közepén. Hirtelen vízszintesre áll gépünk, azután teljes sebességgel robogunk hazafelé.

De egyszerre, mintha mást gondolt volna pilótám, merész ívben visszafordultunk. Most látom, hogy az előbb fölfedezett repülőn kívül még kettő van a levegőben, két fürge monoplán, páncéllemezzel borítva. Ezek oldalt suhannak el mellettünk, nem vették elég korán észre fordulatunkat és most rövid időre nem veszélyesek ránk nézve.

Gépünk előre hajol és fokozott sebességgel tör a páncél nélküli orosz repülő felé. Amikor kellő távolba érünk, már megindítom a pusztító géppuska-tűzet. Olyan a helyzet, hogy mi, az üldözöttek vagyunk előnyben. Egy egész szallag lefut a gépfegyveremen. Látom, hogy az orosz meginog, lebukik, majd robbanás és roncok hullanak a földre. Megint gyors fordulás, emelkedünk és megyünk Tarnopol felé. Csakhogy a két fürge páncélos visszafordult és most keresztezni iparkodik utunkat.

Géppuskám megint működni kezd, de hiába nem érhetek el semmit a páncélosokkal szemben. A szerencsére bizva menekülésünket, igyekszem nyugodtan mérlegelni helyzetünket. Tizenöt perc alatt átjuthatunk a mieinkhez és akkor meg van mentve felderítésünk eredménye. Ha előbb lelőnek, két eshetőség van: ha motorunk felrobban, akkor vége mindennek, ha csak megsérülünk és leszállásra kényszerítetnek, akkor kéznél van a petróleum, annyi időm csak lesz, hogy végigöntsem a gépet és belelőjjek a világító pisztollyal!

Magasan jártunk és teljes sebességgel robogtunk Tarnopol felé. Egyre szűkebbre szorul az ék két üldözőnk között. Megmarkolom a pisztolyt, mert nagyon reménytelennek tartom helyzetünket. Már egészen közel vannak ellenségeink, jobbról-balról egyenlő veszéllyel közelednek, mindig mélyebben tartva gépeiket, mint mi vagyunk, hogy géppuskájukkal biztonságban árhassanak.

Sejtem taktikájukat: most nem lőnek, megvárják, hogy még közelebb jussanak és akkor biztos távolból egyszerre keresztűz alá vesznek. Nincs menekvés! Most kezdik a tüzelést. Egy pillanatig hallok jobbról-balról a géppuskák zakatolását. Meghül a vér bennem, hirtelen rándulással, szinte

bukásszerűen hajlik előre gépünk, mintha szíven találták volna a nagy madarat.

Megragadom pilótám vállát, hogy lássam, nem sebesült-e meg? De nem, erős kézzel fogja a volánt és szinte egy örült arkifejezésével bámul maga elé, kissé előrehajolva, majd kéjes gyönyörtől torzul el arca, mikor fölöttünk elmaradnak üldözőink. Már értem, hogy mit tett a derék, nyugodt, hidegvérű katona. Szakadásig feszült agyában felderengett a menekülés egyedüli lehetősége: hirtelen leereszkedés. Ezáltal sebességünk hatványozódik és bár pillanatokig benne vagyunk a legnagyobb golyózápokban, ha ez alatt nem kapunk halálos lövést, megmenekültünk, mert eléje kerülünk, nem használhatják fegyvereiket, előttünk pedig szabad az út. Mig utolérnénk, átjutunk a lövészárkokon és most határozottan előnyre válik, hogy üldöznek.

Hirtelen esésünk következtében túl mélyre ereszkedtünk és most könnyen leszedhetnénk ágyuikkal. Csakhogy nem lőhetnek, mert még eltalálhatnák saját gépeik egyikét. Az esti homály különben is rohamosan közeledik és védőszárnyaiba veszi az üldözötteket.

Már látom a repülőteret, a hangárokat, motorunk elhallgat, kellemes érzés fog el: siklórepüléssel ereszkedünk le. Megint berreg a motor, kis zökkenés és hangárunk előtt társaink éljenző csoportjánál állunk meg. Nem tudok kimászni a gondolából, rettenetes fáradság bénítja kezem, lábam mozgását, de azért nem késem egy pillanatig sem, jelentem parancsnokunknak az eredményt.

Ő átveszi a térképet, a lemezkazettát, mely az értékes felvételt zárja magába, ezután kezét nyújtja és öröm sugárzik jóságos szeméből, amikor megelégedésének ad kifejezést. Visszamegyek a géphez és élvezem amint pilótámat elárasztják kollégái szerencsekívánatokkal.

Odamegyek hozzá, tudatában annak, hogy mily hőstettet vitt véghez és megszorítom erős jobbát. Szólni nem tudok: de érzem, hogy ő megérti gondolatomat is. Bemegyek szobámba, lefekszem, hogy egy kis erőt gyűjtssek. Az éhség egyre jobban erőt vesz rajtam és mikor végre hallom a vacsorához hívó hangot, felrisszülve ugrom fel és sietek, mert a légi uttól nagyon megjön az ember étvágya. És amikor lecsillapul az éhség, hozzáfogok, hogy elmeséljem veszélyes repülésünket. Szavaimat némán hallgatják bajtársaim.

Csonka Szabó Pista egyike a régi híres pálfai verekedőknek, akikkel kivált husz-harminc esztendővel ezelőtt ugyszólván minden héten akadt dolga a sz...i tekintetes királyi törvényszéknek. Utóbb a királyi törvényszék elnöke már csak azzal támogatta meg fölterjesztését egy új bírói

állás rendszeresítése iránt, hogy *bemellékelle* a pálfai bűnügyi akták jegyzékét (jelelvén, hogy maguknak az aktáknak elszállításához egy vasuti kocsi nem elegendő) s a miniszter nemcsak a kért birói állást rendszeresítette, de ráadásul még egy új alügyészi állást is. (Megtörtént.)

Vilmos német császár az orosz fronton megszólít egy közkatonát, akiről jelentették neki, hogy kitüntette magát egy ütközetben. A katonának, mint a képen látható, sokkal több kurázsija volt az ellenség előtt, mint uralkodója előtt.

A legtöbb dolgot és gondot azonban *Csonka Pál* Pista okozta, mert ő a fejbeverési eseteket komplikálta bizonyos löeltulajdonítási esetekkel. Pedig nem volt rossz ember, csak élt-halt a szép tüzesvérű állatokért. Sokszor még jó szívét is kimutatta, igaz, hogy egy kicsit különös módokon.

Egyszer a többek közt egy özvegyasszonynak két gyönyörűséges pejsikáját kötötte el a harmadik faluból, de amikor meghallotta, hogy olyan igen nagyon bánkódik utánuk, a következő héten másik két csikót kötött helyettük vissza az istállóba.

Most is a két lova keverte galibába. A háboru elején még szó se igen volt róla, hogy a magafajta 46—50 éves embereket is behívják. De amikor az ő két aranysárga, messze földön híres pejlovát is kimélet nélkül beasszen-tálták (meg is feküdte érte az ágyát jó pár hétig Simoga, a törvényhatósági állatorvos!), *Csonka Szabó Pista* is elment önkéntesen kocsisnak. Sajnálta a két derék jószágot s dehogy engedte ebek harmincadjára jutni ahhoz nem értő kocsisok kezén!

Akkor lett vége a szerbiai első offenzívának. Lent nem volt rá szükség, föl vitték tehát lovastul, kocsisostul az északi harctérre.

Bizony nem volt ott könnyű a szolgálat, kiváltképp öneki. Mint ügyes, akkurátus embert, már csak a két pompás lova miatt is, minduntalan őt ráncigálták elő erre is, arra is, mindenfelé.

Egyszer éjfél tájban azt a parancsot kapta, hogy készüljön, mert még virradat előtt indulnia kell. Valami irgalmatlan nagy vasládát raktak föl a kocsijára. Hogy nem bab vagy kukorica volt benne, mindjárt sejtette, mert a bakra egy népfölkelő szuronyos bakát ültettek s azonfölül még négy, fegyveres huszárt is adtak melléje kíséretnek.

Négy óra lehetett, amikor megindultak. Csuf, pogány idő volt. Csapta a szél a havat, égett az arcuk, mintha életlen beretva nyiszálta volna végig. Bizony a hósapka fölé fölgyürték még a köpenyeg gallérját is s így bandukoltak lépést a jó félméteres, frissen esett hóban.

Mentek, mendegéltek már valami két óra hosszat, de még hire-hamva sem volt a kitüzött falunak. Egy helyütt azonban egy csomó bebugyolált lovasemberrel akadtak össze.

— Halt! — kiáltottak feljűk.

Kérdezték mi a jelszó. De bizony lövés volt a felelet. Golyófütty volt a *Feldruft*, meg a *Lózung* is.

— Tyűh, a kutyafáját, hiszen ezek — kozákok!

Biz azok voltak, még pedig kerek tizenketten.

A szám azonban egészen mellékes. Kirepültek a hüvelyből a nehéz huszárkardok. A bakon ülő népfölkelő bácsi pedig tüzeléshez cihelődött.

— Ne lűjj az antyát, mert vesszek meg, hogyha nem a lovaim fülét trafárod el! — dörmögött *Szabó Pista*.

De az öreg népfelkelő csak veszekedettül folytatta a gyorstüzelést,

mintha csak géppuska lett volna. Egy-két kozák már le is fordult a nyereg-ből. Hanem öt embernek maradt még így is éppen elég.

Csonka Szabó egy darabig a lovakat tartotta s legföljebb komman-dérozott :

— Pista, mázold képen ! Csak neki, a seregit annak a prémes kontyos-nak ! No látod, az kapott ! Jancsi, ne hagyj magad ! Csak kupán, azt a rézangyalát ! Ez se eszik több kását. Hát te Gyuri, alszol ? Érdekeld ol-dalba ! No most egy fejest neki ! Így la, de most még egyszer alaposan hátba . . . De nini, nem birtok velük ? Hát te mit csinálsz, öreg Dudás ott a bakon azzal a szuronnal ? Forgasd bele már, mintha szalonát sütnél . . . De látom fiuk, így mégse jó lesz. Várjatok csak egy kicsit, majd segíték én is.

Már ekkor le is vette az istrángot. Odatámasztotta a vállát az egyik bérfának és nemsokára egy hatalmas, alakatlan tárgy suhogott a kezében.

Puff-paff — lefordult egy kozák. Ujabb ütés, a másiknak még a lova is elesett. A harmadik oldalról került. Annak meg csak úgy félkézt az állát piccentette föl. Éppen elég volt, hogy ne egyék több puliszkát. A negyediket már menekülés közben sujtotta nyakszirten.

Igy hamar végeztek. Tíz kozák már földön hevert. Kettő kereket oldott, Az egyik alól az öreg népfölkelő végre is lepuffantotta a lovat. Csak egy tudott elinálni. Keresztül léniázott a friss havon. Azóta már bizonyosan a kaukázusi fronton jelenti a leghosszabb hercegnek a *tulnyomó erő* elől való megfutamodását.

De ekkorára már világosodni kezdett. Most látták csak, hogy nem annyira ők tévelyegtek el, mint a kozákok. Előttük volt a falu. A haragni való ködben majdnem orrukkal mentek neki az első házak falának.

A vasládát hamarosan átadták. Persze a nagy lövöldözésre már talpon volt az egész őrség.

Elmondták a kalandot. A parancsnok mindjárt adott egynéhány embert, hogy még egyszer átkutassák a kis csatatért. Az emberséges Schuller, a fiatal bécsi egyetemi tanár, tartalékos ezredorvos is velük ment egy pár szanitéccal. Hátha még segíthet ? Utóvégre a kozák is csak ember . . .

Hát bizony a csatatér elég szomorú látványosság volt. Ott feküdt a tíz kozák egymás mellett. A tizenegyedik, aki alól a lovat kilőtték, szintén ott gubbasztott, mert jobbnak látta visszasompolyogni. Föltartott kézzel várta az érkezőket.

A doktor azonnal munkához látott. A nehéz huszárkard bizony hatalmas lékelést végzett nem egy koponyán. Egy kis kézi gyógyszerár vattáját

8* Német municiógyár egyik műhelye, ahol az orosz fronton zsákmányolt lövészeit kiválogatják és megtisztítják. Ha ezzel a munkával készen vannak, a lövészer szétszedve más műhelyekbe kerül, ahol a német fegyverekbe alkalmas municiót gyártanak belőle.

csak úgy falták az iszonyatos mély vágások. De csodálatosképpen mégsem igen volt igazi komoly baj. Egy kozáknak volt csak tüdőlövése. De amikor a doktor ur konyakos flakájának kotyogását meghallotta, ez a súlyosabb beteg is fölnyitotta a szemét és olyan jelentőségteljesen pislogott . . .

Hanem hát ott az a négy kozák !

Seregek ura, ezek gyönyörűségesen ki voltak *adjustálva*. A doktor egyre csóválta a fejét és huzogatta a vállát. Nézegette, egyre mérkélte a tátongó koponyarepedéseket.

Csonka Szabó Pista csak pislogott. Ezek az ő kozákjai voltak !

A doktor egy darabig csak forgatta erre és arra is az alaktalan alakokat, de aztán egygett legyintett a kezével. Ilyen sebeket sohasem látott sem a klinikán, de még a harctéren sem.

Nem volt azokban semmi rendszer, semmi logika. Egyik hosszabb volt, másik szélesebb, jobban mondva, amelyik széles volt, mintha az még hosszabb is lett volna. Firtatta is előbb németül, majd *lört magyarsággal*, hogy ki tette ily veszekedetten csuffá ezeket a szerencsétlen muszkákat ?

— A *lőcs*, a *lőcs*, ezredorvos ur — vágott közbe *Csonka Szabó* Pista s nagyobb nyomaték okáért meg is mutatta, hogyan és miképpen volt. Neki-támaszkodott a bérfának s egy lóditással leemelte a hátulsó lőcsöt.

— Egyet a mellre, egyet a fejre . . . Kész . . . Így szoktuk mi ezt csinálni a pálfai bucsun, meg a kölesdi országos vásáron . . .

A doktor urnak megmagyarázták s az csak mosolygott s valamit föl-jegyzett a noteszába, de közben folyton lelkendezett :

— *Lőts*, bravó, bravisszimó . . . *Lőts* !

Azután kiadta a parancsot, hogy a sebesült muszkákat szállítsák be az ispotályba, a többi négyet pedig temessék el azonnal. Azokból még már a föltámadás trombitája sem formál újból kozákokat.

A szanitécek mindjárt munkához láttak. Elföldelték, jobban mondva elhavalták a halottakat. Ezek úgy is megszokták a — *hideget*, kibírják a hó alatt is tavaszig . . . Rendes sir, a csontfagyos földben legfeljebb csak a mi bakáinknak dukál.

Csonka Szabó Pista pedig cihelődni kezdett. Először is a két épségben maradt kozák-lovat kötözte oda a saroglyához.

— Están bácsi mit csinál kigyelmed ? — próbálta megkérdezni az egyik huszár.

— Szamár vagy öcsém, hát nem látod, hogy ebben a csuf fergeteges és zegernyés időben mind a két lovamnak *idő előtt* csikaja lett . . .

S akkor már közbe is vágott a lovaknak . . .

Két hét múlva aztán különös dolog történt. Ezredparancs útján keresték azt a *Lötsch* nevű fuvarost, aki egymaga négy muszkát küldött a másvilágra. Valami nagyobb medáliát szántak neki.

De persze nem találták sem a kékmándlis jászkun huszárok közt, sem a tolnai honvédegyalozredben.

Csak később derült ki, hogy egy kis hiba van a kréta, jobban mondva a plajbász körül. A derék bécsi ezredorvos maga tett jelentést a nem mindennapi hősi cselekedetről s csakannyiban *tévedett*, hogy *Lötsch*-nek jegyezte

A tenger árjától partradobott orosz aknák Kurlandban. A németek összeszedték az aknákat és felhasználták — az oroszok ellen.

be a — *löcsöt* a noteszába, azt híven, hogy ez a tisztességes *neve Csonka Szabó Pistának* . . .

Büszkék azóta is rá a pálfaiak, hogy izé . . . az ő falujokból néha még a — *löcs* is medáliát kapott . . .

A *Stripa* mellett is meglebbentette már jóillatu köpenyegét a tavasz. A dombok alján, a ritkás bokrok közül a napfényre mosolyog az ibolya szelid virága. A kis folyó két partján, az összefont drótakadályok között kidugta sárga fejét a kikerics. A galagonyabokor rügysző ágán szürke paecsirta örül a tavasznak. A földből kibukkanó fűszálak vékony hegyén

csillog a kristálytisza harmat. Az áldott nap meleg sugarai simogatják az ébredő természetet.

A sáros lövőárokból két gyűrött ruhájú tizes honvéd csuszik ki a fedezék mögé s a napfényen elnyújtózkodva melengeti nyirkos ruháját. Sáros köpönyegük színe egybeolvad a szikkadó föld barna színével. Szakálltüskével borított arcukat a napnak fordítva, behunyt szemekkel fekszenek a földön. Gondolatuk ott jár a borsodi síkon, hol a szántó ekéje nyomán fekete barázda csillog a napfényben s fűrgé barázdabillegető jár apró fergek után kutatva, a termő rögök között.

Vadgalamb száll föl a folyóparti égerfa ágáról és sebes suhanással száll a szálas erdő felé.

A két honvéd felüti a fejét s szemük pillantás nélkül követi a repülő galamb utját. Madarász István odafordul társához Kerekes Gáborhoz s a galamb felé mutatva, nagyot sóhajt:

— Ha én madár lehetnék... Estére otthon pihennék meg a ládi templom tornyán... Aztán bezörgetnék a feleségem ablakán... megkérdezném van-e még... el nem sirt könnye... meleg ölelése... rég nem látott párja számára.

— Én — mondja csöndesen Gábor — álomukba szeretném meglepni őket... Mikor már elalszik a méceses, szeretnék csöndesen menni... ágytól-ágyig s a feleségem bágyadt szeméről lecsókolni a csillogó könnyet... két kis fiacskámát a szívemhez szoritani s betakargatni jó meleg dunnával.

— Gábor te!... Én láttam őket! Hallgasd meg, mit álmodtam az éjszaka.

— Otthon jártál akkor is biztosan.

— Nem a... az égbe voltam... Ugy volt, hogy az este, mikor az őrségről visszajöttem, igen elnyomott az álom. Elaludtam mélyen és valami nagy fényesség közepébe álmodtam bele magamat... Széles országúton álltam... Jobbról, balról szomorú, sápadt arcú idegen katonák mentek el melletttem. Egy csapat muszka után nagybajuszu népfelkelők haladtak dalolva, fiatal infanteristákkal vegyesen. Leültem az utszélen egy fehér kőre és néztem a sok-sok katonát.

... „A fényes országot fehér porán fekete csík maradt nyomukban és a feketeség elkezdett csendesesen folydogálni az országot árkába. Keressem a pipám, hogy rágyujtok, de nem találtam sehol. Amint a zsebemben kotorászok, kezembe akad a feleségem és gyermekeim képe... Nézem őket nagy szeretettel, hát látom, hogy a feleségem képe éppen szívénel van keresztül löve... Tapogatom magamat, hát látom, hogy a zubbonyom

zseben ott van a golyóverte lyuk. Fölugrok a körül és szétnézek magam körül. Látom, hogy a fehér kő, amelyre leültem piros a vértől.

... Hadnagy ur Szücs jött velem szembe bicegve. Halovány arcát felém fordította. Megismert s szomoruan mondta :

— Hát te is itt vagy István ? ... A harmadik század már kevés hijján mind itt marsol az uton. Azt hittem, te lent maradtál.

— Hova megyünk hadnagy ur ? — kérdeztem.

— Most megyünk a nagy raportra !

— Ősz szakálu magas férfi haladt el mellettünk. Feje egy nagy lepedővel kétszer körül volt csavarva. Utánna asszonyok, gyerekek jöttek bő bugyogóba, mezítláb, rongyosan. Sovány arcukon egyre pergett a köny a véres utra. — Hadnagy ur, kik ezek ? — kérdeztem.

— Ezek — mondta fanyar mosollyal a hadnagy — ezek törökök, akikre India császára kiterjesztette pártfogó uralmát.

— Jajgató vegyes csapat tünt fel az uton. Tépett szakállu férfiak, rongyos kaftánban támogattak vérző testü nőket, kiknek fehér bőrén korbácsütés sikos nyoma piroslott ... Apró gyermekek, lázas arcu kis lányok jajgattak végig a széles országuton ... A nők szemében a gyalázat szégyene, a férfiak és aggok szemében az örvöngő fájdalom tüze lobogott ... Kérdően néztem hadnagymra. Azonnal felelt :

— A lengyelországi kedves zsidók ezek, akiknek jogot adott ... nyomorultul, meggyalázva elpusztulni, a hatalmas cár.

— Aztán jöttek fekete bőrü, fehér ruhás vitézek. Majd utánuk ismét vánszorogva jött hosszú menetben, véres siró asszony és leánysereg. Hadnagy ur Szücs intett :

— Ezek az olaszok által fölszabadított népek.

— A mellékutakról egyre jöttek a népek. Sok-sok magyar volt köztük ... Egyik Verduntól érkezett, a másik csapat Albánia hegyei közül vonult föl ... Sokan jöttek a muszkáktól is ... Olyan is akadt, aki a Tigris mellől rukkolt föl ... Mi is hozzájuk szegődtünk és mentünk a széles országuton a többiekkel. A széles országút egy fényes palota kapujában végződött. Ott állott két angyal kétfelől ... akkor tudtam meg, hogy a menyországban járunk.

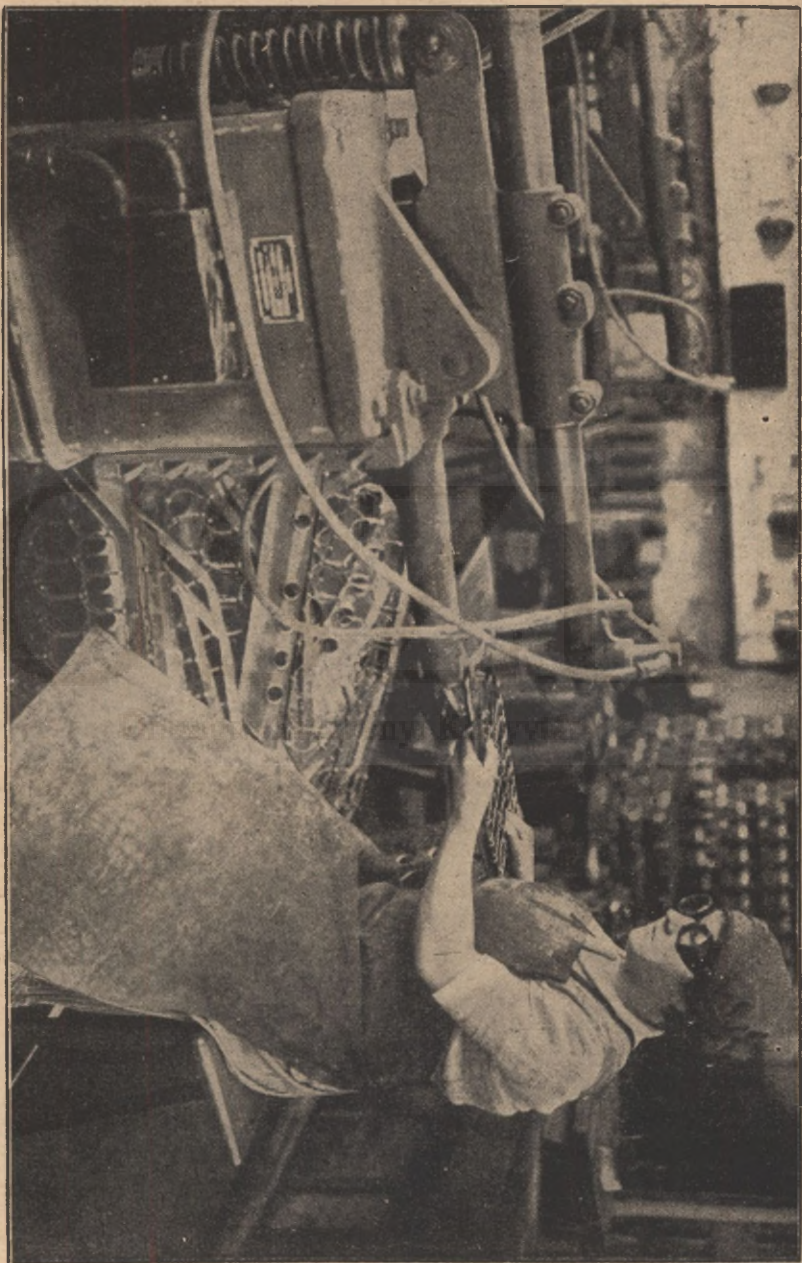
... Egy fényes arcu angyal elé vezettek. Ott már sokan várakoztak a kihallgatásra. Egy olaszt hallgattak ki éppen :

— Mi a kívánságod ? — kérdezte az angyal.

— Jó üzletet kötöttem, ne hagyj elrontani — felelt az olasz.

Francia káplár került a sorra :

A német tüzerseégi arzenál egyik műhelye, amelyben női munkások dolgoznak. Nagy szemüveggel védik szemüket az apró vasforgácsok és a rozsdaportól, amelyek könnyen okoznak megvakulást.

— Fojtsd bele a németeket a Maas vizébe — sziszegte.

Angol tengerész mondta azután :

— Nem értem mit akar Görögország, Románia ? . . . A spanyol partokat miért nem lövik még az angol ágyuk ?

Fekete szemü szerbek, fáradt oroszok, kemény németek után én kerültem a sorra. Az angyal szeliden nézett rajtam végig :

— Hát neked, magyar honvéd, mi a kívánságod ? — mondta.

— Eszembe jutott a kis családom. Húsz hónapja már nem láttam őket. Az egyik fiam most mult tizennyolc éves, a másik még iskolába jár. Gondoltam, megkérem az angyalt, hadd nézzem meg őket mit csinálnak . . . Megengedte . . . Egy ablakot nyitott föl s még biztatott is — nézz ki fiam erre, az a bokréta ott Magyarország.

. . . A Dunát mindjárt megismertem. Aztán követtem a szememmel a Tisza folyását. Onnan a Sajót, majd a Boldvát kerestem föl . . . Szép verőfényes idő volt, akárcsak most. A mezőkön mindenfelé szántogattak-vegetettek . . . A Pista fiam boronált, a feleségem pedig teli marokkal szórta a barázdába a vetőmagot. Felettük ott lebegett a nótás pacsirta, szinte hallani véltem a csicsérgését . . . A kesely meg a pejkó sovány bőrrel ballagott Pista előtt . . . A feleségem homlokán mély barázdát szántott ez a nehéz husz hónap . . . A földeken mindenütt asszonyok, gyerekek dolgoztak . . . Átpillantottam az egész határon, a nagyobbik fiamat kerestem, de sehol se láttam. Egyszerre, amint elkalandozott a szemem, egy csapat honvédet láttam, gyakorlatoztak a réten. Köztük volt az én András fiam is. Jó katona lett belőle. Örült a szívem is, mikor nagy tempósan dobbant egyet-egyed erős, izmos lába . . . Őszi vetés szép zöld, elborítja már egészen a rögöt, hanem a föld száraz, elkelve egy kis eső, hadd fakadnának meg a rétek és lucernások . . . Elégedetten néztem még egyszer körül otthon, aztán becsuktam az ablakot. Ott állt mellettem az angyal és kérdezte.

— No fiam van-e még valami kívánságod ?

— Láttam a sok fiatal honvédet, köztük az én András fiamat is, tudtam, hogy azok megvédik a magyar földet. Láttam a feleségemet, a kis fiamat, erős karral szorgalmasan dolgozni a mezőn . . . Azért hát csak azt feleltem az angyalnak :

— Adjon az Ur csendes esőt, áldást szép Magyarországon . . . a szántók elszórt magvára.

Gábor másik oldalára fordult, talán azért, hogy a pilláira szivárgó könyceppet lopva letörölje s suttogva kérdezte Istvánt :

— Hát az én asszonyomat, meg a János gyereket nem láttad-e István ?

- Láttam őket is! Ott szántogattak ők is az enyémelek mellett.
 — Hej Istvánom, hát mi szántogatjuk-e még valaha a jó ládi földet?
 — sóhajtott föl Gábor.

István sokára felelt.

- Ha mi hazamennénk, betörne a muszka és elvinné a földet.

A feketekávét hozták. A két honvéd óvatosan visszacsuszott az árokba. Az áldott napon átmelegedett izmaik szinte pattogtak, midőn kinyújtózkodva elvegyültek a többiek közé. Kerekes Gábor elujságolta a többieknek:

- Madarász István álmodot látott.

*

Másnap, véres szuronyharc után, a halottakat temették a honvédek.

Szücs hadnagy és Madarász István sirja egymásmellé került. Somfivirágból font koszorút tett Gábor az István sirjára. Aztán letérdelt a fejfa mellé. Sapkáját levette. Őszes haját borzolgatta a szél. Az aranyos napsütésben az István fejfájára szállott egy tarkaszárnyu lepke. Az erdő mélyén megszólalt a vadgalamb párját hívó szava s a tavaszi napfényben lehajtott fővel, könyázott orcával, rebegő szavakkal imádkozott Gábor:

- Adjen az Ur csendes esőt, áldást... szép Magyarországon... a szántók elszórt magvára.

Az újságokban sokszor lehetett olvasni ezt a rövid jelentést:

- Az északkeleti fronton az előretolt csapatok közt fokozott harci tevékenység uralkodott.

Vajon milyen is az a fokozott harci tevékenység? Napokon át farkaszemet néztünk az ellenséggel, melytől egy északi irányban elnyúló mocsaras vidék választott el bennünket. Köröskörül erdő. A legközelebbi erdő szélén két igénytelen domb közt, egy úgynevezett urilak. Az emeletes kőépületnek már csak a falai állanak, a gazdasági épületek földig leégtek. Egy félig bedőlt fal tövében néhány megfakult butordarab hever, egyébként minden csupa rom. Ott, az erdő szélének mentén huzódik el az ellenséges gyalogság vonala. Az előretolt fedezékek mögött ellenséges figyelő őrsök állanak, a mocsár néhány járható keskeny csikján előrsök lopóznak előre, amíg tüzelésünk fel nem tartóztatja őket. Egy följjajdulás reszket át a levegőn. A keskeny sárga csikon, mely a mocsáron kigyózik, egy vagy több fekete pont sötétlik, a lövések nyomában aztán ismét csönd, kísérteties csönd borul a tájra. Északon, ahol hatalmas erdőség borítja a mocsárt, az ellenség teljesen biztonságban érzi magát. Meg van győződve, hogy ez a vidék járhatatlan. Azonban mi, akik megtanultuk ebben a háboruban, hogy semmi sem lehetetlen, szakadatlanul bepásztazzuk a vidéket, hátha

mégis sikerülne, bár csak egy keskeny ösvényt is találni, melyen átkelhetnénk. Fáradságunkat végre siker koronázza. Egyik előrsünk egy nap diadalmasan tér vissza, s jelenti, hogy sikerült neki a mocsáron keresztül vágni s az ellenség szárnyát és hátát megközelíteni. Százszor is besüppedtek térdig sőt derékig az ingoványba, amíg órákig tartó erőfeszítés után néhány

Német hadi bíraskodás orosz földön. Egy meghódított orosz városban igazságot szolgáltatnak a német bírák és nem ismernek részrehajlást, még ha a legszegényebb ember jön is panaszra a leggazdagabb ellen.

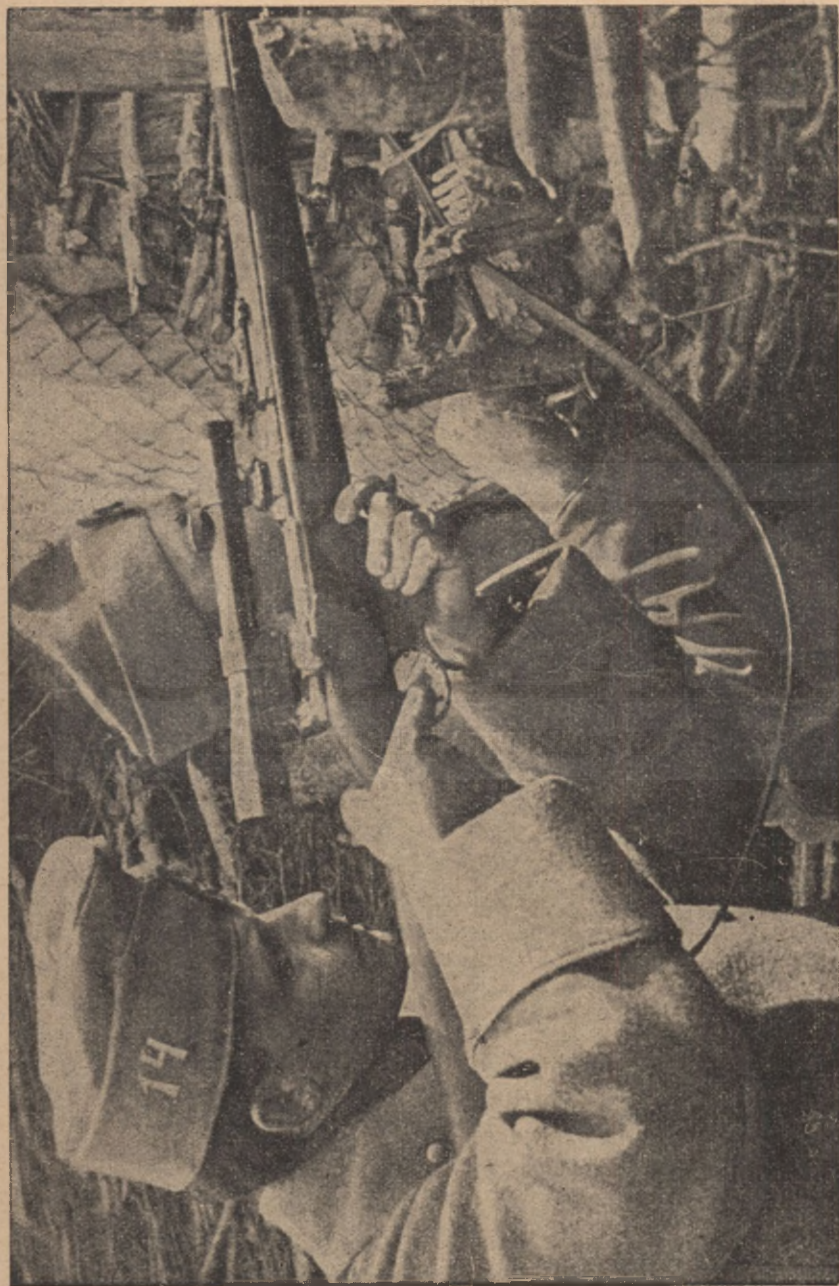
lépésnyire juthattak. Ki is cölöpözték az ösvényt s két nap alatt sikerült a kitűzött célt elérniök.

Eközben a mi állásainkban meglehetősen kellemetlenné vált a helyzet. Az erdő szélén befészkelődött oroszok, talán unalomból, óriási municiópazarlást vittek véghez. Mint fölriadt méhraj, röpködtek fölöttünk a lövegek. Nem tudjuk mi történik. Mozdulatlanul állunk fedezékeinkben, önkén-

telenül a falhoz lapulunk s hallgatjuk a lövegek zümmögését. Most az ellenséges ágyuk is megszólalnak. Jobbról is, balról is hullanak a lövegek, a levegőben srappelfelhők usznak, melyekből sárga villámok törnek elő. Ennek féle se tréfa, gondoljuk magunkban. Fronton nem férhet hozzánk az ellenség, ettől megóv bennünket a mocsár. Vajon mit akar? . . . Innét még pergetéssel sem üzhet el bennünket, azt nagyon jól tudja. Akkor hát min tőri a fejét? . . . Szerettünk volna szuronnal és puskatussal nekimenni, de az átkozott mocsár utunkat állta. Tehát türelem. Egy óra múlva gyöngült a tüzelés. Csak délen élénk még a harci zaj. Oda erősítésünk érkezett, mely kissé vigyázatlan volt, mert az ellenség észrevette. Az oroszok kétségkívül az erősítés fölvonulásában előkészületeket láttak a támadásra s örületes tüzelésükkel el akartak bennünket riasztani a támadástól, mely eszünk ágában sem volt.

Az egész kavarodás, mely aránylag csekély veszteséget okozott nekünk, egy vállalkozásunkra szolgáltatott alkalmat, mely minden várakozáson felül sikerült. Még a délután folyamán parancs érkezett egy vegyes különítmény összeállítására, melyhez a mi szakaszunkat is beosztották. Egy kicsiny, válogatott, vakmerő csapat, mely még a pokoltól sem fél. Az volt a parancsunk, hogy a velünk szemben fekvő ellenséges vonalat üzzük ki állásaiból, és az északi mocsáron át vezető s járhatóvá tett ösvényen előre nyomulva, meglepetésszerűen támadjuk hátba és oldalvást. Amikor leszállt az esti alkony, négykézláb iparkodtunk a fedezékben az árok vége felé. A domb lábánál egy összelőtt erdő-parcella terül el, oda másztunk egyenkint, ott volt a gyülekezőhely. Átellenben az ellepségnél minden csöndes. De hogy északra mit rejt az erdő, senki sem tudja. Valami viágosság imbolyog ott. Egyenkint sompolygunk az erdő széléig. Századosunk ezt a helyet szemelte ki vállalkozásunk kiinduló pontjául. Vezetőnk az az őrző, mely a mocsáron keresztül vivő ösvényt fölfedezte. Amíg lehet, szorosan egymás mögött, több vonalban haladunk előre, lövésre készen tartott fegyverrel. Végre eljutottunk az ösvényhez. Csak libasorbsn mehettünk rajta. Ötszázan vagyunk. A hosszú oszlop szótlanul kigyózik a süppedékes ösvényen. Csak úgy szakad róla a veriték. Órák múlva végre egy darab szilárdabb talajra értünk, ahol rövid pihenőt tartottunk. Lélek se moccan. A hold kibujt a felhők mögül s sugarai keresztül világítanak a ködfoszlányokon, melyek a mocsár fölött usznak. Előre! Ismét órák telnek. Végre kijutottunk a mocsárvidékből.

— Sorakozás amott, a nyirfa-sor mögött! — szól a parancs, melyet halkan ad tovább egyik ember a másiknak.

Távcsöves puskák az oroszországi fronton. Újabb katonáink ezt a műszert szerelik puskáikra a lövészárkokban és ennek segítségével tisztán látják a legtávolabb célpontot is.

Kémek mennek előre. Csakhamar jelentik, hogy négy-ötszáz méternyire drótsövényt s mögötte fekete foltokat láttak. Az árkok egész labirintusát. Az ellenség hátában vagyunk. Hajnalodik. Egyre jobban szembe-
tűnnek az ellenség elrejtett állásai. Álmos alakokat látunk. Egyszerre csak ropogni kezdenek puskáink. Előlről is kezdődik a tánc. A lövegek hangjáról ráismerünk a mieink tüzelésére. Mint fölvert varjucsapat futnak az oroszok árkaikból. Az erdő felé futnak, egy részük egyenesen a tűzünkbe rohan. Eszeveszett futásban menekülnek a szélrózsa minden irányába. A vállalkozás sikerült, a kényelmetlen ellenfelet kiűztük elrejtett állásaiból, melyeket nyomban a földdel egyenlővé tettünk.

*

Nyurga ordonánc szalad végig a lövőárok keskeny deszkapadlóján. Telt ábrázata olyan megnyult, mint valami vészhihnöké.

— Mi történt, hej?

— Gyün a brigadéros ur! — mondja és csak nyargal tovább.

Pillanatok alatt röpül végig a híradás a két magyar ezred frontján.

A tűzpróbát kiállt vitézek szepegeve nézik végig puskájukat. — Na tiszta! Ma pucováltam! Ezt ugyan megvizitálhatja!

A tiszt urak sebtiben kiözönlének földkunyhóikból. Vidám tereferét hagytak abba, háborus eszmecserére, annekdóta, levélírás maradt félbe és sietnek a brigadéros ur elé.

A nyírfonatu sáncok zeg-zugos sikátorából egyszerre csak előbukkan az aranygallér, a két pipacspiros nadrágsávval.

Megjött a brigadéros ur!

Mögötte az elmaradhatatlan hosszú sor tiszt ranglétra: elől az ezüsteres haju őrnagy ur, legutolsónak az ujdonsült tejképü kis kadét.

A kis kadét égető perceket él: az ő szakaszánál járnak...

(— Bárcsak ne állna meg!)

Talán brigadéros ur a gondolatokban is olvas, mert hirtelen azért is megáll. A lövőálláson megpillant egy barnapiros legényt. Megszólítja:

— Hogy hívnak, fiam?

— Infanteriszt Nyárádi István!

— Milyen ütközetekben vettél részt?

— Mult év júliusa óta valamennyiben!

— Sebet kaptál?

— Hála a jó Istennek, eddig épségben megőrzött.

— Helyesen feleltél, fiam! — mondta kissé enyhébben a tábornok

és hátra pillantott a tiszt urakhoz. Kissé habozni látszott, mintha már menni akarna, de megint csak visszafordult a legényhez.

(Pedig a kis kadét de tölta volna.)

— Nos fiam, megtudnád-e nekem mondani, mi az a gáztámadás ?

Orosz géppuskások fedezéke egy ház romjai közt, a keletgalíciai fronton. A géppuskát saját katonáik ellen állítják fel, hogy ha hátrálnak, akkor közibük lóhessenek.

— Igenis — felelt a legény és most egy észrevétlen pillantást lövelt a kadét felé. A brigadéros nem is sejtette, hogy ez tulajdonképpen egy elröppenő szikratávíró jel a feje fölött, mely saját külön bakanyelven ezt akarja jelenteni :

— Miattam ne drukkoljon ám a kadét ur! Megfeleltem én már nagyobb sarzsi előtt is...

A kadét fölfogta, megértette és kételkedő szorongással sóhajtott föl.

— Nos, beszélj róla! — bátorította a brigadéros.

— A gáztámadást az ellenség akkor használja, ha nincs kurázsija ránkrohanni, hanem előbb gázt bocsájt ide, hogy elszédíjjen bennünket.

— Ne siess úgy fiam. Várj csak. Hányféle gáztámadás van?

— Kétféle!

— Biztos vagy benne?

(Látszik, hogy zavarba szeretné ejteni.)

A legény biztos nyugalommal feleli:

— Igenis!

— És pedig?

— Ide bocsáthatják széllal és lőhetik ágyuból.

— Maradjunk az elsónél! Hogy történik az?

— Az ellenség kilesi azt a pillanatot, mikor a szél onnan a mi frontunkra fuj. Ekkor előgurít gázzal telített vastartályokat és végigrakja vele a frontját. A tartályokra olyan csapok vannak szerelve, mint a mi cséplőgépeinken a gőzszípolók. Ezeket megnyitja, a gáz kitódul és a szél elhőmpölygeti erre mifelénk...

A tábornok szinlelt gunnyal fölnevetett:

— Miért éppen ide?

— Mert a gáz nehezebb a levegőnél!

— Jó! Erre jól megtanítottak. (Célzás a századparancsnok felé.) De ha nehezebb, akkor csak a földön fog kóvályogni és az egereket, meg a békákat öli meg.

(Kadét ur lábujjhegyre áll, kétségbeesetten harmonikázik két tenyerével, de Nyárádi rá se hederít.)

— A gáz másfél ember magas levegőoszlopban terjeng — feleli egy tanár biztosságával.

— Hogyan veszed észre?

— Ha figyelő poszt vagyok, meglátom kékeslila színéről...

— De ha éjjel posztolsz, vagy köd van?

— ... Akkor megérezem kábító szagáról... hogy valami a lélegzetemre nehezedik...

Ekkor nyomban lekiáltok: gázangriff — alárm.

— Halt! Most már elmondhatod, ki ilyenkor a gyáva és ügyetlen katona?

Az oroszországi német frontról: a front mögött kézi bombával fölfegyverzett német katonák gyakorolják magukat az akadályok átugrásában.

— Aki ilyenkor fejét veszi, megijed és elfut hátrafelé, mert a gáz éppen arrafelé követi és menekülés helyett éppen a halálba rohan

— Mit teszel tehát te ?

Nyárádi könnyü kézmozdulattal fölmutatott a lövőárok magas földhányásaira :

— Fölfutok ide, ni !

— És mit csináltok ott fönn ?

— Elkezdünk gyorsan löni, teljes század adja a szalvékat, hogy a gázt szétkergessük. A golyók pedig tovább repülnek és eltalálhatják még a muszkát is, mert ilyenkor azok is kint állnak, figyelni a gáz hatását és mert . . . rohamra készülődnek.

A tábornok megfordult a tisztikar felé. Nagyon elégült arcot csinált. Elismerően bólintott. Arca nyájas mosolyra derült.

A kis kadét hízott, a századparancsnok pedig nyirott, tömzsi kis bajuszát harapdálta, amely nála az elégütség jele volt, ha századjából „jól stimmelt“ valami.

A tábornok kissé tündődött, azután újra a legényhez fordult :

— No ezeket jól megtanultad. De minden esetben nincs így !

— Igen, ha a gázt a tűzerek ágyukból, mint bombát lövik ide. A bomba szétpukkan és piszkos, fojtó füstje így árad el az árokban.

— Ilyenkor mit teszel ?

Nyárádi lecsatolt derékszíjjáról egy zöld vászontokban csüngő dobozt. A tábornok orra elé nyujtotta :

— Fölveszem ezt, ni !

— Ennek neve is van ?

— Gázmaszka !

— Tedd föl !

A legény fölbontotta és felhuzta arcára. Két kerek kilátó ablakocskájával olyan, mint egy bűvársisak, a száj előtt finom rostélyzatu kis légszűrőkészülék fityeg, drága, de biztos védőeszköz, egyszerűen felvéve is kissé komikus hatást kelt, de a jókedvű bakonyalji legény olyan mókásan lóbálta a generális ur felé, mintha a cseszneki gyerekek állának körülötte farsang utolsó napján, akiket tökből vájt lárvával ijesztgetett.

A tábornok elkezdett jóízűen kacagni. A kacaj átragadt a tisztikarra. De megszűnt a fcszes kaszárnyai hangulat. És mindenki szívéből kacagott ! Még a legénység is.

. . . Ebben a pillanatban lekiáltott a figyelőór :

— Gáztámadás !

Az orosz front lilakékes köde egyre közelebb hömpölygött kint
 ödöngő őr megérezte.

Egy pillanat alatt szétrebbent a diszes társaság.

A generális urat a szomszéd század fedezékébe kísérték.

És megkezdődött a küzdelem a borzalmas, undok, láthatatlan ellen-
 séggel, minden haditechnika legutálatosabb és legrettenetesebb eszközével.

Nyárádi Istvánt másnap a brigadéros elé rendelték.

A kis kadét szörnyen mérges volt.

— Tudtam — szapulta Nyárádit — hogy utoljára is elrontasz min-
 dent! Csak azt a bolond figurázást né csináltad volna. A generális urral
 nem lehet tréfálni. Túlsokat fecsegtél neki.

Szegény Nyárádi is nagyon szurkolt. Azonfelül sajnálta a kadét urat,
 hogy ostoba fejével valami bajt csinált neki.

Inkább a pokol fenekén lett volna, mint a brigadéros ur előtt. Mintha
 borotvákön állt volna a rapporton.

Ráival a brigadéros ur keményen :

— No te szószátyár gáztudós! Miféle bolondságot csináltál tegnap?

— Alázatosan jelentem . . .

— Ne jelents semmit! Válasz, melyiket akarod : a kis ezüstöt-e, vagy
 a káplári sarzsit? . . .

És nézte a brigadéros ur titkos gyönyörűséggel a ragyogó örömet,
 amit ez a kérdése az ijedt arcon vissza fog tükröztetni.

De erre rémült ám meg csak igazán infanteriszt Nyárádi, összehuzta
 magát és fakóbbra vált az arca.

— Csak azt ne tessék, könnyörgöm! — nyögte szinte esdekelve.

— Mi az? Te nem akarsz sarzsi lenni?

— Jaj, Isten mentsen!

A brigadéros ámulva nézett rá : — Miért te?

A legény hümmögött, azután kirukkolt őszintén :

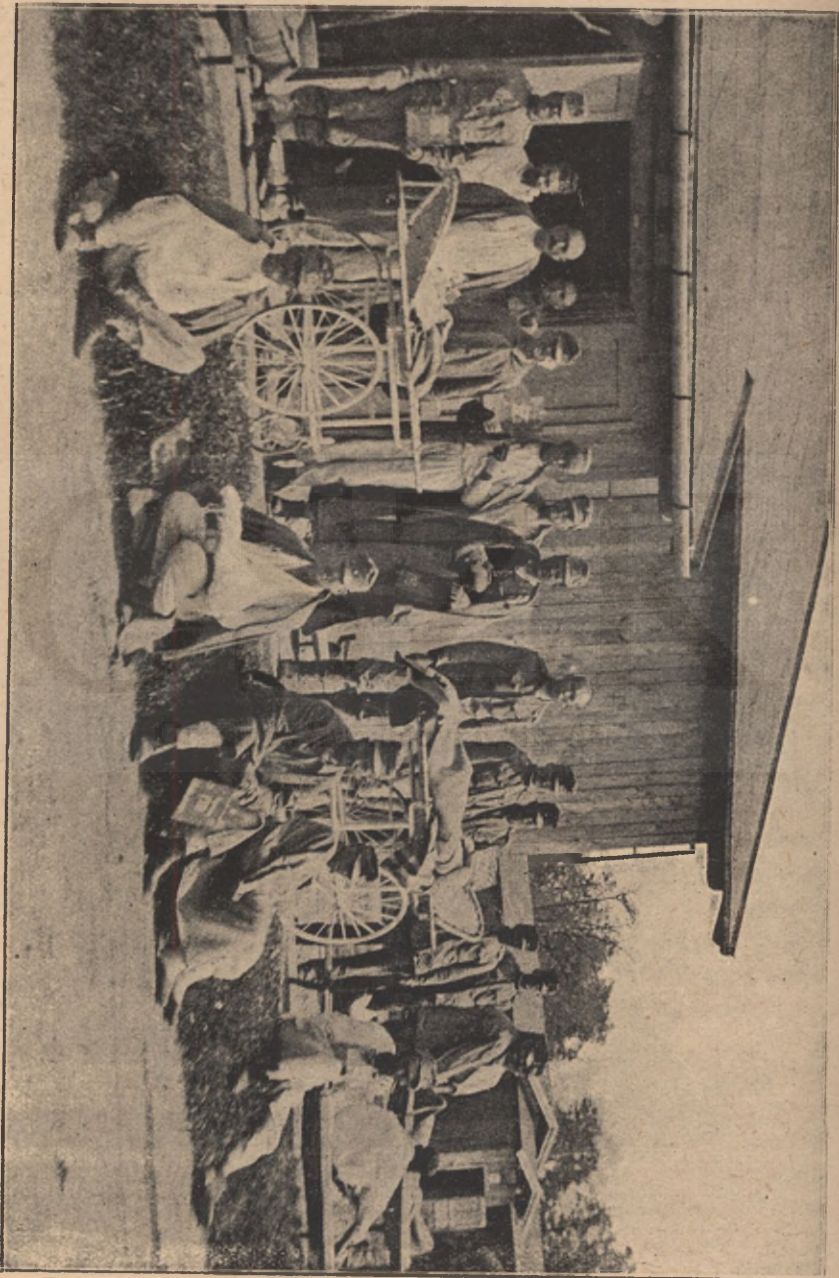
— Mert a századunknál minden legény csak olyan, mint én. És mert . . .
 mert a sógorom : infanteriszt Almás Lajos négy hónappal korábban kijött
 már a frontra, a saját rajparancsnokom . . . hát . . . szégyelném, hogy . . .
 mikor több érdeme van neki, idősebb is, oszt én legyek a sarzsi, ü legyen
 az infanterista . . . Röstelnék így visszamenni a falunkba is.

— Hát mit kívánsz fiam?

— Ha már meg tetszene adni, alássan kérem, hogy . . . ü legyen a káplár.

Jól van fiam! Derék gyerek vagy! — mondta a tábornok meghatottan
 és megveregette a vállát.

Sebesült katonáink a bukovinai front mögött, a tábori kórházban pihennek és sütkéreznek a napon, a vonatot várva, amely hazaszállítja őket, valamelyik rendes hadikórházba.

Az esti parancsban Almás Lajos káplár lett, Nyárádi Istvánnak pedig mellére akasztották a kis ezüstöt.

Az orosz fronton némely helyen oly erősen csinálták állásaikat a katonák, hogy végre is hivatalosan kellett megtiltani a további erősítéseket. Egész házak, tárnák, emeletek keletkeztek a föld alatt s magasra hordott hegyek teszik gránátbiztossá a fedezékeket. A bakák csinálták, de nem parancsszóra, hanem csak úgy: magánszorgalomból, megbeszélték egymás közt, hogy amíg ott állnak, ott maradnak ugyanazon a helyen: minden nap hoznak egy gerendát, egy marék földet, egy sor deszkát. Hisz minden drótszál, amit kifeszítenek, minden arasz, amivel mélyebbre ássák a gödrüket, emberéletet jelent — s a fiuk nem sajnálták a munkát. Ujjabb rétegek gyültek egymásra, mintha méhek hordták volna össze, úgy épült a lengyel síkon az erős, bevehetetlenül erős tábor.

És nemcsak a védelem fővonalát, hanem az előretölt állásokat is ez a hangyaszorgalom erősítette meg. Persze egészen egyenrangúnak azért nem lehetett nevezni az utóbbiakat a fővonallal. Az oroszok türelme is elfogy, ha közvetlenül az orruk előtt talicskásszák a homokot, aztán meg ilyen pozíciókra amúgy is haragszanak, mert rendszeren innét kapják akcióiknál az oldaltűzet. Valami nagyon jónak, kényelmesnek, vagy éppen séggel páholyülésnek tehát nem szabad az állásokat gondolni, de azért még mindig jobbak, mint teszem, a háboru elején épített fedezékjeink voltak.

Nos, egy ilyen előretölt állás elvesztését akarom elmondani.

Négyszáz lépésnyire egymástól feküdt a két rajvonal. Közötte egy kis patkóalaku emelkedés, melynek íve az ellenség felé fordult. Olyan, mintha egy régi aranygyűrű volna, melynek felét elmosta az idő. Ez a halom a kezünkbe volt. Zöld parolis egri bakák, a hatvanadik gyalogos ezred két szakasza, alig százharminc ember állott rajta. Nem hősök, nem válogatott legények, nem is „őreg“ harcedzett katonák. Egy menetszázadból küldték ki őket úgy vegyesen, válogatás nélkül, amint éppen jöttek.

A bakák kint a dombon, a sánc tövében, mely árkaikban berendezkedtek. Ha ellenség jött, kerepeltették a géppuskát, lövöldöztek, verekedtek. Egy-kettő elesett közülük, egy-kettő megsebesült, aztán megint csendesség lett s a többi élte tovább a háborút, a maguk egész különös kis világát. Énekeltek, daloltak és ásták a földet, túrták a homokot. Még egy arasszal mélyebbre és még egy réteg földet a tetőre. Nincs ugyan, sőt nem is lesz szükség rá, hisz az orosz a fővonal ellen támad és csak nem fogja két szakasz baka ellen küldeni Bruszilov generális büszke hadait...

de azért jobb a szükségesnél egy méterrel magasabb tető, mint egy centiméterrel alacsonyabb. És azután meg a munka is oly könnyen megy dalolás közben. Valami ütemes, gyönyörű melódiát dudoltak, amit nem tudtak eltanulni tőlük a hátuk mögött álló másnyelvű bakák.

— Édes anyám ha bejön, édes anyám ha bejön Egerbe . . .

Egy nap, egy bolondos áprilisi reggelen egyszerre hat gránát csapott le az állások kellős közepére. Aztán megint hat és megint hat.

— No nézd a bolondot, még minket akar kifüstölni — tréfálództak az egriek s eleinte nem is tartották ésdemesnek fedezékeik mélyére bujni. De tíz perc múlva már nyilvánvaló volt, hogy ezuttal rajtuk, egyedül és egészen rajtuk van a sor.

És ekkor megkezdődött a haláltánc. Százharminc embernek a haláltusája. Milyen muzsika volt ez! Egyik gránát a másikat érte, a lehulló vascseppek fekete vulkánokat vertek föl és a megszakgatott levegő panaszos jajgatására a robbanások összefolyó, borzalmas dühörgése vegyült.

Pergőtűzet kaptak az egri bakák. Ötven, sőt száz ágyu küldte feljükk halálos üzenetét. Messze környéken remegett a föld, melyről mázgaporos és ibolyaszínű füstfelhők szálltak az ég felé. Félelmetes és megörjítő volt a szörnyű színjáték, mintha az utolsó ítélet omlasztaná össze a világot.

A bakák megállták a tűzet tétlenül, szorongó mellel — egyedül. Segítségét nem kaphattak hátulról és nincs is olyan segítség, amely rajtuk segítené. Félóra múlva elszakadt a telefondrót és akkor már összeköttetés nélkül egészen magukra maradtak. Rettenetes percek, órák lehettek ezek. Harc, küzdelem, mozdulat nélkül várni a halált. A menydörgéssel, földindulással amugy sem lehet vitatkozni. Csak várni, várni még egy percet a multnak, az emlékeknek élni — hisz a következő perc már ugysem az övéké.

Igy ment ez egész nap. Órák multak, kinos, torkot szárító, idegeket megörlő órák. Az ágyuzás egyre erősebb lett, a kis domb olyan volt már, mint egy tüzokádó kráter. És hátul a tehetetlenség keserű érzésével nézték a katonák bajtársaik pusztulását. Ha legalább egy üzenetet küldhetnének nekik, legalább egy bucsuszót. És ekkor onnét előlről, az égzengésen keresztül, halk dalfoszlányokat hozott hátra a szél:

— A kaszárnya ablakán, a kaszárnya ablakán, nézzen be . . . Ott látja majd . . .

Olyan bús, olyan szivettépő volt a dal, hogy a bakák, akik egy szót sem értettek belőle, sirva fakadtak.

Délutánra már elnémult a dal, vagy talán csak a zúgás, dühörgés nyomta el? Vajjon élnek-e még?

Vilnai konflis, a színházterén levő állomásán várja a „pasast”. A konflis a budapesti tekhez képest nyomorult kordé, ellenben a ló már felveszi a versenyt a budapesti konflislovakkal, ha másban nem, de soványágában bizonyosan.

Este sötétben tizenhat ember tért vissza a fővonalhoz. Ennyi maradt meg az előretolt állás védőiből. Ezek is több sebből véreztek. A pergőtűztől kábultan, alig tudták elmondani, hogy az oroszok bevették a szétlőtt árkot, s ők a zárótűzön menekültek vissza száz poklon keresztül.

Másnap parlamenter jött az oroszoktól: az orosz tábornok üzenetet küldött:

„Az árkot — így szólt az üzenet — a pergőtűztől teljesen betemetve találták az oroszok, a halottakat eltemették, de a betemetett árokból kilencven bakát még élve ástak ki. Ezeket ápolják. Az oroszok azt hiszik, hogy a kilencven egri bakát visszatérítik az élők sorába.“

De most foglaljuk össze az orosz hárctéri helyzetet úgy, ahogyan ez állott 1916 december végén.

Az orosz túlerő elől visszavonulva, a lucki áttörés után új állásokat foglaltunk el, amelyekből bennünket nem lehetett többé kizavarni. Hiába voltak az orosz hadsereg rettenetes áldozatai, csapataink új állásainkban rendithetetlenül kitarítottak. Egész visszavonulásunk nem volt több 31—40 kilométernél: ezzel ugyan nem sokra ment a muszka, mert hisz nem ez volt a célja neki, hanem frontunk áttörése és Magyarország elfoglalása.

Az általunk önként átengedett területbe beleesett azonban Bukovina is, amely most már harmadszor került az oroszok hatalmába. Onnan azonban tovább jutni Magyarország felé az orosz hadsereg nem tudott.

Hogy Bukovina ismét orosz kézre került, ez ránk nézve nem volt fájdalmas veszteség, mert hisz Bukovina szegény tartomány, amelynek elvesztéséért bőségesen kárpótoltuk magunkat a gazdag Románia meghódításával.

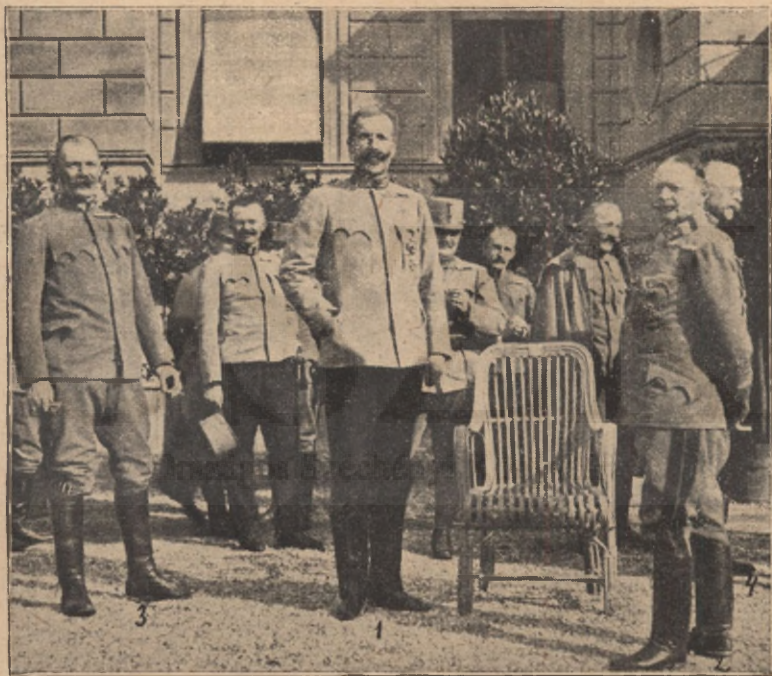
Az olasz háború.

Az olasz fronton 1916-ban csupán egyetlenegy fontosabb esemény történt: az, hogy Görz városát, amely az Isonzó partján küzdő seregeinknek támasztó pontja volt, augusztus első felében kiürítettük, vagyis önként elhagytuk és átengedtük az olaszoknak, akik ezt a szép kis várost már tizennégy hónapig bombázták és annyira összelőtték, hogy alig maradt benne egyetlen épület sértetlenül.

Az olaszok persze siettek a világba kürtölni, hogy Görz városát hadseregüknek ellenállhatatlan erejével hódították meg és hogy most már szabad utjuk van egész Triesztig, senkise lesz képes őket feltartóztatni.

Csakhogy ebből a Triesztig vezető szabad utból nem lett semmi : az olaszok diadalordítása lassankint elcsendesedett és legföllebb a megnyult orrukat nyujtogathatták az áhitott Trieszt felé. De vegyük csak szép sorjában az olasz frontnak 1916. évi eseményeit.

Tirolt kivéve az olaszok ellen majdnem mindenütt magyar honvédek harcoltak, még pedig azért, mert a hevesvérű, szeleburdi taliánnal szemben ők bizonyultak a legnyugodtabb, de egyuttal legvitézebb katonáknak.

Az olasz front főhadiszállásán : 1. Jenő főherceg vezérezredes főparancsnok, 2. báró Krobatin hadügyminiszter, 3. Bellmond Károly belügyminiszteriumi irodaigazgató, 4. Krausz Alfréd altábornagy.

A magyar honvéd kötelességtudása pedig egyenesen közmondásos lett. Erről pedig érdemes szólni részletesebben is.

Közelgett az 1916-ik esztendő, vagyis 1915 vége felé járt. Eljöttek a karácsonyi szent ünnepek. Az egyik honvédezred pár nap óta egy kis olasz faluban pihent a doberdói rettentő csaták után.

Még nem lehetett biztosan tudni, hogy a bakák a karácsonyt pihenőben fogják-e tölteni, vagy pedig ismét a frontra kell menniök.

Öt honvédtiszt jött össze egy fületlen kis házikóban, ahol még kályha sem volt. Téliesen öltözve, köpönyegben ültek egy asztal körül. Többnyire otthoni dolgokról beszélgettek és ki-kínéztek a szoba alacsony ablakán keresztül a szomoru vidékre, amelyből azonban nem sokat láthattak, mert sűrű köd ült rajta.

A szives házigazda kérdezi az egyik tisztet :

— Mondja hadnagy ur, megszokta-e már a harcteret ?

A hadnagy őszintén megvallotta, hogy bizony jobb szeretne már otthon lenni, de kijelentette azt is, hogy a míg kötelessége a harctéren marasztalja, addig megnyugvással szolgál a harctéren is.

Boroevics Szvetozár vezérezredes, az Isonzó-hadsereg parancsnoka. Mielőtt az olasz frontra ment, északon az oroszokat verte.

Elmondotta még a hadnagy, hogy sok szomoru látványban volt része, és hogy lelki tekintetben nagyon szomoru a szolgálata. Sokszor vigasztalan a helyzet és neki mégis vigasztalni kell embereit ; meg kell sajnálnia az ártatlanul szenvedő honvédeket, különösen akkor, ha látja, hogy milyen önfeláldozóan teljesítik kötelességeiket.

Mikor a hadnagy a honvédek kötelességtudását említette, a társaságból egy kapitány a következő történetet mondotta el :

— Hogy milyen kötelességtudó a honvéd, erre én tudok egy jellemző esetet. A negyedik doberdói ütközetben,

mint tudjátok, Sz . . . nál voltunk. Az én zászlóaljam a rajvonal jobb szárnyán a szomszéd ezreddel tartott összeköttetést. Én az őrnagymal voltam egy fedezékben.

téket is széttépte, úgy, hogy össze se lehetett kötözni. A szomszédos csapatokkal és a tartalékkal küldöncök útján tartottuk fenn az összeköttetést. Később a küldöncök által való érintkezés is megszűnt, mert a küldöncök, akik önként vállalkoztak a veszedelmes szolgálatra, nem tértek vissza. Bizonyosan elpusztultak a rettenetes, a gyilkos ágyu- és puskatüzben.

Tőlünk négy lépésre egy fedezéket felgyújtott az ellenséges gránátüzelés. Szemünk láttára égett bele három bajtársunk, akiket lehetetlenség

volt kimenteni. Nyugtalanított bennünket az is, hogy küldöncünk nem tért vissza. Nem tudtunk semmi bizonyosat arról, hogy mi történt a szomszéd csapatokkal.

A szomszédos szétlőtt fedezékekből több tiszt átjött hozzánk. Akik tartalék csapatokat vezettek fel a rajvonalba, azok is benéztek pár pillanatra és csüggedten jelentették, hogy a tartalék elfogyott.

A helyzet csaknem megzavarta higgadt gondolkozásunkat, mikor egyszer csak a borzasztó gránáttűzben feltűnt egy géppuskás tizedes vánszorgó alakja. Arcáról csorgott a vér és tántorogva éppen a mi fedezékünk felé tartott.

Az őrnagy mindjárt felismerte és nevéen szólította. Amint közelebb jött, látszott rajta, hogy rettentően szenved. Részvéttel kérdeztük, hogy mi a baja és mire van szüksége? A mi segítségünkkel nagynehezen lejött a fedezékbe és ennek oldalába fogózva akadozó hangon, úgy, hogy alig lehetett megérteni, ezt mondta:

— Őrnagy urnak alázatosan jelentem... a rajvonala... jobb szárnyán... Tartalékot...

Itt elakadt a szava. A szegény ember elszédült. Estében fölfogtuk, úgy, hogy nem ütötte meg magát. Végigfektettük a fedezék alján, az őrnagy fekvőhelyén. Az őrnagy a honvéd fölé hajolva kérdezte tőle, hogy mi feje fáj és mire van szüksége?

Az olasz ágyutüz sok fedezéket szétrombolt és a tábori telefon-veze-

A sebesült nemsokára magához tért, fölemelte szomorú fejét és csak ennyit felelt nyöszörögve:

— Tartalékot... kérek...

Az őrnagynak könny gördült ki a szeméből a sebesült honvéd szavára,

Az olasz hitszegés emlékoszlopa. Katonáink a fel nem robbant olasz shrapnellekből, gránátokból és egyéb lövedékekből a harctéren piramist emeltek az olasz hitszegés emlékezetére.

akinek borzalmas sebei és szörnyű kínjai ellenére az volt az egyetlen gondja, hogy hogyan tartsuk a védelmi vonalat és hogyan tartóztassuk fel az ellen-séget ?

Szivszorongva vártuk az őrnagy intézkedését, aki nyugalmát teljesen visszanyerve, határozott hangon ezt mondta :

— Fiam, te itt pihened ki magad, amíg mi visszajövünk. Tartalékom már nincs, de én, és azok, akik törzsemhez tartoznak, itt vagyunk. Kézi-gránátunk is van még valamennyi, tehát mi magunk megyünk pótolni a tartalékot.

Aztán felénk fordulva lángoló arccal szólt az őrnagy :

— Fiuk, nincs vesztegetni való időnk ! Utánam !

Ezzel kiugrott a fedezékből és mi is rohantunk utána. Ebben a pillanatban egy új küldönc szaladt elénk és örömtől sugárzó arccal jelentette, hogy a honvédek az olasz támadást véresen visszaverték.

Mindnyájan visszamentünk a fedezékbe és a sebesült tizedest, aki tizenhat sebből vérzett, az első segítségben részesítettük. A hős honvéd neve : Égi Nándor, budapesti fiu. Neve meg van örökítve hadseregünk aranykönyvében.

Mikor a kapitány befejezte a történetet, a hallgatók közül valaki megjegyezte :

— Hány ilyen honvédtörténet van, amely feledésbe merült ! Pedig érdemesek volnának, úgy mint ez is, hogy benne legyenek az iskolás gyermekek olvasókönyvében és a jövő nemzedék tanuljon belőlük hazaszeretetet.

Ekkor egy őrmester lépett a szobába és jelentette az egyik főhadnagynak, József főherceg és Budapest főváros karácsonyi szeretetadománya megérkezett, tessék érte Görzbe kocsikat küldeni.

Az őrmestert a kapitány azonnal megismerte. Égi Nándor volt, aki azóta felgyógyult sebeiből. Már hét vitézségi érem volt a mellén. A kapitány nem állhatta meg, hogy meg ne ölelje a hőst és a többi tiszt is követte példáját. Meghívták körükbe és ekkor kiderült, hogy Égi Nándor, aki a polgári életben kertész, egyike a legszellemesebb fiunak, a harctéri életnek pedig élesszemű megfigyelője. Ő beszélt el a makrapipa jelentőségét, amelyet lehetetlen itt meg nem örökíteni. A makrapipa dicsérete így hangzik :

— Ne féltsük addig egyetlen hadállásunkat sem, amíg harcoss fiaink fogai a makrapipa szárát szorongatják. A makrapipánál tartósabb jószág kevés van a világon. Legtöbb bakánk a háboru huszadik hónapjában is ugyanazt a pipát szívja, mint amellyel a frontra került. Ezért nem is hall a pipagyarak szédületes föllendüléséről senki.

Olasz ujoncok kiképzése Rómában. Gyakorló helyük a Caribaldi-szobor körül elterülő tér volt, ahol a közönség lelkesítette és jól is tartotta őket. Azóta persze megszűnt már a lelkésedés is, meg a jöltartás is.

Hogy ebben a háboruban a végső diadal a legjobban felkészült hadseregeké lesz, ez iránt kétség már nincsen. A legfőbb elv az, hogy sem ágyúnak, sem lónak, sem embernek semmiben hiányossága ne legyen : mind-egyiknek meg kell kapnia a magáét.

Nem szólva a többitől, a harcos embernek olyan élelmezés dukál, hogy panaszra oka ne legyen. Nálunk, különösen mióta minden hadiszintéren állóharc folyik, nincs is panasz. Katonáink a fronton jobban élnek, mint mi idehaza és kell is, hogy jobban éljenek.

Ha a baka nem dohog az ellátás hiányossága miatt, akkor rendben van minden. Azaz mégsem egészen. Az ellátáshoz ugyanis hozzátartozik még — a makrapipa. Hiába van minden nap hus, főzelék, tészta, kenyér, sajt, szalonna, tea, rum, konzerv, feketekávé : a földolog mindig a pipa marad, amelyet az ember evés, ivás után a szájába dughat. És hiába jár ki pontosan a dohány, szivar, cigaretta : mindez semmit, de semmit nem érne a makrapipa nélkül. Mert : a szájon, vagy orron dohányfüstöt eresztetni ki, ezt a lövőárokban nappa! nem szabad. Az ellenség rögtön észreveszi és pár perc múlva már özönével lövi oda a gránátot. Rágyujtani, füstölni nem lehet máskor, mint éjjel, akkor is csak a lövőárok fenekén, vagy pedig a front mögött, a tartalékban.

A dohányfüst rabjainak ennélfogva kinszenvedés a nappal, ha a lövőárokban gnyasztanak. Igaz, hogy olykor segítenek magukon : lebujnak egy pokróc alá, ott rágyujtanak, csinálnak egy pár szippantást, aztán lassan eresztik ki a pokróc alól a füstöt, hogy szétfoszoljon, mire az árok színéig ér. Csakhogy az ilyen mesterkedést nem lehet ám gyakran ismételni.

A makrapipás baka mindezt csak neveti. Ő nem füstöl már hajnali szürkület óta, de nem is szükséges, hogy füstöljön. A makrapipának fölséges tulajdonsága, hogy élvezet belőle a füstölés is, de a füst nélkül való szívás sem utolsó gyönyörűség. A pipa állandóan adja magából az illatot, a zamatot, ami az orrnak és a nyelvnek örök csiklandozója. Aztán a makrapipának hangja is van, még pedig ilyen körülmények közt kellemes, csendes hang : a pipa minden szippantásnál szortyog, szinte diskurál a bakával. Egész jól el lehet vele szórakozni. Talán ezért van, hogy a pipával a fogai közt a baka soha nem unatkozik.

Dohányt, cigarettát, szivart annyit kapnak katonáink, hogy szűk-séget nem szenvednek, de már pipát nem osztanak ki közöttük. Ezzel a hadvezetőség nem foglalkozik. A pipát minden baka maga szerzi be : hogy honnan, ez az ő gondja. No nem nagy gond. Pipás baka be nem vonul pipa nélkül. És majdnem mindegyiknek egyforma a pipája : két krajcáros vörös

eseréppipa kupakkal vagy kupak nélkül, ugyancsak két krajcáros rövid szárral, amelyet bicskával farag meg az ember a két végén. Akad itt-ott drágább pipa is, például selmeci pipa meggyfaszárral és csutorával, de az ilyen pipa már nem makrapipa és nem áll ki a szájból olyan merészen, mint ez, hanem lelóg. Ez se utolsó élvezeti cikk és jelentősége egy a makrapipáéval. Az arasznyi angol fapipa a mi katonáinknál ritkaság, a porcellán pipa pedig ismeretlen.

Hát a makrapipánál és ennek gyérfajtáinál drágább kincse alig van a fronton harcoló bakának. Erre jobban vigyáz, mint a testi épségére, az elemóziás tarisznyájára, sőt jobban, mint a — puskájára. Mert : a csapkodó gránátok és golyók közt élete Isten kezében van ; az elemóziás tarisznya ha elvesz, hamarosan kerül helyette másik, a mely szintén nem

Magyar hősök sírjai az olasz fronton. A déltiroli harcokban dicső halált halt magyar vilézek pihennek e sírok alatt, amelyeket a bajtársi kegyelet kereszt helyett shrapnell- és gránáthüvelyekkel jelölt meg.

üres, ami pedig a puskát illeti, a lövőárok környékén, sajnos, hever annyi a földön, hogy csak a kezél kell utána kinyujtani.

De a pipa, a makrapipa ! Ha ez el talál veszni, helyette másikhoz hozzájutni nem könnyű dolog. Mindenkiene csak egy van és ezt oda nem adná másnak egy házért, még kölcsönbe sem, nem hogy ajándékba odaadná ! Még a sebesültek sem válnak meg a pipájuktól : ez az egyetlen orvosság, amellyel kibírják valahogy a kórházig. Olyan pipája, amely fölösleges, nincs másnak, csak — az elesettnek.

Nagyon ritkán, de mégis megesik, hogy a baka egyszer csak ott áll pipa nélkül. Vagy kőre ejti, hogy összetörik, vagy egy ostoba golyó, srapel-, gránátzilánk kiüti a szájából és volt-nincs. Ennél nagyobb csapás a bakát nem érheti és ettől kezdve a bakának csak egy gondolata van : másik pipát szerezni.

És megkezdődik a munka, amelyhez képest sokszor gyermekjáték mindaz, amivel mások az arany vitézségi érmet szerzik meg maguknak. A pipa utáni éhség állandó, soha nem csillapodik, sőt egyre elviselhetetlenebb lesz : egy másik pipát szerezni kell minél hamarább és akármilyen áron, mert addig a baka lelke nem zökken vissza a rendes kerékvágásba.

Ha közel van a felváltás ideje és a csapat a lövőárokból a tartalékba kerül, továbbá : ha a tartalék állomáshelye valami város, ahol boltok vannak, akkor a baka még megnyugszik és tűr a jövő reményében. De ha ilyenmire nem számíthat, akkor az élet kockáztatásának sokszor hajmeresztő veszedelmeitől sem retten vissza. Voltak esetek, hogy az Isonzónál némelyik honvéd gránátok és srapelnek záporában teknősbéka módjára órákig mászott a földön hasalva egy elesett pajtásához, mert tudta, hogy annak pipája volt, amelynek tehát ott kell hevernie körülötte. A kétkrajcáros makrapipát a halott bajtárstól elvenni ; ez sem a szabályzatba, sem a kegyeletbe nem ütközik, hisz a halott bajtárs lelke csak örül, ha nem megy veszendőbe az a holmija, amelynek csekély értéke itt mégis megfizethetetlen. A szabályzat értelmében a katonának még kötelessége is a halott bajtárstól elszedni mindazt, ami a harc készség emeléséhez hozzájárul. Hát olyan dolog, ami a harc készséget jobban emelné mint a makrapipa, a fronton egyáltalán nincsen.

Sokszor az ilyen vakmerőségre nincs lehetőség vagy alkalom. Ilyenkor a pipa nélkül maradt baka leereszkedik a sanitécekhez, akik minden nap a front mögé kerülnek. Ezekről megveszi a pipájukat, még ha tiz pengőért adják is. Vagy : készségesen vállalkozik a szakácsokat éjjel a front mögé kísérni, amit rendes körülmények közt szívből utál.

Hogy a pipájánál drágább holmija a bakának nincs, erre talán legjellemzőbb az a gyakori eset, hogy mikor hirtelen rohamnál kiugrik az árokból, ahol persze letette a pipát, visszatéréskor első dolga a pipát megkeresni. És ha közben a gránátgolyók pozdorjává zúztak ott mindent, órákig elturkál a romok közt, mert nem bír belenyugodni a pipa elvesztésébe.

A makrapipa ! Botorság volna azt állítani, hogy az a magyar katona éltető lelke a fronton. A magyar katona az volna a mi, enélkül a kicsinyke

A levegő hajtóröttjei. Egy hidroplán lezuhant a levegőből az adriai tengerbe. A rajtalevők elpusztultak volna, ha egy gőzösünk észre nem veszi és segítségére nem siet az utolsó percekben.

holmi nélkül is: nagy, nemes, felülmulthatatlan. De a lélek mozgató rugói titokzatosak és a szemnek csekélyke, jelentéktelen, sőt mosolygásra készítő rugók is sokszor játszanak nagy szerepet. Ha a makrapipa nem volna, volna valami más, amihez katonáink ragaszkodnának és az is ilyen fontos valami volna. Én nem kutatok pszichológiát és távol áll tőlem a badarság, hogy a magyar baka világraszóló vitézségét a makrapipa varázslatos erejének tulajdonítsam: én egyszerűen csak elmondtam, hogy mi a jelentősége a fronton a makrapipának.

De vegyük most sorra az olasz harctér eseményeit. Ezen a fronton késő tavaszig majdnem semmisse történt. Az olaszok csak május felé kezdtek mozogni, hogy megismételjék annyiszor kudarcot vallott offenzívájukat.

Az első meleg éjszaka volt, a csillagok milliói ragyogtak az osztrák tenger melléki égboltozaton. Csapataink érezték és élvezték a tavaszt. Este a tiszt-étkező erkélyén a tisztek mindegyikének lelke mintha elkalandozott volna a régi emlékek felé, olyan áhitatos csendben oszlottak szét. Megint egy nappal kevesebb az ifjúságból, az életből! Ez sem hozta meg a végső csattanást, amely végét vetette volna a borzalmas háborúnak.

Elszéledtek tehát pihenni, hogy másnap újra kezdjék a küzdést, a a reménykedést.

Ezuttal az alvás csak éjfél után két óráig sikerült. Ekkor megkezdődött a telefonszobában egyike azoknak a sajátságos éjjeli koncerteknek, amelyeket csak a harctéren lehet élvezni. Tompa vágás, azután az inspekciós tiszt egyhangú sillabizálása:

— Ellenséges repülő L. felé.

A többiek aludtak, de álmaikba is beleszövődtek ezek a jelentések.

— Ellenséges repülő L. fölött.

— Ellenséges repülő L.-re bombát dobtak.

Rövid szünet, aztán megint:

— Ellenséges repülő közelg a doberdói fensik felől.

— Ellenséges repülő A. felé tart.

Ez az utóbbi hely volt a mi ezredünk tábora.

Talpra tehát mindenki, hogy fedezékből, vagy vastag fa mellől lesse az első lehulló bombát. Az ilyen pillanatokban minden érző ember szívének legbensőbb hurjai rezdülnek meg.

A magasból jól ismert hang zúg felénk. Egy darabig egyre élesebben, majd elhalón, végre lassan elcsendesedik. Tehát elment. Bombát nem dobott ránk, csak egy édes álmunkat akarta megzavarni. No nem fog ki rajtunk! Folytatjuk, ahol abbahagytuk!

Az olasz frontrol, felszerelést es muniációt szállító magyar tréncsapatok az Isonzónál Görzból indulnak este felé, hogy éjjel érkezenek meg a harc tere a söltéség védelme alatt.

Egynéhány perc elegendő, hogy az emberek újra elaludjanak. Csak-hogy újabb pár perc múlva még idegrázóbb lárma hallatszik: A telefon bűg és az inspekciós tiszt ezt sillabizálja ki a drótból:

— Ellenséges léghajó!

Habár mindenki megszokta már a szenzációkat, a lelkeken mégis átcsap a hirnek villamos árama. Olasz repülőgép naponkint és éjjelenkint kódorgott felettünk akármennyi, de az olasz léghajók utóbbi időben nem mutatkoztak. Visszatartotta őket a Citta di Ferrara és a Citta di Cesi léghajók pusztulásának kísértő emlékezete.

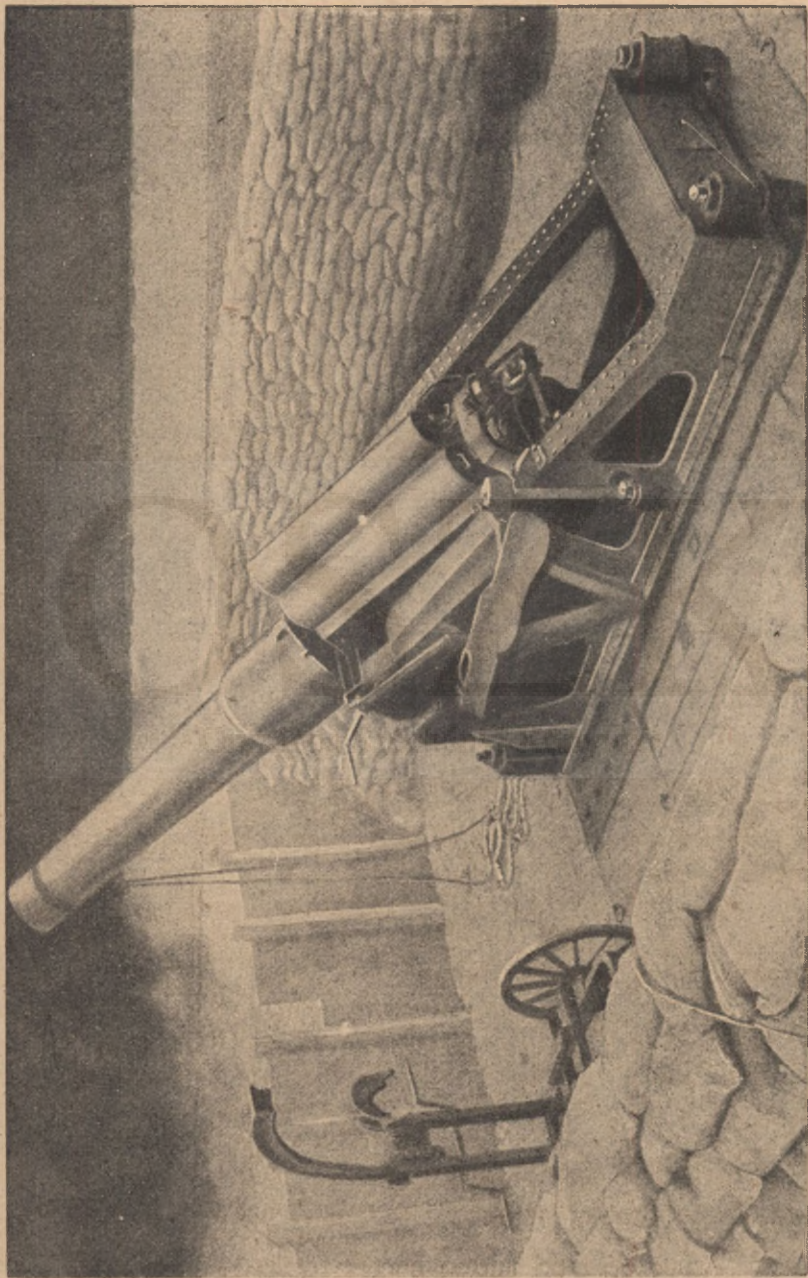
Már pirkadni kezdett és hajnali pára feküdte meg a kerek teknőhöz hasonló völgyeket, amelyekben repülő csapataink táboroztak. A gépmadarak még szerteszét szórt fészkeikben, a rejtett hangárokból nyugodtak. A legénységi- és tiszti-barakok között is még mélységes csend honolt.

A völgy keleti pereme fölött, a 6—700 méteres hegyhát magasságában, szinte rémületet keltő közelségben tűnik fel egy hatalmas szivar. Kisérteties lassúsággal akar fölöttünk áthaladni nyugatra, a front felé, hogy elérje hazáját.

Minden katonánk kérdezi magában, vajon nekünk hoz-e halált ez a légi szörnyeteg, vagy pedig valami hibája van neki és most menekül, hogy saját életét megmentse?

A telefonista riadó-csengetése már minden hangárba elhatott és a völgyben innen is, onnan is kiáltás hallatszik: az inspekciósok költögetik az alvó pilótákat is. Pár pillanat és már minden hangár körül nyüzsögnek az emberek. A gépmadarak kigurulnak fészkeikből és fölzúg a pilóták kurbilizása.

Egy fatörzs oltalmában messzelátót állítottunk fel. A hatalmas légi rabló reménykedve közeledik a front felé. Most mindenki föllélegzik: a léghajó már csak haldokló szörnyeteg! Olyan alacsonyan és olyan lassan mozog, hogy okvetlen valami bajának kell lenni. Jól látszik a gondolája, vihet vagy 4—6 utast, gépfegyvert és bombát bőségesen. Óriás ballonja vagy 70—80 méter hosszú, 20 méter széles és francia gyártmány, Bayard-Clement rendszer szerint készült, tehát az olasz-francia barátságunk köszönhető látogatását. És mintha a sötét szörnyeteg maga után vonszolná a bombázott város ártatlan asszonyainak és gyermekeinek átkait, amelyek beteljesedtek rajta! A nézőknek egyetlen érzése, hogy nem szabad megmenekülnie, hogy sorsának itt kell beteljesednie ezen a földön, amelyet az olasz nem becsületes férfiúi küzdelemben akart elvenni tőlünk, hanem orgyilkos módon, özvegyek és árvák holt tetemcsein keresztül.

Az olasz hadsereg nagy kaliberu óriás ágyuja, amely azelőtt partvédo ágyu volt. Az olaszok eleinte nagyra voltak vele és büszkén hirdették, hogy a mi híres harminc és feles mozsaránk ennek nyomába se léphetnek. Azonban csakhamar kiderült, hogy az olasz ágyu nagyon is elbujhat a miénk mögött.

A feszült várakozás pillanatai óráknak tetszettek míg végre elhangzott az első lövés a mi részünkről. Közönséges puskalövés volt, de rögtön rákezdte a tüzéség is. A 19. repülő osztag parancsnoka, H. pilóta kapitány mezitláb, egy szál alsóruhában, rövid gummikabátban szaladt keresztül a harmatos mezőn és föl pattan kétfedelű gépmadarára. A gépmadár fél perc után már fenn van a levegőben és utána azonnal felröppen egy egyfedelű is.

Srapnelek villannak, berreg a motor, kattog a gépfegyver. H. kapitány hátába kerül az olasz léghajónak. Ennek emberei lázas sietséggel dobálják ki utolsó homokzsákjaikat és néhány megmaradt bombájukat, mire a szárny ismét emelkedni kezd. Most tudták meg a mieink, hogy a léghaja miért nem dobott reánk eddig bombákat: azért, mert ezeket mostanra tartogatta, arra az esetre, ha üldözőbe vesszük.

Az olasz léghajó megszabadulva egy csomó tehertől, feljebb is szállt 4–5 méterrel, de nem birt többé megmenekülni. A frontot már majdnem elérte ugyan, de a végzet karja megragadta az emelkedő ballont: egyszerre csak izzó vörös lett egész hosszában. Meggyulladt! Ég! Találat érte!

H. kapitány golyója gyújtotta fel. A repülő-táborban mindenki ordít. Odafönt kicsapnak a lángok az óriás szivarból és a láthatárról lassan a föld felé csúszik egy égő cafat.

Az emberi elmének ez a büszke alkotása szét pattant, mint a szappanbuborék. Az égő ballon nehéz szaga az orrokba csap, de a lelkeket megelégedés tölti el. Pedig négy ember sorsa beteljesedett: üszkös, megfektetett hulla a léghajó négy tisztje, négy délceg, erős fiatal ember... De hát ez a háború. Nem sajnálja őket senki, ha elkomorul is szívünk rettentő haláluk fölött. Ők sem sajnálnának bennünket hasonló esetben...

Május 22-én volt az olasz hadüzenet évfordulója. A nevezetes napot Olaszország vezetői, akik népüket lelkiismeretlenül belesodorták a háborúba, ünnepi módon akarták megülni, hogy elfeledtessék az olaszokkal a lefolyt esztendő hiábavaló áldozatait és hogy megpróbálják feléleszteni a harci kedvet, amely bizony nagyon lelohadt egész Olaszországban.

Már meg is állapították az ünnep programját: az olasz miniszterek szét akartak menni az ország minden részébe, hogy ünnepi beszédeket mondjanak. Megfizetett emberek nagy erőfeszítéseket tettek, hogy az olasz nép hangulatát újra felkorbácsolják.

Hanem most beteljesült rajtuk a hitszegés átka és büntetése: a tirolai, isonzoí és doberdói harcerekéről minden nap ujjabb rémes vereségek híre ment szét Olaszországban. A mi megindult seregeink rettenetes támadását

nem lehetett eltitkolni, se az olasz csapatok iszonyu veszteségeit. Így aztán minden olasznak elment a kedve attól, hogy a hadüzenet évfordulóját megünnepelje, sőt rémület lett urrá egész Itálián, hogy hátha a mi seregeink eljutnak Lombardia, Piemont gazdag rónáira? Barzilai, az „Ausztria zsarnoksága alól felszabadítandó területek“ minisztere társaival együtt Rómában maradt. Ott aztán azon tanácskoztak az örömnép helyett,

Magyar katonák fedezéke az olasz fronton, a kopár Karszt-hegység sziklái közt. Szinte emberfeletti fáradsággal kellett ezt a fedezéket megásni. Csupán éjjel lehetett dolgozni rajta és akkor is nem egyszer a legnagyobb golyózáporban.

hogy miképpen lehetne segíteni országuk kétségbeesett helyzetén? Az olasz lapok pedig, amelyek eddig folyton uszítottak a háborúra, ünnepi visszaemlékezés helyett tele voltak panasszal és azon siránkoztak, hogy szövetségeseik nem küldenek nekik segítséget. Elfelejtették, amivel egy esztendő előtt hengegtek, hogy ők jönnek az ántánt segítségére!

Az ünnepet azonban, amelyre Olaszország készült, mi tartottuk meg. Egy esztendeig csupán határainkat védelmeztük az áruló hitszegő ellenséggel szemben, de ekkor aztán elérkezett a támadás, a megtorlás ideje és

vitéz csapataink május közepén már több helyen benyomultak Olaszországba.

Az évforduló alkalmából Frigyes főherceg tábornagy ezt a hadiparancsot intézte az olasz fronton küzdő katonáinkhoz :

— Ma mult egy éve, hogy Olaszország régóta tervezett és gondosan előkészített árulását hadüzenettel koronázta meg. A mi haderőnket nyolcszorosan felülmuló olasz hadsereg tört határainkra. Ebben a tulerőben bizakodva az olasz vezető emberek könnyü és biztos győzelmet ígértek elámitott népüknek. Gyors rohammal akarták az olasz fegyvereket a „felszabadításra váró“ vidékeken keresztül hazánk szívébe vinni és a mi legázolásunkkal a világháborút az ő javukra eldönteni.

A mi rettenthetetlen bátorságunk és szent haragunk azonban mindenütt megállította a gyülölt ellenséget. Győzelmeink sorozatát még a fönn északra történt álnok hátbatámadás sem birta megállítani. Amikor aztán a helyzet megkövetelte, lassankint új csapataink mentek az olasz frontot megerősíteni.

Négy ütközet az Isonzó mellett, számtalan csatározás a stílfsti hágótól a tengerig terjedő harcvonalon fényesen beigazolták, hogy jogosan biztam védekezésünk erejében. Ez idő alatt Galiciát felszabadítottuk az ellenség uralmától, nagy ellenséges területeket elfoglaltunk, Szerbiát levertük, Montenegrót és Albániát meghódítottuk. Vitéz flottánk és derék repülőink pedig ijedelmet és zürzavart okoztak olasz területen. Majdnem egy évig kellett türelemmel várjunk, míg a támadás, a megtorlás órája ütött. De ez az óra végre mégis elkövetkezett. Már első rohamunk hatalmas rést ütött az ellenséges fronton.

Sokat tettünk, de még sok van hátra Tudom és érzem, hogy vitéz-ségték és kitartástok minden feladatot teljesíteni fog. A délnyugati front katonái ! Ne felejtsetek el a küzdelemben, hogy Olaszország bűne a háboru meghosszabbítása. Ne felejtsetek el azt a véráldozatot, amibe a háboru került. Szabadítsátok meg hazátokat azoktól, akik ott rabolni akartak, teremtsétek meg délnyugaton is azt a határt, amelyre jövőbeli biztonságunk érdekében szükségünk van.

Legbensőbb jókívánásaim és összes bajtársaitok legbensőbb jókívánásai követik lépteitek nyomát.

Frigyes főherceg, tábornagy

Május második felében csapataink átlépték az Assa folyót és elérték a Schio városától Asiago városáig vezető vasutvonalat.

Asiago igen jelentékeny erősség is egyuttal, amelyet az olaszok miellenünk építettek a haditechnika legújabb rendszere szerint. Mihelyt a vasutvonalig jutottunk, ezzel Asiago sorsa már meg volt pecsételve és az olaszok második védővonalát komoly veszedelem fenyegette. Ez a második védővonal nyugatról kelet felé, Tirol alsó csücsától a Posina-völgyben és a Vul d'Assa déli oldalán volt kiépítve.

Az Astico és Assa folyók közti terület már majdnem egészen a kezünkben volt és gráci hadtestünk, amely a Monte Verena felől nyomult előre, a Campolongo-erőd elfoglalása után átkelt az Assa-völgy egyetlenegy hidján, visszaverve az olaszokat egy véres ütközetben Canove mellett.

Sikereinkben az oroszlánrész Károly trónörökösünk hadseregcsoportját és a gráci hadtestet illeti.

Az olaszok mindenütt makacsul ellentálltak. Az Assa völgyében, valamint a Posina-folyó felső folyásánál, ahol Károly trónörökös hadseregének jobbszárnya rohammal elfoglalta Bettalét, csak elkeseredett harcok után birtunk előbbre jutni. Az elkeseredett harcok magyarázata az, hogy az olaszok ekkor már felocsudtak első rémületükből és elegendő tartalékot hozhattak frontjuk segítségére.

Azonban hasztalan volt minden erőfeszítésük. Május végén csapataink nemcsak Asiagot, hanem Arsierot is elfoglalták, amely utóbbi vár szintén egyike a legerősebbeknek.

Ezzel a két győzelemmel az olaszok második védővonalát nagyon megingattuk, pedig az olasz hadvezetőség még néhány nappal előbb is dicsekedve hirdette, hogy éppen ezen a vonalon fog ellentámadást kezdeni.

A két vár belső erődei előtt hosszabb harcot várt az egész világ, amely szinte lélegzetfójtva leste akkoriban az olasz harctér híreit. Hadvezetőségünk ügyessége azonban csapataink képességeit olyan helyesen tudta kihasználni, hogy azok pár nap alatt áttörték mind a két vár belső erődeit.

A vereségek egész Olaszországot rettentő izgalomba hozták, úgy, hogy a Salandra-kormány, amely a háborút a népre erőszakolta, kénytelen volt lemondani, mert az olasz kamara bizalmatlanságot szavazott neki.

Zupelli, olasz hadügyminiszter, aki Cadorna gróf fővezért okolta a harctéri kudarckok miatt. Cadorna viszont őt okolta az olasz hadsereg rossz ellátása miatt. Az olasz király Cadornának fogta pártját és Zupellinek le kellett mondania.

Salandra Antonio két évtized előtt még jelentéktelen ügyvéd volt Apuliában, de mértéktelenül nagyravágyó és megvesztegethető, mint minden olasz. Valahogy sikerült magát megválasztatnia képviselőnek és ettől kezdve egyetlen célja volt, hogy miniszter, vagy éppen miniszterelnök lehessen, aki hazája sorsát intézi.

Csakugyan miniszterelnök is lett, még pedig a legnehezebb időkben. Tripolisz elfoglalása után, amikor Olaszország a legfényesebb jövő előtt állott, de az európai háboru előjelei már mutatkoztak, vette kezébe Salandra a kormány gyeploit. Okossággal és józansággal hazájának legkiválóbb emberei közé emelkedhetett volna, azonban a világháboru kitörésekor Anglia zsoldjába állt és semmi kétség, hogy ezt nem tette ingyen. Cinkostársával, Sonnino külügyminiszterrel együtt már a háboru kezdetén szémérmetlenül elhatározta, hogy hitszegő módon ellenünk fog fordulni, akik harminc évnél tovább szövetségesi voltunk Olaszországnak.

Az olvasatlanul szórt angol és francia pénzzel, a rablásra mindig éhes olasz nép szenvedélyének fölkorbácsolásával csakhamar maga mellé hódította azokat, akik legvéresebbszájuk voltak. Pénzért felfogadott csöcselékkel hordoztatta végig Róma utcáin Trient, Fiume, Trieszt és Dalmácia zászlóit és az általa szintén megtévesztett olasz király, megszegve a nekünk fogadott szövetségi hűséget, palotája erkélyéről szónokolt a csöcseléknek.

Aztán következett a hadüzenet és Cadorna gróf, az olasz hadvezér megindult ellenünk katonáival, akikkel elhitette, hogy az egész háboru nem lesz egyéb, mint egy kis séta Bécsbe és Budapestre.

Dante Poklának legmegrázóbb sorai elevenedtek fel az ember előtt, ha végigtekint Olaszország első háborus esztendejének történetén. A hitszegés nyomában fakadó százfajta bűn pusztítása, százezreknek hiába kiontott vére, mérhetetlen csalódás, reménytelen nyomor: ez lett az olasz árulás gyümölcse, ezért kellett Salandrának a parlament elé állania és felelnie.

Persze védekezett a nyomorult angol zsoldos, de védekezése épp oly silány volt, mint egész politikája. Elhárította magától a háboruért való felelősséget, arcátlanul jelentve ki, hogy hiszen az egész olasz nép akarta a háborut és csak a nép akarátának engedett. Aztán megvádolta Cadorna gróf fővezért, hogy nem gondoskodott kellőkép a határ védelméről. Végre azzal próbálta megmenteni magát, hogy hivatkozott a hatalmas orosz hadseregre, amely majd kényszeríteni fogja a magyar és osztrák seregeket, hogy hagyják el Olaszországot.

Mindez a szónoki mesterkedés azonban nem használt : Salandrát mindeki támadta és senki nem védelmezte. Megbukott csufosan. Utóda pár nap múlva Boselli lett, egy nyolcvan éves politikus, gyenge ember, akit az angolok rá tudtak kényszeríteni arra, hogy tartsa meg miniszternek továbbra is Sonninót, Salandra büntársát. De hát egy hitványsággal több vagy kevesebb az olasz politikában sohase jött számításba. Hagyjuk is abba a szót ezekről a hitványságokról és térjünk vissza a harctérre, ott még volt egy kis becsület, még olasz részen is.

Balázs Jancsi, egy tagbaszakadt, kemény koponyájú népfelkelő az Isonzó-fronton vitézkedett, még pedig mint egy főhadnagy tisztiszolgája. Ez a legény egyszer, mikor a frontról bement a front mögötti városba, valahol az uton egy elkényszeredett, gazdátlan szamarat talált, amelyet elhozott magával. Aztán jelentette a rekvirálást a főhadnagynak, hozzátéve, hogy a talált jószágot szeretné maga mellett tar tani.

A tréfás főhadnagy csak ennyit mondott rá :

— Jól van fiam. Egy számmal ha többen vagytok, az már egészen mindegy.

Most azonban felmerült a kérdés, hogy mi legyen a neve a számnak ? Petár ? Nikita ? Nikolajevics ? Nem, ezekkel az urakkal abban az időben már a kutya se törődött, nem is emlegette őket senki.

A találékony Balázs nem sokáig törte a fejét. A szamár egy prófunt láttára éppen nagyot ordított, hogy iá.

— Nini, szólt Balázs, te talán az időváltozást érzed ? No, akkor legyen a neved Cadorna. Ugyis azt olvasom mindig a főhadnagy ur ujságjaiban,

Palo Morrone tábornok, olasz hadügyminiszter, aki Zupelli hadügyminiszter helyébe lépett. Nagyon sokat vártak tőle az olaszok, de bizony ő se tehetett többet, mint elődje.

hogy Cadornának is örökösen az időjárással van baja. Ezt okolja a hivatalos jelentéseiben, amiért sehogyse bír előre haladni Trieszt felé.

A szamár tehát megkapta a Cadorna nevet. Egy-két hét alatt meg is hizott egy kicsit. A bordái közt levő hézagokat, a Col di Lana, San Martino és Monte San Michele-féle kiálló csucsokat a frissen rájuk rakodó hus kezdte áthidalni és kipárnázni. A trénkocsiktól vagy inkább talán lovaktól lopkodott zab hatása meglátszott azon is, hogy a szőre egyre fényesebb lett. Igaz, hogy Balázs barátunk nem kimélte a sárkefét sem, amely persze egyuttal ruhakefe is volt.

A legény meg a szamár szépen összeszokott. A szamár olyan lett, mint a kezes bárány. Ruganyos járással hordozta hátán a főhadnagy ur részére érkezett csomagokat.

Hanem egyszer aztán nagy ribillió támadt a fronton és a front mögött.

Az olaszok akkoriban hozták divatba a pergőtüzet. A még alig kiépített állásokat, kiváltképp nappal, bakáink nem bírták meg se közelíteni. A legénység nem egyszer kop!alt emiatt. Ezredparancsban adták ki tehát, hogy össze kell irni minden szamarat, apró lovat, mert azt eszelték ki, hogy az éj leple alatt ezekkel szállítják majd az élelmet és a municiót.

Ide vezényelték a szamár Cadornát is, azaz jobban mondva a Cadorna-szamarat. És Balázs vitéznek persze vele kellett menni.

A főhadnagy igazán sajnálta az ügyes, hűséges, jó fiut. De azért mégis tréfált, mikor elbocsátotta :

— Csak aztán jól vigyáz magadra Balázs fiam. Nem szeretném, ha egy ágyugolyó-gombócot kapnál a hasadba !

— Ne tesszen félni főhadnagy ur ! Nyolc-tíz nap mulva itt leszünk mink *mind a ketten*.

És ime, tizednapra csakugyan pontosan megérkezett Balázs vitéz.

— Főhadnagy urnak alázatosan jelentem, újra berukkoltam a Cadornával együtt.

— No ez szép. Hát hogyan történt ?

— Ugy, hogy az ezredes ur maga küldött vissza bennünket.

— Ne mond. Hát ugyan miért ?

— Azért instálom, mert nagyon megcsufolt engem ez az utfélen felszedett szamár, akárcsak az egyszeri debreceni embert a két hizott disznaja, akik közül az egyik, tetszik tudni, olyan poétás volt.

— Poétás ? Mi a fene !

— Hát azért mondták poétásnak, mert mindig csak ivott, de nem evett. Hát az én Cadornám meg olyan — olaszos.

— Mi a csoda!

— Biz az olaszos. Tudniillik a tempója az. Megtette ugyan a dolgát ott is egy darabig, akár csak itthon. Hordta türelmesen a nagy bádóg kondérokot fel a hegytetőre. Hanem mikor az olaszok éjjeli támadásba kezdtek, aztán veszettül üvöltöztek a gránátok és hallatszott az ordítás, hogy avanti, avanti, hát az én Cadornám lehányte magáról az összes felszerelést és rohant vissza esze nélkül a mi tanyánkra, keresztül árkon-bokron. Persze lefordult a hátáról a leve-ses, meg a csuszpájzos kondér, a gombócok pedig úgy gurultak szét, mint a visszapattogó ágyugolyóbis. A trénhadnagy ur rettentően káromkodott: agyon-csapom azt a gazember szamarat! Hol a Cadorna? Merre van a Cadorna? Mikor leértünk, még akkor is azt kiabálta: agyonütöm azt a gazember Cadornát!

Szerencsére az ezredes ur éppen akkor jött vizsgálni minket és odaszólt a mérges hadnagynak:

— Izé! Kit ütsz te agyon bajtárs?

— Hát azt a Cadornát!

— Megbolondultál? Hol van itt Cadorna?

— Jelentem allásan a helyén, az istállóban.

— Megvesztél?

De éreztem, hogy a mi most jön, az már nekem szól. Rám is mordult az ezredes ur úgy, hogy a vacogástul majd kiesett a fogambul az a kis malter, amit a minap az ezredorvos ur kenegedett bele. Azt hittem, hogy kurta-vasat kapok. De aztán amugy katonásan elmondtam neki, hogy Cadorna az én szamaram, meg aztán azt is, hogy a szamár miért lett Cadorna.

Az ezredes ur elnevette magát és azt mondta, hogy azért szamár a szamár, hogy szamárságokat csináljon. Az embernek azonban legyen több esze, mint a szamárnak, kivált ha már hadnagy ur...

Gabriele D'Annunzionak, a költő repülőtisztnak Oro olasz tábornok utasításokat ad.

— Te pedig fiu, eredj a pokolba és vidd vissza azt a bolond állatot a *hadtláphoz*, mert ugylátom, hogy *frontszolgálatra* csakugyan számár.

Hát ennyi az egész, főhadnagy ur, jelentem alássan!

*

Az olasz hadosztályoknak ama halálutját, melyet a Moscheri-fensikről való elűzésük és a Zugna-Torta elfoglalása után tettek meg, a völgyekben és a hegyeken a rémült sietség látható jelei: elveszett hadianyag, ruha és halottak földik. Uttalan területen, nehéz vándorlásban lehetett követni a megvert seregek szenvedésének utját.

A Brand-völgyéből elindulva, elrohanva a St. Colombano templomcska mellett, csapataink *olyan magaslatokat foglaltak el, amelyekre különben atig megy föl halandó ember* és amikor a „zöld ördögök“ jöttek föl oda, ahol még röviddel ezelőtt a háboru hétmérföldes eszímáján halált-hozó nehéz ágyugolyók repültek, a rémület és aggodalom elkergette onnan az olaszokat. A Moscheri-fensikra szik'ákon át meredeken megy föl az ut. Főnt elhagyatva, kihalva trónol *Bocaldó*, ahol csak a gránátszilánkok érenyomai, az elhagyott fegyverek és az el nem lövöldözött, elhagyott munició mutatja az utat a Pazull-magaslathoz. Rombadölvé láthatók az utelzárók, kis erődművek fönna a sziklán 856 számú támaszpont, amelyért rettenetes harc dühöngött és utána csekélyebb lett az ellenállás. A Pazull falain erős üregeik voltak, az ágyuk még köteleken csüngtek. A gránátok borzalmas biztonsággal mérföldes karokkal nyultak végig az egész uton.

A *névtelenek völgye* (amint nevezik) sok száz ellenségnek lett a sirja. Futólépésekben haladtak, aztán ismét összegyülekeztek, mint a megriaszott nyáj, de hatalmas erővel mégis csak megfogtuk őket. A maradék Cheserle Malga mellett gyűlt össze és fölsietett a hegyen a Col Santehoz, a Pasubióhoz, a Monte Spielen át a völgybe, vagy pedig föl a Coni Zugára. *Itt, az 1515. támasztópontnál szilárdan megállottak.* Ahol a magas sziklafal meredeken alázuhan, *ott óriási falat építettek és a császári és királyi tüzérség most ide küldi ágyugolyóit.* A Monte Testoron, egy meredek széles hátról, rohammal, amely a *mélyiségből 2005 méter magasságig ment*, kergettük el őket. A Coni Zugán most megfogta őket csapataink harapófogója. A Buoleszorosnál a gerinctől kezdve a legmagasabb sziklafalak hosszában szilárd vonalat húztak, amely *nemsokára érell volt a rohamra.*

Lenn a Brand-völgyben a Matassoni és Valmorbio-művek ismét csapataink birtokában vannak. A háboru kezdetén ezeket kiürítették, mivel ki voltak ugyan építve, de nem voltak fölfegyverezve. Az olaszok ott az első műben két *huszonnyolcas tarackot* helyeztek el, amelyet a visszavonu-

laskor fölrobbantottak, a másodikban pedig három huszonegyes tarackot, amelyet sértetlenül találtunk. Az ellenség kiürítette ezeket a műveket, bár a cementlapjaik olyan erősek, hogy a legerősebb tüzéség sem okozott bennük kárt.

A Col Santo vidékén, ahol még hó van, fagyos szél füttyül. Itt erős olasz állás volt, hatalmas ágyukkal ellátott két üteggel. De a gránáteső zuhogásával ide is eljutott a rémület. Innen is futásnak eredt az ellenség. Mutatják ezt az uton szétszórt municíós készletek, még többet beszélnek erről az égő konzervek és a zabraktárak a nagy meglepetésről beszélnek. Ahol a Pasubion át tudtak menekülni, ott csapataink már szemben állnak velük. Árkászaink árkokat ásnak a hellyel-közzel hat méter magas hóban. Frontunk könyörtelenül előbbre nyomul, a hegység óriási akadályai ellenére is, amelyeknek legyőzése a császári és királyi hegyi csapatok páratlan munkája. Roham a magas hegységben és jégben, roham kétezerhét száz méternyi magasságba: melyik háboru tudja még ezt fölmutatni? Mialatt lenn csapataink előre masiroznak, azalatt itt a tüzéség támogatásával a legszívósabb harc folyik és a legborzasztóbb hősies tett készül.

D. Annunzio hadnagy, a reklámbős olasz költő próbarepülésről érkezik vissza.

Sokan azt tartják, hogy az ős magyar humort a régi háborus élet fejlesztette ki. Lehet benne valami.

Lám Kondor Miskának, a tolnai 44-es bakának is alig hogy felkapaszkodott a borju levágott lábaival a vállaira, máris kificáncolt belőle a jókedv, mint a — harmadfű csikó.

Már a bucsuzásnál kezdte. A többi pajtásai sirtak-rittak, de ő még a szive választottjára is rászólt: ugyan Lidi, nem sajnálsz a szépen kivásalt zsebbevalódat?

Miska hamar népszerű lett. Amikor a hadvezetőség egy-két hétig ókumlálta ott Sabácnál, hol és hogy keljenek át? odaszólt a pajtásainak:

— Hogy? Hát csak úgy fiuk, hogy egy jó darabon kiisszuk a Száva vizét, a hadvezetőség amugy is eltiltotta a bort és más szeszes italt s átkelünk száraz lábbal, akárcsak Mózes a Vörös-tengeren.

S átkeltek. Nem ugyan szárazon, mert nagyon is véresen tajtékozott a Száva habja. Kondor sapkarózsáját is surolta a golyó. Jó, hogy Lidi megszáradt rozmaringja is mellette volt még — csodatevő talizmánnak... De csak annyit mondott az egészre: ejha! S a következő percben már osztályozgatni kezdte az ágyugolyókat.

— Elsőosztályu istennyila... Másodosztályu... No most az öreg Petár köhögött... Már meg az a vásott Gyorgye kölök sivit!...

Egy-két nap múlva ismerte minden tiszt. S elnevezték „tréfamagazinnak“, mert kifogyhatatlan volt a derüs ötletekben. Mindenre tudott kádenciát. Ha a gránát tul csapott le rajtuk, nevetve kiáltott: No nézd a tüzestaplós szamarát, még kifut a világból! Ha a nehéz gránátlövés kurta volt: Tyukszemét fájditja az az öreg, lábvizet vesz a mocsárban... Vagy: gyomorgörcsöt kapott... Nézzétek, ott kuporodott le az árokszélen. Ha meg a levegőben korán robbant föl: Náthás az istenadta, máris eltüsszentette magát. Mikor a kis hegyi-üteg golyója orruk előtt csapott le, de föl nem robbant: Nyavalyások, hát ilyen éretlen taesktót küldtök miellenünk, hiszen ez még csak az orrát sem tudja kifujni... Hej, hadnagy ur, hadd csavarintok nékie egyet a rezes náziján... S tilalom ellenére is becepelte a szét nem pukkant gránátot.

Különösen a kezdetleges lövőárkokban volt megbecsülhetetlen, a bátorság fokozására; Te fiu, mit kapkodod vissza fejedet. Inkább dugd ki, azt hiszik uritök, abba lúnek bele.

Vagy amikor kedves pajtásának Schwartz Éliásnak, a szakadati, szintén jóhumoru kis szatócsnak a fejét elvitte a gránát, Kondort jó magát is két teljes óra hosszat kellett ébresztgetni, ez volt a sajnálkozása:

Szegény Élim, bizony megvárhattad volna az uj — pászkaünnepeket.

De volt idő, amikor egy kicsit megkeseredett benne a jó humor. Következett Arangyelovács... A nagy visszavonulás... Öt napig koplaltak.

— Hej, Uramisten, adtál Szerbiát, de fogat is adtál volna hozzá. Disznó ország ez, már az ember is ártánnyá válik benne. Csak legalább az ezredorvos ur ott ne hagyta volna a fogait az elszakadt trénnél, hadd kérhettem volna egy párat kölcsön — ehhez a csöves kukoricához...

De azért a jókedv nem hagyta el. Sabácnál sürgős volt az átkelés, de az innenső parton odaszólt a Faragó hadnagy urnak:

– Hadnagy ur én visszamennék. Vissza kell mennem...

– Méssz a tenébe... S vajjon miért?

– Belgrádban felejtettem a Lídinek szánt selyemkeszkenőt... S hiszi is, nem is, hogy ott jártam.

Már akkor lehetett valami 39–40 fokos láza. Tifuszt kapott. Néhány hónapig Ujvidéken feküdt. De még odaért a gorlicet nagy áttöréshez.

Hanem szidta is a szaladó muszkát:

– No halljátok gyerekek, ezeknél még az a kutya szerb is tisztessége-sebb volt. Legalább bevárta az embert. De most már egy hete lóg a nyelvem utánuk s úgy megnőtt a sok szaladástói, hogy akár azzal is kivethetem a töltést a patrontáskából...

Végre megállapodtak ott valahol Wollhyniában, a muszkától elvett lövőárokban. De reggel Kondor luresán rángatta a vállát, s fölkáromkodta a pajtásait:

– Baj van fiuk, azt a rézangyalát! A muszi ugyan megszökött, de itt hagyta az egész – kis családját...

Lassan berendezkedtek a téli nyaralásra. A szellős lövőárkot csak nem lehetett téli szállásnak nevezni. Kondor még egy vaságyat is rekvirált valahonnan a kapitány urnak. De amikor azt összeállította, megvakarászta a feje bubját:

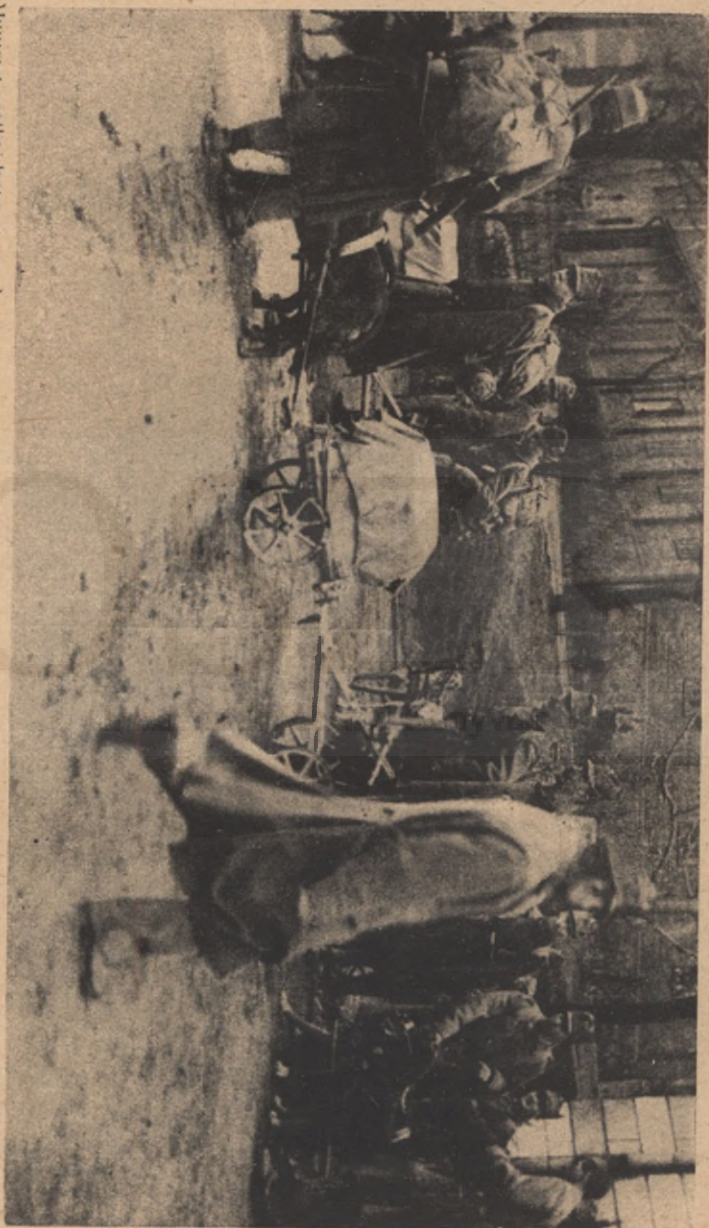
– Nagy baj van kapitány ur! Félek, hogy majd egy kis lázt tetszik kapni benne.

– Fiu – megbolondultál?

Hát bizony a vaságy gyerekek készült s olyan rövid volt, hogy a csaknem öl magas kapitány urnak, katonai nyelven szólva, minden este föl kellett önmagát göngyölitenie, ha aludni akart.

Lassan bekövetkezett az unalmas tél. Csak úgy ásítózott az egyhangúság. A muszi már korán reggel megkezdte a lövöldözést. Kondor csak ennyit szólt: No fiuk, a muszka már szórja a reggeli „köménymagot”. Ugyan fiuk, sózzatok már oda közibéjük. Hadd kapjanak egy kis „magyar borsot” a levesükbe.

Unalomból aztán kártyázot! a földijével, a szomszéd ároktéli Kiss Jánossal Muszka huszonegyest játszottak – kártya nélkül. Azaz, hogy a muszka foglyok voltak az ütőkártyák. De nehéz volt a paklit összeállítani. Furcsa volt megszokni, hogy például a gárdista kapitány csak tökhetes lett, míg a kozákörmester egész a – királyságig fölvitte.

Mintegy szállító kutya-jogaiok az olasz fronton. A occlitroll hegyek rettenet es sziklásvénvein semmi más módon nem lehetett csapataink számára lövészet szállítani mint apró koscsikon amelyekel kutyaik húzták. A derék állatok nagyszerűen megfeleltek feladatuknak.

Hanem a legjobb tréfája majd az életébe került. Egy lengye! irástudóval cirilbetűs plakátot csináltatott s éjjel ki is tűzte az orosz lövőárok előtt. De többé nem tért vissza. A mieink amikor harmadnapra megostromolták és elfoglalták a muszka árkot, ott találták haslövessel.

A ciril hieroglifát így fordították vissza magyarra: „Muszka bajtársak! Sürgönyözzétek meg Nikoláj nagyhercegeteknek: ne siessen olyan nagyon a — Kaukázusba. . . Valamit itt felejtett. Berlint, Bécsét, Puda-pestet, Lemberget, Krakót, Przemyslt. Becsomagolva ne küldjük utána?!”

Szerencsére, az orvosok szerint három napi teljes mozdulatlanság megmentette. Lembergbe, majd Prágába került a kórházba. Hogy az unalom még egy lyukat nem fűrt az oldalába, az ottani egyetlen magyar, de rék önkéntes ápolónőnek köszönhette.

Bár a golyó bennemaradt, pár hétre ismét a régi Kondor lett. Később lekerült az olasz harctérre, régi kedves doktor hadnagyához.

A taliánra tudott csak igazán haragudni!

— Egyszer azt mondta rájuk: hogy a muszi seb rögvést muszizrozni kezd a gyomrában, ha olaszt lát!

Máskor meg így fakadt ki:

— Hej, hogya egy félóráig Uristen lehetnék, minden olaszt makarónivá formálnék, megetetném azzal a gaz ángliussal, hadd feküdné meg a gyomrát egész a — bélcsavarodásig.

— Hát azt fiuk ludjátok-e: mi a talián hűség? Harminc évig posadt káposzta. Nem csoda, ha az egész világ betogja az — orrát!

Egy magas hegy megostromlásakor mégis kiszaladt belőle:

— No fiuk, most mégis szeretnék talián lenni, hogy szegyenletemben hadd sülyednék el ezzel a nagy hegygyel együtt. Ti akkor legalább most a síkságon — masirozhatnátok!

Egyszer egy néhai macskát kerített és bedobta az olasz lövőárokba. Nosza fölfortyant a talián önértet. Tüzelni kezdtek s hátulról keresztül ment egy golyó rajta.

Ismét kórházba került. Még a generális is elszontyolodott, hogy a „tréfamagazin” súlyos beteg. Ő is meglátogatta a kórházban és megkérdezte, hogy mi volt már meg azzal a veszekedett macskával? Azt mondják, hogy valami irás is volt a nyakában.

— Jelentem alásan volt, még pedig — talián. . .

— No csak kivele.

— Hát csak egy kis névnapi üdvözet volt a — Kadornának. Ennyi az egész.

„Avantik! Még mindig tör a fráz azért a Görcért? Agyonbombáz-látok ott már még az — ispotályt is. Macska se maradt benne. Ez volt az utolsó! De éhesek, össze ne vesszetek rajta: Kadornátoknak szántuk a mai névnapjára — utolsó vacsorának!”

A generális összeráncolta a homlokát:

— Te betyár, tanuld tisztelni a fellebbvalót, még ha talián is. Adjutáns ur, ha felgyógyul: fél napi áristom neki a tiszteletlenségért, a másik fél nap, amiért a tilalom ellenére kimászott a lövcárokából. De adjuk oda neki a kis ezüst vitézségi érmet is... Nesze fiu, nem azért a sok ostobaságért, amit csináltál és most összefecsegtél, de azért a golyóért, amelyik a — hasadban van. Abtretten.

Meggyógyult s azóta újra ott jár valahol ismét az olasz harctéren! Egyik levelében éppen most tudatja, hogy nemsokára makarónit eszik a velencei Campanilla tetején, de előbb még leszedi a milánói dóm nagykeresztjét, hogy odatűzze szegény elesett hadnagya sirjára.

Különben Lidi se busuljon, mert a talián királyné zsebrevalóiból fog neki kiválogatni egy jó tucatra valót. Ha ugyan lesz még akkor valami kiválogatni való, vagyis, ha a sok keserű köny addig lyukasra nem marja valamennyit...

S ahogy én Kondor Miskát ismerem, mindezt meg is teszi, mert hát az ilyenekkel igazán nem szokott — tréfálni.

A Lidivel pedig, habár ő 44-es, szó ami szó — nem is igen — mer.

Junius közepe táján hadiflottánk is a sikerek egész sorát aratta az Adrián. Hidroplánjaink, torpedónaszádjaink és buvárhajóink érzékeny veszteségeket okoztak az ellenségnek.

Néhány torpedónaszádunk Giulanoovo-nál (egy kis olasz város a tengerparton Anconától délkeletre, egy gyártelepet és egy robogó vonat bombázott. Az eredmény fényes volt. A vonat gépje fölrobbant, négy teherkocsi kigyulladt és több kocsi úgy megrongálódott, hogy azokból ugyan egyet se lehetett többé használni.

Majdnem ugyanabban az időben egy buvárhajónk az otrentói uton rohanta meg váratlanul az ellenséget. Az olaszok elbizakodva a blokádjukban, valószínűleg csapatokat akartak szállítani egy *Principe Umberto* típusu cirkálón: de megjárták, mert ezt a mi buvárhajónk egyetlen torpedólövéssel elsüllyesztette. Ugyanez a sors érte a *Fourche* nevű francia torpedórombolót, amely a cirkálónak segítségére sietett.

Magát a *Principe Umberto*t egyik buvárhajónk pár hónap előtt egyszer már megtorpedózta, de akkor szenvedett sérülését sikerült kijavítani.

Egy kis pütelto az olasz fronton. Két „maroni” magyar duka a tengerparton pihen egy kicsit, amig elérkezik az idő, hogy a front mögé vigyék őket valamelyik tábori kórházba.

Most aztán, hogy ez a cirkáló elsülyedt, már csak négy hasonló típusu hajójuk maradt az olaszoknak, veszteségük tehát nagyon érzékeny volt.

A háboru kezdete óta az olaszok összesen hat hajót vesztek. Mind a hat modern szerkezetű volt és alig nyolc éve épült. Egy-egy hajó hossza 118, szélessége 16, tonnatartalma 8000 tonna volt (egy tonna 100 kiló.) Ezenkívül egyenkint nyolc ágyúval voltak felszerelve és sebességük elérte óránként a tizenhat tengeri mérföldet és így csapatszállításra kiválóan alkalmasak voltak. Az ilyen szállításokat rendszerint gyors járasu torpedónaszádok és torpedórombolók szokták kíséni. Ezuttal a Principe Umberto a Fourche nevű francia torpedóromboló kísérté rövid útjára, mert hisz Valona Olaszország keleti partjaitól csak egy macskaugrás.

A Fourche nevű hajó 1910-ben készült el. Hossza 75, szélessége $7\frac{1}{2}$ méter volt. Felszerelése hat ágyúhól és két torpedóirányító csőből állott, 18 főnyi legénységgel. A mi buvárhajónk bravurja tehát amellett, hogy érzékeny veszteséget okozott az olaszoknak, igen szép tengerészeti diadalt is jelentett.

A tengeri ütközet úgy folyt le, hogy a Fourche közvetlenül a Principe Umberto szállítógőzös megtorpedózása után üldözni kezdte a buvárhajót, hogy nekifutással léket üssön rajta és elsülyessze. A mi buvárhajónk azonban nemcsak ügyesen elkerülte a támadást, hanem aztán maga lépett fel támadóan és a Fourche-t is elsülyesztette.

De nem csupán a vizen hanem a levegőben is ugyancsak körmére koppantottunk az olaszoknak. Hidroplánjaink június 23-án reggel olasz repülők és szárazföldi ipartelepek ellen támadást intéztek. Ez alkalommal különösen Banfield Gottfried sorhajóhadnagy adta próbáját az o nagy szerű repülőművészetének. A mondott napon egy olasz repülőt, amely utban volt Trieszt felé, megtámadott és nyolc perc alatt végzett vele tőnn a levegőben. Az olasz gépmadár pilótájával és bombáival együtt lezuhant vágv ötszáz méter magasságból. A pilóta persze szörnyethalt.

Néhány órával később Banfield a trieszti öbölben újra felszállott és ezuttal ismét ő lett a diadalmas egv francia hidroplán ellenében amelynek pilótája szintén lezuhant és nyakát szegte.

Egyik vízi-repülőrajunk masnap Ponte di Piare város vasuti pályájára, állomási épületére és a gradói kikötőre dobott bombát, szintén sikerrel. A hid, amelyet négy tentalátat ért, hosszú időre használhatatlanná vált. A mi repülőrajunk a sikeres kirándulás után sértetlenül tért vissza állomáshelyére. Az eset miatt hetekig olyan mérges volt az olasz hadvezetéség, hogy majd megpukkadt.

Szóljunk most ismét József főhercegről, akit katonái a derék magyar honvédek nem szüntek meg bálványozni.

Az isonzói fronton a szegedi bakák állásai előtt lecsapott egy huszonnyolcas olasz gránát és hatalmas tölcserít vajt a földben. A bakák erre nyomban kiugráltak fedezékeikből és nyugodtan elhelyezkedtek a gránát által vágott lyukban, aztán onnan tüzeltek az ellenségre.

Tisztjeink azonnal észrevették, hogy ott a helyzet veszedelmes, mert az egész magyar csapat elpusztulhat, ha az olaszok észreveszik a különös fedezéket. Ki is adták rögtön a parancsot a visszavonulásra, de a tüzesvérű szegedi fiukkal nem lehetett okosan beszélni.

— Mink csak előre megyünk! mondogatták. Magyar baka nem *curukkol!*

Még az ezredesnek is jelentést tettek a tiszt urak. Az ezredes erre maga is parancsot küldött a gránátlyukba, hogy azt ki kell üríteni és visszahúzódni az előbbi állásba. De a bakák erre se hallgattak.

A tisztok utoljára is József főherceghez fordultak, aki meghallgatva a jelentést, csak mosolygott, de a mosolygásban büszkeség volt.

— Hát az én fiaimról van szó?

Ennyi volt egész válasza, de egyuttal már készülődött is. Az adjutánsa kitalálta a szándékát is megjijedt

— Fenséges ur, csak nem akar tán odamenni? Hisz a biztos halálba rohan!

A főherceg nyugodt hangon jegyezte meg:

— Csak a fiaimhoz megyek!

El is ment, hiába állta útját egy esomó tábornok meg főtiszt. Alig pillantották meg a bakák a főherceget, mindenki azonnal feléje fordult. A főherceg meglóbalta a sapkáját és odakiáltott:

— Gyerekek, jöjjetek ide hozzám!

A bakák minden ellenvetés nélkül készülödni kezdtek es vakmerő fickók pár pere múlva már régi fedett állásukban voltak a főparanesnokuk előtt

— Ha fenséges urunk parancsolja, akkor szóttagadunk. Még ezt is megtesszük, de csak neki!

És még a duzzogás is eltűnt a hangjukból, József főherceg mindegyiknek megszorította a kezét és hosszú szóvirágok helyett csupán ennyit mondott:

— Derék fiuk vagytok! Tudom, hogy a családját mindegyik szeretné már látni. Hát tizennégy napra hazamehettek szabadságra.

Egyik lenyező csapatunk az Isonzó-fronton. A dob-tornáji hatalmas szerkezetet most hozták ide előbbi helyéről, mert ott az ellenséges repülőök felrobbanták és az olasz tüzesség-azonnal lövöldözni kezdte. A lényezőnek telefonösszeköttetése van a saját tüzességünkkel.

És maga irta alá egy egész honvédszakasznak a szabadságlevelét. A Doberdón éjjel volt. A mi csapatunk pihent. A sötétség beállta óta több mint nyolcszáz méternyire kapaszkodtak fel egy sziklaóriásra, amely délen emelkedik.

Teljes felszereléssel mentek, hét gépfegyvert is vittek magukkal. Most aztán megpihentek. Ott fönn nagyon hűvös volt a levegő, szinte dideregetek, pedig nyár közepe volt.

A csapat egy kiugró szikla mögött guggolt és teát főzött gyorsforralón, amely hozzátartozik a hegyi felszereléshez. A vizet egy vékony forrás szolgáltatja, amely a sziklafalból bugyogott.

Még néhány száz métert kellett felkapaszkodni, hogy feljussanak a meredek gerincre, ahonnan majd hátba kell támadni az olaszokat. A gerincet már hó borította. Soha turista tán még nem járt ezen a vidéken, a mi katonáink büszkén vallhatták magukat az elsőeknek, akik ezt a hegyet megmászták.

Fölöttük álmosan pislogtak a csillagok a sötét égboltozaton, a gyér ködön át, mely a csipkés hegycsucson ült. Ott valahol gyanútlanul szenderegtek az olaszok, akiket meg kellett lepni.

A mi csapatunkon kívül még három kisebb honvédszázad kapaszkodott fel a hegység csucására. Az egyikkel fényjelzés útján a főcsapat érintkezésbe lép. Onnan ezt jelentik:

— Minden rendben van. hajnali három órakor folytatjuk az előnyomulást.

A főcsapat parancsnoka elhatározza, hogy még egy darabot fölkapaszkodik egy elhagyott havasi kunyhóig, aztán a szomszédos csapattal egy időben folytatja az utat.

Csakhamar elérték a kunyhót, amely voltaképpen nem egyéb, mint egy szellős, jókora csűr. Nemsokára otthoniasan elhelyezkedtek s egy rövid órácskára pihenni tértek. Pitymallatkor fölkeltek.

Az előőrsök sugárszerűen mentek előre, a többi sorokban követte őket. Szakadékok mellett kapaszkodtak fel a meredeken, a sötét sziklafalak irányában, amelyek szinte fényvetően meredtek az ég felé. Mélységes csönd volt.

Egy vékony csermely csobogott csendesesen alattuk, pedig ez a csermely száz méterrel lejjebb már harsogva szakadt a völgybe. A völgy felett lebegő párán keresztül csillogott a Brenta folyó ezüstös csikja.

Verőfényes, szép nap köszöntötte a tájat. Katonáink pihenés nélkül mentek előre, mert az előőrsök jelezték, hogy szabad az út. Az ellenség-

Károly trónörökös (azóta felséges királyunk X) Tiróiban. Szemlét tart az olaszok ellen induló magyar és bosnyák katonák fölött. Az akkori offenzívában mélyen behatoltunk az olasz sikságra.

nek sehol semmi nyoma, pedig biztosan tudjuk, hogy már régen odafönn tanyázik. Szerencsénk is, hogy nem mutatja magát, mert nagyon rosszul járnánk, ha most észrevenne bennünket.

Visszafojtott lélegzettel mentek előre. Minden perc egész örökkévaló ságnak tetszett. Most új kép tárult szemük elé: óriás sziklatömbök, amelyekhez hómezők csatlakoztak.

Itt hosszabb pihenőt kellett tartani, mert tájékozódni volt szükséges a továbbmenetel előtt. A hegyszorosnak, amelyen át akartak jutni, túlhan kellett lenni a fenyvesek közt. Ugyan őrzik-e a szorost? Hiszen az olaszok hónapok óta innen kémlelték a vadregényes, gyönyörű vidéket, amelyet részben el is pusztítottak. Ágyuval spékelt üregekben lesték a pillanatot, hogy rávethessék magukat a kis csapatokra, amelyek a völgyet őrizték. Nagyobb sikert sohasem értek el s amit mi önként átengedtünk nekik, azt is tapogatózva és óvatosan szállták meg. Ezt ők úgy nevezték, hogy „lépésről-lépésre való rendszeres eljárás”. Ha aztán valahol a mi főállásaink közelébe tévedtek, véres fejvel rohantak vissza.

Mialatt a mi csapatunk pihent, az előőrsök a hó- és jégmezőkön keresztül följutottak a csucsra. A csapat várta, hogy jelt adjanak, hogy aztán folytathassa az előnyomulást.

A nap már magasan állt, a sziklák csillogtak a napsugarban. Hirtelen ballafól az egyik előőrs részéről, aki a csucsot elérte, fényező jele villant meg, amelyet persze csak a mieink láttak. Az előőrs meglepett egy olasz tábori őrséget, amely ijedtében puskalövés nélkül megadta magát.

Ezzel a hegyszoros szabad lett, a mieink veszedelem nélkül juthattak keresztül rajta. Föl is kapaszkodtak a csucsra gyorsan. Hihetetlen rövid időbe telt és már fönnvoltak. Lenni a völgyben már javában folyt a harc a hegygerincért, amely a magasból úgy tűnt fel, mint egy kis sziget.

A szerencse kedvezett nekünk. Egy olasz állás mögé kerültünk, amely meglehetősen mélyen feküdt a miénk alatt. Az olaszoknak sejtelmük sem volt róla, hogy mi ott vagyunk. Hóköpönyegekbe burkolózva feküdtek katonáink a napfényben csillogó hősíkon, mialatt a tisztok előrekusztak, hogy a csapatnak megfelelő állást keressenek. Adott jelre a csapat előre surrant és nyomban rá fegyvereink ropogni kezdtek az ellenség háta mögött.

Leirhatatlan a zavar, amely az ellenség sorai közt támadt. Eleintén szinte kővémeredtek az ijedtségtől, majd hanyathomlok futni kezdett valamennyi. Sokan megsebesülve összeestek és jajveszékélésüket visszahangozták a sziklafalak. Végre összeszedték magukat az első ijedségből és ellentámadásba kezdtek. Ágyúikat nekünk szegezték és gránátzápórt

zuditottak felénk. A mi csapatunk azonban nem tágitott. Nyugodtan verte vissza az ellentámadást, amíg megérkeztek az erősítő csapatok friss municióval. Erre aztán az olaszok megadták magukat.

Károly trónörökös lakása a tiroli hegyek közt, a folgariai ütközet alatt. Igénytelen kis erdészlak, csupán a legszükségesebb holmival berendezve. De a harctéren még a koronás fők is lemondanak minden kényelemtől.

Tizennégy és fél hónapon át jóformán szakadatlanul tartó harcok után augusztus elején átengedtük a teljesen összelőtt görői hidfőt az olaszoknak. Ezt az eseményt nemcsak a nagyhangu olasz sajtó, de az ántánt sajtója is óriás győzelemmé fujta fel. Mi azonban nyugodt lelkiismerettel könyvelhetjük el epizód gyanánt. Nem emlegettük, hogy az olaszoknak négy isonzói csata csak v reséget és több százezer-fő veszteséget hozott és nem emlegettük, hogy az eredetien olasz részről csak támadóan elképzelhető hadjárat tirolí offenzívánk sikerei folytán heteken át defenzív elleget volt kénytelen ölteni.

A néhány kilométeres frontszakaszt kítévő görői hidfő átengedése stratégiai szempontból semmi és taktikai szempontból legfeljebb minimális eredményt jelentett Cadornának. Nemcsak azért, mert az összes szomszédos frontrészekén változatlanul megvoltak állásaink, hanem főként azért, mert a hidfő védőműveiből kivont csapataink az Isonzó keleti partjára visszavonva, ma voltaképp azt az állást foglalták el, amelyet az olasz háboru megkezdése előtt hadvezetőségünk isonzói frontunk e szakaszában első védvonal gyanánt eredetien kijelölt. Hadvezetőségünk eredetien ugy tervezte az Isonzó védelmét, hogy Göröcöt puskaövés nélkül átengedi az olaszoknak és az első védelmi vonalat a város mögé az Isonzó keleti partja mentén építették is ki. Az első védővonal tehát, amelyet csadataink Göröc mögött elfoglaltak, tulajdonképpen ugyanaz a frontvonal volt, amelyet 1915 tavaszán legfeljebb három hétig kellett volna tartaniok.

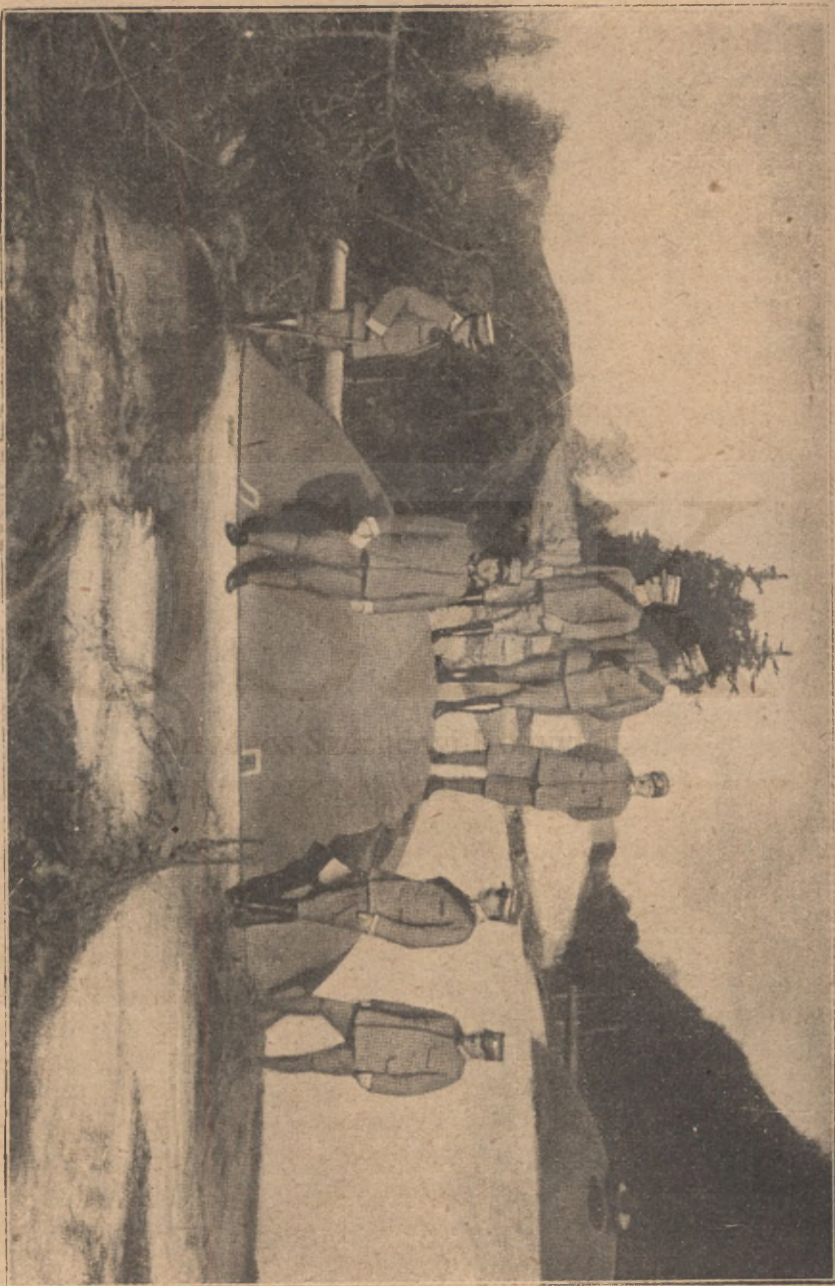
Az olasz vezérkarnak évekkel a háboru előtt elméletben, főtámadása irányá gyanánt az Isonzó vonalát kellett választania, mert ennek szintén nehéz terepe határunk egyetlen szakasza, amely nagyobb erőknél szélesebb fronton egyidejűen való harcbevételét lehetővé teszi. Az olaszok 1915 májusban, amikor „offenzív” hadműveletüket ellenünk megkezdték, három csoportban támadtak : a tirolí, a karintiai és az isonzói fronton.

Főtámadásuk irányá Laibach volt és ezért természetesen főerejük is az isonzói arcvonalon vonult föl. Ám ez a főerő már az első kísérleténél előállásaink előtt megakadt ; az olasz isonzói frontnak kényszerűen ki kellett szélesednie és az egyetlen koncentrikus és ellenállhatatlannak föltételezett lökésből széjjelhuzódó, széjjeleső manővrozás lett.

Az áttörés szándékát azonban Cadorna nem adhatta föl, mert operatív nézőpontból olasz határunk legfontosabb szakasza az isonzói front.

Igy született meg a négy isonzói csata. Itteni védővonalunk forszírozása, az olaszok által vágyva vágyott mozgó harc már első állásaink előtt meddő állóharccá merevedett. A négy isonzói csatának, valamint

Olasz páncélerőd a tiroli határon, amelyet az 1916-iki nagy offenzívában vitéz katonáink rohammal foglaltak el. Az olasz őrség bátrán védekezett, de a magyar szuronyosoknak nem tudott sokáig ellenállni.

az állóharcoknak eseményeiből az Isonzó folyását északról dél felé követve, egyformán ismerjük. Flitsch, Karfreit, Tolmein és a tolmeni hídfő, Pláva, Oslavija, Pevma, Podgora és Lucinico községek nevét, amely négy utolsó az isonzói front déli szakaszán fekvő görcei hídfőnek a körletébe esett.

Az offenzívánkat megelőzően Cadorna egy ötödik offenzívára vonultatott föl nagy erőket és így az is bizonyos, hogy tirolai előretörésünk ezt az offenzívát befagyasztotta. A Brenta és Ets között való frontunknak június 25-én elkövetkezett megrövidítése után azonban Cadorna nem az isonzói frontot, hanem a kissé visszavett tirolai, de részben még mindig olasz földön álló tirolai frontunkat támadta, aminek természetes magyarázata az, hogy Tirol keleti frontján lévő állásaink még mindig oldalát és hátát fenyegették az isonzói olasz frontnak. Hogy a görcei hídfőt mily simán üríthettük ki, annak jele, hogy majdnem háromezer olasz foglyot ejtettünk.

Egy hősi küzdelem tehát befejeződött, egy város sorsa megpecsételődött. Új csata vette kezdetét: csata egy virágváros tetemén át, amely város immár szintén elesetten ott feküdt volt az elesett küzdők között. Görce tragédiája, hogy — ámbár szívünknek sokat jelent — katonai nézőpontból nem volt egyéb a Podgora-állás mögöttes területénél, ezzel állt, vagy bukott.

Egyetlen dombtól függött tizennégy hónapon keresztül a város sorsa. A domb belseje agyag, oldala azonban kő és meredeken zuhan az Isonzó völgyébe. Annakelőtte gesztenye-, bükk-, kőris, lucfenyőerdő borította. Nyugati oldala azonban nem meredek, hanem enyhén lejtős, mintha csak hívná az olaszokat: jöjjenek közelebb. Déli lejtőjén a görcei vasuti hid lebeg az Isonzón át. A hídfőt a drótakadályok és lövőárkok széles koszorúja övezi, amely jobbfelé a Podgora-állással van összeköttetésben, balfelé pedig visszahajlik a folyóhoz. Az Isonzó itt üvegzöld színben jön elő a hegyek közül, amelyek elzárva tartották. Ha a vízállás alacsony, homokszigetek maradnak szabadon, amelyek messze csillognak a napfényben. Az osztrák és magyar védővonal Sanct Andreánál hajlott vissza a folyón át. Egészen a birtokunkban lévő Monte San-Micheléig fedezékek és futóárkok szövedéke húzódik, amelyek felülről nézve úgy festenek, mintha egér vájta lyukak volnának a parti homokban. A bal part telistele van gránáttölcserrel.

A görcei Szent Péter előváros pályaudvarán kezdődik a házak romjain a gránátbélyeg. Egy éven át Görce volt a világ legkülönösebb városa. Teljesen a tűz-zónában feküdt, de nemcsak a tűzértség hanem a gyalogság

tüzének területén is. Ha rövidebb utját akartuk venni s a fürdőszállóba a városi parkon át mentünk, golyók fütyültek fülünk mellett. Egyszer éppen akkor léptünk a Korzó kávéházba, amikor a bejárat előtt gránát robbant föl. Más alkalommal egy tiszt, aki a kávéház ablaka mellett ült, hirtelen bukott le székéről; srapelgolyó furta át az ablaktáblát s a tiszt szívét.

Az Isonzóhoz vivő utakat deszkafalak zárták el az ellenség tekintete elől. A legtöbb ház magán viselte a lövetés nyomát. Némelyiket mintha

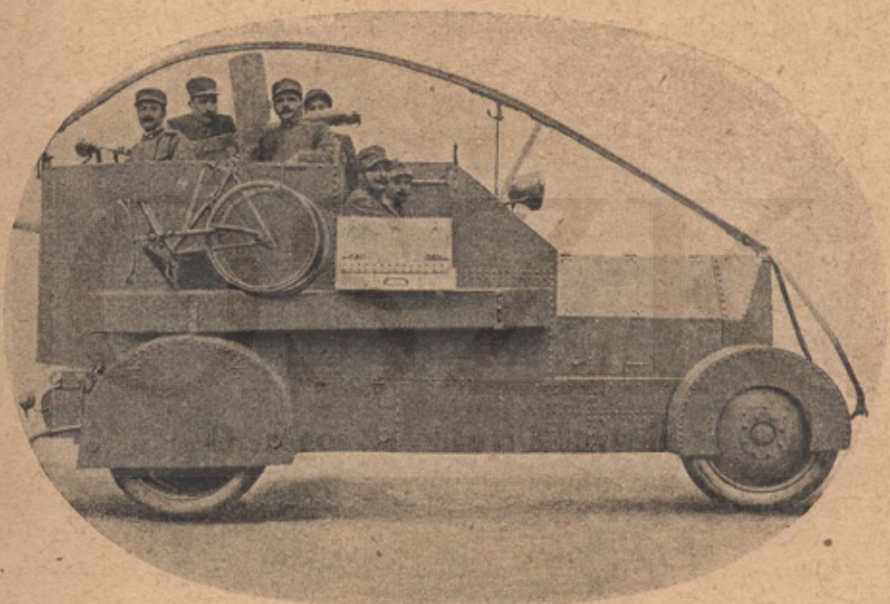

Repülőgép a felhők közt, az Isonzó-ironton. A repülőgép kémszemlére indult, de közben rettenetes vihar támadt, amely elől nem lehet máshová menekülni, mint minél magasabbra, a felhők fölé.

óriás ökök ütötte volna szét, másikat oszlopokkal támasztották alá. De az udvarok romhalmazában gyermekek játszottak s a házak alátámasztott eleje előtt vásárolni menő leányok és asszonyok facipője kopogott. Amikor a polgári és katonai hatóságok már rég leköltöztek a pincébe, öreg emberek még mindig az emelet ablakából némszkoztak ki. Tulnyomórészt szegény emberek maradtak a városban, akik valósággal hozzászoktak a háborúhoz. A polgári halál náluk a gránát halál formáját öltötte; az emberek nem betegség folytán haltak meg, az ellenség ölte meg őket.

Háromszáz olasz ágyú állott Mossától Sanct-Flórináig, amilyen csak

van a világon : tábori ágyu, nehéz és könnyű haubitz, nehéz ágyu, 21—28 centiméteres nehéz mozsár és a többi. Az utolsó héten az olasz tüzéséget még rengeteg tömeg üteggel erősítették meg, közöttük 21 és 24-es nagy ágyuval, amely messzebb visz, mint a többi. Eddig az olaszok csak torpedónaszádról lőttek vele. Jellemző tulajdonsága, hogy golyóját repülés közben alig hallani. Valamennyi ágyutorok a tíz kilométer széles frontszakasz ellen irányult. Majdnem minden harminc méter távolságra jutott egy-egy ágyu. Némelyik pontot naponta ezernél több gránát talált el.

Olasz páncélautomobil

Az öt Isonzó-csata valamennyi támadásának magva a Podgora magaslat, a hozzá északról csatlakozó oszlavijai hegyhát s a Monte-Sabation volt, amely ötszáz méternyire majdnem merőlegesen zuhanik le az Isonzóhoz. Délen a tulajdonképpeni hídfőt a Podgora domb zárja be.

Az osztrák és magyar Isonzó-hadsereg parancsnoka az érdemes bajnai Boroevics Szvetozár vezérezredes, Görc védője Olaszország hadüzenete óta Zeidler altábornagy volt. Boroevics ellenfele az aosztai herceg, akinek főhadiszállása Cervignanoban volt. Az ő vezetése alatt álló olasz hadsereg a tengertől Görcig terjedő szakasz ellen eleinte négy hadtestet küldött,

amelyet későbbi harcokban hét hadtestre erősített meg. Ez a hét hadtest tizenhét gyalogos- és milícia-hadosztályból állott.

Az aosztai herceg hadserege a háboru tizennégy hónapja alatt megbízható becslés szerint 300.000 embert, tehát teljes létszámát elvesztette. Azok közül, akik tavaly az ostromban résztvettek, csak kevésnek lehetett része a drágán megvásárolt sikerben. Akkoriban az aosztai herceg napi-parancsa ilyképp szólt :

— 1915 június 4-én a doberdói fensik el lesz foglalva. A történelem ezt a csatát az iscnzói-csata nevével fogja idézni.

A doberdói fensik még mindig a miénk.

A Görcért vívott harc a védők merész cselekedetével kezdődött. Körner Richárd alezredes a tüzérség akkori parancsnoka, éjjel a nehéz mozsarakat a vasuti hidon át előre tolta egészen a Lucincóig és Cormosban tűz alá vette a pályaudvaron a vasuti kocsikból kiszálló ellenséget. Egyetlen gránát harmincöt tisztet és nagyszámu légénységet megölt. Az olaszok cselled akartak a hídfőn rajtaütni és fölgujtották Lucinicót, hogy a láng álarca alatt közeledjenek. A szél azonban hirtelen irányt változtatott és a lángfelhőket a tűz okozói felé hajtotta, akiket az osztrák és magyar tüzérség három oldalról munkába vett.

Azóta nem ismételte meg az ellenség kilátástalan kísérletét, hogy a hídfőt fölötte kiemelkedő Podgora magaslat nélkül foglalja el. A fölökést mindig Podgora ellen intézték, amelyet a dalmát honvédség leirhatatlan hősiességgel tartott. A podgorai erdő egyre ritkább lett, míg egész csupasszá nem lett. Az azelőtti árkok mindig szét voltak löve és a derék dalmátok mindig újabb árokban guggoltak. A kereszttek száma pedig egyre nagyobb volt . . . Aki kijött az árokból, halál fia volt. Hátrább a sziklába repesztett és ásott alsó állások bombától biztos fedezéket nyújtottak. A fölváltott csapatok az erdőben tanyáztak, az ellenséges tüzérség lövőtávolságán kívül.

Mivel a podgorai hegy széle nagyobb csapatok kifejlődését nem tette lehetővé, egy hadosztálynál nagyobb haderő egyszerre nem támadott. Egyik olasz hadosztály a másik után morzsolódott föl a dalmát acélon; először a 43. és 44., azután a bersagliere zászlóaljából megerősített 1. és 2. gyalogezredek, végül a pistojai hadosztály, a 35. és 36-ik ezredekkel.

A harc a modern közelharc minden borzalmasságával folyt: erősáramu villamossággal töltött tüskésdróttal, aknákkal, farkasvermekkel. Lábszigony nyult alulról, az ellenség felől gépfegyver, kézigránát zudult rá, és szurony bunkó ütött belé.

Az olasz frontról. A délolaszországi hayasok közt az olasz tüzérek ágyut szállítanak fel egy hegyre. A sziklás, meredek uton sem lovakkal, sem ökrökkel nem lehet boldogulni, tehát emberi erő kénytelen végezni a nehéz munkát.

Az olaszok mesterei a borzalom minden csínjának-binjának. Akárhányszor a Podgora magaslatának széléig jutottak előre, de a védők ugyanannyiszor visszavetették. Egy izben tiz ezred támadt egymásután, a tizedik eljutott a dalmátok árkáig. Csak tört részük jutott ismét vissza.

Az aosztai herceg, mivel a frontális támadás hallatlan veszteséggel járt, megparancsolta, hogy Podgorát az oszlavijai hegyháton át meg kell kerülni, hogy Sabotin és az alacsonyabb Podgora magaslat között Alt-Ponte fölé a följebb fekvő görcei Isonzó-hid felé törjenek keresztül. Ennek a makacs törekvésnek volt a következménye az oszlavijai és permai romokért vívott sulyos harc, amely két város a Sanct Floriánból Görebe vivő két hegyi ut mellett fekszik. A köd leple alatt végrehajtott ellentámadás visszaadta a magyar és horvát katonáknak az elvesztett oszlavijai keskeny hegynél állásaikat, éjjeli rajtaütés kétszer meglepte az alvó olasz tábort őröset Pevmánál, miáltal a második hegyi utat is újra megtisztítottuk az előre-tört ellenséges árkoktól.

Erre az olaszok Podgorától délre a tulajdonképpeni görcei hídfő ellen támadtak. A Lucinicótól egészen az Isonzó jobb partjáig előretört könnyű hegyi ütegeknek Alt-Ponténál oldalozva a felső hidat kellett volna lőniök, de csapataink harc képtelenné tették őket. Ehelyett a vasuti hid, Göre városa, a tartalékaink felé vezető utak és a raktári helyiségek kerültek gránátüz alá, amire csapataink messzehordó ágyui a cormonsi pályaudvar és más olasz utánpótlási utak és tartaléktáborok lövésével feleltek.

Ellenséges árkászok védősisakkal, acélpáncéllal és erős villamos áram ellen izoláló keztyűvel este odakusztak a széles akadályzónához, amely a hídfőt félkörben körülveszi és drótollóval elkezdtek a drótakadályokon átvágott rést tágitani. Fényszórával észrevettük és lelőttük őket. A levegőbe röpitett aknáknak elnyelték a mögöttük levő ellenséges rajvonalakat.

Néhány nappal későbben mozsárgránátok felgyújtották a legelől levő olasz sáncok gerendázatát.

Déltiroli offenzívánk letörése és haderőinknek keleten való lekötöttsége azonban visszaadta az aosztai hercegnek elvesztett akciósabadságát. Miután csapat- és ágyuerősítést kapott, július 7-én ismét megkezdte a hídfő lövését s másnap Göre városát is nehéz gránátokkal árasztotta el. Július 24-én elpusztította a lucinicói hidsáncot. Július 30-án az ágyutüz mind nagyobb intenzivitásra növekedett. Augusztus 5-én Görcöt belevonták a pergőtüzbe s a város hamarosan több helyütt lángban állott.

Mialatt a harmadik olasz hadsereg déli hadteste a doberdói fensik ellen harcolt, az északi hadtest augusztus 6-án délután négy órakor utolsó

és borzasztó tömegtűz után — általános ostromot indított a teljesen betemetett lövőárkok ellen. A támadás az egész szakasz ellen irányult, a Lucinicótól keletre fekvő hidsánctól egészen a Monte-Sabotinig.

Két napon és két éjszakán állottak ellen Zeidler dalmátjai, magyarjai és horvátjai fedezék nélkül az irtózatos tulerőnek. Az ellenségnek minden részletsikerét ellentámadással egyenlítették ki.

Új rendszerű motoros csónakunk az Adriai tengeren. Ezzel a csónakkal 60—70 kilométert is meg lehet tenni óránként.

Két napi rettenetes tusa után vonultak vissza Zeidler alezredes csapatai, de előbb háromezer olaszt foglyul ejtettek.

Olyan emberek, akik a görcei hídfő s a hozzácsatlakozó terület kiürítése előtt való napokon meglátogatták az ott küzdő csapatok legelűlső állásait, a védők akkori helyzetét minden képzelet meghaladóan kétségbeesettnek vázolták e'öttem.

Az ellenség, amely tizennégy hónapon át gránáttűzzel és szuronytámadásokkal semmi sikert elérni nem tudott, a már rég szétlőtt és még egyre lőtt magyar és osztrák állásokhoz oly közelre dolgozta magát, hogy végül

is a szétdukt területen a támadók és a védők árcai majdnem egybeolvadtak. A drótakadályok helyenként oly közel voltak egymáshoz, hogy a front humorával csak „közös“ drótakadályról beszéltek.

Magyar és osztrák tüzérség oly pontosan belötte magát, hogy még

A bombázott Vicenza főtere, a városházával, amelynek tornya építészeti remekmű. A város lakosai annyira megrémültek, hogy eszeveszetten kezdtek menekülni, mert azt hitték, hogy csapataink már a kapuk előtt állnak.

most is el tudta az ellenséges vonalakat találni anélkül, hogy közel fekvő saját katonáit veszedelmeztette volna, de ha az olaszok rohamra törtek elő állásaikból, akkor még a legfinomabb tüzérségi számítás se tudott úgy löni, hogy az csak az ellenséget találja el s ne egyuttal a barátot is.

Minden a puskán s még inkább az acélos karon mullott.

Katonáink különös burkolt védőruhában jártak. Gyakran lehetett

látni olyan fantasztikus élőlényt, akinek a fejét minden emberi formájától megfosztotta a nélkülözhetetlen, nehéz, de soha el nem távolított gázálarc. A testet középkori páncélként, hajlitott acélpajzs fődte; kezében pedig sulyos bunkósbot volt, hogy az olasz acélsisakot szétzuzza vele.

És ezeknek az illeténmód fölszerelt embereknek a Karszt — kinzó, bénító, sivatag — forróságát kellett elszenvedniök. Aludni legfőljebb a déli órákban lehetett, amikor oly rettenetesen tűzött le a forróság, hogy a fehér emberek képtelenek voltak egymást megölni.

Egyébként éjjel-nappal röpködött a srappel és — ami még rosszabb — árokról-árokra szökkenő kézigránát és az aknavető lövedéke. Szakadatlanul folyt a harc a hullaszagos, tűz- és napizzadákos levegőben, miközben odaát az ellenségnél egyre nőtt az útegek és zászlóaljok száma. Tizen-négy hónapon át minden óra, ameddig a görcei hídfőt tartották, hadseregünk tündöklő hősiességének volt a tanuja.

Görce városa ezen időben igen szomorú képet mutatott. A felületes szemlélő a kőfalaknak ezt a tömegét az utolsó napig eleven városnak nézhetette volna, mert utcáin mindvégig lehetett civil embert, különösen sok asszonyt és gyermeket látni, de ha beléptünk az udvarokba, láthattuk, hogy a házak belseje már teljesen össze van löve. A magas várhegyről nézve pedig olybá tűnt föl a város, amilyennek Lesage regényében a sánta ördög mutatta a diáknak Szevillát: város fedél nélkül.

És egyre újabb gránátok hullottak Görcebe. Végül is a fronton és a városban olyanná lett a helyzet, aminőt emberi szervezet már nem tudott elviselni. Görceben és Görce fölött emberfölöttit cselekedtek katonáink.

Nem szabad, hogy a háboru után egész Ausztria és Magyarország olyan legyen, mint valami nagy temető. Minden egyes sir, amelyben katona alussza álmát, kell, hogy örökre szent hely legyen, ámde nem szabad, hogy mindig és mindenütt egy-egy elhanyagolt sir emlékeztessen a háborúra.

Mélyen bent a Dolomitok hegyóriásai között, ott, ahol a lakosság még a rhaeto-római ősoktól maradt latin nyelvjárással él, székel haderőnk egyik parancsnoksága. Mellesleg érdemes megjegyezni, hogy a latin helységneveket most rendre ismét használatba veszik és például Predazzo helyett Perdatsch, Vigo helyett Vik, Campitello helyett Csampeltik kerül használatba. A véletlen okozta, hogy ennél a parancsnokságnál több építő-, festő- és szobrászművész teljesített tartalékos-tiszti szolgálatot. Ezek a művészek együttes igyekvéssel a fent nevezett helységek mögött levő csúcson temetővé formálták a hősök szétszórt sirjait.

Az új temetőnek a nyáron volt az avató-ünnepsége. A sirkertben

mindenfelé a régi tiroli népművészet nyomait látjuk. A művészek itt szerezték a formákat és vonalakat régi emlékek szemlélete alapján, s amit alkottak olyan mégis, mintha egészen modern művészet lenne. Mindjárt

A Sforza-kastély Milanóban. A Filarete-torony és kapu. A XV. században ujjáépítették s pár évtizeddel ezelőtt restaurálták.

a temető bejárójánál egy portikusz látható, amelyet sima kerek faoszlopok hordanak.

Ezeket az oszlopokat voltaképpen kőből kellett volna kirakni, de az igen sok munkát adott volna és sokáig késleltette volna a temető megnyitását. Különben is Tirolban általános szokás, hogy azokat a paraszt-

házakat, amelyeket a tizennyolcadik században kőből építettek, később fából utánozták. A temető kapuja igen szép vasrácsból való, mögötte tizenkét sirhalom domborodik.

A szintén bombázott Bergamo város egyik leggyönyörűbb műemléke, a Santa-Maria Maggiore templom, hátulról nézve. A templomra magára repülőink nem dobtak bombát.

Katonákat temettek el itten, akik az ellenség tüzében estek el vagy a lavina áldozatai lettek. Mindegyik siron élénk színű koszorú. Valamennyi kereszt Biedermeyer-stílusú, amint az a tiroli temetőben általános. Van ezeken a keresztteken egy-egy kis faragás és sötét festékkel festett figura. Nem hiányzik egy-egy bádognál kimetszett harcos alakja sem, amely

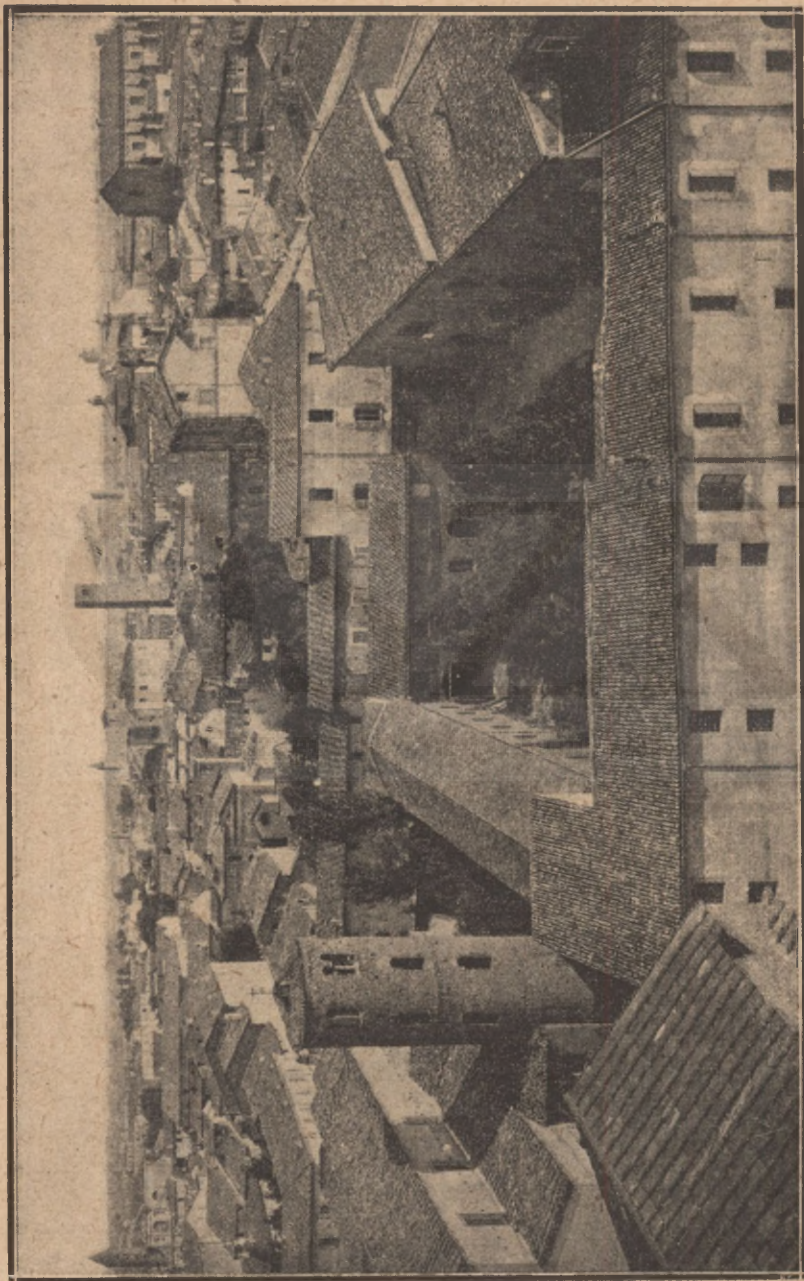
könnyen érthető jel képen mutatja, hogy kik pihennek a sírok mélyén.

Valamennyi keresztnél magasabb ponton rendezték be a tábori oltárt. Díszőrséggént két tiroli paraszt áll az oltár előtt, ennek a völgynek megszokott ruházatában: zöldszinű rövid frakkban, aranyzinóros vörös melényben, rövid bőrnadrágban, fehér harisnyában és fejükön alacsony nezezből való sastollas kalappal. Velük van a régi zászló is, mely 1809-et is látta.

Alig is változott itt azóta egyéb, csak a tisztek és a katonák formaruhája, akik a sirkeresztek között imádkoznak. A faluból való férfiak és asszonyok is épp oly kemény arckifejezésűek, mint a milyenek azok voltak, akik gyűlölettel néztek itt a franciákra, s akik most — Manlicherrel a kezükben — éppen úgy tekintettek az olaszra. Miközben a pap magasba emelte a kelyhet és mindenki meghajtotta fejét, szinte érződött itt a hegyek között, hogy az örökkévalóságban az elmúlt száz esztendő alig volt több egy napnál. Csak a sírok frissek és a keresztek újak, ám minden egyéb épp olyan itt ebben a hegyi temetőben, mintha oly örökkévaló volna, akár csak a hegyek. A tábori lelkész arca is, aki az istentiszteletben a helység papjának segédkezik — épp oly kemény és szögletes arc, mint a többi paraszté. A földműves gyermeke ő is, de papi ruhában. Itt van egy kapucinus atyának feketeszakállas feje is, aki több órás messzeségből szállott alá a hegyekből, hogy az ünnepségen résztvehesen.

A tábori lelkész beszél az elevenekhez és a halottakhoz. Beszédének tónusa olyan, mintha a messzeségből jönne. Ugy beszél, mint egy öreg katona, aki erős a hitében és aki tudja, hogy kell a férfiszívekhez szólni. Ennek a hegyi prédikációnak a mondatai szinte úgy tűntek fel, mintha magából a hegyből jöttek volna. S úgy tetszett, mintha a pap nemcsak azokhoz a katonákhoz szólott volna, akik körülállották s akik a mélyben lent pihentek, hanem mintha a hómezőkhöz, az erdőkhöz, a vad patakokhoz is intézte volna szavait, amelyeknek szintén oly sok közül van a háborúhoz. Beszéde végén fölhangzott a Hímnusz, amelyet együtt énekeltek katonák és parasztok, legények, tisztek és generálisok. A tiroli zászló még egyszer meglíbbent a sírok fölött. Azután magukra maradtak a halottak a hegységbe vájt sziklalakásukban.

Augusztus 27-én nagy esemény történt: Olaszország megüzente a háborút Németországnak. Sokáig készült ez a hadüzenet, amig végre megtett. Azonban a hadüzenet nem annak a jele volt ám, mintha Olaszország ereje megnövekedett volna. Ellenkezőleg: a hadüzenet bekövetkezése azt bizonyította, hogy Olaszország *eddig* még elég erős volt arra, hogy

Ravenna, egyike Olaszország legrégebb városainak az Adria-tenger partján. A tengerrel a hajózható Corsini-csatorna köti össze. Itt nyugszik Olaszország legmagyobb költője, Dante Alighieri (még halt 1321-ben). A várost repülőink többször bombázták és egy része romokban hever.

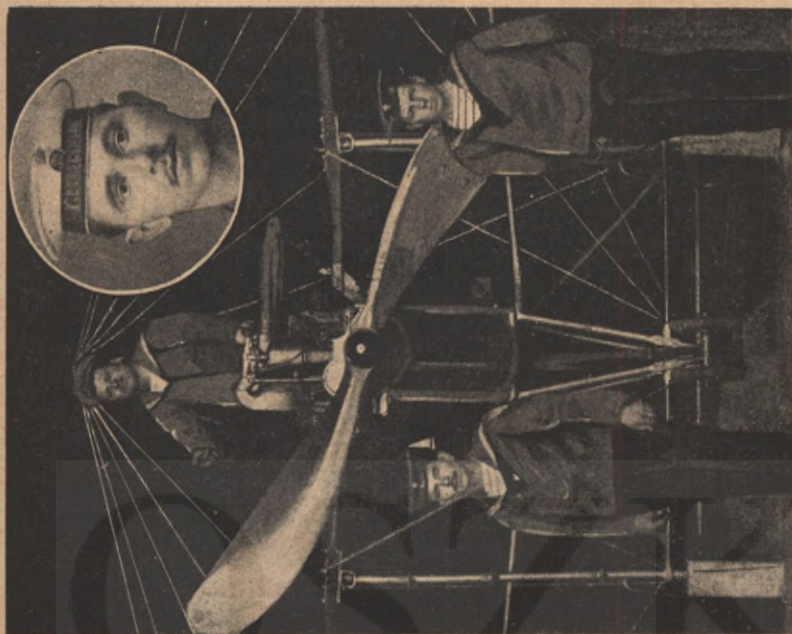
ellentálljon Angliának és az ántántnak, amely már egy éve szekirozta, hogy ne csak Magyarországgal és Ausztriával, hanem Németországgal is szálljon harcba. Most azonban, Görc elfoglalása után annyira gyöngének érezte magát a talián, hogy a szeméremnek még utolsó foszlányát is levetette magáról: meghódolt az ántánt előtt és alávetette magát teljesen Anglia zsarnoki akaratának.

Az ellenünk elkövetett becsületlen hitszegéshez tehát most már a Németországgal kötött szövetségnek gyalázatos cserbenhagyása is járult. Az olasz nemzeti becsület elhanyaglása, az olasz adott szónak értéktelensége, az olasz árulás már pörére vetköztetve és kipellengérezve állt az egész világ erkölcsi ítélőszéke előtt.

Ellenünk és Ausztria ellen még találhatott legalább valamelyes silány ürügyet az évszázados gyűlötségben és a szervezett olasz irredentizmusban arra, hogy szövetségstársát hátbatámadja. De arra, hogy Németországot, miután a vele való szövetséget a maga javára évtizedeken át kihasználta, szintén galád módon elárulja és hogy a német birodalommal is megszegje az aláírással megszentezett szerződésnek kötelező parancsát: erre a fokozott gyalázatossgára még látszatos mentséget sem talál soha. Ennek magyarozatát csupán abban lehet keresni és megtalálni, hogy mint a magyar közmondás tartja: Kutyából nem lesz szalonna. Az olasz sohasem ismerte a tisztességet, a becsületet; hitvány volt mindig és hitvány is fog maradni.

Egyébként a hadüzenetnek katonai szempontból sem Németországra, sem pedig mireánk nézve semmi néven nevezendő jelentősége nem volt. Kára csak Olaszországra, az olasz hadsereg helyzetére és az olasz frontra lehetett. Eddig az olasz hadsereg egyedül velünk állt szemben és majdnem másfélévi véres vereségei után csak Görc elfoglalásával jutott egy kis lélegzethez. Ezentul már kilátása lehetett arra, hogy szembekerül a német hadsereg erejével is.

Az olasz hadsereg ezenközben megállott, mert az isonzói harcokban nagyon kifáradt és pihenőre szorult. Görc elfoglalása óta és miután Görc mögötti hadállásunkat napokon, heteken át hasztalanul ostromolta, az olasz hadsereg nagyobb akcióra nem is vállalkozhatott. Ennek magyarozata az a borzalmas veszteség volt, amely az Isonzónál, a Doberdón és Görznél érte. Cadorna épp úgy, mint orosz kollégája Bruszilov, ugyancsak drágán fizette meg azt a pár kilométert, amit neki önként átadtunk, sőt majdnem önként átadtunk már tizenöt hónap előtt, mert hisz mindjárt kezdetben Görc mögött akartuk vele felvenni a harcot. Csupán Hötzendorfi Conrad

Országos Széchényi Könyvtár

Ancona bombázásának magyar hősei. Ancona bombázása után visszatérő repülőgépeink közül az egyik a tengerbe esett. Molnár János repülőmester leszállt a megsérült repülőgéphez, felvette a magáéra annak utasait, de a nagy hullámvérés miatt nem tudott felszállni. Ekkor egy másik magyar repülő, Vámos Lajos leszállt bajtársával, Stentával együtt a vízen vergődőkhoz és megmentette őket, mielőtt az olaszok golyózáport bocsátottak rájuk. A baloldali képek Vámos Lajost, Lajost ábrázolják, a jobboldali képen pedig a 33-el jelzett alak Molnár János, akinek felül az arcképe is látható.

vezérkari főnökünkön mulott, hogy ez nem történt meg. Ő kívánta, hogy próbáljuk meg, hátha jó darabig fel tudjuk tartóztatni a taliánt Görce előtt is. Ma már be kell ismerni, hogy vezérkarunk zseniális főnökének igaza volt.

A harc tehát Görce mögötti területen, az isztriai félsziget bejárója előtt folyt augusztustól kezdve. Itt részünkről különösen a 44-es közös bakák küzdöttek nagyszerűen. Ezeket két heti kemény ütközetek után

Az olasz nép menekülése — az olasz katonák elöl. Némelyik olasz városban a lakosság annyira megijedt a saját katonáitól, hogy hirtelen összeszedett cókőmjával eszeveszetten menekült előlük; még pedig — mihozzánk. Nálunk nagyobb biztonságban volt, mint odahaza.

felváltották. A helyébe jött tartalék egyik századának Harcsa János őrmester *jokosokat* osztott ki.

A pihent, erős legények suhogtatva próbálták a levegőben ezt az érdekes hadifegyvert, amelynek őse valamikor a *csákány* volt, Napoleon idejében. Azt is rettegték a franciák akkor és a nevét nem tudván, csak azt mondták róla, hogy valami *görbe*, de nagyon *rossz*.

— No nesze Sóvég Bandi neked is egy! szólt az őrmester egy tagbaszakadt legényhez.

Egy fiatal hadnagy, aki most került ki a hadiiskolából, mindjárt megjegyezte, hogy a fokossal bánni is kell ám tudni. Sóvég Bandi csak vállat vont:

— Hát én nem akarok vele bánni hadnagy ur. Elég nekem ez a nagy fene disznóölő kés, a panganét is oldalomon, de persze az is csak így — somogyi módra.

A vékonydongájú fiatal hadnagyocska hasztalanul tartott egy kis rögtönzött előadást a fokos használatáról, Sóvég Bandit sehogyse lehetett rábírní, hogy átvegye. Az őrmester mégis odadobott neki egyet a földre, mondván:

— Ejnye, de rátarti vagy! Hanem hát láttam én már karón varjut! Te is rá fogsz még fanyalodni a fokosra, ha a talián a fejed körül kotorász.

— Nem én őrmester ur, ha százszor meghalok. Nekem a fokos nem kell.

A legényt nem erőltették tovább. De nem is volt rá idő, mert megkezdődött a multság. Onnan tulról, a Monte San Michele tájékaról a 28-as gránátok prűszkölve turták a földet, sokszor egész emelet magasra. Kéthárom óra alatt szétlötték a drótsövényt, aztán megindult ellenünk a talián.

Hanem ekkor csattogni kezdtek a mi bokorba rejtözött „fülemiléink“ is, a géppuskák. Egész sorokat kaszáltak le egyszerre az ellenségből. De még így is jutott elég talián a közclharcra. Sóvég Bandinak hárman is nekiestek. Az egyiket lelötte, a másikat is hamar elintézte a lehuzott szurronnyal, a harmadikkal azonban, egy nagy kakastollással nem bírt. Öltre ment vele, a földhöz csapta, de az megint talpra ugrott és végső szorultságában fölkapta a földről a fokost és fejen sujtotta vele Bandit.

A gyakorlatlan kézben azonban megesuszott a veszedelmes szerszám. Lapos lett a vágás, de annyi erő mégis volt benne, hogy elszédüljön az, akit ért.

Még egyet sujtani azonban már nem volt ideje a taliánnak. Az őrmester odaugrott és szintén fokossal úgy fejbekölintotta, hogy a fokosnak még a nyele is eltört.

Mindenki ujjongott a mi árkaikban, mert a támadást már visszavertük. A még egynéhány hadonászó taliánt a mi hurránktól kilelte a hideg. Megadták magukat. Hanem Sóvég Bandit a kötözöhelyre kellett vinni és vele még a fiatal hadnagyot is, akinek csodálatosképpen éppen a fokos-tanfolyamon mutogató kezét szurta át egy olasz panganét.

A kötözöhelyen az ezredorvos nézegette a Bandi sebéit.

— Jó kis ütés! Csak egy somogyi koponya bírhatta ki, mert ennek a fele vas, a másik fele sziklakő. Hanem az az ostoba talián minek vesz fokost a kezébe, ha nem ért hozzá?

Bandi az orvos szavaira fölnyitotta a szemét. A fiatal hadnagy nem csekély kárörömmel már leste :

— No öreg, hát ugye mégis csak jó lett volna fokos ?

— Jó biz az, hadnagy ur. De fogadom is, hogy a legközelebbi rohamnál öt talián koponyát lékelek meg a fokossal.

És Sóvég Bandi beváltotta amit ígért. A legközelebbi roham egy hét múlva volt ; a taliánok megint betörték árkaikba. Bandi eldobta a szuronyos puskáját és csak a fokossal ugrott közéjük. Rövid tíz perc alatt négy talián feküdt előtte bezuzott fejjel, holtan. A többi rémülten futamodott meg.

— Hohó, megállj ! kiáltott a legény, én ötöt ígertem és még csak négy van !

De a talián nem állt meg az ilyen biztatásra, mire Bandi meglóbálta kétszer feje körül a fokost és utána hajította egy szaladó olasznak. El is találta éppen a nyaka csigáján, amely menten eltörvén, a talián összeesett és kiadá lelkét.

Órtálló katona a hóval fedett Alpések közt. Meleg ruhája felett még fehér vászonlepel is van rajta, hogy messziről ne lehessen észrevenni.

— No kivan az öt, ahogy mondtam hadnagy uram. Aztán, amint tetszett látni, tudok én bánni is fokossal, még pedig nemcsak egyféleképen.

A Görce körüli dombokon, akármerre megy az ember, mindenütt magasra kell emelni a lábat. Itt egy kő, ott egy szikla, árok, dolina — csak

síma, tisztességes föld nincs sehol. S megszólal a baka, lassan, vonlatottan; mialatt komótos léptekkel halad előre :

— A teremtésit, de cudar egy vidék !

— Ha csak az volna !
mondja a szomszédja.

— Igaz, ha csak az volna. Mert gránát is van.

— Meg talián is.

— No attul egy szikrát se félünk. Mihelyt az ágyuja nem szól a háta mögött, mindjárt az inába száll a bátorsága. Hanem a gránát, az valóban csunya dolog, hogy akasztanak fel, aki kitanálta. A multkor is belevágott a szakaszba, oszt mind ott vesztünk.

— Mind ?

— Bizony mind. Én is majdhogynem csak a másvilágrul gyöttem vissza. Meg a Kovács Gyurka is ott volt, de maga se tudja, hogyan repült fel a fedezék tetejére. A Kerge Jancsinak meg azóta rest a füle és Tóth Estván ugy kapkodott levegő után, mint a potyka, mikor kirántják avizből.

— Hát akkor ugylátszik, mégse vesztek ott mind !

— No hiszen azért nem hal meg mindjárt az ember.

A masirozó katonák közben egy faluhoz érnek. Minden házon van valami felírás. Kérdezi egyik a másikat, hogy mit jelent a sok tábla ? Egy

A Dolomitok között, az olasz határ e nevezetes helyén ágyut huznak fel tűzereink a sziklákra, hogy a magasból tüzelhessenek az olasz csapatokra.

őrmester aztán elmagyarázza, hogy ez a bosnyákok miatt van, akik mindig rohamozni akartak és parancs ellenére is nekimentek az ellenségnek, mire aztán a magyar bakákat se lehetett visszatartani. Most hát ezek a táblák figyelmeztetnek óvatosságra, hogy nem muszáj okvetlen hősi halált halni.

Mondják is aztán a bakák egymás közt :

— Hát jó katona is a bosnyák katona !

— Bizony. Csak azzal kéne a magyarnak szövetséget kötni.

Egy másik táblán meg ez állt :

— Gyerünk csak a templomhoz, ott olvassa el mindenki a sportünnep sorrendjét.

Sportünnep a harctéren ! No ezt meg kell nézni. A esudás magyar bakákat, akik a sziklák közt, néhány méternyire a front mögött sportot üznek, versenyeznek. És ezt is éppen olyan komolyan csinálják, mint a háborút. Sport-telepük is van, erre a célra minden szükségességgel felszerelve. A gátfutás akadályai : kőfal, drótsövény és árok, olyan szépek, hogy külföldet az olasz se tud csinálni. A magasugrás mércéje két szikla. Ami pedig a hegymászást, meg a távgyaloglást illeti, az ezekhez szükséges hozzávalók is ott vannak kéznél, csak körül kell nézni.

Persze sokan érdeklődnek a sportünnep iránt és elmennek a telepre. Ott már javában folyik a torna. Valami ötvenen óriási embergúllát formálnak, amelynek tetején apró, színes zászlók hirdetik az életet, eleveniséget, jókedvet. Ha öt méterrel magasabb volna a gúla, a tetejéről látni lehetne az olaszokat. Odébb futnak, hancuroznak, játszanak egymással és a sport-telepet nyüzsgés, mozgás, bizarr, fantasztikus kavarodás tölti be.

Egyetlen vezényszó sem hangzik el, de azért rendben, simán megy minden. Az ezredparancsnok ott jár köztük, majd hogy nem együtt tornázik a bakákkal. Beszélgetés közben is nem a háborúról, hanem a sportról beszél tisztjeinek.

— Nagyon fontos és hasznos ez a sport, mondja, mert sok embert megspórolunk ezáltal. Az emberek ügyesek és mozgékonyak lesznek, megszokják a küzdelmet, könnyebben hajlik a dereduk szóval a gépies mozgás helyett rátanulnak arra az önállóságra, amire ezen a terepen olyan nagy szükségük van. Régebben magam is sokat sportoltam. Az ezredem nagyszerű, a magyar fiuk bámulatosak. Olyan nyílt, egyenes a természetük, olyan jó a lelkük. És nem panaszkodnak soha. A legnagyobb bajt, szenvedést mukkanás nélkül tűrik.

Valami ezer ember nyüzsgő a térségen. A nagy kavarodás belevész

Az olasz harctérről: a folgariai ütközet. Katonánk ellenállhatatlan rohamot intéztek egy magasslat ellen és azt fél napig tartó rettenetes harc után el is foglalták. Ez az ütközet volt bevezetése a mi híres olasz offenzívánknak, amely alatt Asigot és Arsierot meghódítottuk.

az alkonyatba, a távolabb állók ruhája összefolyik a kövek szürkeségével. De még mindig hullámszik a vidám tömeg, mintha csupa fiatal diákgyerek-ből állana, akik gondtalanul élnek a jelen multságának. Szinte hihetetlennek tetszik, hogy ezek az emberek tegnap még komáztak a halállal és holnap ismét golyók záporával fognak szemben állani.

Akik éppen pihennek, azok elmagyarázzák a más ezredből jött vendégnek, hogy hogyan készülődnek a sportünnepekre, amelyre a hadtestparancsnok is majd eljön és ajándékokat hoz. A templom falán tréfás rajzokkal diszitett program van felragasztva. Egy baka gyufát gyújt, aztán ennek világánál böködi a betűket, mutatván :

— Először is van távgyaloglás. Ez hoz a legtöbbit, igaz, hogy legtovább is tart. A nyertes kap negyven korona díjat. Aztán van akadályfutás, 200 méter. Mintha a taliánok ellen szaladnánk. Ennek díja csak harminc korona. Kézibomba-dobás, fel nem robbant bombákkal. Husz korona. Aztán távolugrás, tíz korona. Tréfás versenyek. Ez se kutya ám. Legfőbb a lepényevés. Minden lepényből négy ezüst koronát lehet kizabálni. Meg kolbász-verseny. Minden kolbászba egy koronát töltött bele a hentes. No ebből a versenyből senki se fog kimaradni.

Kérdezik a magyarázó bakától :

— Hát ezeket a rajzokat ki csinálta ?

— Ezeket ? A vitéz D. hadnagy ur. Csak ő tud ilyen szépen rajzolni. Mintha előre látná a nagyszerű jelenetet, mikor falják a kolbászt.

A derék magyar bakának, Magyarország nemes, nagy, vitéz szülőtteinek adhatott-e szebb ajándékot a jóságos Isten, mint hogy a háboru huszadik hónapjában, a kietlen görci front sziklái közt meghagyta nekik aranyos jó kedvüket ?

Bizony meghagyta még-Görc eleste után is, mert hisz mindegyik baka tudta, hogy ez nem jelent semmit, a hadihelyzet ezzel csak annyiban változik, hogy nem kell többé egy ugyis rommálott várost védelmezni és ami a fő, az új állások még százszorta erősebbek.

Ugyanebben az időben természetesen abba kellett hagyni az olasz síkságra való diadalmas előnyomulásunkat is. Ennek főként az volt az oka, mert temérdek csapatunkat el kellett vinni az olasz haretérről a galiciái haretérré, mert ott a lucki katasztrófa után bennünket az a veszedelem fenyegetett, hogy az oroszok betörnek Magyarországra. Ha pedig ez bekövetkezik, akkor néhány olasz város azért aligha kárpótolt volna bennünket. Majd rákerül a sor még az olaszokra is : ha ezek ellen még egyszer offenzívát kezdünk, akkor aztán Isten legyen nekik irgalmas, kegyelmes.

Az Isonzó-frontról. Borzalmas aknabarbiás egy olasz lövészarokban a Monte San Michelen. Az árkot a mi utászcsapat-ini' alaknázták és a meghatározott időben levegőbe röpitették.

Vidám történet járt szájról-szájra estendén a lövőárkok tisztiszobáiban, ahová szélcsendes napokon, amikor hallgatott a muszka, összejöttek a bajtársak kis beszélgetésre. Az öreg kadétról szolt a história, akinek ősz volt a haja, de még mindig csak kadét volt. Tejelesszáju bajtársai már mind hadnagyok, vagy főhadnagy urak voltak, de az öreg megmaradt kadétnak, mivelhogy a doktorok kiderítették róla, hogy nem való a frontra. Az öreg kadétot különféle megbizatással utaztatták ide-oda. Így aztán ismerte mindenféle parancsnokság és minden tisztietkezde, mert ha megjött valahonnan, nyomban ott fogták ebéden, már csak azért is, mert hazulról jött és hazai híreket hozott. Az öreg kadét illő tisztességtudással viselkedett mindig, lévén az asztalnál az utolsó hely az övé. Ennek megvolt a jó, meg a rossz oldala is. A jóoldala az volt, hogy messze került az aranygallérosoktól, akikkel nem jó egy tálból cseresznyét enni. Viszont a rossz oldala az volt, hogy éhen maradt, de viszont a kedves falatjait, a csirkemáját, a zuzát mindig eltüntették a rangidősebbek. Még szomorubb volt az eset, mikor nyulat hoztak a szakácsok. Mire hozzakerült a tál, mindig csak nyulláb maradt benne. Egy nyülebéd után az asztalfőn ülő tábornok szóba ereszkedik vele és megkérdi :

- Hogy izlett az ebéd, öcsém ?
- Kitünő volt, kegyelmes ur. De meg méltóztatik engedni egy kérdést?
- Csak ki vele !

Az öreg köhint egyet és így szol :

- Kegyelmes ur, gerinces állat a nyúl ?
- Már hogyne volna az ? De miért kérdez ilyen számárságot ?
- Azért kegyelmes ur, mert azt hittem, hogy a nyúl százlábu. Én ugyanis csak lábakat látok a tálon.

Harsogó nevetés tört ki erre és másnap a tábornok rendeletére késsel és villával győződött meg az öreg, hogy a nyúlnak — gerince is van.

A franciaországi front.

Az 1916-iki esztendőben a franciaországi fronton nem történt sok esemény : mindössze kettő, de ez a két esemény nagyobb jelentőségű volt, mint összevéve minden, ami a többi fronton történt.

A két nagy esemény : Verdun várának ostroma, továbbá a Sámme melletti csaták.

Verdunt, Franciaország legerősebb várát a németek áprilisban kezdték megtámadni, hosszú pihenés után, amely alatt senkisémet tudta, hogy

a németek mire készülnek. A vár meglátadása ennél fogva lázba ejtete a világot, annál is inkább, mert Verdunról mindenki tudta, hogy körülötte a franciák rendkívül nagy haderőket vontak össze, nem csupán a védelem szempontjából, hanem inkább azért, mert onnan betörést terveztek Németországba.

A németek azonban nem ijedtek meg a francia hadsereg tulnyomó számától, hanem megkezdték az offenzívát, amelyet aztán hónapokon keresztül rettenetes erővel folytattak. Hónapokon keresztül az egész világ jóformán semmi mással nem foglalkozott, mint Verdun ostromával, ahol a szó szoros értelmében vér öntözött minden talpalatnyi földet és ahol nagy esemény volt, ha a harcoló felek valamelyike naponként egy-kétszáz lépést előre tudott haladni.

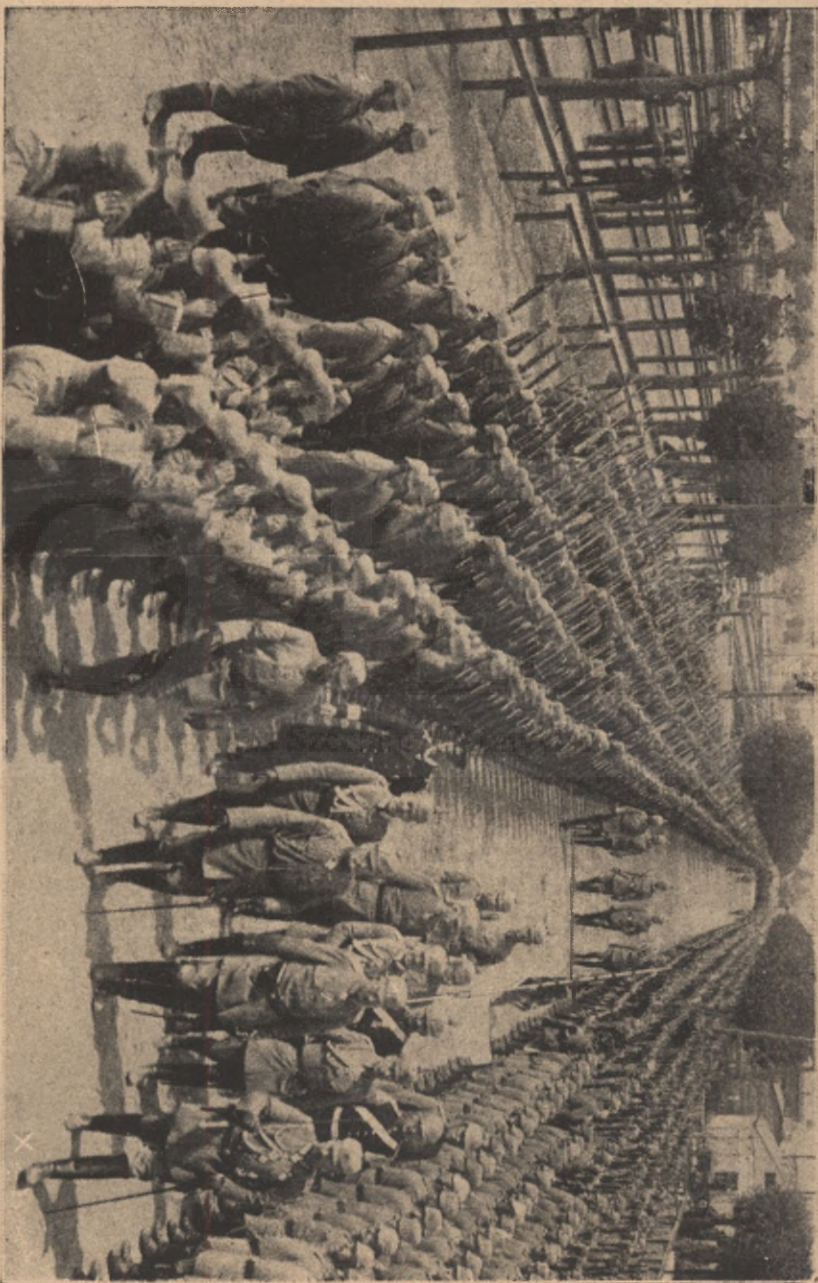
Verdun maga is megerősített város, de a német határ felől ezenkívül az apró erődöknek egész sora környezi, amelyeket többnyire magasabb dombok környeznek, sőt még ezek a dombok olyanok, mint egy-egy erőd. A németek tehát nagy fába vágják a fejszájüket és nem is rajtuk mullott, hogy Verdun négy hónapi rettenetes ostrom után sem tudták meghódítani.

Az ostrom abbanhagyásának az volt a fő oka, hogy a franciák jajveszékelni kezdtek szövetségeseiknek: Angliának, Oroszországnak és Olaszországnak, hogy kezdjenek már a saját frontjaikon erősebb támadásba és kényszerítsék ezáltal Németországot, hogy Verdun alól vigye el csapatainak egy részét a löbbi front erősítésére. A nagy jajveszékelésnek ezuttal lett is eredménye: Bruszilov Lucknál csakugyan nagy offenzívába kezdett, minek folytán mi kénytelenek voltunk az Isonzó mellől, a németek pedig Verdun mellől sok csapatot elvonni és az orosz határra küldeni.

Egy német aviatikus ezt beszélte a verduni frontról: Napkelte előtt egy órával indultunk utnak. A keleti égbolton halvány szürkület mutatta a reggel közellétét. Alig negyedórai repülés után már körülbelül 1000 m. magasságban keringtünk. A gyors emelkedéstől mellünk úgy lihegett, mintha gyalog tettük volna meg az utat a magasba. Itt már az egész keleti égbolt kékesárga fényben uszott, ami élesen vált el a fejünk fölött elterülő szokatlan sötétségből.

Gépünket délkelet felé irányítottuk, az ellenséges várcsoport felé. Főadatunk volt az ostromágyuk tüzének irányítása. Erre a célra megkaptuk a legkönnyebb gépet kitűnő megfigyelő-eszközökkel és szikratávíróval felszerelve. Napkeltekor már ellenséges erődök felett kellett lennünk, igen nagy magasságban, hogy lehetőleg zavartalanul végezhessük kényes munkánkat. Husz perccel utánunk indult egy repülőraj bombákkal és

Vihnos eszkar () a Verdun ellen induló tartalékcsoapatok fölött szemlet tart a front mögött. Az a csapat, amely a képen látható, nem több, mint négy század gyalogos, vagyis egy zászlóalj. Képzeldbe, mennyi ideig tarthat a szemle csak egy ezred, vagyis négy zászlóalj fölött.

gépfegyverekkel jól felszerelve, hogy az ellenség figyelmét jól magára vonja. Vagy 1000 méterrel alattunk kell akcióba lépnie, hogy eszükbe ne jusson a franciáknak hozzánk feltörekedni.

Folyton emelkedve közeledtünk Verdunhoz. Már vagy 2000 méter magasságban járunk. Jeges, hideg levegő csap arcunkba; még a vastag aviatikus köpenyegbe is befuródik. Körülöttünk, felettünk báránnyefelhők uszkálnak. A legfelsők — 8—10.000 méter magasságban — már a nap első sugaraiban fürödnek. Mintha finom selyemcipke fénye csillogna a napfényben. Alattunk még fekete fátyol borít mindent.

Háromnegyedórai utazás után határozatlan szürkességben meglátjuk Verdun dombos vidékét. Minden dombtetőn sötét tömeg terül el: a félelmetes páncélerődök. Ezeket kell legázolnunk. Megpróbálunk tájékozódni. Lassankint fölismerjük az egyes erődöket. Egymásután sorakoznak — Douaumont, Vaux, Tavannes, Souville, Belleville erődök. Douaumont van elsőnek kiszemelve, mint szélső és legerősebb vár. Neki szól mai látogatásunk.

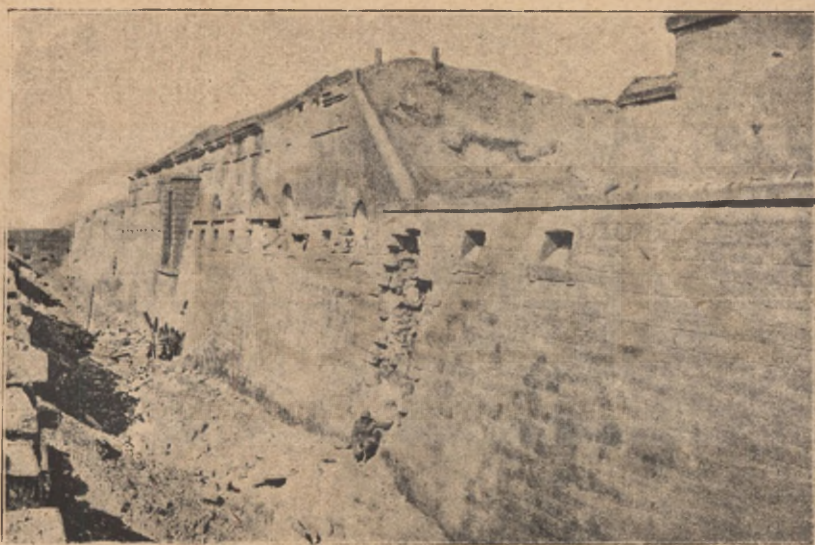
Minden erődnek, dombnak, falunak a helyét, irányát, távolságát jól előre betanultuk, hogy gyors és pontos értesítést adhassunk. Most még az erőd közelében levő feltűnő pontokat kell kiszemelnünk. A vár körül van 2 új lövőárok, nyugatra egy házesoport, majd egy kis liget. Hol lesznek ezek néhány nap múlva? . . . Megállítjuk a motort, s míg gépünk nesztelenül siklik a magasban, addig egy erős távesővel lenézek a földre. Finom háló szemei között látok mindent. Megjegyzem az egyes pontok helyét s azután mehetünk tovább. A hálózat és a magasság megadja a távolságokat. A barométer 3100 métert mutat. A siklórepülés közben 100—150 métert veszíthettünk: ezt újra behozzuk.

Egyelőre most semmi dolgunk. Mellettünk uszik egy felhő, akkora lehet mint, mint egy kisebb falu, föléje röpülünk, hogy alulról ne legyünk láthatók. Éppen jókor, mert ebben a pillanatban bukkant fel a nap s fényözönnel öntött el bennünket. Kényelmesen keringünk a felhők fölött, bár alulról nem láthatják nagyobbak egy virágos kertenél. Körülöttünk, alattunk, fölöttünk kisebb-nagyobb felhők uszkálnak, a reggeli nap fényétől halvány rózsaszínre festve.

De nem sokáig élvezhetjük ezt a szép kilátást. Megszólal a szikratáviró, jelezve a harc kezdetét. *Készek vagyunk* — felelém. *Tűz* — jön a válasz. Az első üteg 18 kilométer távolságból tüzel. Lövedéke mintegy félperc alatt ér ide. 25 másodperc múlva vezetők kikapcsolja a motort s miközben zajtalanul lesikünk a felhőfátyolról, halljuk a tiznázsás acélbomba kísér-

teties üvöltését, majd nyomban utána a hatalmas mélyhangu dörrenést, ami még idefenn, a ritka levegőben is szinte fájdalmat okoz a dobhártyán.

A lövedék túlment a célon. Egy patak közelébe esett le, amely ijedtében rögtön kiöntött, hogy azután eltűnjék a gránátvájta rengeteg tölcserben. *400 méter. 30 fok északnyugatra* — jelentjük. Jön a második, más ütegből. Egy kis facsoportra esik, tövestől szórva szét az egészet. *305 méter délre*. Egymásután zuhannak le a rettenetes tömegek; az egyik házat röpít a levegőbe, helyén roppant tölcser-t hagyva. A másik egy éppen közeledő munició-s vonatot szór szét, a harmadik a számtalan drótsövény egyikén

A Verdun melletti harcokból: A németek által rommával elrogtalt Vaux erőd egyik várfala, amelybe néhány gránát csapott

nyit vagy 40 méteres kaput. Mindegyikről pontosan jelezzük a lecsapás helyét. Egyik sem érte az erődöt: természetes, hiszen mindegyik egy-egy üteg első lövése volt.

Most szünet következik. Az ágyuk újratöltéséhez kell. Időnk van kissé körülnézni. A franciák között rettenetes zavart okoz a tüzelés megkezdése. Régóta nem történt ezen a tájon semmi. Már egészen be voltak rendezkedve, mint békében. Most sietve távoztak az erődökből az oda nem valók; a katonák futólépésben siettek helyükre. Tüzet kezdtek ők is, bár tudták, hogy hiába, mert a mi ütegeinket el nem érik.

Egyszerre csak megjelennek repülőink. Nagy területre eloszolva

mintegy 2000 méter magasságban keringenek. Az erődök ágyui apró langnyelvet nyújtogatnak feléjük: ők pedig bombákat ejtenek le az alkalmatlankodókra.

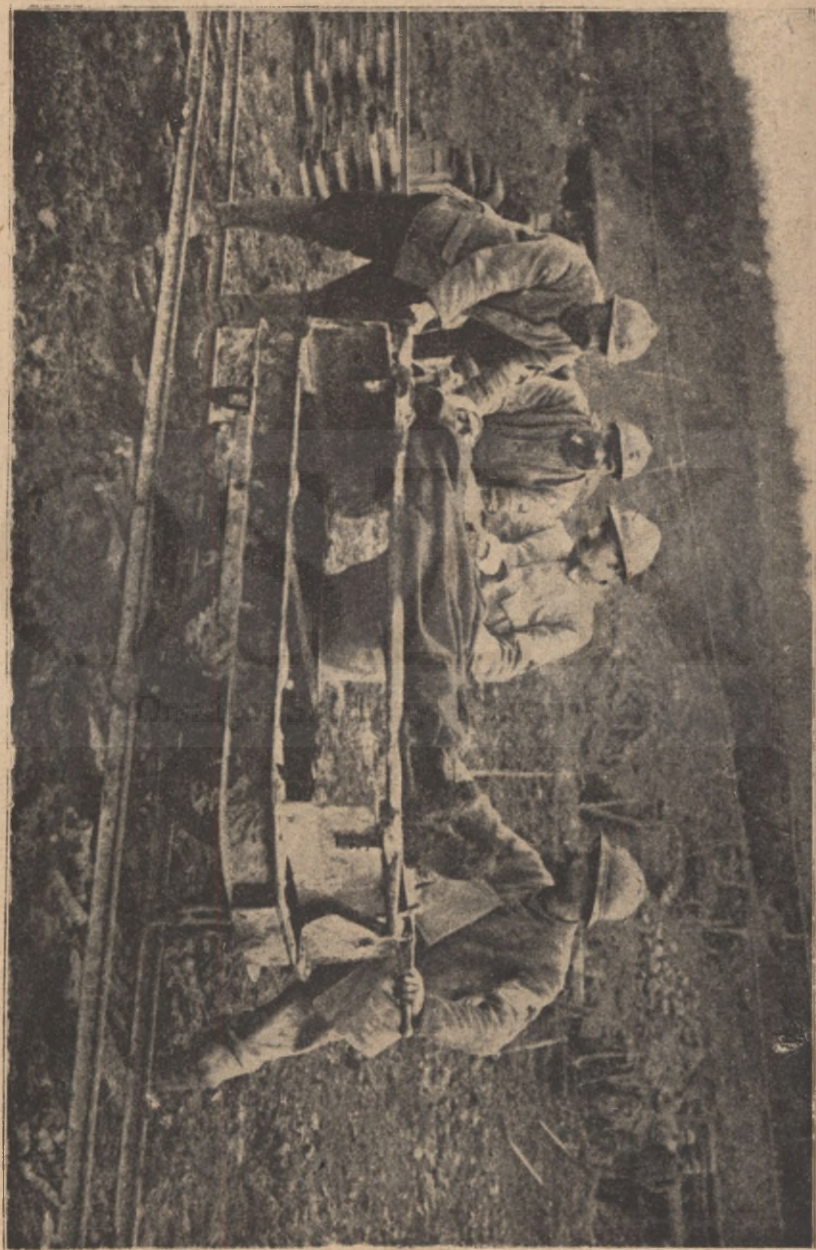
De ismét egy lövedék zuhan az erőd mellé, már most jóval közelebb mint az előzők. Követi ismét a 42-es meg a 30.5-es bombák egész sora. Egyik-másik veszedelmesen közel löki a magasba a füstöt. Most az egyik páncéltorony burkolódik fekete füstbe, de nemsokára ismét épen látjuk. Bizonyosan ferdén esett rá a lövedék, lesiklott róla és a levegőben robbant.

Eközben hatalmas légi harc fejlődött ki alattunk. A franciák egész raja hemzsegett repülőgépeink körül. Két oldalról támadták őket meg, láthatóan azzal a céllal, hogy elzárják a visszavonulás útját, ami azonban nem sikerült, mert mindnyájan sértetlenül kerültek haza.

A német csapatok Douaumont páncélos erőd elfoglalásánál hatalmas dolgott műveltek. A Douaumont előtt levő domb csak néhány méterrel magasabb, mint a Louvemont-hát. Kettőjük közt vizmosás van, amely Douaumonttól közvetlenül északra igen sekély, délnyugat felé azonban mélyebb lesz és szélesebb és mivel erdő borítja, kétségtelenül nagy nehézségeket okozott a rohamtámadásoknál.

A Louvemont-hát a Maas-völgyi uttól keletre könnyű ivben és körülbelül 340—380 méter közt váltakozó magasságban keleti irányban Louvemont mellett közvetlenül északra vonul el és Bezoveaux és a douaumonti erődök közt eléri az ornes-eixi utat. A Douaumont csucsán, amelynek meredek kopasz háta kimagaslik a körülötte levő erdős hegységből, *388 méter magasságban volt a meghódított páncélos erőd*, amely a Verdun körülvélti záróerődök legerősebbje volt. Egészen modern, betonozott páncélos kupolákkal és minden műszaki segítőeszközökkel gazdagon el volt látva. Sok francia ágyu annak rendje és módja szerint be volt építve. *A német nehéz ágyúk itt megsemmisítően és idegrázóan hatoltak.* A német nehéz gránátoknak kitett francia csapatok amikor fogságba jutottak, *teljesen ki voltak merülve.*

A németek a Maastól keletre, Douaumont falu közvetlen közelében rohammal elfoglaltak egy kis páncélos művet. A franciák megújították ama kísérletüket, hogy a németeknek hódításukat vitássá tegyék, de minden előretörésük kudarcot vallott. Nagyon sikeresen folyt tovább a németek előrehaladása a Woivre-sikságon. Egész sor helységet, amelyek közel vannak egymáshoz és átlag három kilométer köztük a távolság, minden terepnehézség szerencsés legyőzése után, elfoglaltak. Dieppe, Abancourt,

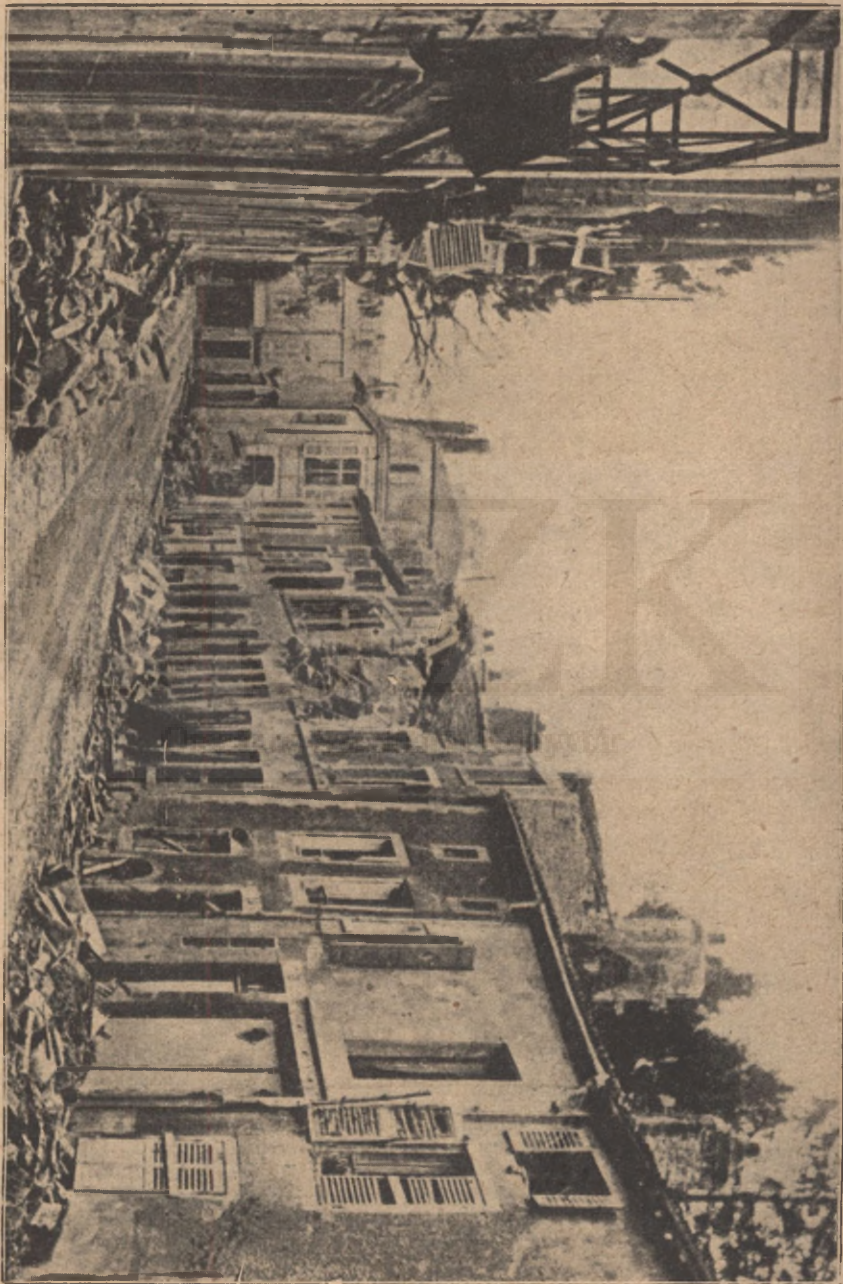
A Verdun melletti harcokból : Francia sebessít-szállító lábori Vasut. Honapokig tartott a csata Verdun körüli és minden talpattányi helyen véres tusak folytak. Annyi volt nap-nap után a halott és sebessít, hogy nem lehetett őket a front mögött szállítani másként, mint fogatözeve épített vonaton.

Blanzee, a vatrouvillei és haudiomonti terjedelmes erdővidék, Manheulles, valamint Champlon már német kézen volt. Mindezek a községek a verduni erődöv keleti részén, a Cotes Loraines mentén vonultak végig. Dieppe és Champlon közt a távolság 19 kilométer. A németek győzelmi futása ezen a szakaszon rohamos jellegű volt. A siker kifejezést nyert a foglyok számában is, amely 228 tiszt és 16.575 főnyi legénység. Igen nagy volt az ágyuzsákmány is, amelyek közül a legtöbb a legmodernebb fajtájú, továbbá a géppuskaszákmány.

A németek által meghódított 344. számú magaslat egy vár volt, a messze környék legmagasabb pontja. A német tüzérség jó előkészítő munkát végzett. Amikor a gyalogság első támadását intézte, a francia tüzérség olyan nagy bombaesőt zuditott rá, hogy valóságos poklokon kellett keresztül mennie. A franciák mindent megkíséreltek, hogy a magaslatot ismét birtokukba vegyék. A győzők két napon és két éjjelen keresztül rettenetes keresztűz alatt állottak, míg végre bajtársaik előrehaladása ebből kíségette őket. Nem volt egy pillanatnyi nyugalmuk. Alvásról, étkezésről szó sem lehetett. Lehetetlen volt az ételt hozzájuk juttatni. Az elfogott francia katonák ruhája rongyban lógott és semmi sem emlékeztetett belőle a formaruhára. Az egyiken sötétbarna selyem volt, a másik kendőbe volt burkolva. Szomorú volt rájuk nézni. Minden össze-vissza és elromolva hevert. Mindezen túltett azonban a kézigránát mérhetetlen tömege.

Sűrű hóesésben, szinte teljesen elrejtve tüzelt a német tüzérség szakadatlanul a Douaumont erődjére. Egészen a Cote de Froideig dühöngött a főharc és végül ide összpontosította a német tüzérség a támadását. Az erős füstképződés elárulta, hogy Douaumonttól nyugatra tűz pusztít. Amint az ellenfél srapelővegeinek fölvilanásából megállapítható volt, az ellenséges tüzérség csakis az első harcvonallal foglalkozott és a hátul tüzelő tüzérséggel szemben tehetetlennek látszott. A Maastól délnyugatra Vacherauville mellett fekvő erődnél is dühöngött a harc.

Mintha pusztító földrengés dulta volna végig Verdun utcáit: házai egymásra omolva, utcasorai földulva, templomai tornyuktól megfosztva, polgári lakossága a párisi inségbarakkokban. A messzelövő német ágyúk még pontosabban dolgoztak most, mint akkor, amikor Dünkirchen halomra lövésével lepték meg a világot. Pedig Verdun városától sőt belső erősségeitől is még elég messze állottak. Az idő is borzalmas volt. A havas eső, a sűrű lecsapódás, az egész nap kóválygó köd mind hathatós akadálya volt a nagyobb tevékenységnek.

Verdun egyik utcája a négy hónapig tartó ostrom után. A német ágyúk 15—20 kilométer távolságból lükték és a gránátok száz-
ezret hullottak a szerencsétlen városra, amelyben egyetlen ház nem maradt épen.

Kisebbségi vállalkozások eredményeül a németek mégis két nap alatt elfogtak tizenhárom tisztet és csaknem ezer főnyi legénységet.

Egy francia tiszt, akinek jobb lábát gránátrobbanás vitte el, ballába megfagyott, bal kezének hüvelyk- és mutatóujja hiányzott, ezt beszélt a verduni harcokról :

— Igen, kivettem részemet, de szívesen áldoztam volna fel még néhány ujjamat, ha nem történik éppen a negyedik napon, amikor már előre kellett volna nyomulnunk.

Előtte az ágyon ki volt terítve a vezérkari térkép és ujjával azon mutogatta a megtett utat.

— B.-től északkeletre tartalékban voltunk. Tudtuk, hogy támadni fogunk. A napiparancs elég világosan szólott: Verdunnak nem szabad az ellenség kezébe esni. A jelszó: Győzni, vagy meghalni. Megtettem intézkedéseimet és irtam családomnak. 21-én kitört a vihar. Az ágyuk dörgése elképzelhetetlen volt. A kezdet sokat ígért. 23-án azt a parancsot kaptuk, hogy H. mellett szálljunk meg az erdő szélét. Az ut rettenetes zárótüzön keresztül vezetett oda. Sorban egymás után, husz méteres távolságokban engedtem embereimet a veszedelmes zónán keresztül menni. Nem volt veszteségünk. Keresztülkutattuk az erdőt: senki sem volt ott. Be akartunk rendezkedni az erdőben, amikor parancsot kaptunk a visszavonulásra. Megint keresztül kellett mennünk a veszedelmes zónán. De most nagyon drágán megfizettük. Századom felét leterítették a gránátok.

— Alig hogy megérkeztünk, egy percnyi pihenés nélkül, azt a parancsot kaptuk, hogy a 246. magaslaton levő ezrednek vigyünk segítséget. Fedett utakon eljutottunk a megjelölt helyre, ahonnan át tudtuk tekinteni a csatát. Minden oldalról szakadatlanul dörögtek az ágyuk. Sűrű, fekete, maró füstfelhő borította a síkság egyik felét, amelyen szakadatlanul tüzes villámok cikáztak végig. Főlismerünk minden egyes üteget a négy ütésről, amely nyomban egymás után következik. Fejünk fölött elsivitanak a nehéz német gránátok. Éppen előttünk van B. falu, egy rendkívül fontos állás, a most folyó csatának kulcsa. Az ellenséges lövedékek szakadatlanul hullanak rá. Beéjjeledett és a csata még mindig tombol. Oly világos van, mint nappal, csak hogy a fény rikitóbb, az árnyék sötétebb.

— Szürkületkor nagy meglepetésünkre látjuk, amint négy német lovas svadron vágatva rohan le a dombról. B. előtt megállnak. Utánuk hömpölyög előre a gyaogság. El vagyunk rá készülve, hogy egytől egyig lekaszáljuk... De szó sincs róla. Mi történt? Meghaltak vagy megsebesültek valamennyien, akiknek ezt az állást meg kellett volna védelmezz-

niök? . . . Nyomban utánna látjuk, amint a németek félrefordulnak és egyenesen felénk tartanak. Erre mi a legnagyobb lövésebességgel tüze lünk. Hogy hány golyót lőttünk így el, azt nem tudnám megmondani. Legalább ezer golyó jutott egy emberre. A messzelátón kísérem az eredményt: ha el is estek a németek, mindig ujak támadtak helyükbe. Hétszer kísérelte meg ez az emberáradat, hogy a dombot elfoglalja, hogy bennünket elérjen, hétszer kellett meghátrálnia. Így nem mehetett tovább. — Délután négy órakor robbant föl az első gránát sorainkban s néhány pere múlva a németek három oldalról vettek bennünket tűz alá. Nem tudjuk az állást tovább tartani. Fedezékeink össze vannak löve, embereink javarésze már elesett.

Francia kézibomba, eldobó készülékkel. A francia katonák ugyanis nem kézzel hajtják el a kézibombát, hanem géppel, ami azonban nem bizonyult jónak.

hullanak a gránátok. Még csak husz méter és a veszedelem elmúlt. De nem volt nekem megadva, hogy tovább jussak. Érzem, amint valami magasan fölvelt a levegőbe s egy pillanat múlva visszazuhanok a földre. A következő pillanatban újra föleszmélek. Föl akarok kelni. Lehetetlen. Csak most látom, hogy ballábam elvált a testemtől. Tizen heverünk egy rakáson. Egy zuáv szivettépő jajveszékkel tölti be a levegőt.

— Gyorsan érintkezésbe léptünk gyalogezredünk ezredesével s elhatároztuk a közös visszavonulást. Megadom embereimnek utolsó utasításaimat: Csak meg ne ijedjete, csak a rendet tartsátok föl! És megint oly területen kell végigmennünk, a melyre szakadatlanul

Érzem, hogy elvesztem eszméletemet. De tudtam, hogy embernek kell lennem a gáton. Késemmel levágtam az utolsó cafat hust, amely még lábamat testemmel összetartotta. Sebemet bekötöztem ahogyan lehetett. A hosszú éjjel szörnyen hideg volt, szinte úgy éreztük, mintha még a levegő is megfagyott volna. Ki sem mondhatom, hogy mennyit szenvedtünk. Körülöttem sok sebesült a hidegtől halt meg. Végre megérkeztek a betegápolók; egy csepp bort akartak belénk csöpögtetni, de flaskójukban abor megfagyott...

*

Semmi sem volna helytelenebb, mint a verduni csatát úgy elképzelni, hogy az erődítések magva körül óriás körben szinte hézag nélkül voltak fölállítva az ágyuk, a mozsarak és a géppuskák, amelyek valamennyien, kivétel nélkül, szakadatlanul durrannak és bömbölnek s hogy amerre a szem néz, mindenütt csapatok vannak fölállítva, amelyek oly gyors egymásutánban lőttek, hogy alig volt idejük puskájukat megtölteni.

A valóságban mindebből semmit sem láttunk; ellenben láttunk acélesőt, amely szünet nélkül zuhogott és amely elárasztott egy óriási területet, amelyet mind

a két ellenfél lehetően megközelíteni igyekezett. Azokat a megerősített dombokat, amelyek a térképen frontunktól délre láthatók voltak, valósággal elárasztották a németek nagy lövedékei.

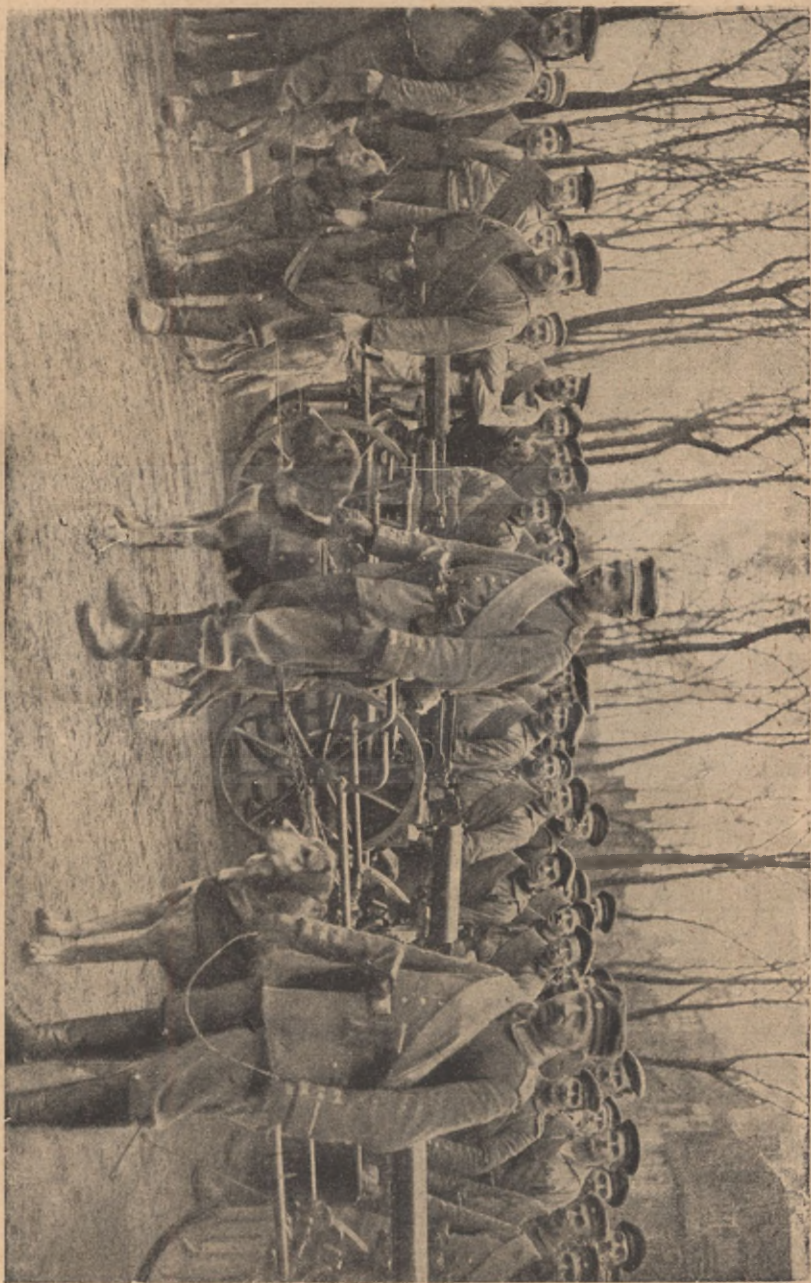
Azt lehet mondani, hogy az egész zóna a verduni pályaudvartól egészen Etainig kivette részét ebből az ércáradatból. Mi természetesen ugyanannyi lövedéket küldtünk át a németekhez, úgy, hogy legalább 10—12 kilométer hosszú volt az a terület, amelyen mindenféle kaliberű golyók keresztelték egymást. Tessék most már ezt az örületes golyótömeget elképzelni, amint rettenetesen sivitott és megrázta a levegőt, amint szétpukkant és villám módjára fölillant, tessék elképzelni a német 380-as lövedéket, amint beháthatatlan távolságból hasítva a levegőt, letört egy hatalmas tölgyfát.

Az egyszerű srapelből szétpukkanása után golyóáradat ömlik ki s mindegyik szilánkjá még kétszáz méter távolságból is megöli azt az embert,

Innmelmann hadnagy, a német hadsereg egyik legkitünőbb repülőtisztje, akinek vakmerő légi csatáiról az egész világ beszélt. Csak husz éves még, de már megkapta a legnagyobb német hadi érdemjelet, amelyet csak öreg tábornokoknak szokott a császár osztogatni.

intyák a hadsereg szolgálatában. A belgiumi erős kutyákat a németek befanították a gépfegyverek vontatására. A kis kocsikra szerelt gépfegyvereket a derék állatok hűségesen húzzák és sokkal kevesebb baj van velük, mint a lovakkal.

akit talál. Ebben a szörnyű forgatagban, ebben a két ellenkező oldalról jövő örökös tűzben, amely hol az égből, hol a földről jött s amelyet úgy a németek, mint a franciák küldtek egymásnak, ebben a pokoli tüzeseben, amelyet csak Dante tudott volna méltóan leírni, négy hónapig mozogtak jobbra-balra, előre-hátra gyalogosaink, abban a gyilkos golyózápokban látták el katonáinkat eleséggel és municióval. Azok az emberek, akik benne voltak ebben a pokolban s onnan kikerültek, azt mondták, hogy ahhoz foghatót még nem láttak, de még csak el sem tudtak volna képzelni.

Egy ilyen szörnyetegnek a tűzvonalba való felállítására sokszor több embernek az életébe került, mint a lefolyt századnak valamelyik nagy csatája. Sokszor három ágyuóriás pusztult el valamennyi emberével, amíg végre sikerült a negyediket felállítani. Minden esetre csodaszámba mehetett, hogy ebben a szörnyű golyózápokban, amelyben ezt a rettenetes alkotmányt a kitűzött helyen fel kellett állítani, az emberek megmaradtak helyükön és hogy a munició, amelyet a lecsapó golyók tiszter pusztítottak el, végre mégis megérkezett.

Sáncokat ástak, amelyek fedezéket nyújtottak a tüzéreknek, vasutakat építettek, amelyeken az ágyu alkotórészeit a megjelölt helyre szállították, a sáncok az ellenséges ágyugolyóktól összeomlottak, a vasutak a lecsapó bombáktól elpusztultak, az emberek a gránátzilánkoktól elesetek, de a hatalmas ágyu mégis fölépült és ontotta gyilkos tüzét. Aztán figyelmztetést kapott, hogy a gyalogosok megkezdték munkájukat: a nagy ágyu elhallgatott, a gyalogosok előbbre kerültek s aztán — száz méter távolságból ezek kezdték meg gyilkos munkájukat és sorra lekaszálták a közeledőket.

És így folyt ez négy hónapon át.

A németeknek Verdun mellett való tervszerű eljárásából a francia sajtó a német erő kimerülését következtette, s olvasóit azzal vigasztalta, hogy nemsokára megindul a nagy francia offenzíva, mely a kimerült németeket össze fogja törni. A franciáknak részleges, nagy bravurral végrehajtott ellentámadásai a Maas mindkét partján, de különösen Douaumont mellett nagy veszteséggel jártak, anélkül, hogy a legesekélyebb eredményt érték volna el. Az ellentámadások legnagyobb része a nehéz német, magyar és osztrák ütegek tüzében már csirájában összeomlott, s ez a magyarázata annak, hogy ezek a támadások egyre ritkábbak lettek. A sajtó vigasztalásul ezeket írta: Vezéreink türtöztetik magukat s az emberanyagot arra az időre tartogatják, amikor az alkalmat egy általános ellenoffenzívára kedvezőnek fogják ítélni.

A harcok a Maas keleti partján a vár állandó erődei ellen irányultak, melyeket a franciák nagy ügyességgel építettek ki. A támadónak tehát itt nagy nehézséggel kellett megküzdenie és sok időre volt szüksége.

A franciák a várterület minden talpalatnyi helyét kitünően megerősítették. Bomba ellen védett ütegek és gyalogsági támaszpontok, melyek

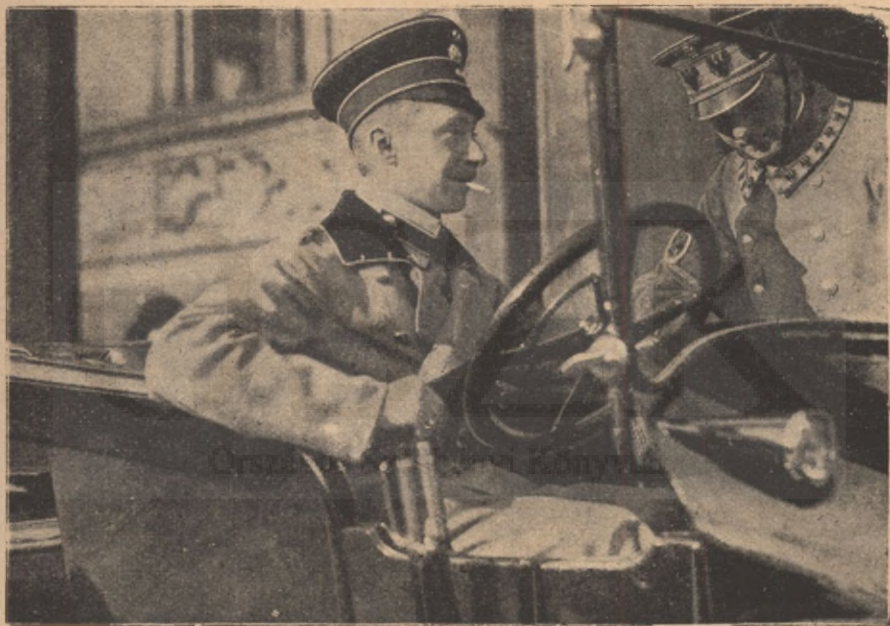

Fokker, német repülőgép-gyáros és aviatikus, aki a leggyorsabb és legbiztosabb rendszerű repülőgépeket feltalálta. Jobbról mellette a mecklenburg-schwerini nagyherceg áll.

egymással s az állandó erődökkel összeköttetésben voltak, páncélos oldalazó erődök, nagy aknamezők sorakoztak ott egymás mellett és egymás mögött szakadatlan sorban. A franciák bámulatos szívóssággal harcoltak, s gyakran még a nehéz gránátok tüzeiben is kitartottak. Rendkívül nehéz földadattal szemben álltak ott szemben a támadók, s ennek a földadatnak ha lassan is, de sikeresen feleltek meg. Kemény munkát végeztek azok a német csapatok is, amelyek Damlouptól délre az erdőkön keresztül koncentrált támadásban törtek maguknak utat a francia keleti front erődei ellen. Ezek is ellen támadásoknak voltak kitéve, a mi óvatos eljárást kívánt.

Dicséretreméltó az a mód, ahogyan a franciák védekeztek. Mindent elkövettek, hogy az ellenség előnyomulását föltartóztassák s hogy az elvesztett tért visszahódítsák, amire nagy tartalék állt rendelkezésükre. A mögöttes országgal való összeköttetésük lehetővé tette nekik, hogy egyre újabb és újabb erősítést állíthassanak csatasorba. Ami náluk nehéz dotog volt, mert addig a háboru több mint egy millió emberüket emésztette föl.

A franciáknak Avocourttól északra, az ellenség oldalállásai ellen inté-

A német trónörökös automobilon, amelyet ő maga vezet. Most jött a haditanácsból, amelyen megbeszélték a Verdun elleni offenzívát.

zett ellentámadása is meghiúsult. Ennél a támadásnál a franciák óriási veszteséget szenvedtek. A rés, melyet a németek a verduni erődömben ütöttek, szemlátomást nőtt s az erődöt erősen megingatta. A párisi nép kedve, minden csillapítgatás ellenére nagyon nyomott volt.

A franciák legalább félmilliónyi sereggel harcoltak Verdun előtt a németek ellen. Német hivatalos jelentések megállapították, hogy Verdun körül huszonhét francia hadosztály állt harcban, melyek a németek előrenyomulása következtében válságos helyzetbe jutottak. Bethincourt és a tőle délnyugatra fekvő rendkívül megerősített Alsace és Lorraine tá-

masztópontok elfoglalásával, az eredeti francia front utolsó maradványát is benyomták. Egyedül a Maas nyugati partján kerek huszonöt négyzetkilométernyi tért nyertek a németek. Verdun városának háromnegyed része romokban hevert. A franciák hasztalan esengtek idegen segítségért. Az angolok nem mozdultak, Olaszország megtagadta a közvetlen segítséget. Oroszország tehermentesítő offenzívája pedig összeomlott.

A franciák magukra voltak hagyatva.

Bruszilov offenzívája után végre bekövetkezhetett az immár huszonnégy hónapja ígért és azóta folyton halogatott angol offenzíva is a németek franciaországi frontja ellen.

Az angolok, látván, hogy segítségük nélkül Franciaország már nem bírja magát a németek ellen tartani, 1916 június második felében végre beleharaptak a savanyu almába és valami egy millió katonát küldtek francia földre. Haig tábornok vezérlete alatt. Ez a hadsereg volt hívatva arra, hogy a franciákkal együttműködve keresztülörje a németek frontját és a háború színhelyét áttegye Németországba, természetesen úgy, hogy a német hadsereg a francia-angol tulerő elől eszeveszetten fog hátrálni nemcsak a francia földről, hanem Belgiumból is és talán meg se áll Berlinig, ahová üldözni fogják, mint agár a nyulat.

Az angolok, hogy a német frontot áttörjék, hatalmas nehéztüzérséget vittek a Somme mellé és olyan óriási tömegű municiót halmoztak ott fel, amennyi még nem volt együtt a világ teremtése óta.

A német front elleni támadást Anglia nagy henccegéssel kezdte meg július elején. Már hetekkel előbb telekürtölte a világot, hogy most már aztán vége Németországnak.

Az angolok nem támadtak az egész német front ellen, hanem a Somme-folyó két partján kiválasztottak két terepesikot, mindössze negyven kilométer hosszúságban. Ezen a terepen a Hebuterne, Gommecourt, Bapaume, Boisselle és Albert nevű községek álltak, persze lakosok nélkül.

A németeknek mindenütt sikerült visszakergetniök a nagy tömegekben előrenyomuló angolokat. Ahol ezek mégis benyomultak a legelől lévő német árkokba, ott a németek heves ellentámadással újra kiverték őket, úgy, hogy az angolok nagyon sok embert vesztek, anélkül, hogy bármi sikert arattak volna.

A támadás másik terepe a Somme-folyótól északra volt. Ott a támadásban a franciák is résztvettek, akik már jártasabbak, leleményesebbek és bátrabbak is voltak, mint az angolok. A frontnak ezen a részén összelőtték a németek fedezékeit és azok kénytelenek voltak a hátrább levő

fedezékekbe visszahuzódni, otthagya az ellenség kezében a rommá lőtt Fricourt, Mametz és Curlu nevű falvakat.

A harc az első héten minden nap, majdnem szünet nélkül változatlan hevességgel tombolt. Támadás és ellentámadás egymást követte. De miután

A francia-angol-német frontról: a német trónörökös és a bajor király csapatszemlét tartanak egy ütközet előtt.

az áttörés az első támadással nem sikerült, már az első napon előre lehetett látni, hogy nem fog sikerülni még hónapok múlva sem. A németek tisztában voltak azzal, hogy soraiknak áttörése, sőt még megzavarása is teljes lehetetlenség. Egyes árkok vagy szétlőtt falvak és néhány szétlőtt elfoglalása az angolok részére édeskeveset jelentett.

Londonban a nagy hűhóval történt előkészületek után minden nap lázas kíváncsisággal várták a híreket a Somme melletti csatáról, mert minden angol meg volt győződve, hogy a németek katasztrófája elkerülhetlen. Az újságok öt-hat kiadást adtak naponként és mindegyiket százszézzel kapkodták el, folyton remélve, hogy valamelyikben majd csak benne lesz a nagy angol diadal. Berlinben viszont a legteljesebb nyugalommal várt mindenki, mert bizonyos volt afelől, hogy a német főhadiszállás jelentése csak újra, meg újra a német csapatok hősiességét, kitartását és győzelmét fogja hírül adni.

Francia gyalogos, aki kézigránátot hajigál. Elől védőpajzsa van és álarcot is visel a mérges gázok ellen.

A Somme mellett némely napon az ágyzás olyan erős volt, hogy hängja a La Manche-csatornán keresztül áthallatszott egészen Angliába. A rémséges ágyzás közben megremegett a föld, a front mögött pedig még 10 kilométerre is csörömpölve törtek össze az ablakok. A sok robbanást még Páris külvárosában is meg lehetett hallani, éjjel pedig úgy festette Somme vidéke, mintha a szemhatár lángokban állana.

Különösen nagyszerűen viselkedett a Somme körüli harcokban egysváb ezred, amelynek hősiességéről külön kell megemlékezni.

Az ezred június közepe táján helyezkedett el az Owilliers nevű falu mellett levő előállításokban. Az állás előtt terült el az aüthuillei erdő; jobbra a 141. számú domb, délre Thiepval község és baloldalt La Boisselle község feküdt. Az ezred rögtön hozzálátott az árkok kiépítéséhez és megerősítéséhez.

Az ellenség június 24-én kezdte meg az egész német vonal ágyzását, amely sokszor a pergőtűzig fokozódott és csak akkor enyhült, ha gáztámadásokra került a sor.

Igy tartott ez megszakitás nélkül hét nap és hét éjjel. Julius 1-én reggel

a pergőtűz elérte legnagyobb hevességét és ekkor kezdődött meg az első gyalogsági támadás.

Az angol támadóoszlopok több rajvonalba, bukdácsolva futottak a felszaggatott földeken át. Ugyanekkor az angol tüzéség a német hátulsó vonalakat zárótűz alá vette, abban a hiszemben, hogy ilyen előkészítés után az angol gyalogság az egész német vonalat — a háromszoros árok-rendszert — könnyű szerrel el fogja foglalni.

Azonban a dolog másképpen történt. Az összelőtt árkokból egyszer csak előbukkantak a sváb fiúk és habár az árkokat már fel se 'ehetett többé ismerni, minden ember, minden szakasz, minden század jól ismerte a helyét és tájékozva volt a területről, amelyre lőnie kellett.

Az összelőtt mellvédekhez és gránátölcéserekhez lapulva várták a sokszoros túlerőben levő ellenség támadását. És mintha hirtelen a földből nőttek volna ki, egyszerre ott voltak a német géppuskák is.

Megkezdődött a halálthozó aratás. A balszárnyat alkotó német század géppuskáival három sűrűn tömött angol támadóoszlopot kaszált le. Minden ember, minden tiszt annyit lőtt, amennyit csak elbirt a fegyver csöve.

Az angolok meghököltek, ingadoztak, aztán hátráltak. Az első támadás visszaverése a németeknek fényesen sikerült. És hogy milyen volt a németek elszántsága, erre nincsen bámulatosabb bizonyíték, mint az, hogy a második árokban egy tiszt kiállt a mellvédre és lefényképezte a hanyatt-homlok futó angolokat.

A második, harmadik angol támadást is hasonló sors érte. Csak a negyedik támadásnál sikerült az angoloknak a legelső német árok egy kicsiny részében megvetni a lábukat.

Egy napon jelentették a sváb ezrednek, hogy az ellenség a szomszédos ezred balszárnyán behatolt és oldaltámadással fenyeget.

Erre az ezred egyik százada kézigránáttal felszerelve oldalvást azonnal előretört és az angolokat kikergette a veszélyeztetett állásból. Dél előtt tíz órakor a negyedik angol támadás is összeomlott és este hét órakor az elveszett kis árokrész újra a németeké volt.

Mindez az angolokat nagyon megrettentette: az egész offenzívát ők egészen másképpen képzelték. Másnap már egyetlen támadást sem intéztek, sőt a Haig tábornok által elrendelt támadást, amelyet pont délben kellett volna megkezdeniök, sem hajtották végre. Ezalatt a németek sebesültjeiket iparkodtak összeszedni és biztonságba helyezni. Aztán újabb tartalékjuk is érkezett és gondoskodhattak friss municióról, mert nagyon sok munició kellett: a legutóbbi támadásnál minden ember több száz patront lőtt el alig három óra alatt.

A Somme-melletti frontról : angol katonák szuronyámadást intéznek a lövő árkaikban elszaporodott patkányok ellen. De hiába torlik át a patkányok frontját, másnap megint csak annyi az ellenség, mint volt.

Mindez világos nappal ment végbe, anélkül, hogy az angolok tüze a németeket háborgatta volna. De borzalmasak is voltak az angolok veszteségei. A sváb ezred előtt estefelé több mint kétezer hulla feküdt, míg a saját vesztesége igen csekély volt. A veszteség aránya, beleszámítva azokat is, akik sebesülten visszafuthattak, olyan volt, hogy nyolc angol esett egy németre.

A sötétség beálltával meglevenedett a halottak területe a drótakadályok előtt. Hangosabb lett a köztük levő sebesültek nyöszörgése, kétségbeesettebb a jajveszékelésük. Óvatosan megmozdultak azok, akiket a félelem sujtott le. Ezek csuszva és ugrálva iparkodtak menekülni.

Éjjel az angol ágyuk ismét okádni kezdték a tüzet. A felforgatott és megtépázott angol ezredet az egész frontról hátravitték, mert egyelőre nem lehetett hasznukat venni.

Julius első két napja aránylag nyugodtan telt el. A sváb ezred lázasan dolgozott állásainak kijavításán és megérkezett a jó meleg étel. De egyuttal parancs is jött, hogy az ezred utolsó emberig védelmezze Owilliers falut.

Éjjel irtóztató angol zárótűz hullott a hátulsó területre és a gránátzáporban Bapaume falu üres házai rombadültek. Julius 3-án már kora hajnalban erősítés jött, de akkor már az angol tüzérség újból pergőtűzet zuditott az ezred valamennyi állására. Az angol repülők hajnal óta egész rajokban szelték a levegőt és gépfegyverekkel lőttek felülről lefelé még a legkissebb csoportra is, sőt még a német kötözőhelyeket sem kímélték.

Reggel öt órakor egy angol hadosztály azt a parancsot kapta, hogy Owilliers falut foglalja el, még ha valamennyi emberébe kerül is.

A hadosztály kétségbeesetten robogott a halottakon keresztül az alig négy német század által védelmezett terület ellen. Fél hatkor az angolok már benne voltak a németek harmadik árkában és gyorsan, feltartóztatatlanul törtettek át az első árkokon. Diadalmi mámorukban nem vették észre, hogy ezekben még ott kuksolnak a jól megtermett sváb legények, akik nem tudtak elég gyorsan kikecmeregni az összelőtt fedezékekből.

A svábok látták, mint rohan rajtuk keresztül a hullámozó angol tömeg. Látták, de mondták is magukban: csak hadd rohanjanak, majd mi elintézzük a dolgukat ott hátul. Mink előlről várjuk az ellenséget.

És valóban: mikor feljűk csapott a második angol hullám, több oszlopban egymásután, délcegen, a győzelem biztos tudatában, a tisztjeik pedig ficáncoló paripákon: akkor hirtelen rettenetes sortűz fogadta őket. Egy acélos láncsor feszült ki hirtelen Owilliers füstölő romjai előtt és kettészakította az angol hadosztályt.

A győzelemittas angolok megdermedten állottak. Hogyan lehetséges ez? Hát vannak kísértetek nappal is? Hát a német elesettek feltámadtak halottaikból, a sebesülteket sebük nem nyugózi?

De a rejtély találgatására nem volt idő. A szürke sváb hősök ijesz-tően éles nyelven beszéltek: ujjabb és ujjabb sortüzekkel. Az angolok pár percnyi zavar után hirtelen megfordultak és a megparancsolt rohamot *ellenkező irányban*, a saját árkaikon hajtották végre.

Lövészárók-palota a francia Vogézekben. A németek építették és több mint két eszten-deig laktak benne, mert sem őket a franciák, sem ők a franciákat onnan elűzni nem bír-ták. Ez a lövészárók olyan kényelmes volt, hogy igazán megérdemelte a palota nevet.

Az angol csapatoknak első része azonban, amely a svábokat nem vette észre, bedolgozta magát egészen Owilliers falváig és a templom tornyában két géppuskát állított fel, amelyekkel beletüzelt a sváb ezred jobbszárnyá-nak a hátába. Ujjabb tartalékra volt tehát szükség, mert az árkokban minden német katonának az angol rohamra kellett lesnie.

Az új tartalék kellő időben meg is jött. Nem volt nagy, mindössze két szakasz, de ez is jobb, mint semmi. Két másik szakasz véres utat vágott magának a rettentő gránáttüzön keresztül

Mind a négy német szakasz nekiment az angoloknak, hogy körülkerítse őket. Az angolok a németek második árkaiba menekültek és vitézül védtek magukat. A hullák hatszoros sorokban feküdtek egymáson. Örjögött ott az emberpusztítás. Egyetlen angol sem menekült meg.

Reggel hét órakor a német vezérkar megkapta a jelentést: Owilliers tiszta az ellenségtől. Julius 7-én felváltották a derék svábokat, akik hét nap, hét éjjel ugyyszólván pihenés nélkül dolgoztak és harcoltak árkaikban.

Futóárok a romok közt. A francia Vogézekben a gránátoktól romba döntött hazak közt húzódik a német futóárok. Egy német őrjárat éppen most szándékozik onnan utnak indulni.

Miután az első angol sebesültek Londonba megérkeztek, Anglia szemtanuktól tudhatta meg, hogy a Somme melletti támadás milyen rettenetes kudarcot vallott. Pedig mindent megpróbáltak, hogy a támadás előtt az angol katonákba bátorságot öntsenek. Mialatt ezer meg ezer ágyu bömbölve lőtte a német árkokat, folyton zeneszó mellett jöttek az újabb és újabb angol erősítések. Itt a Tipperary című katonanótát énekelték, amott meg a Marseillaise-t, míg az ausztráliai csapatok érthetetlen dalaikat kurjongatták, persze részegen, mint mindig.

Amikor aztán végre támadásra került a sor és az angolok tüzüket a második és harmadik német vonalra irányították, nagy meglepetés érte őket: az első német fedezékek rommá voltak ugyan löve, de azért mégis ontották magukból a kézigránátok és gépfegyverek tüzét. Az angoloknak több sora pusztult el egyszerre és ha új kanadai meg ausztráliai csapatok nem jöttek volna segítségükre, akkor a németek a rohamot igen gyorsan megállították volna.

Az árkok mentén levő homokzsákok között rémséges kézitusa keletkezett: villogtak a szuronyok, kattogtak a gépfegyverek és a németeknek sikerült néhány aknát is fölrobbantaniok. Amit nem tapostak, nem vágtak, nem csapkodtak izzé-porrá, azt a levegőnyomás törte össze. A föld lyukaiból szinte özönlöttek elő a német katonák és napokig állták az angolok tüzét; altisztek kézigránátokkal utat vágtak maguknak az angol géppuskákhoz, amelyek pár perc alatt a németek kezébe kerültek.

Az angoloknak végre is vissza kellett vonulniok és óriási veszteségeik ellenére sem tudták megtartani azt, amit tüzéségük gránátosje megszerzett számukra. Így folyt a küzdelem az egész negyven kilométeres fronton mondhatni mindenütt.

A hazatért angol sebesültek csodálkozva mondták el, hogy a németek azókat a mély lyukakat, amelyeket az angolok gránátjai vájtak a földbe, géppuskák elrejtésére használtak fel, úgy, hogy a rohamozó angolokat váratlanul minden oldalról gyilkos tűz fogadta.

Persze az ilyen elbeszélések után Londonban az orrok nagyon lekönyultak. A lapok mindjárt ki is adták a jelszót, hogy nem is a német front hirtelen áttörése, nem a gyors előrehaladás, vagy a hódítás a fő, hanem az, hogy a németeket kifáraszták.

A németeket kifárasztani! Azokat, akik ekkor már huszonharmadik hónapja harcoltak és még ekkor is olyan frissek voltak, mint a hal a vízben? Hát ha erre számított Anglia, akkor nagyon rosszul számított, sőt, nagyon ostobán.

Egyáltalán a háboru alatt tünt ki igazában, hogy az angolok, akik olyan nagyra vannak önmagukkal, voltaképpen a legtudatlanabbak a művelt népek közt. Tudatlanságukra például jellemző, hogy abban a hitben éltek, hogy egy millió angol katona elől a németek több milliós hadserege azonnal szét fog szaladni, vagy pedig megadja magát.

A Somme mentén folyt harcok a világháboru legnagyobb küzdelmeihez tartoztak. Igen elkeseredettek voltak a Le Sars, Guedecourt, Les Boeuos és St. Pierre Vaast erdeje mellett lefolyt küzdelmek. Saillynél az ellenség

Francia járőrök hasoncsuszva kémlelik ki a németek hadállásait. Hogy az ellenség észre ne vegye őket, fejükre, hátukra és puskájuk végére virágokat, lombokat kötöznek.

október 12-én nem kevesebb, mint *hat eredménytelen támadást intézett*. Itt a támadást már október 11-én vezették be. A leghevesebb, déltől estig fokozódó pergőtűzet a legnehezebb kaliberű ágyuk tüze követte másnap délelőtt. Egyidejűen gáztámadásokat intéztek a németek összes összekötőutjain, valamint a német fedezetet nyújtó földmélyedések és helységek ellen. Az utóbbiakat gyújtógránátokkal lángbaborították.

Az a rendkívül nagymennyiségű lövészer, amelyet az ellenség felhasznált, világossá tette a szándékot, hogy döntőtámadást akarnak intézni. Nyilván abban a reményben, hogy a tüzérség e hatalmas erőfeszítéssel a gyalogság könnyű győzelmére egyengette az utakat, délfelé az angol és francia gyalogcsapatok az egész vonalon sűrű tömegekben 6–10 hullámban, mögöttük pedig újabb sűrű oszlopok lovastisztek vezetése alatt törtek előre a támadásra.

Az ellenség bizonyára azt hitte, hogy legsúlyosabb kaliberű ágyúinak tüze már teljesen megsemmisítette a német gyalogságot. *Hangosan ordítva, lármázva törtek előre a tömegek, a biztosra vett győzelem elé. Annál megrázóbb volt az, ami ez után következett.* A német gyalogság a napokon át tartott legsúlyosabb ágyútűz, az álmatlanság, a megfelelő élelmezés lehetetlensége ellenére és a hátsó összeköttetések veszélyeztetése mellett sem vesztette el a kitartását, lelki erejét.

Az ellenség a legvéresebb veszteségek mellett is a legnagyobb makacssággal tört ismét és ismét előre. De még annál is nagyobb volt a haláltmegvető bátorság, amellyel a német gyalogság az ellenség hatalmas számbeli túlsúlya ellenére nem csak megtartotta és megvédte állásait, hanem az ellenséget ott, ahol benyomult, gyors ellentámadással ismét kiverte.

Gueudecourtnál például a hatodik gyalogos hadosztály csapatai amikor az ellenség támadásra tört elő, elhagyták teljesen szétlőtt állásaikat és állva, szabad kézből teljesen összelőtték fegyvereikkel és gépfegyvereikkel a sűrű angol tömegeket. A sűrű oszlopokat a német gyalogság, a gépfegyverek, a tüzérség tüze a szó szoros értelmében lekaszálta. A harc legfőbb gyújtópontján, így a St. Pierre Vaast melletti erdő előtt és a Bouchanesnél keletre valóságos hullatorlaszok emelkedtek.

Október 13-án az ellenséges támadások ereje megcsökkent. Ezen a napon a legnagyobb erőfeszítések Sailly, a St. Pierre Vaast és a Bouchanesnes ellen irányultak. Mind e helyeken elkeseredett közelharcra került a sor a jelentékeny tulerőben levő ellenséges tömegekkel. Kétségtelen, hogy az ellenség ezekkel a hatalmas erőfeszítésekkel nagy döntésre törekedett, nevezetesen, hogy október 12-én nagyarányú áttörést igyekezett kiero-

Francia katona a háboru harmadik esztendejében. Felszerelése ekkor már egészen más volt, mint a háboru előtt, amikor a fősulyt arra fektették, hogy a katona „jól fessen” és gyönyörködni lehessen benne a parádekon.

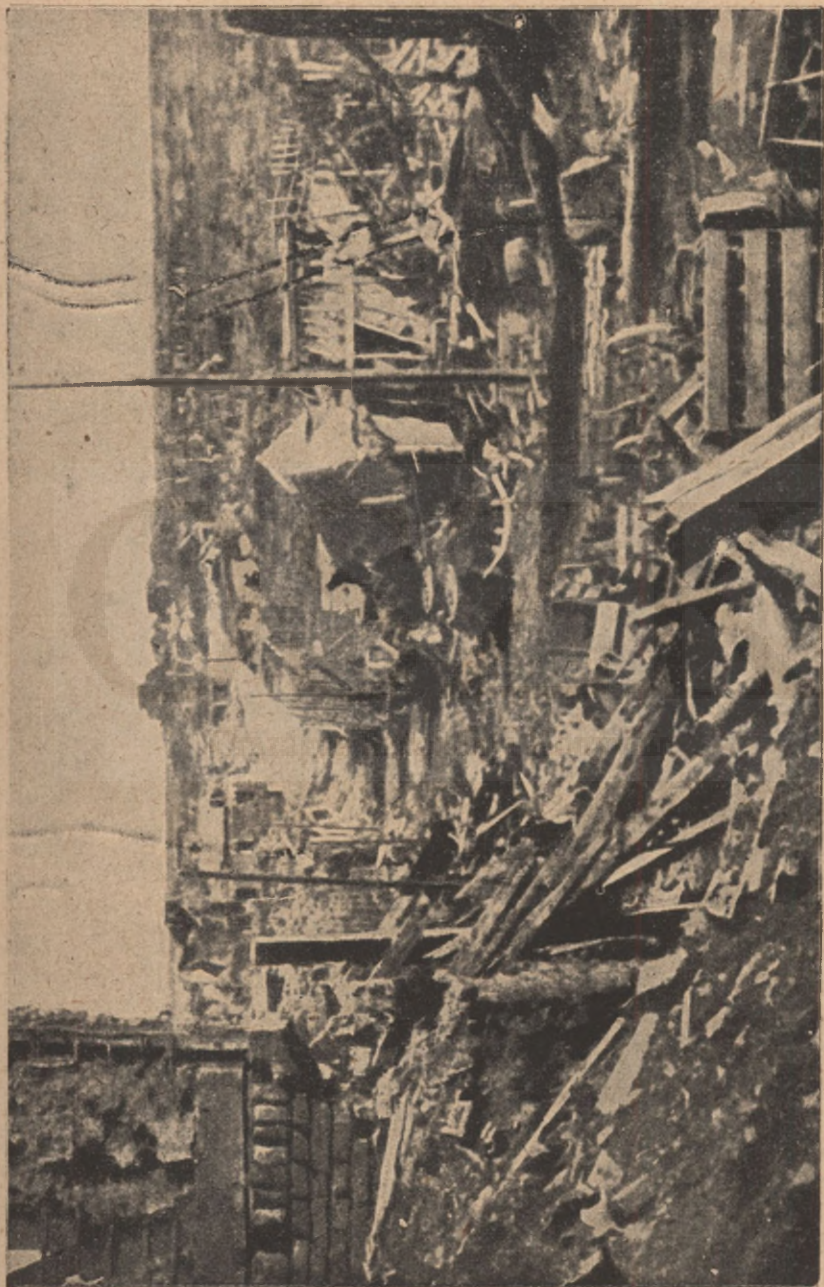
szakolni. Az összes foglyok egybehangzó vallomása és a csapatoktól érkezett jelentések szerint az ellenségek, főleg az angolok veszteségei addig még nem tapasztalt nagy számra emelkedett. A francia gyalogoszázadok a foglyok elmondása szerint a támadás után már alig állottak ötven emberből.

Nyilvánvaló, hogy az ellenség gyorsan meggyöngült. A francia hadvezetőség, hogy csapatainak bátorságát növelje, igen aggasztó eszközök-höz nyult és a gyalogságot rohamindulás előtt szeszitalokkal bőven ellátta. Ez a tény riktó világitásban mutatta meg a francia hadsereg igazi kedvét. Az összes foglyok azt mondták, hogy a franciák már belefáradtak a küzdelembe. Ők maguk örvendtek, hogy az által, hogy fogságba jutottak, megszabadultak a Somme-menti pokolból. Az 1916 október 12-iki támadást valamennyien hasztalan mészárlásnak, az értékes emberi erő céltalan elfecsérlésének mondták.

Érthető, hogy a francia és angol jelentések e napok eseményeit csak röviden érintették, részben pedig teljesen elhallgatták. Titkolni akarták a balsiker súlyát, minthogy a fölfokozott várakozások mellett a kudarc természetesen komoly hatáshoz és a hangulat nyomott volt. Annál bizakodóbb és győzelmesebb volt a Somme-menti védők hangulata. Erejük és kitarításuk a föladat súlyával és nagyságával arányosan nőtt. Somme mellett 1916 október 9-étől 13-ig folyt csaták elsőrendű nagyságúak voltak és ugyanannyira jelentették a német fegyverek teljes sikerét, mint a franciák és angolok súlyos vereségét.

A Somme folyótól délre levő Ancre-patak melletti támadások északon és a Pressoire melletti támadások délen annak bizonyítékául szolgálnak, hogy *az átlátn végleg eltért attól az eredeti tervétől, hogy a német frontot a Bapaume—Peronne-szakaszon áttörje*. Százharminc nehéz véres harci nap után, amely az angoloknak és a franciáknak *több mint 600.000 löny veszteségükbe került*, még csak nem is lettek urai ennek a Somme menti kis frontrésznek, sőt arra kényszerültek, hogy az előretolt állásokat, amely rengeteg emberanyag és hadiszer felhasználásával négy és fél hónap folyamán elérni tudtak és amelyek Gueudecourtnál és Sailly-Saillisenél nyulnak bele legmesszebbre a német frontba, a *szárnyakon* biztosítsák, mielőtt a további előrenyomulás tervének megvalósítását újra folytathatnák. Kénytelenek voltak szárnyaikon az előrenyomuló német állásokat benyomni, ha nem akartak abba a veszedelembe jutni, hogy egy német részről kezdett ellentámadás a legsúlyosabban fenyegetse őket.

Egy német haditudósító beszéli : November közepén német és francia

A francia harcterről: Comblès város romjai. Ez a város a Somme-folyó vidékén van, ahol az angolok és iranciák reteneues offenzívát kezdtek a német front áttörésére. A francia és angol ágyuk pergettüében a szép város romhalmaz lett, de a pusztulásért mégis a németeket okolják.

Sir Haig Douglas angol tábornok a franciákkal együtt működő angol csapatok fővezére.

segített magán. A csizma, amely hosszabb ideig ebben a nedvességben volt, szétmállott.

A katonák a hideg, nedvesség és állandó ellenséges tűz okozta, szinte emberfölötti nehézség dacára is bizakodók voltak, kötelességtudóan kitartottak és amikor támadásra kaptak parancsot, a francia elite csapatoknak is el kellett ismerniök a németek vasöklének felsőbbségét.

Novemberben a 73. számú hannover lövészred vakmerő előretöréssel kiverte a 9-es zuávokat a Vaast-erdő északnyugati részéből és nyereségét meg is tartotta. Közel egy kilométernyi területen kiszorította az ellenséget az erdő legszélsőbb csúcsából, mire az ellenség új állásait visszavonta. A roham déli tizenegy óra ötven percekor tervszerű tüzérségi tűzzel kezdődött, amely öt óra hosszáig tartott és a franciákat, mint maguk megvallották, kétségbeejtette. A gyalogság különösképpen föl volt készülve a támadásra. Nehéz próbát kellett kiállania, mert hat óra hosszáig az ellenség pergőtüzében volt, amiből az

katonákkal beszéltem, kik a legutóbbi napok harcaiban résztvettek és e beszélgetés során áttekintést nyertem az egész harctérre. A fagyos, tiszta időben kitűnően el lehetett látni mindenfelé. A Vaast-erdő szomoru fatönkjei ennek a háboru által tönkretett erdőnek szomoru képét mutatták, de a száraz időjárás jelentékenyen megjavította az utakat. Az előlő állásokban is, habár átmenetileg, de valamivel türethetőbb volt a helyzet. Azelőtt akkora volt a sár, hogy itt-ott csak húzhatta ki az ember a lábát a dagadó mocsárból, ha a kezével is

Foch tábornok, a francia-angol offenzíva egyik vezére. Résztvett már a 1870–71-iki porosz-francia háboruban is, ahol elvesztette jobb karját. Többször emlegették mint Joffre fővezér utódát, de aztán inkább Oroszországba küldték az orosz hadsereg szervezésére.

A Somme-menti harcokból : Keletindiai lovasság az angol hadseregben. A messze Ásiából szállították ide ezeket az embereket a „germán zsarnokság” legyőzésére. Szegények azt se tudták eddig, hogy germánok is vannak a világon, ellenben az angol zsarnokságot nagyon jól ismerhetik.

ellenség támadó szándékára lehetett következtetni. Fogságba jutott francia tisztek vallomása szerint a franciák másnapra valóban támadást terveztek.

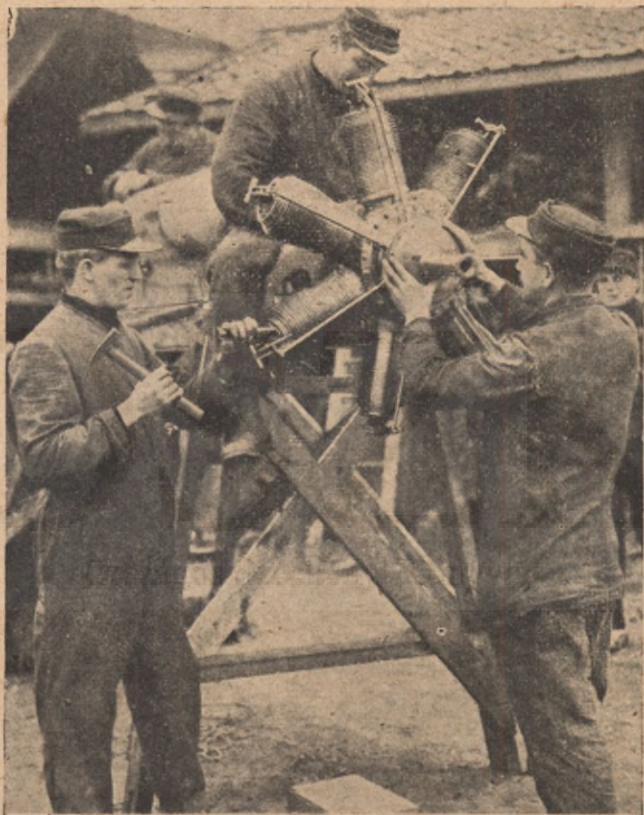
A kipihent zuáv ezredet tizennégy századdal már a megfelelő helyre vitték és a maurepasi győzők, mint ahogy a zuávok magukat nevezik,

Támadás kézigránátokkal az angolok ellen a Somme melletti csatában. A németek nagy-szerű felszereléssel és halálmegvető bátorsággal vitték keresztül az ilyen támadásokat, amelyeknek mindig sok ezer angol halottja volt.

ujabb dicsőséget akartak szerezni. Ezek a zuávok nem fekete franciák, bár vannak köztük feketék is, hanem kiválogatott franciák minden kerületből. Algirből is. Az egész 20. francia hadtest elitcsapatnak számít. A hannoveriek archan és oldalban támadtak. Az áttörő csapatok behatoltak az árkokba és helyenkint, különösen a balszárnyon, elkeseredett kézitusa folyt. Az árkokat sűrűn megszállta volt az ellenség és még az utolsó

pillanatban megérkeztek a tartalékok is. A halottak és sebesültek halomban feküdtek, néhol háromszoros rétegben. Szőkevények is akadtak, de általában szívósan védekezett az ellenség : a géppuskákat hátrább és hátrább vitte, de menekülés közben minden ötven lépés után megállott és

Repülőgép-javítás a francia csapatok frontja mögött. A háboru elején eldobták a megsérült repülőgépeket, később azonban bizony jó volt a megreperált gép is, mert a német repülők alaposan megritkították soraikat.

ujra a németekre irányította a géppuskákat. Mindez nem használt : a Vaas-erdő sorsa eldőlt.

A fogságba jutott francia tisztakat nagyon meglepte, hogy értéktárgyaikat nem vették el tőlük. Nagyon bizakodóknak mutatkoztak. Beismerték ugyan, hogy támadásuk kudarcot vallott, de mint mondták, tavasszal mégis csak Cambraiban lesznek, mert Franciaország tömegével

gyártja a municiót. Angolország pedig a milliós hadsereget szállítja. A légénység nem volt ilyen bizakodó : már megelégette a háborut. Ugy a tisztek, mint a légénység, katonailag a legjobb benyomást tették. Néhan, amikor irtózatoss veszteségükről beszéltek, azt mondták, az angolokra, akik tagadták, hogy novemberben nagyobb támadást terveztek.

A franciaországi frontról : angol katona harangkonditással ad jelt a közeli csapatoknak, hogy a német gyalogság gázbombákkal veszélyes támadást kezdett és mindenki tegye fel a gázmaszkot.

Az angolok csupán Marlandcourt szakaszában három hadosztályt gyűjtöttek össze ; közre kellett volna működni a rendelkezésre álló egész tüzérségnek ; minden tisztnél és altisztnél vörös világító golyó volt és a támadás céljai pontosan meg voltak határozva. Az első napon nyugaton és délen Beauregardig, Mircamonttól északra akartak áttörni, körülbelül négy kilométer szélességben ; a második napon meg éppen Bapaumba akartak győzelmesen bevonulni. E célok egyikét sem érték el.

A párisi katonai bíróság előtt megjelent egy tizenhét éves zuáv fiú, reszketve, tántorgó lépéssel állt a bíró elé. A katonai ügyész szokéssal és lopással vádolta. Merszt Abdullah, aki algíriai születésű zuáv, még csak tizennyolc éves, arról értesült, hogy bátyja, aki önkéntesen állt be a francia hadseregbe, megsebesült és hogy fél karját le kellett vágni. Erre a hirre

Rézbőrű indián katonák az angol hadseregben. Az angolok a világ minden tájáról toboroztak katonákat és szívesen vették még a rézbőrű indiánokat is. És nem szégyeltek magukat azt hirdetni, hogy ezek a vad népek : az európai-kultúra megmentésére fogtak fegyvert.

a fiatal Abdullah annyira elkeseredett, hogy ő is beállt önkéntesnek, amint mondta, csak azért, hogy bátyjának szerencsétlensége miatt bosszút álljon. De már néhány hét múlva megszökött a saint-denis-i kaszárnyából. Ezen alapult a szokés vádja ; a lopás büntettét pedig azzal követte el, mert más ruhája nem lévén, a katonai kincstártól kapott formaruhában szökött meg. Az elnök megnyitja a tárgyalást ; az egész dolognak hazafias szint akar adni, minden kétségen felül

levő színben akarja feltüntetni a kis szökevény viselkedését és így vezeti be a vádlott kihallgatását :

— Ugy-e kis barátom, Ön önként lépett be a francia hadseregbe ?
— Igenis, elnök ur.

— Ezért hálás Önnek az egész francia nemzet. De ha már önkéntesen lett katona, magyarázza meg, hogyan történt, hogy Ön szolgálatát elhagyta ? Mi kényszerítette Önt erre a kissé furcsa viselkedésre ?

— Elmondom ezredes ur, hogyan történt a dolog, felelte a vádlott, akibe az elnök nyájas szavai erőt öntöttek. Azért jelentkeztem önkén-

Szudáni szerecsenek, akik szintén „Európa szabadságáért és a kultúráért” harcolni jöttek a franciák segítségére. Persze legnagyobb részüket erőszakkal hurcolták el szülőföldjükről francia földre. Ezek közül csak kevesen látták viszont hazájukat, mert elpusztultak.

tesen, mert a frontra akartam kerülni, hogy megboszuljam bátyámat, akinek a jobb kezét amputálták. Ahelyett azonban, hogy a frontra kerültem volna, kaszárnyába dugtak. Már pedig nem azért állottam be katonának. Meg akartam ölni néhány német katonát és mihelyt ezt elértem, vissza akartam menni falumba.

— De kedves barátom, nem kellett volna oly türelmetlennek lenni. Nyugodt lehet, minden bizonnyal elküldték volna a frontra . . .

— Bocsánatot kérek ezredes ur — folytatta a vádlott izgatottan — eleget vártam, könyörögtem, rimáncodtam, hogy küldjenek a frontra, mert családi kötelességet kell teljesítenem. De hiába volt minden és amikor

láttam, hogy nem számíthatok kérésem teljesülésére, fogtam magamat és vidékre mentem mezei munkát vállalni, mert nagyon szegény vagyok.

Az elnöknek nem tetszett ez a védekezés; nagyon szerette volna a vádlottat valamely hazafias nyilatkozatra ragadni és ezért így faggatta tovább a csökönys fiút:

— Fiatal barátom, majd ha elérkezik az ideje, minden bizonnyal fogják küldeni a frontra. Mindenkit elküldünk a frontra, különösen az olyanokat, mint Ön, akik égnék a vagytói, hogy a hazának szolgálatot tegyenek. De türelemmel kell lennie.

— Én senkinek sem akartam szolgálatot tenni — felelte Abdullah — én csak a bátyámat akartam megboszulni.

— Tudom, tudom — erősítette az elnök — Ön jó testvér és bátyjának szerencsétlensége fájt Önnek. De vallja meg, hogy akkor, amikor önkéntes lett, Franciaországra is gondolt...

— Egy cseppet sem gondoltam rá — felelte a konok vádlott; én algiriai ember vagyok és nekem csak az fáj, ami afrikai hazámban történik. Meg akartam boszulni bátyámat és mihelyt ez sikerült volna, én visszamentem volna hazámba.

A katonabírák fejüket csóválták és bármennyire szerették volna a kis zuávot hazafias színben feltüntetni és ennek alapján fölmentő ítéletet mondani, kénytelenek voltak öt néhány heti fogságra ítélni. De a fiatal Abdullah kívánsága mégis teljesedésbe fog menni: a fogságbüntetés elszendvedése után el fog kerülni a frontra és keresheti majd azt a német katonát, akinek golyója bátyjának karját megsebesítette.

Talán Abdullah karját is éri majd ellenséges golyó s együtt sétálhatnak majd afrikai kis falujukban, ép félkarjukat egymáséba

Francia táborigazgató.

fonva és azon töprengve, hogy voltaképpen miért áldozták el másik félkarjukat ?

Hát olyan katona, mint ez az Abdullah, volt a francia hadseregben több mint félmillió. Afrika minden részéből szedték őket „a civilizáció és a szabadság“ megmentésére. A dicső Franciaország, a világ egyik legnagyobb nemzete ennyire süllyedt. Persze a francia fegyverfogható férfiak száma a háborúnak már második esztendejében ijesztően megeszállt, a harci kedv pedig még jobban.

Petár, a trónjavesztett szerb király Párisban, mint Fallières volt köztársasági elnök vendége. Amióta mi kikergettük országából, azóta kegyelemkenyéren él és van ideje elgondolkodni afölött, hogy mégis csak jobb lett volna becsületes szomszédnak maradni, mint orgyilkos bandát szervezni ellenünk.

valahonnan csak egyetlenegy színesbőrű „igazi hőst“ látnak feltűnni.

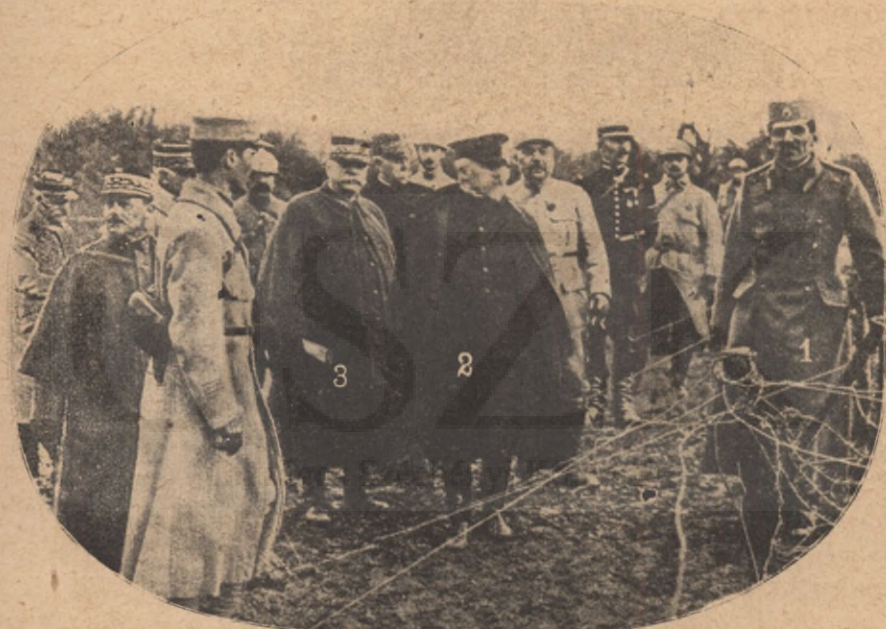
Verdun mellett és a Somme partján több százezer ilyen színesbőrű ántántkatona harcolt, azaz jobban mondva nyomorgott és szenvedett, mert Afrikából a frontra érkezve, azonnal látta, hogy megcsalták : a németekkel még a franciák se bírnak, olyan erősek, olyan bátrak.

Hullottak is az afrikai katonák ezerszámra minden ütközetben és keservesen megbánták, hogy otthagyták forró, de szép hazájukat. Csak-

De a franciák nem hiába voltak Anglia szövetségesei : annyit már eltanultak tőle, hogy szintén másokat küldtek harcba maguk helyett, ahol csak lehetséges volt. Anglia a kanadaiakat, ausztráliaiakat, hindukat sorozta be hadseregébe, Franciaország pedig az afrikai arabokat és szerencseneket. Ezek a boldogtalanok otthon örültek az egyenruhának, amelybe bujtatták őket és a fényes fegyvereknek, továbbá vakon elhitték, amivel kecsgették őket, hogy t. i. európai emberevők ellen, a németek ellen fognak harcolni, akikkel könnyű dolguk lesz, mert a németek gyávák és azonnal megfutnak, — mihelyt

hogy, mint a magyar mondja: „Késő bánat, eb gondolat“. Ekkor már nem bírtak szabadulni. A katonai vasfegyelem nyugozta őket: aki elégedetlenkedett és meg mert mukkani, azt egyszerűen agyonlőtték. Hanem a többi aztán legalább megtudhatta tapasztalásból, hogy mit jelent a szerencsének fegyvert fogni az európai civilizáció megmentésére.

Különösen a Somme melletti rohamoknál pusztult el sok afrikai harcos. A derék franciák mindig őket küldték az első sorokba, őket kaszált-

Sándor herceg, szerb trónörökös (1), Poincaré francia köztársasági elnök (2) és Joffre francia fővezér (3) a harctéren. A művelt francia nemzet kitüntetésekkel halmozta el a szerb herceget, aki apjával együtt résztvett a háború fölidezésében, mint az orgyilkos banda egyik legfőbb szervezője.

tatták le a német géppuskákkal. Meg is fogyott a számuk alaposan, főleg mikor a hideg ősz, aztán a tél beköszöntött. De mit törődtek ezzel a franciák? Annyit se, mint egy eldobott gyufával. Toboroztak helyettük Afrikában új csapatokat, mert hisz Afrikába az európai háborúból csak annyi hír jutott el, hogy a vitéz szerencsének egyik diadalt a másik után aratják az emberevő németek fölött.

A Somme mellett kezdett offenzíva aztán hónapokon keresztül tombolt még és 1916 szilveszterig még nem ért véget, sőt nem is volt kilátás,

hogy egyhamar végetérjen. A németek úgy állottak, mint az érefal: ezen megtörött minden, de minden támadás.

*

Vilmos császár 1916 július végén Bethmann-Hollweg birodalmi kancellárhoz a következő rendeletet intézte:

Másodizben tér vissza az a nap, amikor az ellenségek arra kényszerítették engem, hogy Németország fiait arra hívjam föl, hogy fegyverhez nyuljanak, s megoltalmazzák a birodalom becsületét és létét. Két évet járt végig a német nép tettekben és szenvedésekben való példátlan hősiességgel. A hadsereg és a flotta a hű vitéz szövetséges társakkal együtt a támadásban és a védelemben a legnagyobb dicsőséget vívta ki. Sok ezernyi

A zeebrüggei kikötő, amelyet az angolok óriási áldozatokkal makacsul megvédelmeztek a németek ellen, mert mint flottabázist (hadihajóik állomáshelyét) nem nélkülözhatték. A német repülőgépek többször tettek látogatást a kikötő fölött és legnagyobb részét el is pusztították.

testvérünk a haza iránt való hűségét vérével pecsételte meg. Hőslelkű „tábori szürkéink” nyugaton és keleten rendithetetlen szilárdsággal állják az ellenfelek hatalmas rohamát. Ifju flottánk a skagerraki dicsőséges napon kemény csapást mért az angol armadára.

Tündökölve látja szemem a sohasem lankadó áldozatkészség és hű bajtársiaság cselekedetét a fronton. De meg van a hősiesség otthon is, a férfinél és a nőnél, fiatalnál és öregnél, mindazoknál, akik a gyászt és a gondot csendesen és vitézül viselik, akik dogoznak és segítenek a háboru szenvedéseit enyhíteni, azoknak munkájánál, akik éjjel-nappal fáradhatatlanul alkotnak, hogy testvéreinket a lövőárkokban és a tengeren minden szükséges felszereléssel ellássák.

Ellenségeink ama reménye, hogy a hadiszerek előállításában tulszárnyalnak bennünket, épp annyira csúfot fog vallani, mint az a tervük, hogy

éhséggel kényszerítsék ki azt, amit kardjuk nem tud elérni. Németország virányain Isten kegyelme a földműves szorgalmát dúsabb étellel jutalmazza, mint azt remélni merészkedtünk. Dél és észak vetélkednek abban, hogy megtalálják a helyes utat az élelem és más életszükségletek testvéries elosztására. Mindazoknak, akik künn és odahaza harcolnak és viaskodnak a népért és hazáért, nekik mindannyiuknak szól forró köszönetem. Még nehéz földadatok előtt állunk, noha a két háborus év borzasztó förgetegei után minden emberi szivben a béke verőfénye után való vágyakozás kezd éledezni. Ám a háboru tovább folyik, mert az ellenséges hatalmi tényezők jelszava még ma is Németország megsemmisítése. Ellenségeinkre hárul egyedül a további vérontás vétke.

Kínai földművesek Franciaországban. A gazdag francia föld annyira elnéptelenedett a háboru alatt, hogy már nem volt férfikéz, a földet megművelni. Ezért Kinából hoztattak munkásokat (ugynevezett kulikat) és ezek gondoskodtak aztán némely megyében a mezei munkákról.

Sohasem hagyott el ama szilárd bizakodásom, hogy Németország az ellenfelek túlnyomósága ellenére leküzdhetetlen és minden nap újból megerősíti ezt a bizakodásomat. A német nép tudja, hogy létéről van szó. Ismeri erejét és bizik Isten segítségében. Ezért semmi sem ingathatja meg elhatározottságát és kitartását. Végig visszük ezt a küzdelmet, oly végig, amely birodalmunkat megoltalmazza új megrohanással szemben és a német szellem és német kéz békés munkájának örök időkre szabad teret biztosít. Szabadon, biztosan és erősen akarunk lakozni a földgolyó népei közt. Ezt a jogunkat ne akarja és nem fogja senki sem tőlünk elrabolni!

Megbizom Önt, hogy ezt a rendeletet köztudomásra juttassa.

Nagyfőhadiszállás, 1916 július 31.

VILMOS I. R.

A hadsereghez és flottához Vilmos császár a következő kiáltványt bocsátotta ki:

— Bajtársak! A világháboru második éve bevégeződött. Ugyanolyan volt ez az esztendő Németország fegyvereire nézve, mint az első, a dicsőség esztendeje. Minden fronton új súlyos csapásokat mértetek az ellenségre. Akár leküzdöttétek támadástok erejével és hátrálni volt kénytelen, akár idegen, az egész világon összeszedett és kiszarolt segítséggel megerősödvé az eddigi győzelmek jutalmát újra kiragadni igyekeztek kezetekből, ti mindig felsőbbségben voltatok vele szemben. Még ott is, ahol Anglia erőszakos uralma vitatlan volt, a tenger szabad útján győzelmesen harcoltatok a lenyűgöző túlerővel szemben. Biztosak lehettek császártok elismeréséről, a hálás haza büszke bámulatáról, rendithetlen hűségtek, bátorságtok és szívós vitézségtek e cselekedeteiért. Mint az elesett hősök emléke, úgy a ti dicsőségtok is megmarad végtelen időnkig. Az a babér, amit a fegyveres erő az ellenségnél szakasztott a veszedelem és szorongattatás ellenére, nem fog elhervadni és elszakíthatatlanul összefonódott az otthonvaló sereg odaadó, fáradhatatlan munkájával, amely folyton friss erőket küldött a küzdő csapatokhoz, szakadatlanul élesítette azt a kardot, amely Németország bizakodása és ellenségeinek réme. Az otthonlévők seregeinek is kijár az én köszönetem és a haza köszönete. Ám az ellenségek ereje és akarata még nem tört meg. Nehéz viaskodásban tovább kell mérkőznünk, hogy szeretteink biztosságát, hazánk becsületét, a birodalom nagyságát megóvjuk. Mi e döntő harcokban tekintet nélkül arra, hogy az ellenség azt a fegyver erejével, vagy hidegvérű kiszámított álnoksággal viszi-e a háboru harmadik évében is, a régiek maradunk. A haza iránt való kötelességtudás szelleme és a győzelemhez való törhetetlen akarat ma is úgy, mint a háboru első napján, áthatják a fegyveres erőt és a hazát. Isten kegyelmes segítségével amelyről biztos vagyok, jövőbeli tetteitek méltók lesznek mult és jelenlegi cselekedeteitekhez.

Nagyfőhadiszállás, 1916 július 31.

VILMOS I. R.

*

Egy nagy magyar lap munkatársa 1916 október elején abban a szerencsében részesült, hogy beszélgetést folytathatott a dicsőséges hadvezérrel, Hindenburg tábornaggal. Ajánlásokkal ellátva érkezett a főhadiszállásra, azonnal jelentkezett és véghetetlen örömmel vette az értesítést, hogy ő exellenciája hajlandó fogadni őt. Még pedig rögtön. A fogadtatást ő maga így mondta el:

Ez oly váratlan gyorsan történt, hogy — meg kell vallanom — bizonyos szorongó érzés vett rajtam erőt. Mentegetőztem : az ég szerelmére, egyszerű utazó ruhában vagyok, alig léptem ki a vasuti kocsiból és ugraszólván még le sem ráztam magamról az ut porát.

— Az nem tesz semmit — válaszolt erre mosolyogva a szolgálattelvő tiszt.

Elindultam tehát a már alkonyatra hajló esti órában az említett barátságos német tiszt társaságában az ünnepeelt tábornagyhoz.

Egy gótstillü, terjedelmes téglavörös nagy épületben van elhelyezve a nagy vezérkar ; itt dolgozik és itt kovácsolja Európa sorsát a hatalmas Hindenburg.

Széles kapun néhány lépcső visz föl a többemeletes, nagyarányu épületbe, amelynek földszintjén van a tábornagy dolgozószobája. Egy tágas előszobában a hadvezér adjutánsa, Bismarck kapitány fogad. Alig ismerkedünk meg, besiet a szomszédos, erősen megvilágított szobába s máris hallom, amint egy mély férfihang így szól :

— Tessék, kérem.

És máris ott állok előtte, a legzseniálisabb, istenáldotta vezér előtt, akinek éles szeme közvetve a mi drága magyar hazánk sorsán is örködik.

Barátságos, kemény kézzsoritással fogad és udvarias kézmozdulattal rámutat egy kis párnás kanapéra a fehérre meszelt fal mellett, mondván : tessék helyet foglalni. Velem szemben, egész közel hozzám, jobb karjával íróasztalára támaszkodva, ő maga is helyet foglal. Néhány pillanatig szótlanul nézem őt s úgy találok, hogy megannyi képe és ábrázolata, mely róla forgalomban van, még külső megjelenését is mereven, fölületesen és hidegen juttatja kifejezésre. Fenséges komolyság tükröződik arcvonásairól, de a szemében nemcsak izzó mélység és szellemi erő szikrázik, hanem meleg, emberi jóság is és egyéniségéből, amint külsőleg megnyilatkozik, nemcsak az akaratsnak hajthatatlan energiája sugárzik, miként fotografiái mutatják, hanem a szív mélységéből fakadó kedvesség is árad, a mi mosolygó, szelid nézésében jut kifejezésre.

— Ön szerencsés pillanatban jön hozzám — így kezdte a beszélgetést Hindenburg — mert odalent, az ön hazájában, Erdélyben nagyszerűen mennek a dolgok. Keményen szorítjuk az ellenséget s rövidesen az utolsó oláh katonát is kiverjük az országból. És én ennek rendkívül fogok örülni, mert óhajtottam és vártam ezt a gyors fordulatot és — ezt a végzetet az ujonnan támadt ellenséggel szemben.

Boldogan megköszöntem ő exellenciájának ezt az örvendetes hirt s

Berlini néplakások, akiket földmunkára vezényeltek, hogy otthon dolgozzanak a házaért. Mikor föllebbvalójukat tartják kezecsim, ásóikkal tisztelegnek, a béke fegyvereivel. Ezek a fegyverek vitlák ki végül is a diadalt.

elmondottam neki, hogy mily legendás csengése van az ő nevének Magyarországon is; hogy milyen általános a tisztelet és rendíthetetlen a bizalom iránta. az ő babérmagányos vezéri egyénisége iránt.

— Ezt örömmel hallok és el is hiszem — válaszolt a tábornagy — mert csaknem annyi levelet kapok Magyarországból és Ausztriából, mint Németországból. Kérem önt, mondja meg a magyaroknak, hogy igen nagy öröm volt rám nézve, hogy ő császári és apostoli királyi felsége egy magyar ezred tulajdonosává nevezett ki engem. Ezt én egy kiváló kegyes, nagy kitüntetésnek tartom magamra nézve, mert a magyarok derekasan és csodálatra méltóan harcolnak . . . De hozzá kell fűznöm, hogy az osztrákok is épp oly vitézül verekszenek . . . Ha majd a háboru véget ér, akkor kérem meg, hogy látogathassam magyar ezredemet. Akkor majd látni fogom a szép Magyarországot is.

— Ha exellenciád eljön hozzánk — válaszoltam — látogatásának napjait meg fogja ünnepelni minden magyar ember.

Áttérve az általános harctéri helyzetre, a tábornagy végezetül így szólt hozzám :

— Reméljük, hogy minden várakozásunk beteljesedik. Mi meg tesszük a magunkét.

Ezek után még érdeklődtem az iránt az óriás munka iránt, melyet a tábornagy végez, akinek immár a harmadik évbe merülő világháborúnak egész ideje alatt mindig a legnehezebb feladatokat kellett megoldania.

Bizony — felelt ő exellenciája — minden nap reggel nyolc órától tolvá este tízig, sokan közülünk éjjelután egy óráig dolgozunk. De hát — tette hozzá mosolyogva — én állom végig. (Ich halte durch.)

Láttam is hatalmas alakjának acélos szerkezetén, valamint mondatainak tömör tartalmán és gesztusának imponáló nyugalmán, hogy a megfeszített szellemi munka ennek az óriásnak az erejét inkább fokozza, mint sem csökkenti. És ez a titáni erőteljesség ritka adománya az isteni gondviselésnek és ezekben a mondhatatlan nehéz időkben drága ajándék a középponti hatalmak népeire nézve, akiknek a legszentebb jogaikat és szabadságukat kell védelmezniök és oltalmazniök egy egész ellenséges világ ellenében.

A köszönetnek meleg szavaival bucsuztam el. A tábornagy megszorította a kezemet és nyájas szeretetreméltósággal szólt :

— Örvendek, hogy láttam önt !

A találkozás véget ért és én úgy éreztem, hogy megértem pályafutásom egyik legragyogóbb eseményét Közvetetlen közelében ültem ama világtörténelmi nagyság mellett, amelynek neve : Hindenburg. Szemtől-szembe

neztük egymást. Szavunk hangja ugyanabban a határolt térben csendült. És a nagy időknek leghatalmasabb hadvezére megbecsülhetetlen félórán át beszélt nekem a borzalmas világháború legnevezetesebb aktuális mozsa natairól és örvendetes győzelmi hirt küldött általam magyar nemzetem nek. Ez feleljlthetetlen szép napja marad az én életemnek.

A francia lapok ezidőtájt nagyban iparkodtak azon, hogy újra fölhevítsék az angolok irányában egyre lohadó lelkesedést. Ime mit írt például egy francia haditudósító Bryan Mahon tábornokról, a macedóniai angol csapatok parancsnokáról:

Aki először látja, nem nézné őt a macedóniai haderők főparancsnokának. Sovány és hallgatag ember, kis termetű, mozdulataiban takarékos. ruházkodásában az aprólékosságig ragaszkodik az előírt egyszerűséghez. Kurtára nyírott szürkülő hajja, nyírott bajuszt visel, erős állu — olyan az arca, mint akárhány más angol tiszté, csak kék szemének mély nézésében van valami, ami a parancsolót elárulja, amiből belső nagy erőre a hajthatatlan makacs akaratereőre következtethetünk.

A multkoriban len járt Topsinban, hogy a francia katonákat megdicsérje, átadván azokat a kitüntetések, amiben az angol kormány részesíti dardanellai hőseit. Az efféle szertartás olyan banális katonai parádéval jár, hogy talán éppen ebben rejlik a nagyság. A francia vezérkar valami emelvény félén foglalt helyet, s az egész látványosság csak annyi ideig tartott, amíg elzengtek egyszer a Marseillaiset és ebben — irta a lekes haditudósító — nyilvánult ama két nagy nép testvériessége, akik el vannak határozva, hogy egymás oldalán vivják ki a diadalt. És azok, akik mind eddig talán nem adtak maguknak számot arról, hogy mily súlyos e küzdelemben a lojális angol segedelem, bizvást beláthatták, ösztönösen, hirtelen azonnal beláthatták, látván mily rendithetetlenül, nyergében feszesen ülve, kezében kivont karddal, bátor tekintettel, mily középkorisan makacs és szigorú tekintettel vonul el előttük sir Bryan Mahon.

Ilyen emberrel, folytatta szalonikii jelentését a lelkes haditudósító nem valami könnyű a társalgás. Mindenekelőtt nem igen jut rá ideje, de meg nem is igen szereti a fecsegést. Ő is, mint honfitársa, Carlyle, azt kívánná az emberiség üdvösségéhez, hogy vagy harminc esztendeig vágják ki minden ujszülött nyelvét, mert hiszen a nagy dolgok elvégzéséhez csöndességre van szükség. De meg nem is igen barátkozott össze még a francia nyelvvel, bár minden nap egy órát tanul franciául. így tehát bajos vele a társalgás.

Itokant keletindiai katonák, akiket visszaszállítanak hazájukba, miután „Európa szabadságáért és a kultúráért” vérüket ontották. De az angolok csupán a háború elején szállították vissza a rokkantakat. Ezek később ott maradtak Franciaországban és koldulással tengették életüket

Mindazonáltal beleegyezett, hogy jelentkezzem nála a főhadiszálláson, s ott fogadott kis dolgozószobájában, amelynek berendezése olyan komoly, olyan katonás és oly kevésbé kényelmes, bár legendák járnak, hogy az angolok ezt a háborút csak afféle kéjutazásnak tekintik, afféle kissé brutálisabb majálisnak. Ő segítségül folyamodott mindahhoz, amit franciául tud. Én is kipakkoltam összes angol tudományomat. Nem mentünk volna sokra, ha segítségünkre nem siet a tábornok egyik előkelő szárnysegédje, a szeretere méltó Gramond lord.

Mondá pedig sir Bryan Mahon :

— Nagy gyönyörűségemre szolgált, hogy kitüntetésben részesíthettem a hős francia katonákat. Nekünk angoloknak ez most nagy gyönyörűséggel szolgál és mi valósággal szükségét érezzük, hogy kifejezését adjuk annak a csodálatnak, amellyel a francia hadsereg iránt viseltetünk.

És a szóvalán tábornok, ő mondotta a lelkes haditudósítőnak, Edouard Helseynek, ő mondotta mindazt, ő, a szóvalán, ami itt következik :

— Amikor, néhai Edvárd királyunk alatt megkötötték az Entente cordiale, mi azt hittük eleinte, hogy ez csak afféle józanészparancsolta érdek-közösség, amelyet a béke megóvásának közös vágya teremtett. Ma látjuk, hogy bizony valóságos szerelmi házasság lett belőle.

E házasság révén a francia faj egy nem is sejtett kvalitásával ismerkedünk meg : a kifáraszthatatlan, a hosszú kitartással ; már most hozzáadván ehhez a franciák tüneményes elevenségét, hajlákonyosságát és lendületességét — a világ első katonája a francia.

Ezt volt alkalmam személyesen tapasztalni számtalanszor. Legutóbb a vardari visszavonulás alkalmával, melynek főadata nem csupán az volt, hogy megmentse a szalonikii hadsereget, de ezen mulott minden további Keleten végzendő akciónk lehetősége.

— Ezek után örömem, hogy a mi katonáinkat is dicsérhetem, mert hiszen minden jogot megszereztek a világ csodálásához. Soha nem hivalkodtunk olyasmivel, hogy 1916 tavasza előtt egy valóban nagy hadsereget állíthatnánk talpra. Az, amit eddig cselekedtünk, csak átmeneti állapot. És mégis, nem szólván természetesen az angol hajóhadról, már büszkén elmondhatjuk ma is, hogy míg ebben az átmeneti, ebben az előkészületi időszakban is hasznos szolgálatot végeztünk és be sem várva a cselekvésre való felkészültség teljességét, a közösen szolgált szent ügy érdekében vérünket is bőven ontottuk már.

— És ez a két hatalmas hadsereg, a francia és az angol, segítve hatalmas és hűséges szövetségeseinktől, kiköszörült minden csorbát, amiket a várat-

lanul érkezett német támadás ütött rajtuk. Bevállhtjuk, hogy súlyos veszedelem fenyegetett, mert az erők aránytalansága, kezdetben, reánk nézve végzetesnek látszott. Ma már ez a veszedelem megszűnt. Azt mondhatók: Németország befejezte háboruját és mi most kezdjük a magunkét.

— A siker záloga erőfeszítéseinknek végre megvalósított teljes koordinációjában rejlik.

Itt, a balkáni küzdelmek színterén, ahol még úgy lehet nagy jele-
netek fognak lejátszódni, én szüntelen az összeműködés egységes voltának biztosítására törekedtem. Mielőtt még a hivatalos elhatározás megérkezett volna, mely Sarrail tábornok energikus kezébe teszi le a keleti haderők egyesített főparancsnokságát, minden esetben kikértem a bamulatos tájékozottságu tábornok véleményét s ő a megmondhatója, hogy az angol erők is mindenkor teljes odaadással állottak rendelkezésére, valahányszor velünk rendelkezni óhajtott.

— Remélem, sőt bizonyos vagyok benne, hogy ez a szövetség, mely az érzelmek szövetségében is teljes, soha többé meg nem szűnik és soha többé egyenetlenkedés Franciaország és Anglia között nem támadhat. Arra születünk, hogy szeressük egymást, minden különbözőségünk ellenére. És megőrizvén majdan békés időkben is ezt a bensőséges egyetértést, a világ számára biztosítjuk a nyugalmat, mert véleményem szerint semmiféle nép bűnös szándékot többé táplálni nem merészel, látván a két zsandárt, két olyan zsandárt, mint a francia és az angol, készen minden jogok megvédésére.

Ily szónokolt a szótlan sir Bryan Mahon, s a haretéri tudósító hozzátette:

Sir Bryan Mahon eme energikus szavait ismételtettem magamban, visszatérve a városba, az angol és francia hadihajóktól nyüzsgő tenger partjának mentén. Ugy van, az angolok és mi, mi vagyunk a nyugati civilizáció valódi letéteményesei. Ha majdan a győzelem talán már közeli győzelem, miután a német fenevadat leterítettük, meg fogja adni nekünk a jogot, hogy ismét békésen viselkedhessünk, éppen elegendő lesz szövetségben maradnunk, hogy Európában miénk legyen az erkölcsi fenhatóság szerepe, e minden hegemoniák között a legnemesebbé. Maradjunk tehát jó barátok, őszintén, teljességesen és minden hátsó gondolat nélkül. Ebből az egész világnak lesz csak annyi haszna, mint minékünk.

És amint úgy magányosan haladtam, egyszer csak azon vettem észre magamat, hogy hangosan mormolom azt a kiáltást, amelyhez immár hozzá kell szoknunk: Éljen Anglia!